

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XXVII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 26 ФЕБРУАРА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ФРАЊО МАРКИЋ И ВОЈКО ЧВРКИЋ

СЕКРЕТАР

ДРАГОМИР СТОЈАДИНОВИЋ

Присутни г. г. Министри: Министар унутрашњих послова др. Антон Коросец; Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен; Министар пољопривреде Светозар Станковић; Министар правде др. Никола Суботић; Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић; Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић; Министар грађевина др. Марко Кожул; Министар шума и рудника Ђура Јанковић; Министар просвете Добривоје Стошовић; Министар без портфеља др. Михо Крек; Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић; Министар физичког васпитања народа др. Јосип Рогић.

ПОЧЕТАК У 8,30 ЧАСОВА.

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXVI редовног састанка;

2 — Саопштење амандмана које подноси Министар финансија за рачунски део у предлогу буџета државних расхода и прихода за 1937/38 годину — Министарство финансија — Буџетско одељење — Бр. 24000 од 25-II-1937 године;

3 — Саопштење молби за отсуства народних посланика.

Говорници: Антон Широла-Брнае (о повреди Пословника), Александар Лазаревић (о повреди Пословника два пута), Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (два пута).

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1937/38 годину.

Говорници: Ђуро Чејовић, Мухамед Прелубовић, др. Тодор Лазаревић, др. Јосип Режек, др. Драгутин Јанковић, Јован Јовановић, Бранко Добросављевић, Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (три пута), Јоца Георгијевић, др. Мирко Косић (ради личног објашњења), Мустафа

Мулалић (ради личног објашњења), Никола Кабалин, Манфред Паштровић, Милинко Милутиновић, др. Антон Новачан, др. Андреј Вебле, Зарија Јоксимовић, Ђуро Микашиновић, Потпретседник Народне скупштине Војко Чвркић (осам пута), Потпретседник Народне скупштине Фрањо Маркић (четири пута)

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити XXVII редовни састанак Народне скупштине. Молим секретара г. Драгомира Стојадиновића да изволи прочитати записник претходног састанка.

Секретар Драгомир Стојадиновић прочита записник XXVI редовног састанка.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господо народних посланика какву примедбу на записник? (Нема). Примедаба нема, записник је примљен. Изволите чути амандмане г. Министра финансија.

Секретар Драгомир Стојадиновић (саопштава): Г. Министар финансија доставља Народној скупштини амандмане за рачунски део предлога буџета државних расхода и прихода са предло-

гом Финансијског закона за 1937/38 годину — Министарство финансија бр. 24000 од 25 фебруара 1937 године. (Види прилог).

Претседник Стеван Ђирић: Ови амандмани биће упућени Финансиском одбору. Изволите чути једну молбу за отсуство.

Секретар Драгомир Стојадиновић (саопштава): Г. Керсник Антон, народни посланик, моли за неколико дана отсуства.

Претседник Стеван Ђирић: Пошто г. народни посланик у молби није назначио колико дана отсуства моли, потребно је да ми то утврдимо. Мислим да му можемо дати 10 дана отсуства. Прима ли Народна скупштина? (Прима). Објављујем да је народном посланику г. Антону Керснику одобрено 10 дана отсуства. (Антон Широла: Молим за реч о повреди Пословника). Г. Антон Широла има реч о повреди Пословника.

Антон Широла-Брнас: Господо народни посланици, држим да мени и сваком од нас мора бити светиња Пословник. Од почетка ове буџетске дебате опажам и опажам, господо, да се са овога места вређа чл. 45 Закона о пословном реду у Народној скупштини, који изричито говори да није дозвољено читати написане беседе. Господо, то није у парламентарном духу и срећа је што нема страних дипломата да то посматрају. Шта више, чуо сам и шапат да је некима говор написан. Господо, ја сматрам да се тако импортира лако туђи дух у Скупштини, па предлажем или да се чл. 45 Закона о пословном реду укине или да се поштује. То је моје мишљење.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, Претседништво о овој ствари дало је више пута своје мишљење. § 45 Закона о пословном реду треба поштовати. Није случајност да је он унесен у Закон о пословном реду. Кад неко говори, а не чита беседу, то је сигурно јемство да он излаже притом своје мишљење. Ја мислим да је ту тежиште тога параграфа. Ви видите да је Претседништво ипак либерално примењивало Пословник и није од тога правило питање и ја вас, господо, молим, односно апелујем на вас, да се држите тога параграфа. (Александар Лазаревић: Молим за реч о повреди Пословника). Г. Александар Лазаревић има реч о повреди Пословника.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, кад је реч о повреди Пословника и кад се чује баш са претседничког места да Пословник треба примењивати онако како гласи, ја сам се баш због тога и јавио за реч да констатујем једну повреду Пословника која је учињена од стране г. Претседника. § 72 Закона о пословном реду у Народној скупштини изрично наређује г. Претседнику да интерпелације народних посланика износи на првом састанку Народне скупштине. Господо, ја сам прекјуче са мојим друговима г. Илијом Михајловићем, г. Милованом Лазаревићем, г. Милованом Николићем и г. Драгољубом Ивановићем поднео једну интерпелацију на г. Министра саобраћаја због обуставе рада на тунелу Сараново и због штете која је причињена држави и народу услед те обуставе од стране тог истог Министра саобраћаја.

Та интерпелација није изнета на дневни ред ни јуче а ни данас, па зато сматрам да је господин Претседник Народне скупштине оваквим својим поступком повредио Пословник.

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, народни посланик г. Александар Лазаревић и другови заиста су поднели споменути интерпелацију. Али, господо народни посланици, ја сам г. Лазаревићу, кога сам замолио да дође у мој кабинет, саопштио да ту интерпелацију не могу примити зато што је она написана у увредљивом тону. А то се коси са § 102 Закона о пословном реду у Народној скупштини, који изричито прописује да је забрањено вређати, међу осталим особама, изричито и министре. Завршетак те интерпелације, господо народни посланици, истина, доказује да г. г. интерпеланти нису хтели да увреде надлежног Министра. Напротив, изјављују на завршетку, да је изван сваке сумње његова исправност, али у читавој интерпелацији има таквих места на која се исти министар с правом може наћи увређеним.

Господо, пошто ја видим да је левица овога Дома од јуче, примедбом народног посланика г. Грђића па и сада овим наставком г. Александра Лазаревића, почела да ми изражава донекле, ако не директно а оно индиректно, неповерење како ја водим скупштинске послове као Претседник Народне скупштине, ја сам спреман, господо, да позовем господу шефове група и да им прочитам та места у интерпелацији па да се увере да ја са овога места не вршим никакву самовољу и да не кршим Пословник, него да радим по својој најбољој савести, знању и уверењу. (Бурно одобравање и плескање код већине).

Ја молим Народну скупштину да овај мој одговор изволи узети на знање. (Војислав Лазаревић: На тај начин свака интерпелација може се осујетити!). Господине Лазаревићу, то је баш оно због чега ја протестујем и због чега сам и спреман да препустим господи шефовима група да донекле, и ако то није Законом о пословном реду предвиђено, донекле врше контролу над мојим радом: да ли ја овде претседавам као Претседник, који мора бити према обема странама објективан, или да ја са ове стране вршим какве услуге десници. Ја протестујем противу таквога схватања да, ако сам члан Југословенске радикалне заједнице, са овога места не вршим своју дужност као што Пословник прописује. Ви, господо, морате знати да ли цело Претседништво Народне скупштине стоји на висини на којој треба да стоји, и ја уверавам Народну скупштину да оно са овога места врши своју дужност објективно и по најбољој својој савести. (Бурно одобравање).

Има реч народни посланик г. Александар Лазаревић.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, ја не могу бити задовољан оваквим одговором Господина Претседника Народне скупштине. (Гласови из већине: Важно!) Да ли је то за вас важно или није, мене се то слабо тиче, али је за мене и за г. Јакшу Божића, који седи на десници, врло важно, јер Топола и Оплепац за толико времена нису могли добити пругу, па кад су најзад добили, дошао је за Министра саобраћаја г. Мехмед Спахо и он је ту пругу обуставио иако је за њено грађење утрошено већ преко 100 милиона динара. Као посланик тога краја ја сам се морао против тога побунити и са пуним правом упутио сам интерпелацију и тражио да се Министар саобраћаја изјасни зашто је то учинио. Господин Претседник Народне скупштине требао би пред Народном скуп-

штином да цитира те изразе које сматра увредљивим, па да Народна скупштина одлучи да ли ту има увреде за министра, и ако је има, да ли сам му је нанео ја или онај народ у Шумадији, који стално говори да се ничем бољем није могао ни надати од др. Мехмеда Спахе, него овоме што је урадио према Шумадији. Народ има права да чује зашто је обустављен рад на тој прузи и Министар саобраћаја г. Спахо дужан је да то каже у Скупштини или да каже отворено: Шумадија не може добити железницу! То је, господо, срамота и ви сви морате признати да је срамота ово што др. Мехмед Спахо са Шумадијом ради. Зато ја тражим, пошто нисам задовољан одговором г. Претседника, да Скупштина донесе по Пословнику одлуку.

Претседник Стеван Ђирић: Прелазимо, господо, на дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансиског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансиског закона за 1937/38 годину.

Има реч г. Ђуро Чејовић.

Ђуро Чејовић: Господо народни посланици, прије него што пређем на излагање општих прилика и општег стања у Зетској бановини, потребно је у оваквој прилици да се осврнем и на политичке прилике које владају у тој бановини, односно у старој Црној Гори, о којој ћу у главном говорити.

Опште прилике код нас, па и оне политичке, дјеловале су, разумије се, и на Црногорце. И тамо се данас осјећају извјесна политичка превирања, али одмах морам да подвучем, да су она различита код политичара, како бих рекао оних од професије и код народа. Док они који би жељели да буду политичари искоришћују сваки догађај и сваки моменат, а нарочито, што је најжалосније, тешко привредно стање само да се приближе ширим слојевима, да се афирмирају и да дођу до изражаја, па да се онда посвете самоме себи и својој користи, као што су то и раније радили, јер су, са малим изузетком, сви они који данас у Црној Гори желе да воде политику били и раније активни, па нијесу дали никаквог позитивног резултата на културном и привредном подизању Црне Горе. С друге стране народ, до крајности родољубив, своје незадовољство изражава само зато што му је тежак живот, што су му тешке животне прилике и што вјерује да би се његово стање поправило само да има више разумијевања за ову покрајину.

Али, и поред тога, Црногорци нијесу склони да се придруже онима који желе било неки нови социјални живот и поредак, било неке нове покрајинске аутономије и томе слично. У Црној Гори, господо, никад и нико неће успјети да Црногорце поведе неким путем, који није срастао са душом тога народа. Црногорци су свјесни, да само у великој и моћној заједници могу доћи до онаквог живота каквог они, и по својој славној прошлости и по својој садашњости, заслужују. (Одобравање код већине.) Зато је погрешно вјеровати, да су Црногорци политички незадовољни. Не, понављам не! Они само желе, да им се поклати већа пажња, да се више уради за њихов економски и културни развитак. Одатле долазе ова политичка незадовољства, али су и она тренутна и много више извикана него што су у стварности. Да се отстране, потребно је да свјесна и родољубива интелигенција реалније погледа у живот, да се што више приближи

селу и да све своје снаге уложи, да се сва економска и друга питања што брже и повољније ријеше, те да село и сељака одвоји од свега онога што Црногорцима није својствено, што је далеко од њих и по њиховом менталитету и по њиховим традицијама и што им намећу људи који опште проблеме стављају иза својих личних. Варају се сви они који мисле, да на економско-привредним недостацима могу зидати своје политичке куле. Варају се исто тако сви они који мисле да се разним фронтонима, па били они и црногорски, могу придобити Црногорци.

Дајући народу запослење и зараду, бринући се о његовом привредном и социјалном напретку и одвајајући га тиме од беспослице и ханова, одваја га и од сваке негативне политике и упућује на друге много корисније послове. Тим правилним путем пошла је Влада г. др. Милана Стојадиновића. Енергичан и плодан рад његове Владе, и то на свим пољима јавног живота, дао је овом сиромашном становништву пуну веру да ће се овога пута ићи само ка стабилизацији и политичких и социјално-привредних прилика у нашој домовини, па посебно и у овој веома сиромашној бановини.

Господо народни посланици, Црна Гора је у више прилика до сада задужила својим поверењем многе политичке људе. Црна Гора је у години 1925 дала политички мандат уваженом старици г. Љуби Давидовићу, и то онда када се он кандидовао у Србији, у свом изборном округу, где је био дуго и дуго година народни посланик и где тада није добио поверење, и то онда када се кандидовао и у Босни, где такође није добио поверења. Црногорци који су припадали опозицији, демократској партији, изгласали су г. Љубу Давидовића иако је био тада у опозицији према тадашњој влади, која је спроводила изборе.

А сада да видимо, да ли је г. Љуба Давидовић пошто је био изабран за народног посланика Црне Горе, и пошто су му Црногорци, тако рећи спасли политичку репутацију доводећи га у Народну скупштину, да ли је штогод учинио за нашу Црну Гору, да ли нам се одужио својим позитивним радом, да ли је бар икада подигао свој глас у Народној скупштини да брани интересе Црне Горе, оног сиромашног краја, који му је дао своје поверење?

Не, господо, никад г. Давидовић није ништа учинио за Црну Гору, нити је дигао свој глас да брани интересе Црне Горе у економском погледу, а што је још најжалосније, није нашао за потребно, пошто је добио политички мандат у Црној Гори, да ма кад више дође у Црну Гору.

Господо, дозволите ми сад да се осврнем на Националну странку. И она је доста дуго била на власти, и она је имала моћи да покаже и да учини штогод за Црну Гору. Али Национална странка за цело своје време док је била на власти нити је показала вољу за Црну Гору, нити је штогод за Црну Гору урадила. (Шукрија Куртовић: То није тачно.) То је тачно, господине, најжалост. Национална странка, иако је имала могућности да помогне нападеном народу у Црној Гори, иако је требала да врши своју дужност, ништа није помогла Црној Гори, нити је што за њу учинила, сем што нам је 1932. године послала Министре да обиђу Црну Гору, али смо ми те Министре достојно дочекали, онако како им и припада. Пола сата нису се смели задржати на Цетињу, него су га морали напустити!

То је био рад Националне странке. Као што видите, господо, Национална странка ништа није учинила за Црну Гору. (Приговори на левици). Ја, господо, констатујем, да и оно људи у Црној Гори што је било пришло Националној странци, где је било поштених и честитих људи, да су се разочарали услед нерада Националне странке и њеног вођства и услед тога што нису ништа учинили за Црну Гору.

Будите уверени, господо, да је сваки онај који познаје политичке прилике данас у Црној Гори начисто са тим да се све присташе Националне стране у Црној Гори могу данас избројати на прсте.

Шта да кажемо, господо народни посланици, о г. др. Милану Стојадиновићу и о његовом ставу и држању према Црној Гори и Црногорцима. Он је био народни посланик Црне Горе. Ми Црногорци смо га бирали два пута, био је наш дугогодишњи народни посланик. Дакле, поставља се питање, да ли је он својим радом учинио штогод за Црну Гору?

Господо народни посланици, ја могу са овога места да потврдим, да је г. др. Милан Стојадиновић од свих политичара србијанских, хрватских и словеначких, који су долазили на управу земље од Уједињења па до данас, највише учинио, и скоро могу рећи, да је више учинио, него што су то сви други скупа учинили за Црну Гору и за Зетску бановину. (Пљескање код већине.)

Ми смо г. др. Стојадиновића бирали 1925 године као активног Министра финансија. Он се једновремено кандидовао и у Војводини, и тамо је добио поверење и постао је војвођански посланик. (Војислав Лазић: Је ли ових избора био кандидован?) Господине Војо Лазићу, г. др. Стојадиновић био је кандидован тежих избора него ових. Имајте мало стрпљења, господине Лазићу, па ћете чути.

1925 године бирали смо г. др. Стојадиновића за народног посланика као активног Министра финансија. Једновремено био је изабран и у Војводини. Међутим он се захвалио на богатом војвођанском посланичком мандату и задржао је сиромашни црногорски мандат, задржао је тешки мандат, јер прилике у Војводини и у Црној Гори сасвим су различите. Тамо је народ богат, али ја не кажем, да посланик из Војводине нема и доста начелних ствари и послова да решава, али посланик из Црне Горе има поред тога да решава и многе мање, личне ствари и послове овог сиромашнога краја. Па ипак је г. др. Милан Стојадиновић задржао црногорски мандат, јер је хтео да помогне ономе крају и ономе сиромашном народу. Ми смо му Црногорци за то захвални.

Ја ћу вам само, господо, изнети оно, што је г. др. Милан Стојадиновић од 1925 до 1927 године као народни посланик Црне Горе учинио у моме изборном срезу. Нећу да говорим о другим срезовима у Црној Гори, него ћу само да вам изнесем неколико чињеница из мога изборног среза.

Г. др. Милан Стојадиновић дао је иницијативу и одобрио кредите за градњу велике модерне солане у Улцињу, на коју је утрошено за време док је г. др. Стојадиновић био народни посланик, а после се то морало и продужити, 60 милиона динара. Не само што је онај народ тамо економски помогнут, не само што је и у здравственом погледу спасен, јер је у томе крају вла-

дала маларија, и то она права тропска маларија, него је са соланом извршена санација Улцињског поља и тиме смо добили једну од најлепших морских плажа на Јадранском мору, а могу рећи и на Средоземном мору, а то је у Улцињу, тако да је оспособљена за пријем странаца, и надам се да ће се у блиској будућности и још више модернизирати.

То је учинио г. др. Милан Стојадиновић. Осим тога на његову иницијативу одобрен је кредит од 3 милиона динара за водовод, јер смо и у Бару најалост страдали од маларије. Затим 1 милион динара за асанацију Барског поља, да се и одатле истреби маларија. Подигао је у Бару гимназију, подигао је Дом Примаса Српског, на који је утрошено око 5 милиона динара; а да не говорим о безбројним основним школама и другим радовима, што се урадило у том периоду у моме изборном срезу.

Господо народни посланици, он је чинио и другим срезовима у Црној Гори, некима мање, а некима и више, јер су други изборни срезови у Црној Гори били још веће и још јаче куле његове него Срез барски, а морам признати, да је и Срез барски увек био јака његова кула и да је то и сада. (Један глас: Онда је вама Црногорцима свима добро!) — Нажалост још није ма да би то требало да буде.

Господо народни посланици, 1927 — жалим што г. Воја Лазић није овде да ме чује — кандидовао се г. др. Милан Стојадиновић у Црној Гори, али не сада као активни Министар финансија, са моћи, са влашћу, него као сваки други смртник у опозицији. Влада Веље Вукићевића и демократа употребила је сва могућа средства, да г. др. Милан Стојадиновић не дође у Народну скупштину за народног посланика. Чак и један првак Демократске странке у Црној Гори на јавном збору је казао: „Неће се са тога и тога места, да буде др. Милан Стојадиновић народни посланик и да уђе у Скупштину!”

Ми Црногорци, политички доследни сами себи, и знајући поштовати свакога онога, који ради за добро наше, познавајући способности г. др. Милана Стојадиновића ми смо га поново и 1927 изабрали за народног посланика и против тога, што се Влада свим могућим средствима борила против тога избора.

Не само то, господо, да је г. др. Милан Стојадиновић изабран понова него је овога пута тј. 1927 добио далеко већи број гласова него што је то био случај 1925 године када се кандидовао као активни Министар финансија. Поред тога, он је на својој листи добио и још једног народног посланика.

И Црна Гора за све оно што је чинио и што чини много му је захвалан и, вјерујте, да ће Црногорци знати и умјети увјек га слиједити.

1928 године г. др. Милан Стојадиновић постаје Претседник Финансијског одбора Народне скупштине. (Један глас: А ко га је изабрао?) Они, господине, који су тада водили радикалну странку. Они су увидели да су погрешили, што су најбоље своје прваке, најспособније људе прогањали, па су нашли за потребно, да га опет привуку себи. Он пак нашао добар радикалац, да спасе Радикалну странку и да учини, барем са своје стране, шта се може; да се јединство странке одржи, остао је да ради и радио је у тој странци.

Ви, господо, врло добро знате, да смо 1928 године били поцепани на присталице Веље Вукићевића, на центрумаше, а осим тога били смо и ми, Пашићевци, па је требало извршити поново јединство у страни и г. др. Милан Стојадиновић то је успјешно радио. (Један глас са левице: Лаза Марковић тако не каже!) Шта каже Лаза Марковић то је његова ствар.

Године 1928 г. др. Милан Стојадиновић уноси у Финансијски закон, да се има градити железница од Билећа до Никшића.

Долази шестојануарски режим, нестаје парламентаризма. Али, господо, од 1928 године тај Финансијски закон није ступио на снагу. Његово извршење никада није дошло, само су остала празна обећања народу у Црној Гори, да ће добити жељезницу, али жељезницу никада није добио.

Морало се опет чекати, док дође Влада г. др. Милана Стојадиновића, док дође г. др. Милан Стојадиновић, да ту одредбу Финансијског закона претвори и у дело и да почне градити жељезницу од Билећа до Никшића, која је једина и прва жељезница у Црној Гори, а на којој ће се утрошити доста новаца да наш сиромашни свијет, иако не у довољној мјери, али ипак нађе рада и зараде.

Ја нећу да наводим оно што је г. др. Милан Стојадиновић учинио за Црну Цору и Зетску бановину откако је он на челу управе земље, откако је он дошао за Претседника Владе, али морам навести, да је се од тога времена развила привредна делатност у Црној Гори, да су од тог времена почели да се раде и путеви. Ми смо, господо, били отцепљени од Србије. Г. др. Милан Стојадиновић одобрио је 30 милиона динара кредита за израду путева кроз Санџак, да се веже Србија са Црном Гором и то најкраћим путем кроз Санџак и да тако добијемо најкраћи пут за излазак на море.

Одобрава се и 16 милиона динара за градњу цистерни и водовода, и од тога 10 милиона само за историјско Цетиње које је пуних 18 година од ослобођења морало чекати да се питање водовода реши. Колико је стање било тешко нека вам послужи чињеница, да су грађани Цетиња били присиљени преко године три месеца да иду по неколико километара ван града да би донели канту воде.

Гради се гимназија у Колашину а у Пећи претвара се приватна гимназија у државну; граде се путеви у срезovima колашинском, шавничком, андријевичком; гради се мост на Тари да се Санџак веже са својом матицом Црном Гором. Ми, господо, нисмо ни моста имали преко најлепшег туристичког предела у нашој земљи, тако да се није могло прећи него се је и на то чекало да дође г. др. Милан Стојадиновић. (Војислав Лазић: У Црној Гори тече мед и млеко!) Благостање није могуће, г. колега, створити за 18 месеци или 2 године, кад се за 18 година врло мало радило за ту бановину и ми не можемо очекивати да се за две године уради све оно што се за 18 година није урадило. (Одобравање код већине).

Наставља се даље са плодносном привредном политиком у Црној Гори, продужују се сви корисни радови у Зетској бановини, тако, да и они, који су још и данас у заблуди, морају да се увере, да Црна Гора води и водиће родољубиву политику као што је збиља наговестио и како је спроводи г. др. Милан Стојадиновић.

Господо народни посланици, са овога места говорили су народни посланици соколски радници. Пошто сам и ја соколац и био сам члан Хрватског сокола још као гимназиста, и био сам члан Српског сокола, а од оснивања Југословенског сокола стално сам члан, старешина сам био Соколског друштва итд. Ја прво и прво хоћу да се оградим, а мислим да су требала и остала господа народни посланици да се ограде, да са овога места не говоре као чланови Соколског друштва, јер ми припадници Југословенског сокола, кад се тиче јавног рада у Соколу, не смемо у томе моменту политизирати.

Нису требали соколски радници, који су и народни посланици, да нападају Владу г. др. Милана Стојадиновића да прогони соколство. Бар у крају у коме сам ја народни посланик Влада није ништа рђаво учинила за соколство, него напротив. Из оног малог фонда које има Министарство за физичко васпитање народа добили смо помоћ за подизање наших соколских домова и за уздржавање нашег соколског друштва. Сам Претседник Владе г. др. Милан Стојадиновић поконио је соколску заставу, и то скупочену заставу, Соколском друштву у Бару и истој је кумовао. Кад он не би волео соколство и када се не би осећао соколцем, зар би он то, господо, радио? Ја мислим да је соколство изнад наше свакодневне политичке распре; да је соколство једна национална институција, преко које се најбоље спроводи југословенска идеологија. Преко соколства се најбоље долази до братске узајамне сарадње између свих сокола свих словенских народа, и зато ја мислим, да не треба да га употребљавамо у наше свакодневне политичке сврхе. Изашао је, господо, један памфлет овде, у Београду, који је написао један мој земљак, београдски Црногорац, и у том памфлету он напада г. др. Милана Стојадиновића и његову Владу. А да ствар буде популарнија, он је узео питање Конкордата, па је преко тога ишао и онда се у главним линијама осврнуо и на то, да ли је г. др. Милан Стојадиновић имао поверење народа у Црној Гори и да ли га и данас има. А ја, са овога места, одговарам томе господину: да када се тај господин 1927 године кандидовао у Црној Гори за народног посланика, и када је у целом изборном округу добио само 400 гласова, и када је тај господин дошао да састави листу у моме изборном срезу, који имам част сада заступати, а у то време — 1927 године — био сам у Радикалној странци претседник Месног одбора, г. др. Милан Стојадиновић је казао томе и томе господину: „Гледајте, ако не може саставити листу у изборном срезу у Бару, па нађите пута и начина да му саставите листу и омогућите му, да може одржати један збор у Бару, а други у Улцињу.“ И тај господин сада износи ко има поверење у Црној Гори, а ко нема. (Глас из Центрума: То је Васојевић, Ђуро, заборавао си!) Ја сам казао: београдски Црногорац, јер је разлика. (Глас из већине: Прави Црногорци неће никад говорити против др. Милана Стојадиновића, него само ови београдски Црногорци!)

Синоћ је један говорник одавде говорио и рекао: да ми прогонимо Националну странку, т.ј. да Влада г. др. Милана Стојадиновића прогони Националну странку. Ја нећу о томе много говорити, али Националну странку почео је први прогонити и брисати сам Бошко Јевтић. То ви, господо са левице, врло добро знате. (Одобравање и плеска-

ње код већине. — *Мустафа Мулалић*: А ви сада то настављате!) Нити треба то настављати, нити гонити оног партнёра који није опасан и давати му тиме важност, г. Мулалићу.

Питању народне просвјете поклањана је пажња, јер су мање више сви крајеви били у просвјетном погледу јако занемарени. Данас је у овом погледу стање задовољавајуће. Сем у Санџаку, гдје би требало створити још извјесан број основних школа, за сада на територији ове Бановине не би била потреба за отварање нових. Но, иако је број задовољавајући, није задовољавајуће питање зграда, инвентара и осталих школских потребштина. Стање зграда основних школа ни сада не задовољава. Само једна трећина одговара свим условима школским и хигијенским, друга трећина може се трпјети још неко вријеме, док је једна трећина потпуно неупотребљива. Сем тога што један добар дио ових школа не одговара школским и хигијенским условима, постоји још велики недостатак у погледу одјељења, јер у много случајева невјероватно велик број ђака мора сеђети у једном одјељењу, а врло често цијела школска зграда нема до само једно одјељење у коме се мора предавати свим разредима.

Обзиром на материјалну могућност, Бановина је у прошлој години помогла школске одборе, те је подигнуто неколико десетина нових школских зграда, а исто толико је поправљено старих. Но све ово још није довољно, па да и у Црној Гори дођемо до здравих и хигијенских школских зграда. Од 1 априла издржавање школа прелази на бановине. Ово је једна од врло значајних одлука Краљевске Владе, па је као такву поздрављамо. Отсад ће издржавање школа бити редовније и уредније, али ће ипак остати питање нових школских зграда и оправке старих, па апелујемо на г. Министра просвјете да и овом питању поклони своју пажњу и да не буде шкрт када буде у питању одређивање кредита за тај циљ за Зетску бановину.

Овдје желим да нагласим потребу што јаче акције за отварање ђачких трпеза код сеоских основних школа. И зато молим г. Министра да иницијативу узме у своје руке и да омогући нашој сеоској дјечици, на којој почива будућност наша, да дође до здравог obroка, јер су та дјечица усљед немаштине и сиротиње скоро гладна. А кад узмемо у обзир да пјешаче по неколико километара боса и гола, а уз то још и гладна, онда није ни чудо што физички пропадају и што наш подмладак из дана у дан бива све слабији. Отварање и издржавање ових кухиња требало би законски установити. Ово би изискивало знатна материјална средства, али тај издатак не би требало жалити, јер би се то трошило за нашу дјечицу, нашу наду.

На територији Зетске бановине има преко 450 ненормалне и умно заостале дјеце. За њих досада није скоро ништа урађено, па са овога мјеста апелујем на надлежне, да омогуће отварање једне или двије школе за овакву дјецу. Уз ове школе потребно би било отворити и интернате. Право би било побринути се и за ове невољнике.

Данашњи број средњих школа на територији Зетске бановине и Црне Горе апсолутно је довољан. Посеђивање гимназија је исувише велико. По мом скромном мишљењу, од Уједињења до данас чини се стално и систематски грешка, а та

је, што се стално отварају нове средње школе, док се запостављају стручне. Оволиким бројем средњих школа, нажалост се ствара само пролетаријат који неће бити од користи ни себи, ни својој породици, ни друштву, па ни Држави. Јако сиромашног стања, ови младићи са тешком муком пролазе из разреда у разред, па било што су слаби у науци, било, а то су још чешћи случајеви, што немају материјалне могућности за продужење школовања. Тако су приморани да прекидају школу не довршивши исту и остају на улици. Постају непродуктиван елеменат, и научени на варошки живот, њима се врло тешко враћа на село и к плугу, а у Црној Гори и да желе вратити се селу и плугу немају где јер и земљом плодном врло смо сироти. Они остају по варошима гдје прво траже запослење у државним надлештвима, па затим код приватних предузећа. Али како код нас уопште нема индустрије која се за сада искоришћава, нити већих приватних предузећа. Они најчешће не могавши себи наћи издржавање, одају се кафанском животу, коцки и тако пропадају, кривећи државу што их је оставила. Па и онај дио што уђе у државна надлештва, немајући довољно квалификација, не може правити него слабу каријеру. Тако се стварају стални незадовољници у редовима државних чиновника. И онај дио који матурира и продужи школовање на високим школама, будући у већини случајева без средстава, пропада и у великом проценту умире од туберкулозе. Зато би неопходно потребно било поред постојећих средњих школа отворити разне стручне школе. Ја нећу овдје да излажем све користи од стручних школа, јер су вам оне познате, али ћу нагласити само толико, да би ове школе прикупиле велики број омладине која данас лута улицама и постаје неискоришћена и негативна, док би ове школе од њих могле створити добре и позитивне занатлије, трговце и привреднике. За отварање ових школа постоје све погодности јер је крај такав, да би се у њему могле одржати разне стручне пољопривредне, сточарске, воћарске и др. школе.

Са задовољством поздрављам одлуку бана г. Иванишевића којом је у бановински буџет унио позамашну суму као помоћ нашој високошколској омладини. И право је, да се о добрим и родољубивим високошколцима, који усљед сиромаштине не могу да се пристојно издржавају, поведе рачуна и да им се омогуће бољи животни услови док су на студијама. А када им се то омогући, у њиховим редовима биће мање незадовољства и мање младалачке бујности, која их често пута гони у скрајност. Ја апелујем на г. Претсједника Краљевске владе и на господу Министре просвјете и финансија да ову ставку одобре господину Бану, а ако је могуће да се и у државни буџет за ту сврху унесе потребан кредит. Не смијемо, ако желимо добро омладини, пустити да је поведе улица. Треба омладину прихватити и постарати се за њу.

Иако је учињен велики корак у погледу санитарне службе, ми ипак и данас у Црној Гори оскудијевамо и у болницама, и у болничком особљу, и у болничком инвентару. Ми још ни до данас немамо довољан број љекара, па су зато села остављена себи и сељаци своје болеснике морају по slabим путевима, по невремену и по неколико

сати да пренесе до најближег љекара. А ако је потребна операција, већа и замашнија, болесник се мора носити чак до Цетиња. У већини пак случајева, болесници са села остављени су себи и својој судбини.

Зато је потребно првенствено поставити већи број љекара и омогућити им да се што више налазе у народу. Исто тако и средским љекарима треба препоручити већу агилност. Они би морали непрестано обилазити свој срез, давати упутства, савјете и што је најглавније, лијечити бесплатно и давати бесплатно љекове. Што је сиромашном сељаку боље од тога да има љекара, а не може га искористити јер нема средстава да га плати.

У цијелој Зетској бановини постоји само 1 државна болница и то на Цетињу. И та болница заправо није ништа друго до једно слабо снабдјевено мало хируршко одјељење. Ја зато молим г. Министра социјалне политике и народног здравља да из кредита који му буду одобрени издвоји потребни износ за градњу нове државне болнице на Цетињу, јер је ова недовољна, са малим бројем кревета и слабо снабдјевена. Нова болница морала би имати сва одјељења са довољним бројем кревета, љекара и другог особља. У постојећим бановинским болницама требало би повећати број кревета и болничког инвентара, а што је најглавније, требало би бар у главним болницама отворити заразна одјељења, јер их досада нема сем у једној, но и ово је врло слабо, па се дешавају немили случајеви, да се заразни болесници не могу у болницама смјестити, па се превозе из једнога мјеста у друго и тражи се да се неко смилује да таквог невољника прими. Питање заразних одјељења требало би ријешити у најкраћем року, јер је немогуће замислити болницу, а да иста нема бар једног малог одјељења у коме би се могли збринути и, у интересу сузбијања разних заразних болести, изолирати овакви болесници. Ово је од велике важности тим прије, што појава разних заразних болести сваке године све више расте тако, да су се неке код нас просто одомаћиле као: шарлах, туберкулоза итд. У интересу становништва, а нарочито сиромашног и оног са села, овоме питању треба поклонити највећу пажњу и пронаћи средства да Бановина при својим болницама организује ова одјељења, јер се преношењем заразних болесника из једног мјеста у друго излажу зарази они, који овакве болеснике преносе, а шири се и сама зараза.

Што се тиче хигијенских установа, оне су показале позитиван резултат и допринијеле су велике користи поправци и чувању народног здравља. Овим установама требало би и у будуће осигурати рад, а нарочито пак потпомоћи њихово старање о здрављу наше дјеце и рад на сузбијању разних акутних и насљедних болести.

Иако у недовољној мјери, ипак наше санитарне установе настоје да испуне свој задатак. И док је здравствено стање и док су хигијенске прилике градова задовољавајуће, дотле се поставља питање асанације села и здравственог стања села уопште. Познато је, да су скоро сви крајеви Зетске бановине веома сиромашног стања, те народ са тешком муком зарађује најпотребније за живот и не поклања, а не може ни поклањати, неке специјалне пажње своме здрављу и чистоћи личној и кућној. Још данас у већини сеоских кућа нема

одјељења, већ цијела кућа сачињава једно одјељење у коме се и кува, и пере, и спава, и држи храна, а у много случајева и стока. У таквим кућама, нема довољно ваздуха и свјетлости, те ни свих оних хигијенских услова, који су потребни за одржавање здравља. Зато није ни чудо да овај крај, иако скоро у већини планински, страда од разних тешких болести, као што је туберкулоза, малокрвност итд.

У интересу државе да се побрине да се томе становништву омогући изградња бољих станова и да се упутује у хигијенски начин живота. Ово би се постигло путем акције љекара и хигијенских установа које постоје код нас. Уз ово у већем дијелу Бановине нема довољно здраве и пијаће воде, што у многим крајевима има за последицу гушавост. Па онда није ни чудо што је морталитет у младим годинама доста велики.

Овом приликом морам да истакнем баш тај важни проблем снабдијевања народа здравом пијаћом водом. Ја и са овога мјеста одајем захвалност Краљевској Влади, што је из кредита од 50 милиона одредила приличан износ за Зетску бановину. Али у исто вријеме бих молио да се и у овој идућој години додијеле потребна средства, да се ова корисна и тако срећно започета акција настави, јер је право да сиромашни народ тих крајева дође у овој земљи што прије бар до капи здраве воде. Поздрављам акцију Краљевске Владе и господина Бана у овом погледу и надам се да ће идућа година ово питање увелико ријешити. У то вјерујем и зато, што је Краљевска влада на челу са Претсједником г. др. Стојадиновићем већ у више махова дала убједљив доказ да је вољна и да хоће да помогне Зетској бановини и Црној Гори.

На крају излагања здравствених прилика у Зетској бановини и Црној Гори, ја бих молио господина Министра социјалне политике и народног здравља да настоји да дође до потребних кредита да отвори један или два санаторијума за туберкулозне у планинама Црне Горе и да одреди што већи кредит да се обојели од ове тешке немани могу слати у наше санаторијуме и тамо лијечити. Истовремено га молим, да у заједници са г. Министром просвјете нађе потребне кредите, да се што већи број школске дјеце преко љета може слати у дјечија опоравилишта било у планинама, било на мору.

Још прије рата питању путева, који су још и данас на великом дијелу Зетске бановине једино комуникационо средство, поклањала се пажња. Бивша Краљевина Црна Гора, баш пред Балкански рат, почела је била да гради извјесан број путева, а одмах послје рата отпочети су били и радови на великом путу Андријевица—Пећ. И на оном дијелу данашње територије Зетске бановине, који је раније припадао Аустрији, рађен је доста велики број путева, но и они су сви мање више били стратешке природе.

Током рата путеви на територији бивше Црне Горе били су готово разривени, запуштени, тешко пролазни, са дотрајалим и порушеним објектима тако, да је стање путева на дан Уједињења било тешко, а у много случајева очајно. Но и уколико су се могли употребљавати, они су били неподесни, а особито пак за аутомобилски саобраћај, који се почео послје рата нагло развијати, јер ови путеви, грађени прије рата за колски саобраћај, има-

ли су велике успоне, узане серпентине, били су незаштићени итд.

Али не само да је стање путева било очајно, него је и сама мрежа била непотпуна, јер док је у извјесним крајевима било по више путева, дотле су читави други предјели били без икаквих комуникација сем сеоских путања, по којима је и особни и теретни саобраћај вршен пјешнице и на коњима.

Од Уједињења до назад двије године рађено је како на поправци старих путева, тако и на изградњи нових путева. Учињено је нешто, али ни из далека онолико, колико је требало учинити да је било једног смишљеног и одређеног плана. У прошлим годинама радило се онако, како су то захтијевали интереси оних, који су били на врху власти или уз власт.

Доласком на власт Владе г. др. Милана Стојадиновића ушло се у нову еру грађевинске дјелатности. Од назад двије године дана у нашим крајевима много је учињено у питању изградње путева. Краљевска влада правилно је оцијенила не само да су путеви засада у овим крајевима једино комуникационо средство, него и околност да тамошње становништво једино на радовима на путевима може доћи до споредне зараде и тиме унеколико ублажити тешко материјално стање.

Било из државног, било из бановинског буџета, било из кредита за јавне радове, прошле године радило се доста. Радило се по утврђеном плану, и ми данас стојимо при завршетку најважнијих саобраћајних веза и верујемо, да ће се за њихово довршење обезбједити потребни кредити.

Али поред ових великих саобраћајних веза постоје мање, од мањег општег значаја, али врло важне за локалне прилике и потребе. Ти путеви, бановински и општински, не могу се радити из редовних кредита. За њих морају бити отворени нови, посебни кредити. Зато је Влада г. др. Милана Стојадиновића уз извођење великих јавних радова створила могућност, да се уз извјесну материјалну помоћ и бесплатном сарадњом народа, дође и до ових мањих саобраћајних веза. Уз ово народ је дошао до рада и зараде и тиме се увелико ублажила тешка криза и неродица. На овоме мјесту морам да подвучем и сву ону благотворност постигнуту додјеливањем хране сиромашном и оскудном становништву наших крајева. Треба само проћи кроз Црну Гору, па видјети, колико је нових путева искрсло и констатовати са како малим материјалним издацима су ти путеви изграђени.

Са овим системом треба наставити на сваки начин и идуће године. Ја нећу овдје да износим све оне путеве које би требало радити у моме срезу и у осталим крајевима Зетске бановине. То би ме далеко одвело, а још више када бих појединачно доказивао њихову корисност. Ја ћу само овдје да умолим Краљевску владу, понаособ пак Господина Претседника и господу Министре грађевина и финансија, да наставе у започетом правцу и да Зетској бановини додијеле довољне кредите, јер ће се овим начином постићи корисни послови, народ ће доћи до зараде, умањити се незадовољства и доказаће се да се и о Црној Гори и о Зетској бановини води рачуна.

Са изградњом путева Биоче—Слијепачки Мост—Бијело Поље; Бијело Поље—Пријеполје; Беране—Рожај—Тутин—Нови Пазар; Никшић—Автовац; Цетинје—Грахово—Требиње; Обзовица—Вир Па-

зар биће завршене најважније саобраћајне везе. Зато бих молио да се за ове радове одобре довољни кредити.

Када говоримо о саобраћајним везама, морамо дотакнути и питање саобраћајних средстава. Засада у претежном дијелу Зетске бановине цјелокупни саобраћај, и путнички, и теретни, врши се аутобусима, аутомобилима и теретним аутомобилима. Цјелокупни превозни парк налази се у приватним рукама. Услјед економске кризе, несташнице новца и све слабијег путовања, сва наша саобраћајна предузећа дошла су у тежак положај. У још гори положај пак дошли су власници приватних луксузних кола и они теретних аутомобила. Ово је једно врло важно питање, па му се мора поклонити највећа пажња, јер ће се иначе једнога дана цијела та покрајина наћи без превозних средстава. Висока цијена погонског материјала и самих аутомобила, онемогућавају реновирање постојећег парка, па се зато овај данас налази у очајном стању. Ја овом приликом не желим да стављам конкретне предлоге, већ хоћу једино да скренем пажњу надлежнима, да се позабаве и овим питањем док не буде касно. И ради превоза путника и робе, и ради туризма, треба на неки начин потпомоћи обнављање досадашњег возног парка и створити потребне предуслове да им се омогући рад и у будуће. Мислим, да би требало материјално жртвовати неку суму, само да се одрже на потребној висини постојећа превозна средства.

Као друго комуникационо средство треба споменути жељезнице. Ви добро знате, колико је ово тугаљиво питање за нас Црногорце. Ви ћете нас увијек чути гдје се јадикујемо зато што немамо жељезница. И у пуном смо праву. Ми смо једини крај у нашој држави у коме народ нема среће да ужива ову корисну тековину човјечанства. Немајући жељезница, ми смо још и данас далеко од осталих крајева наше земље, ми се ни данас још не можемо користити продукцијама којих немамо, а уколико их набављамо, плаћамо их скупо и прекупо. Неоспорно је, ето видите, да су наше жалбе оправдане.

О питању изградње жељезница говорила је свака влада од Уједињења до данас; о потреби изградње жељезница говорили су сви посланици из Црне Горе, који су од Уједињења до данас заступали у овом високом Дому ту покрајину. Али све је то остало само прича. Све се сводило на томе, да су сви признавали потребу изградње жељезнице, али нико није хтио да приступи самој изградњи.

Требала је да дође Влада г. др. Милана Стојадиновића, па да се од ријечи и обећања пређе на дјело и стварање. И ето видите, он је тај, који је отпочео са решавањем овога за наше крајеве тако важног питања. И вјерујте ми, Црногорци су му искрено благодарни. Претпрошле године отпочели су радови на изградњи жељезничких пруга од Устипраче ка Фочи и од Билеће ка Никшићу. Ова посљедња с налом у Бога, биће довршена у току ове или најкасније почетком идуће године. Сем ових двеју важних пруга трасира се жељезничка пруга од Вилуса ка Грахову и Рисну. Разумије се, овим није још у потпуности завршено питање изградње жељезничке мреже кроз Зетску бановину. Вијест да се стоји пред изградњом велике Јадранске пруге од Рапке преко Новог Пазара, Рожаја и Берана за Подгорицу и Бар, примљена је код на-

шег становништва веома радосно, јер ће се изградњом ове пруге и доцнијом експлоатацијом шума и осталог природног богатства умногоме поправити тешко економско стање.

Говорећи о овом питању ја нећу да доказујем његову важност, јер је о томе и са овога мјеста и са других страна много говорено. Ја бих само желио да умолим Краљевску владу, господина Претсједника и господина Министра саобраћаја, да наставе са дјелом започетим и да буду сигурни, да ће њихов користан рад бити правилно цијењен од Црногораца. На крају само бих молио, да се донесе одлука и да се осигурају потребна средства за наставак пруге од Никшића за Подгорицу и Бар, и од Фоче за Гацко и Билећу. Уз ове двије пруге неопходно би било потребно да се што прије приступи изградњи пруге од Прибоја за Пријепоље и даље да се веже са пругом која ће ићи од Рашке за Подгорицу. Нека ми буде дозвољено да умолим надлежне да се позабаве и питањем продужења већ постојеће пруге која долази до Зеленике даље за Рисан, Котор и до Тивта.

Ја још једном молим г. Претсједника Краљевске владе и господу Министре грађевина, саобраћаја и финансија, да и у идућој буџетској години осигурају потребне кредите, како би и идуће године грађевинска дјелатност у Зетској бановини била жива и многобројна. Нарочиту пажњу пак треба поклонити што већем запослењу тамошњег сиромашног становништва. Запослењем становништва отклониће се незадовољства.

Иако је Црна Гора и Зетска бановина врло сиромашна добром зиратном земљом, по свом теренском склопу и климатским условима, по природним богатствима шумским и рудним још неискоришћеним, она би морала бити не само активна, него једна од најбогатијих у нашој држави, док је она сада пасивна, са тешким економско-привредним стањем становништва, без индустрије, са малом и врло слабо развијеном трговином и занатством, те би се морале што прије предузети енергичне мјере за побољшање ових тешких прилика.

У већем дијелу Бановине, становништво се бави пољопривредом и сточарством. У крајевима уздуж обале Јадранског Мора и језера рибарством, а у варошима дјелимично трговином и ситним занатством.

Годишњи производи и у најроднијим годинама не могу да задовоље потребе становништва, па се једна велика количина хране и осталих потреба мора увозити. У неродним годинама и у оним у којима разне временске непогоде и штеточине нашкоде усјевима и другим пољопривредно-сточарским и воћарским производима, настаје врло тешко питање исхране становништва, те је у тим годинама, и иначе тежак живот земљорадника, још више отежан. Да би осигурали најпотребније за опстанак, пољопривредници су принуђени да емигрирају и да траже зараду у свијету, или су били приморани да траже разне зајмове на које су плаћали велике камате. На овај начин, из године у годину, слабила је њихова економска моћ, те је на крају у великом броју случајева сељак био приморан да прода и оно мало земље што има, па кад је и њу продао, сели су у варош и тамо се ствара нова сиротиња, која пролази још теже него по селима.

Иако постоји приличан комплекс обрадиве земље, ова ипак није сасвим искоришћена и не даје

оне приходе, које би требала да даје, а то из разлога што сељак нема потребног познавања рационалног газдинства, земљу обрађује на најпримитивнији начин, недостаје му добрих усјева, садница, стоке и пољопривредног алата, нема довољно задруга. Све што се казало у погледу нерационалног обрађивања земље, то се исто може казати и у погледу воћарства и виноградарства. Иако је Бановина баш веома подесна и за винарство и за воћарство, ипак је оно на ниском ступњу и даје врло мало користи. У погледу прерађивања маслина постигнути су неки резултати, јер данас постоји неколико млинова за прераду маслина и у њима се производи врло добро уље.

Сем свега овога треба споменути и производњу дувана. Један дио Херцеговине и околина Скадарског Језера веома су подесни за гајење дувана. Квалитет није првокласан, али не само да се није ништа урадило на његовом побољшању, него није ни учињено да квалитет остане бар исти. Цијене дувану биле су повећане ове године, као и број струкова, па је ово знатно помогло привреднике који се баве гајењем дувана. Уз повећање цијена дувану, што заслужује пуно признање Краљевској влади, требало би на сваки начин унијети ново сјеме, јер сталним сађењем старог сјемења, квалитет је попустио, па постоји бојазан да ће се и ова грана потпуно дегенерисати, ако се питању производње дувана и његовом квалитету не поклати већа пажња. Било би од велике користи по Зетску бановину, а понаособ за крајеве који гаје дуван, да се у Подгорици поново успостави фабрика дувана, која је раније ту постојала и за коју већ има потребних просторија.

Да би се подигла пољопривреда у овој Бановини на ону висину на коју би се могла обзиром на теренске и климатске прилике подићи, потребно би било прије свега поклонити највећу пажњу побољшању сјемења на тај начин, што би се успоставио што већи број расадника. Ови расадници морали би показивати већу агилност него што ју показују ови данашњи. Сем тога морала би се поклонити већа пажња поучавању сељака у рационалном газдинству, приређивањем стручних пољопривредно-воћарских курсева по селима, отварањем већег броја нижих пољопривредно-воћарских школа, стварањем и материјалним помагањем пољопривредно-воћарских задруга, омогућавањем појединцима и задругама стварање индустрије за обраду воћа, грожђа, маслина итд., приређивањем и давањем могућности такмичења на пољопривредно-воћарским изложбама итд. Када би се свему овоме поклонила већа пажња, неоспорно је, да би ова Бановина могла постати активна, те да би се могло у потпуности поправити економско-привредно стање становништва.

Рад пољопривредних референата код средских начелстава не даје оне резултате које смо очекивали. Пољопривредне референте треба на сваки начин ослободити канцеларије и администрације и упутити их на село. Они, као и лекари и ветеринари, треба да буду мисионари, треба да поучавају народ, треба да му показују како треба обрађивати земљу, треба да га упућују на то које усјеве и како их треба садити и томе слично. Само овако пољопривредни референти могу у потпуности извршити свој задатак.

Да би се пољопривреда унаприједила и да би пољопривредници дошли до оне зараде која би

одговарала њиховом труду, неопходно би било потребно специфицирати земљишта и настојати да сваки крај производи оно што у њему најбоље успијева и од чега ће имати највеће користи. Овај проблем молио бих да се узме у најсавесније проучавање у Министарству пољопривреде и да се након проучавања донесу конкретне одлуке.

Уз ово долази и питање задругарства. И оно мало продуката које код нас пољопривредник произведе, не може да повољно пласира и зато их мора продавати у бесцење. Помоћу задруга пољопривредник би се знатно економски ојачао, па је зато потребно упозорити га на корисност задругарства. Ми са великим одушевљењем поздрављамо одлуку Краљевске владе о доношењу задружног закона јер смо увјерени да ће он постићи свој задатак.

Други дио становништва Зетске бановине и Црне Горе бави се сточарством. По самом терену и по климатским приликама постоје сви услови, да ови крајеви и у погледу сточарства и у погледу производње сточарских производа предњаче осталим крајевима наше земље, јер и стока и сточарски производи и у погледу квалитета и у погледу квантитета, могли би бити такви и толики, да би могли не само задовољити домаће потребе, него би се могли и извозити у већој количини.

Стање је данас сасвим друго. Услед ратова и недовољног обнављања стока је код нас знатно закржљала, и ако се не предузму енергичније мјере потпуно ће пропасти.

Немајући од стоке и сточних производа него само мале приходе, сточари не само да не могу унапређивати и подизати сточарство, већ га напуштају као нерентабилно. Обнови се не поклања довољна пажња, јер оно мало приплодних грла, која се налазе по сточним станицама, незнатно утичу на побољшање домаће расе.

Да би се сточарство могло унаприједити у овој покрајини, потребно би било предузети скоросте мјере које сам мало прије споменуо приликом третирања пољопривредних прилика. Наиме, требало би отворити ниже сточарске школе, држати стално предавања, стварати задруге, потпомагати индустрију која би производила млијечне производе, раздавати бису бесплатно, било на дужу отплату потребно посуђе за млијечне производе, раздавати народу већи број приплодних грла, отварајући већи блој сточарских станица са довољним бројем разне приплодне стоке итд. Сем овога потребно би било повећати број ветеринара и овима створити могућност да стално крстаре по селима и да тамо упућују народ у погледу гајења стоке, исхране, одржавања хигијене и томе слично. Без свега овога, и пољопривреда и сточарство, и ако имају услове за развијање, остаће на оном ниском ступњу на коме се данас налазе, те ће тако ови крајеви стално патити од немаштине и биће увијек у тешким економско-привредним околностима.

Овом приликом желим да упозорим на важност култивисања јужног воћа. Покушај који се врши у Бару и на Црногорском Приморју дао је одличне резултате. Ми би зато молили г. Министра пољопривреде да овом питању поклони сву пажњу, јер не треба посебно наглашавати колико би се наши јужни приморски крајеви економски подигли са овом привредном граном. На ширењу културе јужног воћа треба радити и зато, што милиони иду у иностранство, док би тај новац могао остати у

земљи, јер квалитет нашег јужног воћа ни у чему не изостаје иза оног страног.

Гајење јужних култура је дакле од несумњиво великог привредног значаја. Велике радне способности нашег живља на Приморју и првокласни теренски и климатски услови отварају врло ружичасте перспективе овој тако важној привредној активности. Али, нажалост, оно што овде недостаје и што онемогућава неки већи развој јесте знање и стручност, специјализација, без којих се заиста не да постићи неки већи успех, особито данас, када друге, далеко напредније и богатије земље чине све да, путем просвећивања широких радних маса и рационализацијом радних метода и радне технике, искористе до крајњих граница све потребне могућности, и тако до максимума развију свој привредни потенцијал од кога зависи, господо, и војна снага и културна репутација и политички престиж у међународној заједници. У потврду овога нека нам послужи пример једне Немачке, Русије, Италије и Француске.

Стога, господо, у интересу унапређења ове наше Приморје тако важне, управо виталне привредне гране, а по угледу на Француску и Италију у чијим је јужним крајевима то већ одавно и са пуним успехом остварено, било би потребно на нашем јужном Приморју, и то у Бару, отворити једну средњу пољопривредну школу за јужне културе, која би била прва те врсте у земљи, и претстављала регулатор и регрупатор производње и расадник стручно упућених људи — специјалиста за јужне културе, који би планским и систематским својим стручним радом гајење јужних култура са једнога примитивног подигли на један напреднији и рационализованiji ниво, чиме би се многоструке привредне могућности природом издашно обдареног Приморја искористиле, како на корист радиног и поштеног сиромашног живља тих крајева, тако и на корист наше народне и државне заједнице, која ће у толико јача и напреднија бити, у колико су јој здравије и напредније све оне компоненте из којих је састављена и чија је синтеза.

Да би се постигао пуни успех у тим конструктивним настојањима било би неопходно потребно, господо народни посланици, да се при овој средњој пољопривредној школи за јужне културе отвори, као што је то већ и пројектовано, и једна пољопривредна огледна станица са неколико путујућих пољопривредних амбуланти, чиме би се овај рад на систематском привредном подизању нашег Приморја координирао и истовремено поставио и на једну солидну научну основу, тако да би, господо посланици, и успех био неминован, а као нужни резултат тако плански повезаног и конструктивног рада.

Како један дио Зетске бановине лежи уз море, а сем тога има и неколико језера, разумљиво је, да се становништво тих крајева бави рибарством. Али ни ова грана народне привреде не може да се развије у оној мјери како би требала, јер ни поједини рибари, ни оно мало рибарских задруга немају довољно модерног и потребног алата и осталих потреба и средстава за искоришћавање и пласирање производа, те се и данас на најпримитивнији начин риба лови и прерађује.

Овдје ћу споменути и важност коју би могло имати за привредно снажење становништва пчеларство,

И овим гранама народне привреде требало би поклонити највећу пажњу, па зато молим г. Министра пољопривреде да и за ове гране одреди потребне кредите.

Један велики комплекс земљишта Црне Горе и Зетске бановине покривен је шумама. Ове шуме претстављају огромну вриједност и економско стање становништва увелико би се поправило са рационалним искоришћавањем овог богатства, јер би се за продате шуме добили знатни материјални приходи, а сем тога шума би се поправила, јер би се из ње извукло све оно, што кочи њено развијање и напредовање. Данас се у већини случајева ови шумски комплекси не могу искористити услед тога, што су теренски тешко приступачни и што нема довољно комуникационих средстава.

Поред прилично великих шумских комплекса, који очекују експлоатацију, на територији Бановине постоје још већи комплекси голих и кршевитих брда, која би било потребно пошумити.

И док је потребно водити највећу пажњу о томе, да се експлоатација шума врши корисно и рационално и да се најстрожије онемогућава упропашћење шума, како од стране предузећа тако и од стране приватних, дотле је исто тако потребно свом силом настојати, да се голети пошуме и да се пошумљени предјели чувају од уништавања од стране стоке.

Неоспорно је, да је на овоме доста урађено, али све то је још мало па да се постигне оно што сви желимо. Ја зато апелујем на господина Министра шума и руда, а то ми је тим лакше што се и он сам на лицу мјеста увјерио о важности овога проблема, да осигура већи кредит за овај циљ. То је и правично, а показаће се и корисно.

У погледу руда не би се имало много што рећи. Познато је, да су се код нас у Средњем Вијеку налазили доста велики и познати рудници злата и сребра и они су били баш на територији, која данас припада нашој Бановини. Вјероватно је, дакле, да би се и сада могло пронаћи разних руда, па и племенитих метала, али на овом пољу до данас је врло мало урађено. Истраживањима установљено је, да се у нашим крајевима налази угља; гвожђа, бакра, живе и др. руда, али досада на експлоатацији није ништа рађено, сем што Трепча вади оловну и цинковну руду у којој се налази и извјесна количина сребра.

Кад је ријеч о шумама и рудама налаже се императивна потреба, да се на Цетињу успостави Дирекција шума и руда, па зато молим господина Министра шума и руда да овој молби удовољи. Ово тим прије, што остале бановине имају своје дирекције. Рад те дирекције био би велик, а сем тога она би се боље бринула како за правилно експлоатисање шума, тако и за успјешније пошумљавање, као и за проучавање нашег рудног блага које није безначајно, али које остаје и даље неискоришћено.

Као врло важна привредна грана за Зетску бановину је туризам. По својим природним лепотама, по својим планинама, сунчаним плажама, знаменитим споменицима, језерима и ријекама; лову и риболову, теренима за зимске спортове итд., баш Црна Гора са својим Приморјем долази у ред најинтересантнијих крајева у погледу туризма. Познато је да је Дубровник и Јужно Приморје данас најпосјећенији крај наше државе како од домаћих тако и од страних туриста. Али, нажалост, досада

је мало урађено да се ове богом дате благодети допуне оним што им недостаје. Недовољне комуникације, слаба превозна средства, nedovoljan број хотела итд. чине да настаје бојазан да туристи не потраже друге крајеве са већим и бољим удобностима.

За успјешно развијање туризма потребне су знатне инвестиције, које Зетска бановина није у стању да пронађе и створи. Зато је потребна помоћ државе. Ове инвестиције убрзо би се амортизовале и приход од туризма био би значајан и велик. Мене би далеко одвело да овом приликом набрајам све оно што је потребно Зетској бановини у погледу што успјешнијег ширења туризма. Ја ћу о овоме говорити приликом претреса буџета Министарства трговине и индустрије. Овом приликом сматрам за дужност да апелујем на Краљевску Владу, да питању туризма у Зетској бановини поклони највећу пажњу, јер се са добро развијеним туризмом може ова покрајина у великој мјери економски ојачати. Ја чврсто вјерујем да сви надлежни фактори увиђају важност овог питања и да зато ова молба неће остати неуслешена.

На крају овог мог излагања општег стања и потреба Црне Горе и Зетске бановине, желим да се осврнем још на једно питање које је важно и које би требало што прије ријешити. То је питање насељавања у Метохији и Санџаку. Веома сиромашно стање насељеници у Метохији и Санџаку дошли су на имање без скоро икаквих материјалних средстава, без инвентара и стоке, а како у почетку један велики дио није имао ни кућа, разумљиво је, да су се нашли у великим потешкоћама и да им живот није био лак. Зато се један дио поново вратио на стара огњишта, а ови који су остали животице и с муком пробијају дан за даном. Обрађивање земље, како од стране насељеника тако и од домаћих, врло је примитивно. Без потребног модерног инвентара, без довољно добре стоке и у помањкању потребног знања у рационалном газдинству, разумије се, да се не може земљиште обрадити у оној мјери, у којој би се могло обрађивати. Сем тога оскудни у води, садницама и др., наши насељеници проводе тешке дане.

Зато је неопходна потреба да се овом питању поклони нарочита пажња и да се једном приступи свестраној контроли рада аграрних установа.

На првом мјесту потребно је повећати парцеле, а сем тога земљу дати само онима, који је обрађују, који на њој живе и који су сиромашног стања. Треба већ једном стати на пут стварању спахилука од стране оних, који су силом власти заузели најљепше терене или до ових дошли преко пријатеља и путем поткупљивања. Ми молимо да се још једном извиди ко је све добио, како, и од кога земљу, па да се рашчисти и ово питање. Није право да наш расни горштак гладује у Метохији на оној својој малој парцели поред толико слободног земљишта, није право да се наш насељеник остави без стоке, без алата, без куће, бос и го, и да је тако приморан да се задужује и да своју земљу залаже и на крају да пропадне, а да се шире и богате они, који ни по чему нијесу заслужили да добију земљу и то по неколико парцела најбоље земље.

Наши насељеници су будна стража у овим крајевима и они су издржали многе борбе. Зато је и од економског и од националног значаја да се слободно и још неискоришћено земљиште одмах

подијели сиротињи, чиме би се смањило број невољника; појачао наш национални живаљ у овим крајевима и повећао квантум производње коју до сада Метохија даје. Ово захтијева и наша обавеза према нашим насељеницима и социјална правда, а уз све ово ублажила би се и економска криза.

Овом питању још једном молим да се покљони сва дужна пажња.

У овом мом излагању ја нијесам улазио у детаље, већ сам настојао да обухватим цјелину и наше опште потребе и проблеме. О проблемима и потребама мога среза ја ћу говорити приликом претреса буџета појединих министарстава. Али већ сада ја сам чврсто убијеђен, да ће Краљевска влада на челу са г. Претсједником Владе, нашим опробаним пријатељем, овим питањима поклонити сву своју пажњу и да ће и у будућој буџетској години бити обилан и користан биланс њеног рада на унапређењу Зетске бановине. У то смо убијеђени и ја, и моји другови посланици из Зетске бановине и народ тога краја, који зна да цијени свачије дјело и свачије заслуге. Зато ћу гласати у начелу за овај буџет. (Бурно одобравање и плескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Мухамед Прелубовић.

Мухамед Прелубовић: Господо народни посланици, одобрење буџета у првоме је реду политички акт којим се даје поверење влади. Ја тога поверења према данашњој Влади немам, па ћу зато гласати против предложенога буџета. Између многих разлога који оправдавају овај мој став, навешћу овде само некоје који ће се употпунити приговорима и резервама изнесеним од осталих мојих другова из опозиције. Први и главни разлог због којег немам поверења у ову Владу, а због којег и сам народ, — то се сигурно може рећи, — са зебњом и пун немира прати њезин рад, то је што ова влада нема ни у којој грани државне политике или државног газдинства јасно обележена или макар јасно изражена начела и циљеве за свој рад. Немати никаквих принципа ни у ком погледу, то је, чини се, једини принцип ове Владе. За годину и по живота ове Владе то се показало у вањској, унутарњој, економској и финансијској политици, коју ова влада води. Сва питања и то она најважнија, темељна питања наше државне политике, отворена су, и о свима може да се врше погађања. Главно је да останемо на власти ми и наша странка ЈРЗ, па ће тиме бар за чланове Владе и њихову пратњу бити све у реду.

Али народ не може да разумије да је у реду, на пример, то да у вањској политици наши дугогодишњи и дојучерањи савезници, који су створитељи и хранитељи оног европског поретка на коме почива и опстанак наше државе, с неповерењем и с негодовањем прате нашу вањску политику. Цијели наш народ одобрава приближење Бугарској и весели се измирењу, јер сваки наш човек жели са братским бугарским народом живети увек у тесним пријатељским везама. Но и тај пакт, као и остварење сношљивих и пријатељских односа са другим државама не смије да буде на штету наших већ постојећих савеза и оног смера политике који је тим савезима обилежен. Не може се гарантовати опстојност и сигурност наше домовине ни мира Европе, ако се посеје неповерење између нас и наших савезника те олабави ауторитет и снага наших савеза. Влада мора да зна да народ

неће и не може разумети политику која нас, макар и за час, има да одвоји од наших савезника из Велике и Мале Антанте и Балканског споразума, и да се са тим бедом наше сигурности не могу правити никакви експерименти.

Влада је исто тако отворила и сва питања наше унутрашње политике и држи их отворена на велику штету народа, само због чисто своје партијске политике. По свом доласку на власт влада је најавила доношење политичких закона, али то стално одгађа чекајући док и задњи њезин партијски жандар буде могао мирно спавати, сигуран за свој политички положај. У том своме послу не бира средства. На све стране се осећа притисак Владе на јавни живот, који влада хоће да диригује путем којим народ неће да иде.

Чиновнички сталез код нас се множи из дана у дан. Пензионисту се они за које се мисли да нису присташе владајуће странке, ма колико ти људи били лично способни или корисни за своју струку, и тако пензије достигле огромне износе преко једне милијарде динара. Немогуће је оправдати такво расипање народног новца, тим више што се као пензионери воде и такви људи који су добили пензије као личне и партијске награде без икаквих личних заслуга или других оправданих разлога. Појава младих, здравих и способних за рад пензионера управо изазива народ и крајње је вријеме да се проведе ревизија, да се способни врате у службу, а да се пензија одузме онима који је не заслужују.

С друге стране постављају се чиновници и службеници без стварних потреба и често пута без одговарајућих квалификација, премда се увијек каже како треба редуцирати њихов број и штедити. Истодобно се смањују плате и уноси деморализација у чиновничтву. Тако се повећава бирократија, хиљаде људи рјешавају непотребне ситнице, гурају списе по канцеларијама, заплићу све ствари без краја и конца. Бирократија постаје свијет за себе, она постаје сама себи сврхом. Она бирократска уобичајена реченица „на надлежност“, постала је предмет поруге за све мислене људе, а ужас за свакога тко очекује да му се његова ствар рјешити. Све постаје тешко и комплицирано, а наша администрација сваки дан је све даље од народа. Још више погоршава односе у нашој администрацији то, што је чиновник овисан о сваком политичком човјеку, те буде редовно премјештан и прогањан због нечијег ћефа. Дошло је дотле, да се тако прогоне данас многи људи, који су достојно заузмали своја мјеста, који су у многим погледу стекли непролазне националне заслуге, који су веома корисно радили у своме крају, па је завладало увјерење да су ваљан национални рад и чврст карактер сметња за човјека који нешто очекује у чиновничкој каријери.

Чланови Владе воле да говоре о демократији и демократским слободама. Мјесто ових лепих ријечи боље би било да нам влада може показати, да је за годину и по свога опстанка ма гђе и ма како увела у живот какву демократску установу. Нигђе ништа није остварено да народ може да слободно управља сам својим потребама. Јавна ријеч се нигђе не чује, цензура штампе онемогућила је да се ма шта слободно пише и говори. Народ не смије да чита што говоре његови посланици, говори на зборовима (ако се уопште допусте и одрже) не смију се донијети у новинама, а наше новине најмање могу да пишу о нашим домаћим потребама и приликама. Ми знамо из наших но-

вина свашта о струјању друштвеног и политичког живота у Јапану, Кини, Индији, Јужној Америци, али нисмо по мишљењу Владе довољно зрели да јавно говоримо о нашим приликама, да расправљамо јавно наше тегобе и невоље. Народ се помаже како зна, фантастичне вијести иду од уха до уха, рађа се стање опће нервозе, све се нешто очекује. Све су то појаве болесне и штетне по државу, настају тамо, гђе нема демократских установа и слобода. Овај пут којим се код нас иде у јавном животу води у зло, не даје се прилика да доиста вриједни људи изађу на површину, све се ради у полутами и иза леђа, па се тако гуши свака иницијатива и свака јавна критика које су свагђе прави покретачи друштвеног живота.

Питање организације самоуправа намеће се као хитно, па је крајње вријеме да се приступи доношењу закона о бановинским самоуправама и градским општинама, а да се Закон о сеоским општинама измени тако да народ што више дође до слободне ријечи и одлуке у њима. Ништа не може боље дјеловати на политички одгој народа него његов слободан рад и одлучивање у пословима локалног интереса.

Таква организација самоуправе не може да шкоди интересима државне цјелине, а наполе јединству народа и државе. Баш тиме ублажиће се опреке и трења између појединих дијелова државе, ако еластична организација државне управе омогући свима да испоље своје локалне особине и способности. Но томе послу може се корисно приступити само онда, ако се стално има пред очима принцип народног и државног јединства и према томе стварају установе које ће тај принцип што више појачати.

Не видимо што Влада у том погледу мисли. Она се често изражава за политику 6 јануара, стоји на принципу садањег Устава, али у исто вријеме признаје тзв. хрватско питање, изјављује да се Хрватима има изаћи у сусрет, преговара с њима и допушта агитацију неодговорних елемената са свију страна, која агитација сигурно неће олакшати ријешење, али ће довољно затровати односе у земљи. Можда Влада то и чека, недај Боже да то и жели, како би опет неком погодбом или нагодбом могла клизнути преко тако важних темељних питања нашег државног живота. Међутим, јасно је свакоме да данашње стање државне управе не даје изгледа на никакво ријешење тако важних проблема. Док нема ни најпримитивнијих грађанских слобода, ни добре самоуправе ни правичне за све једнаке али строге и брзе администрације, нема никаквих услова ни за решење тога питања. По мом дубоком увјерењу, кад би биле добре самоуправе и ваљана администрација и кад би браћа Хрвати осјетили благодат такве администрације и за све једнаке самоуправе, осјетили би се као пуноправни и равноправни грађани ове државе, и то такозвано хрватско питање изгубило би своју опасну оштрицу. Влада није пошла тим путем, она ништа не поправља, она заоштрава односе и допушта да се заоштравају, и тиме преузима на себе историјску одговорност за судбину наше државе и народа. Већ би то било довољно да оправда неповјерење опозиције према данашњој Влади, но истакнућу још и нека економска питања, и којима се опет јасно очитује да Влада нема одређеног става у битним питањима по народ.

Пољопривреда остаје неорганизована, тежаку се каже и маже којешта, али стварно му се никако не помаже. Кад Бог помогне добром љетином или сушом у Америци, па скоче цијене, онда се Влада пожури да то прикаже као свој успех. (Гласови са левице: Тако је!) Пољопривредни референти немају никаквих средстава и пута за стваран рад на подизању економије у својим срезовима, они углавном пишу и шаљу статистичке податке, које тешко да ико чита, а још мање о њима води рачуна. Крај таквих прилика не може се ни оснивање пољопривредних комора поздравити као нека тековина тежака. Сва је прилика да ће то бити опет неке бирократске установе, које ће на народ навалити само нове и веће терете. Како је код нас већ обичај, те ће коморе једнако као и остале сличне установе до сада слати километричне претставке Влади, скупљаће статистичке податке, али о свему томе Влада ће водити мало рачуна.

Прије више година повела се већа агитација за оснивање земљорадничких задруга разних типова, и за њихово унапређење. И, доиста, наш народ показивао је много интереса за задругарство, па премда те задруге на селу у већини нијесу имале ваљаног вођства, ипак су вршиле благотворан утјецај. Сада су готово све у пропадању, нарочито после издавања Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова од 26 септембра 1936 године. Поколебано повјерење не да се више обновити и задруге не могу да раде. Сеоским ћифтама и зеленашима отворено је поље рада. Тако се на томе примјеру јасно види да се просперитет на селу не може подићи само снижавањем дугова него подизањем раднога ефекта, одржавањем цијена и осигурањем пољопривредног кредита. Зато споменута Уредба није постигла свој циљ, није спасила село.

Селак би волео да види већу рентабилност свог тешког рада па да плати дугове, али то се не може постићи, кад је брига Владе далеко од села, кад се на село не мисли, а више се мисли о заштити индустрије, индустријских магната и њихових дивиденда, уопће о заштити свега онога капитала, већином страног, који се умјетно снажи и шири поскупљујући живот малог човека високим цијенама својих продуката. Треба једанпут знати шта се хоће, и ударити одређеним правцем, створити план рада и привести га програмски у дело, да се бар неки резултати виде и осете. Овако милијони нашега буџета троше се у тутањ, све остаје по старом, животари се и пропада.

Посебно ми се ваља осврнути на спровођење аграрне реформе у Босни и Херцеговини. То питање, које је требало посматрати у првоме реду као социјално и брзо га ријешити, постало је политички кусур разних политичких странака и политичара и тако остало кроз 15 год. И данас се потежу још аграрне парнице, које су дојадиле и земљовласницима и потраживачима, те у много случајева и једне и друге дотерале на просјачки штап. (Одобравање на левици). И те ствари докопала се наша бирократија, која гура списе по својим канцеларијама кроз године и године.

Мјесто да се то питање што прије сврши и ликвидира садашња Влада нашла је да треба опет увести нове ревизије, списе слати Државном правобраниоштву, отворати могућности да се сваки интересент потеже по суду годинама, док ојађен и осрамоћен не умре у биједи као просјак чека-

јући ту злехуду правду и оштету за своју земљу која му је већ давно узета. Само је врло мали број земљопоседника који су имућни па могу чекати, све су то махом сиротиња која је већ давно запала у биједу. Па не само социјална правда него обична хуманитарност тражи да се то питање једном скине с дневног реда, да се сврше процеси, да се што прије испитају поједини недовршени случајеви, а они који су давно ријешени да се не потезу поновно већ да се једанпут исплате досуђене оштете.

Кад је једанпут дошло до тога да се исплате оштете за давно одузете шуме и шикаре, онда је то требало учинити тако, да они који ту оштету примају не осјете то као понижење — да примају милостињу. Већ једанпут установљена оштета од 70 динара по дунуму, која по курсу облигације не претставља више од 40 динара, толико је ниска, да поновно снижавање тога износа претставља срамоту и за државу која даје и за бивше земљовласнике, јер то више није оштета него лоше прикривена милостиња. Ја зато против тога поновнога снижења протестујем и молим да се задржи већ одређени износ од 70 динара по дунуму: (Глас из већине: Ко је то снизио?) Снизила је Краљевска влада, а г. Спахо се стиди говорити о босанском аграру. (Приговори из већине). Тако је он бар рекао, ја могу то доказати.

Буџетски кредити не дијеле се на све крајеве државе по стварној потреби; имаде крајева на које се као заборавило. Такав крај је и мој кладањски изборни срез. Можете замислити какве су прилике мога среза, кад се у читавом срезу налазе само двије основне школе и само једна цеста, која је зими непроходна. Народ узалуд моли да се отворе барем још школе у опћини Царева Ђуприја, која има 2500 становника, и у опћини Ступари, са по прилици 3000 становника. За оправку школске зграде у Солуну, дозначени новац Краљевска банска управа је вратила и тако школа већ годинама не ради. У срцу Босне то је толико запуштен крај, да се морамо чудити, зашто власти не врше своју дужност према томе народу. А ипак би се том честитом народу могло помоћи малим сретствима. Давно је пројектовано грађење цесте Тузла—Кладањ—Олово—Сарајево, која би равном и најкраћом линијом везала Сријем и Посавину са Сарајевом, а уз пут отворила богата шумска подручја. Премда је та цеста у општем државном и народном интересу, а била би благотворна за цијели кладањски срез, ипак се тој градњи никако не приступа. Из своте, одређене за јавне радове градњом те цесте пружила би се зарада и прехрана целом срезу, и осигурала трајна корист том народу и за у будуће. Томе народу потребна је помоћ за набавку људске и сточне хране, па док се не нађе други начин, требало би му дати пољопривредни кредит, организовати распоdjелу и побољшати услове за обраду земље и сјетву.

Једини пут Кладањ—Тузла зими је често непроходан, јер прелази преко брда Станови, где је велики успон и има често снијезних сметова. Док градњом од само 5—6 километара нове цесте обишло би се то непроходно мјесто и та једина цеста у срезу била би проходна и током зиме.

Народ кладањског Среза много се прогони и глоби због тзв. узурпација ерарског земљишта. То питање узурпација морало би се што прије

решити у користи тежака, јер би тај народ иначе остао без обрадиве земље и честе глобе потпуно би га упропастиле. Он стварно без тих узурпираних земљишта не може да живи.

Док је радило шумско предузеће „Криваја“ народ је тамо налазио зараде, које сада нема. Било би потребно да шумски рад у подручју ријеке Криваје, што прије опет почне, да се домаћим малим пиланама даде што више сјече, па да се отворе на тај начин народу врела зарада.

Из овога што сам укратко овде изложио свим разумљиво слиједи да не могу имати повјерења у садашњу Владу, те ћу, како сам у почетку рекао, гласати против буџета. (Одобравање и плескање на левици.)

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. др. Тодор Лазаревић.

Др. Тодор Лазаревић: Господо народни посланици, ова непотпуна, крња и бојкотована Народна скупштина на путу је да изврши своје највеће и најважније уставно право: да држави и народу вотира буџет за 1937/38 годину. Ја сам уверен да ће све политичке трзавице и сва политичка неслагања уступити места родољубљу и да ће ова Народна скупштина на време предложени буџет вотирати.

Ово је, господо, трећи буџет, који ова Народна скупштина вотира у кратком времену од нешто више преко годину и по дана. Да за ово време ова Народна скупштина није ништа друго радила, него вотирала три буџета, морало би јој се признати да је имала вољу за рад, да је била способна за рад и да је радила. Међутим, ова Народна скупштина већ од самог свог избора предмет је сталних нападаја, омаловажења и презирања са више страна. Ја мислим да је дошао момент, да је дошло време и да се пружа прилика да се можемо и ми осврнути на резонувања из којих су потекли ови нападаји на садашњу Народну скупштину.

У првом реду се каже да је Изборни закон, по коме се ова Народна скупштина састала и по коме је била изабрана, неправедан, да је далеко од тога да буде демократски и да је један уникум. Истина је, господо, да овај Изборни закон даје велика овлашћења носиоцима листа, да овај Изборни закон заводи јавно гласање, да овај Изборни закон има посебну и чудну одредбу о подели мандата. Истина је да је овај Изборни закон имао одлучан утицај на изборни резултат и да је на тај начин фалсификовао народну вољу. Има много случајева у којима нису дошли у ову Народну скупштину и у овај Дом прави изабрани народни посланици, већ она лица које је Изборни закон делегирао.

Али господо, за ово не носи кривицу садашња Народна скупштина, јер она овај Изборни закон није донела и она га није могла изменити све докле док се није овде састала и отпочела свој рад.

Даље је приговорено да су власти и изборни мандат имали утицаја на резултат избора и да су вршене чак и злоупотребе. Господо, кад власт и изборни мандат не би при изборима давали преимућство, онда не би била разумљива борба и отимање за изборни мандат. Власт и изборни мандат у читавом свету дају при изборима извесна преимућства. Али ако је код избора од 5 маја 1935 године било недозвољеног утицаја власти и

изборног мандата и ако је било чак и злоупотребе, то није било у свима случајевима, и зато не може ова крња Народна скупштина солидарно носити одговорност, већ одговорност пада на појединце који су недозвољени утицај имали и злоупотребе вршили.

Даље се резонује да смо ми дошли у ову Народну скупштину и да у њој радимо, а да народни посланици удружене опозиције то нису учинили. Међутим се из овога на штету ове Народне скупштине не може и несме извлачити никакав закључак, јер нас је народ бирао и изабрао да се састанемо у овом Дому, да у њему радимо и да у њему решавамо сва политичка и неполитичка питања. Нас је народ бирао и изабрао за позитиван и конструктиван рад, а није нас овластио ни за какву апстиненцију. Приговара нам се да смо саставши се у овој Народној скупштини сазнали да су Изборни закон, власт и изборни мандат извршили у више случајева фалсификате народне воље, и да смо морали увидети да ова Народна скупштина не може и неће имати онога ауторитета који би требало да има, па да смо због тога требали да са своје стране све учинимо, да ова Народна скупштина буде што пре распуштена. Господо народни посланици, избори од 5 маја 1935 године вођени су у једној жестокој изборној борби, јер су отворени сви до тада затворени вентили, распирене страсти, па је било и тешких и јаких сукоба. Ово све није се одмах и нагло стишало и ситуација политичка била је таква да се није смело ни могло, у интересу јавнога мира и реда, да помишља на скоре скупштинске изборе, јер би ови избори били увод у почетак грађанског рата. Даље нам се спочитава, не свима већ једноме делу, да смо напустили носиоца земаљске кандидатске листе, на којој смо изабрани. Спочитава нам се да смо одбацили његову владу и да смо се одлучили да помажемо другу владу. Господо, ми смо бирани на једној земаљској кандидатској листи која није имала свога партијскога и политичког програма. Ми смо бирани на једној кандидатској листи која је имала само извесан радни програм. (Један глас из већине: Бела карта!) Ми смо, господо, у својим политичким одређењима после избора имали потпуно право да се придржавамо оних начела за које смо се сами били раније одлучили или за која смо се одлучили у ономе тренутку, кад смо били стављени пред ту одлуку.

Господо, кандидатска листа на којој смо изабрани није имала једнога одређенога израженога политичког програма, ни за ближу ни за даљу будућност. Овакав програм није био познат нама, већини од нас, већ, ако га је било, он је био нека тајна политичка наука носиоца листе и најужег круга око њега окупљених алхемичара. Осим тога треба нарочито нагласити и подвући околност, да по Уставу, који је на снази, влада није одбор Скупштинске већине, већ да владу именује и у Скупштину шаље други Уставни фактор, а то је Круна.

Ово је, господо, прерогатива Круне. Ми смо примили Владу, која није Влада носиоца наше земаљске кандидатске листе и за коју се може можда рећи, да је против носиоца наше земаљске кандидатске листе, али ми смо ту Владу лако могли да примимо и примили смо је из разлога, што нисмо били изабрани на једном партијско-политичком

програму, из разлога, што је Претседник нове Краљевске владе био члан Кабинета изборне владе носиоца наше земаљске кандидатске листе, и због тога што је нова Влада преузела и наставила да изврши у целости радни програм раније владе, и због тога што је нова Влада изашла са декларацијом, у којој је био садржан програм њенога рада, за кога се може рећи, да му је био циљ: стишавање страсти, национално измирење. . . . (Иронично одобравање на левици). Чућете, господо, ја нећу тако брзо свршити! затим завођење једнакости, равноправности у свима правцима, јачање парламентаризма, враћање демократији, успостављање одузетих слобода. . . . (Иронично плескање на левици и узвици: Живео!), буђење и изграђивање за спалог и разривеног политичког живота, оздрављење и консолидација политичких прилика, оживљење и унапређење народне привреде, сређивање финансија, изравнавање социјалних одношаја и социјално старање.

Дакле, господо, програм је био савремен, стран и није се могао ни смео одбацити, већ прихватити и поздравити као добро дошао.

Нова Краљевска влада приступила је одмах извршавању овог свог програма и политички живот је стварно почео да се развија и да струји на све стране.

Старо је познато искуство, да у политичком животу може народ доћи до свога изражаја само онда, ако је организован. Према томе нови политички живот тражио је, да се изврши организација народа. Могућност је за то предлежала, иако је можда била ограничена постојећим Законом о збору и договору.

У народу се створило уверење, да не треба оживљавати старе странке, да су оне своју функцију извршиле и завршиле и да према томе треба створити нове политичке формације. (Ироничан глас са левице: Одозго!)

Један део политичких људи одлучио се да створи једну нову политичку формацију и он је њу створио. То је, господо, Југословенска радикална заједница. Она је мрежом својих организација — што није био случај код старих и ранијих странака — обухватила готово целу земљу, и то густом мрежом својих организација, која је само у извесним крајевима Хрватске и Далмације била донекле ређа.

Доследно организацији Југословенске радикалне заједнице појавио се у овој Народној скупштини Клуб народних посланика Југословенске радикалне заједнице.

Има, господо, још једна околност, која је нама давала могућности, да се толико не журимо са распуштањем ове Народне скупштине, односно омогућавањем њенога рада, већ да се одлучимо да у њој радимо. Ово је околност у томе, што у овој Народној скупштини има изванредан број народних посланика, који су били народни претставници и у скупштинама пре 6 јануара 1929 године, а има и других активних политичких људи из овога времена. Овај број народних посланика давао је Народној скупштини, мада је она крња, изванредан углед и ауторитет и због тога се лакше било одлучити, да се ради у овој Народној скупштини.

Дакле лични састав ове крње Народне скупштине није био тако лош.

Има, господо, још једна оптужба. Она је упућена на нашу адресу, на адресу скупштинске већи-

не. Оптужују нас, да смо издали шестојануарску политику, која је инаугурисана 6 јануара 1929 године.

Господо, дозволићете ми, да видим, колико је истине у овој оптужби.

Свака политика има, или би барем морала имати своје узроке и своје циљеве. Шестојануарска политика има и једно и друго. Она је заведена, не ради сређивања одношаја између нас Срба и државне заједнице, нити да паралише и каналише словеначки и можда босанско-муслимански аутономизам, нити да се излечи црногорски сепаратизам, већ да отклони нагомилано и потенцирано незадовољство Хрвата, које се међу њима појавило у одношају према нашој државној заједници.

Долазак хрватских претставника у Београд у 1925 години, њихов улазак у Народну скупштину, њихово учешће у влади, њихова сарадња у државним пословима и преузимање одговорности за рад у Народној скупштини и у влади, велики је и маркантни датум у нашем заједничком државном животу.

Постулат политичке мудрости је био, да се ова — са тешком муком једва успостављена — сарадња љубоморно чува као нежна биљка.

Међутим, шта видимо? Место ове пажње, убрзо гурају политичко слепило и политичка лудост хрватске претставнике у опозицију, а политичко безумље и политичко дивљаштво на њихову опозицију одговарају убијањем њихових првака и рањавањем њиховог вође усред Народне скупштине. Ово је био страхан и језив догађај који је потресао темеље државне заједнице. Посве је разумљиво да су хрватски народни претставници направили демонстративно ексодус из Народне скупштине, да су оставили Београд и да је наступио опет судбоносни прекид тешко успостављених одношаја. Ускоро умире и рањени вођа Хрвата, и тиме се и иначе опасно наелектрисано стање још више погоршава. У овим судбоносним данима била је права срећа за државу да је имала велики политички ауторитет, политичко искуство и државничку мудрост др. Антона Корошца, садашњег Министра унутрашњих послова, који је, поред истакнутих својстава, имао и то преимућство да није био Србин, већ да је Словенац, да је био католик и чак католички свештеник. Г. др. Корошец, да му је било остављено времена, сигурно би државу извукао из опасног вртлога законитим и уставним средствима. (Глас са левице: А данас?!) провезао је између Сциле и Харибде, и увео је, ако не у луку мира, а оно свакако у луку, па макар и узбуркану. Сигурно је једно: да би он постигао боље резултате него што их је постигао режим који је иза њега дошао. Место тога, видимо ми да г. др. Корошец одлази као претседник владе, да долази шести јануар 1929 године, да се укида Устав и да се заводи диктатура коју доцније замењује ауторитативно-конституционални режим. (Глас са левице: Био је он у тој влади!) Знам ја то. Знам и како је дошао. Господо, зато да се успоставе везе са Хрватима, ублажи њихово велико незадовољство и sukcesивно отстрани, и да се у одношаје између њих и државне заједнице уведе и успостави нормално стање, заведен је поменути шестојануарски режим. Да се је у овом циљу помислило на шестојануарски режим, и да се је створила одлука да се приступи неуставном стању, разлог је, или је барем

један од разлога и то, што је трагично преминули вођа Хрвата споменуо: да би излаз из кризе могао да се нађе у генералској влади.

И збиља су, господо, Хрвати према шестојануарском режиму у почетку заузели став ишчекивања. Они му нису правили никаквих сметњи, али доцније је на дошао отпор Хрвата према овом режиму и то такав отпор који се на концу служио и анархистичким методама борбе.

Скупштински одбори од 5 маја 1935 јасно су показали да хрватска борба против шестојануарског режима није борба појединаца, већ да овај режим одбацују са малим изузетцима сви Хрвати. Зашто га одбацују? Не за то, господо, што би они били загрејанији за парламентаризам и демократију него други грађани ове земље, већ зато што су увидели да им овај режим одузима могућност нормалне борбе и да слаби њихове политичке позиције. Дошавши до сазнања да шестојануарски режим не може довести циљу задовољења Хрвата, верујем да би се овај режим био напустио и да би се потражили други путеви. Петомажски избори су га срушили. Саставши се после ових избора у Народној скупштини, ми смо само могли констатовати да је шестојануарски режим одбачен, да постављени му циљ није испунио и да га не може испунити. Ми смо се стварно нашли пред задањом да потражимо нове путеве и да шестојануарски режим sukcesивно ликвидирамо. (Један глас са левице: Који су нови путеви?) Виде се, на помолу су. Може неко да нам приговори и то да смо овим осујетили извршење политичког тестаментата Великог Краља: „Чувајте Југославију”, и да смо напустили државно и народно јединство. Господо, ови су приговори потпуно неосновани. Тестамент Великог Краља не налаже нам да чувамо шестојануарски режим, већ нам налаже да чувамо Југославију. Тестамент чак не каже ни како да чувамо Југославију него то оставља нашем слободном избору и нашој политичкој увиђавности и мудрости. Даје нам чак и ту могућност да напустимо шестојануарски режим ако видимо да он не води постављеном циљу чувања Југославије. Што се тиче, господо, државног и народног јединства, то државно и народно јединство није завео шестојануарски режим, већ је државно и народно јединство основа наше државне и народне политике од почетка оснивања државе па све до данас. (Одобравање код већине). Уосталом, ја ћу се на ово питање мало доцније још и повратити.

Дакле, господо, ја сам сматрао да је време и да је прилика да се осврнем на приговоре, које сам истакнуо и ја сам се осврнуо на њих. Била ми је дужност, да то учиним, дужност према својој савести и према јавности. Ја држим да сам залажу коју сам себи ставио у дужност испунио.

Пре него што пређем на предмет, ради кога сам се појавио на овој говорници, учинићу неколико напомена и неколико примедба на буџетски предлог, који је на дневном реду.

Неколико посланика приговарало је да се сједнице одржавају пред празним посланичким и министарским клупама. Господо, то може да је истина, али то је појава која се виђа у свима Парламентима. Што се тиче господе Министара они ће садржину посланичких говора сазнати и зато има пуно начина. Они ће сугестије које треба уважити појмљиво оценити и уважити и у даној при-

лици и по потреби на говоре одговорити. Што се тиче наших посланичких другова, који се интересирају за говоре својих другова, имају могућности да сазнају за садржину тих говора.

Господо, ја сам пре рата био присутан седници у Бечком парламенту кад је говорио Масарик. Масарик је говорио и сала за седнице била је празна! Масарик је говорио из своје клупе и око њега било је 5 до 6 посланика, његових другова и никога више. Може се дакле рећи, да је Масарик говорио за стенографе. (Мустафа Мулалић: То није био парламенат!) Па и није у правом смислу речи.

У овој буџетској дебати, ја ћу ово јавно признати — опозиција носи рекорд у говорима и туче нас говорима.

Али, опозиција има задовољство речи, а ми треба да имамо и имамо задовољство дела и рада. Опозиција је потребна, и када је не би било, требало би је створити. Све сугестије које је опозиција учинила, мислим да ће код Владе наићи на оцену и разумевање. Дакле, господо, ја признајем да је часна задаћа коју је себи опозиција узела у дужност, и наша опозиција ту задаћу марљиво врши. Ако опозиција по који пут у својим говорима и пређе меру уобичајену и дозвољену, то ипак међу нама не треба да се прими са неком нервозом, јер наша је дужност да много тога слушамо, отрпимо и прогутamo. Зато чинимо радну већину. Чине се замерке садашњој Влади што није донела политичке законе, што није донела Закон о штампи, Закон о скупштинским изборима и Закон о зборовима и договорима. Господо, ми сви знамо да је Влада у првом контакту с нама затражила од нас овлашћење да може ове правне материје решити кратким поступком путем уредаба, и ми смо ова овлашћења Влади дали. Из тражења ових овлашћења ми смо могли да наслутимо, да се, може бити, жели, да се брзо иде у изборе, и ја у томе видим самопрегор и пожртвовање ове Скупштине, што је ова овлашћења дала. Али из тражења ових овлашћења треба закључити и то да је и Влада желела да се ове правне материје што пре регулишу. И она је имала добру вољу да имаднемо савремене и нове одредбе у погледу штампе, у погледу збора и договора и погледу избора народних посланика. Није их све до сада донела, што је желела да чује и мишљење Удружене опозиције која се не налази у овом крњем Парламенту и да чује и мишљење јавности, па да се за Уредбе, које би се тим путем донеле, не би могло рећи да су само наше дело, донесено како нама конвенира, Влада их је хтела донети и ово питање решити на начин, како би се задовољили и они који нису овде. Због тога се је, господо, са доношењем ових правних прописа окаснило.

Господо, каже се да је ауторитет власти пао; да се је срзао на нулу. Ми, господо, не живимо у једном нормалном стању, у једном стању које је нужна последица и конзеквенца онога стања које је претходило. Ми смо нагло прешли и морали да пређемо у једно ново стање, и код оваквих прелаза има увек сукоба и зато ови сукоби нису ни тако велики, ни тако многобројни, а ни судбоносни, да би се због тога могли чинити приговори садашњој Влади како се чине.

Кажете да је у овим сукобима било и рањених и мртвих, да је било суђења, али да су се

кривци извукли или да су благо осуђени. Господо, по среди је деликат маса. А код деликата маса врло је тешко изнајзлити кривце, а код заједничких кажњавања не могу казне бити драконске него малене и благе.

Има, господо, извешан низ мерака — ја ћу да кажем ситније природе — које се чине нашој администрацији. Међутим, садашња администрација није дело ове Владе; садашња администрација наслеђена је из прошлости. Наша је администрација тешка, наша је администрација гломазна, погрешна; нашу администрацију треба реформисати, али та реформа за овако кратко време није могла да се изврши. (Чује се са левике: Колико треба да чекамо?). За ових 18 година нисмо могли да извршимо ту реформу, па, ако се стрпимо још пет до шест година, верујем, да ће садашња Влада моћи то да изврши.

Опозиционе стреле, господо, у овој дискусији нарочито су биле уперене на чланове садашње Владе: г. др. Корошца и г. др. Спаха. Ни једнога ни другога од ове господе не треба да браним. Ја сам своју реч о др. Корошцу казао нешто раније, али ћу да кажем сада и за др. Спаха и за др. Корошца, да су они стари опробани политички ауторитети у нашем политичком животу од Ослобођења до данас, да они имају несумњивих заслуга у политичком животу и раду ове земље и да њима не треба адвоката и бранилаца, њих бране сама њихова дела. (Глас са левике: Позитивна или негативна?) Позитивна, господине; преврните њихову прошлост од 1918 године наовамо, па ћете видети њихов позитиван и користан рад за ову земљу.

Прелазећи, господо, ближе на сам буџет ја ћу отворено да кажем да ми додуше није драго што је садашњи буџетски предлог већи од садашњег буџета. Но ја држим да је Влада имала разлога што је ово повећање завела. Ја, истина, мислим да извесно побољшање у нашим привредним приликама није трајно ни опште; оно је последица предузетих јавних радова, а то изводим отуда што се овај напредак у нашој привреди најбоље осећа у трговини грађевним материјалом као и код заната грађевне природе.

Господо, ја сам чуо један озбиљан, смишљен и хладан говор са ове говорнице, који је износио замерке буџету само из буџетских и финансијских разлога. На мене је тај говор оставио утисак, да буџет није такав, да би ова Народна скупштина требала да га одбаци, већ сам, напротив, баш из тога говора стекао уверење, да овај буџет треба примити и прихватити. Ипак хоћу да нагласим и подвучем, да је пореско оптерећење нашег народа готово неподношљиво. Ови порески терети притискују не само земљорадника, него они притискују и занатлију, и трговца, па, може бити, и индустријалца, у колико само порески неморал није ту и тамо некое олакшао снашање терета. (Јоца Георгијевић: Зар има пореског неморала?!) Има, и баш тај је највећи. (Јоца Георгијевић: Код крупних индустријалаца?!). Нисам рекао „код крупних индустријалаца“, него сам рекао „у колико код некога није било тога неморала“. (Јоца Георгијевић: Обично бива!) Ја конкретних случајева не могу сервирати.

Пореско оптерећење народа, господо, не датира баш из садашњег времена. Пореско оптерећење народа датира из ранијег времена, кад су привредне прилике биле боље, па се уметним начином ишло за тим, да се, по могућности, сачува и одржи

све пореско оптерећење, да би се могао постићи бољи буџетски ефекат. Према томе наша привреда није дорасла за велико оптерећење пореске природе.

Није ми драго ни то, што видим што се у државни апарат настоје увести и нова лица. Моје мишљење је да државни апарат има и превише персонала и да би се тај персонал могао редуцирати, а свакако би могло да наступи једно померање међу персоналом, па да се евентуалне потребе задовоље. Ја жељу за повећањем персонала у државној администрацији могу да тумачим и оправдам само тешким привредним приликама и потребама, да се извешан део незапосленог света, нарочито чланова породица, упосли у државној администрацији.

Господо, буџетирање у демократији и парламентаризму није лака ствар. Ту се појављују и укрштају утицаји угледних људи политичког живота. Они врше пресију на свакога министра финансија да задовољи извесне појединачне потребе. Министар финансија је у великој неприлици и често пута подлеже оваквим утицајима и ово ствара велико буџетско оптерећење. Осим тога држава је раније била само жандарм и судија. Садашња држава преузела је на себе велике дужности, и према томе њезини буџети повећавају се из дана у дан.

Па и ми сами у своме раду нисмо према г. Министру финансија лојални. Сваки од нас има захтева које ставља било директно, било јавно са ове говорнице. Замерамо му да су извесни буџети малени, а противни смо да се намећу терети народу. Тражимо пореско растерећење. Дакле, господо, ми долазимо у контрадикцију и ја мислим да је Министар финансија у неприлици, и то не само наш Министар финансија, него сваки министар финансија у парламентаризму и демократијама. Јачина једног министра финансија у једном оваквом режиму јесте у томе, да се руководи само разлозима финансијске и буџетске природе, и да све друго, а нарочито захтеване инвестиције одбаци и да их пребаци на зајмове.

Па, господо, као што код стварања буџета, тако се и код расподеле кредита накнадно при извршењу буџета појављују ови исти утицаји великих и угледних личности, и они чине своје. Они чине да се у том погледу ствара незадовољство, јер се расподела кредита много пута не извршује према стварним потребама, него саобразно извршеним утицајима тих утицајних личности.

Господо, ја сам дошао на питање домаће индустрије. Дозволите да се и овог питања мало додатнем. Било је много говорника који су дизали свој глас противу протежирања домаће индустрије. И ја се слажем са овим говорницима. И ја нисам за протежирање домаће индустрије, већ за контролисање њено, али сам, господо, за домаћу индустрију. Ми, господо, треба и морамо да развијамо своју домаћу индустрију. Ми је требамо и морамо да развијемо због тога да сувишно сеоско становништво у њој нађе своје упослење, да извесно градско становништво, које је незапослено, нађе запослење у овој индустрији. И извешан број наших незбринутих и незапослених интелектуалаца могао би у нашој индустрији да нађе своје запослење. Господо, ми не можемо отворити наше границе широко, па дозволити да нас удави страна конкуренција. Ми морамо страну

конкуренцију искључити у интересу наше индустрије. Страна индустрија, била она каква била, она је свакако јача од наше младе индустрије и она ће, ако јој врата широко отворимо, онемогућити нашу индустрију. Своје границе и своја врата могу да отворе велики и развијени индустријски народи, али ми морамо да их затварамо, јер иначе нећемо зауставити њихову најезду и инвазију. Ми сами морамо водити рачуна о томе да наша индустрија не искоришћава сувише свој положај, да не искоришћава раднике и сиромашно становништво. Господо, само је наш радник у стању да реши питање нашег земљорадника. Само повећањем броја радника повећаваће се потрошња, права и добра потрошња пољопривредних продуката, и тако ће, могу да кажем, наш радник решити и питање нашег земљорадника и његове пијаце.

Господо, било је речи и против последње Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова. Ја сам добио писма са извесних земљорадничких страна, у којима стоји да их Уредба није задовољила. Међутим, ова се Уредба налази у Народној скупштини, и ми ћемо том приликом добити могућност да видимо да ли што треба и да ли се може што у њој да мења. (Упадања). Ја сам казао, видећемо, да ли се може што да мења.

Господо, мали занатлија, занатлија уопште, мањи трговац и сеоски трговац, сви они очекују такође да се реши њихово питање. Изгледа да је било и извесних обећања у овом погледу, па би требало што пре приступити извршењу ових обећања.

Ми видимо да предлежи извесно поскупљавање живота. Ово поскупљавање живота погађа лица намештена са фиксираним платама, и то их погађа осетно. Зато би моја жеља била да се потражи пута и начина да се државним намештеницима и лицима запосленим у државној привреди и државној администрацији, нарочито онима на нижим положајима и степенима, повиси досадања плата односно њихови додатци.

Исто тако било би потребно што пре донети Закон о судијама. Али тај закон о судијама треба да побољша материјално стање судија. Само материјално обезбеђен судија може да буде независан судија.

Господо, држава не постоји ради државе, већ ради вањске сигурности и ради унутрашњег мира грађана, ради унапређења материјалне и моралне културе својих грађана. Ја верујем да ће се о свим добрим сугестијама водити рачуна. Изнесена гравамина нису ни многобројна ни тако тешка да би се требало на њима више задржавати. Не треба заборављати, и ја хоћу то да подвучем, да су садању скупштинску већину чинила и извесна лица, извесна господа народни посланици, који сада седе у опозицији. Они су у опозицију отишли само због оног малог баука у називу „Југословенска радикална странка“ који се састоји у речи „радикална“. Да се господа налазе у нашим клубовима, она би сигурно заузимала исто гледиште и имала исте погледе о питањима, о којима сам говорно, као и ми, и тим лакше ми можемо да примимо и усвојимо овај буџет.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, сматрам за дужност да Вас опоменем да Вам је време, допуштено по Пословнику, већ истекло.

Др. Тодор Лазаревић (наставља): Извините, господине Претседниче, али ја још нисам завршио све што сам хтео да кажем.

Претседник Стеван Ђирић: Изволите наставити, али ја Вас само упозоравам да Вам је време, допуштено по Пословнику, истекло и да о томе, у даљем току говора, водите рачуна.

Др. Тодор Лазаревић (наставља): Господо, биланс рада Краљевске владе је активан. Он је могао у овако кратком времену бити зато активан што се Краљевска влада ослања на довољно велику и довољно сигурну већину, и стога је наша грађанска дужност да за овај буџет гласамо.

Господо, ја ћу се сада дотаћи главног питања ради кога сам се појавио на овој говорници. И Хрвати и Срби имали су, господо, хегемонистичке прохтеве. Изгледа да су хегемонистички нагони у карактеру нашег народа и заједница; изгледа да је то природна појава. Али хегемонизам није још знак да не предлежи јединство једног народа и једне скупине. То доказује случај Пруске у сигурном једном јединственом немачком народу, то доказује Атина међу античким Грцима. Хегемонистичке су тежње ту, о њима је свакако требало водити рачуна. И кад се у току Светског рата показало да би ослобођење и уједињење могло да се претвори у дело, учињен је покушај да се нађе пута и начина како да се хегемонизам једних над другима отстрани. Стога већ прве предрадње на делу народног уједињења и ослобођења наилазе на потешкоће. Већ код редиговања Крфске декларације Хрвати, господо, траже гаранције и каутеле. Хрвати и доцније у нашем заједничком политичком животу заузимају такво држање и врше апстиненцију. Ја то нећу да набрајам, то је познато. Али зашто то чине Хрвати? Они чине то само зато да не помогну, већ напротив да сузбију српски хегемонизам. Дакле, велико дело ослобођења и уједињења било је помућено њиховим држањем.

По својом замисли и накани, важно дело цементирања државе Видовданским Уставом умањено је њиховом апстиненцијом, њиховим гласањем „против” и њиховим незадовољством. Накнадно одобрење и усвајање Видовданског Устава са стране Хрвата било је једна пролазна епизода у нашем државном и народном животу. Шестојануарски режим ископао је већи јаз између нас и Хрвата него што је тај икад постојао. Дакле, шта видимо? Видимо да се наша унутрашња политика стално спотиче о држање Хрвата, не може да се помери напред, већ се напросто креће у кругу. Кад дочекамо да је покренемо напред, и кад нас нада озари, она се опет стропошта са великим треском назад на полазну тачку, и ми се питамо, одакле то долази, зар смо се ослободили и ујединили зато да бесконачно ваљамо овај Сизифов камен и колико ће дуго трајати овај наш узалудни посао?

Па неко може да постане малодушан, па да каже: што хоће Хрвати? С њима треба кидати. На ово се може дати само један одговор: Не! Кидати се не сме никад и никако. Место тога ми смо дужни, да се упитамо да ли смо икад озбиљно, јасно и без предрасуда ушли у испитивање свих узрока хрватског незадовољства и да ли смо са своје стране учинили све, да отклонимо те узроке за незадовољство Хрвата, и да ли и до нас нема кривице за њихово незадовољство. Одговор на то питање био би: да и ми са своје стране носимо за то кривицу, и то у многим и добром делу. Кад

кажем, ми, ја мислим на нас Србе. А ево зашто. Понајпре, господо, у Крфској декларацији стоји између осталог и ово: „Посебне заставе српска, хрватска и словеначка равноправне су и могу се слободно истицати у свима приликама. И грбови се могу слободно у свима приликама употребљавати. Устав се има примити у Уставотворној скупштини у целини квалификованом већином”. Поред тих одредаба, Крфска декларација садржи одредбе и о народним именима, о азбукама, о изборном праву и о другим питањима уставне природе. Одредбе Крфске декларације су минимум испод кога Уставотворна скупштина није смела да иде. Она је међутим донела Устав једном простом већином. Неке одредбе Крфске декларације нису ни ушле у Устав, а посебне заставе биле су, напokon, забрањене. Овај и овакав поступак још у почетку нашег заједничког народног и државног живота није био способан да код Хрвата створи поверење према нама — и веру у чврстину наших обећања, већ је напротив био у стању да изазове код њих неповерење и сумњу: да ми можда имамо какве скривене задње мисли, да смо хегемонисти. Крфска декларација прокламовала је, не без стварнога основа, и узела је у свој текст још у своме уводу принцип народног јединства Срба, Хрвата и Словенаца, и поставила је захтев њиховог уједињења у једну заједничку државу. Питање народног јединства дошло је и на Мировну конференцију пред светски аеропаг водећих светских политичара, вештих дипломата и стручњака сваке врсте и тамо су се чули његови противници и њихови разлози. Повучена је у борбу противу њега, сигурно, и она на основу које је један од господe народних посланика у овој дебати покушавао да докаже да смо ми три народа, али, на срећу нашега народа, победила је ту идеја о нашем народном јединству и оно је признато као истина и стварност. И зашто је требало после свега тога, за време припрема за доношење Видовданског Устава, за време рада на самом Видовданском Уставу, па и после, за време садашњег Устава, па чак и сад у овој дебати непрестано истицати, понављати и доказивати да смо ми један и исти народ, — то је неразумљиво. Ако узроке овој појави, која је несумњиво била штетна по питање народног јединства, треба тражити и видети у тежњи, да се грађани на овоме питању поделе у два тора и политички живот монополише за ексклузивне догматичаре народног јединства, а да се из њега искључе они, којима није помутила смисао за стварност и реално расуђивање онда тај поступак треба да се жигосе као злоупотреба једног великог начела народне и државне заједнице за циљеве ефемерних политичких рачуна.

Начело народног јединства удружено са срећном игром бога рата у корист Србије и њених савезника сјајно је одиграло своју улогу. Но ово није требало да нас заведе и опије, да нам тури главу у песак и затвара очи пред стварношћу. Ова је стварност у томе да су се у народноме карактеру Срба и Хрвата одржавале и одржавају а да се још и сада одржавају разлике проузроковане њиховом одвојеном прошлошћу, разлике навика и обичаја, разлике традиције и делимично разлике културе. У интересу отстрањења ових прошлошћу нагомиланих разлика инпондерабилија требало је водити озбиљно рачуна о њима при вођењу државних и народних послова на свакоме кораку. Наро-

чито и напосе при доношењу Устава, подели земље на засебне, територијалне јединице и одређивању њихових компетенција, пазећи затим да се што више развије сумња у могућност сваког хегемонизма. Свако занемаривање ових разлика и вређање осетљивости претставља велику политичку грешку, која је разлике појачавала и јаз продубљивала. Јесмо ли, господо, у овоме погледу водили праву и разумну политику? Морамо признати да нисмо, иако су Хрвати и Словенци доказивали потребу овакве политике да на српској страни није било никаквог разумевања у овоме погледу, али је оно, нажалост, било ограничено само на ретке појединце, међу којима се нарочито истицао покојни Стојан Протић. Али њихов глас остао глас вапијућег у пустињи, vox clamantis in deserto, надвикан догматичним декламацијама о народном јединству и његовом безобзирном спровођењу. Ми смо се жестином Јакобинаца бацили на посао да наш државни и народни живот уредимо и водимо саобразно догми о народном јединству, и то не у њезином природном облику, већ оклесаном од свих наслага прошлости. Занемарили смо све разлике у народном карактеру, души народној и установама наслеђених из прошлости; све смо изједначили и за све скројили једнако одело, не знајући да се при томе снађемо у чаробним формулама: сложена држава, федерализам, аутономизам, унитаризам, централизам, децентрализација, децентрација, начело самоуправе и још то из круга ових идеја, као да би учења о овим идејама биле лекције за практичну политику, а не научне апстракције политичких творевина практичних политичара и државника.

Политика се, господо, води са психологијом а не са догматиком у руци. Треба прићи народу, осетити било његова срца, упознати његове осећаје, мисли, жеље, тежње и установе, па према њима удесити политичко деловање, које ће у томе случају бити и изгледати израз продужавања развијања и политичких стремљења народа. Таква би политика несумњиво наишла на разумевање и код Хрвата; они би је прихватили, помогли и сарађивали на њој. Само их је оваква политика могла предобити, разбити код њих сумњу у хегемонистичке прохтеве на српској страни, постати њихов вођ, привести их тежњама и циљевима државне заједнице и развити код њих југословенско национално осећање. Ми за такву политику нисмо имали смисла. У колико смо га имали, он се је изгубио и утопио у борби са политичким догмама.

Карактеристично је, да се нико у време доношења Видовданског Устава и за време доношења садашњег Устава, није усудио да истакне гледиште, да би Далмацију требало спојити са Хрватском и Славонијом, дати им стари назив Краљевине и приближно оно уређење какво је постојало у Хрватској пре нашег Уједињења. Није се нико усудио зато што би био жигосан као опасан федералиста и народни непријатељ. Овде пак не може бити говора о федерализму.

Овим сам хтео да покажем како смо далеко ишли у својој манији штетног рушења и уједначавања.

Зар су се морале све управне и самоуправне јединице прозвати бановинама; зар су све морале добити имена по водама; зар се нису могли за неке задржати стари историјски називи; зар се Дал-

мација није могла спојити са Хрватском и Славонијом; зар су све морале да добију на длаку једнако политичко уређење; зар се Загреб смео деградирати на положај Бање Луке, Ниша, Сплита и т. д.?

Одговор је и без одговора јасан.

Незадовољство Хрвата је ту; оно није инат и каприц, већ има своје узроке и оправдане разлоге. Можда би ток догађаја био друкчији и можда би поједначено државно уређење колико толико правилно функционисало, да није дошло до катастрофалних догађаја у Народној скупштини 1928 године, за који смо и опет ми криви. Ови су нас догађаји бацили уназад на полазну тачку, укочили правилно функционисање државне машине и ставили пред нас на дневни ред тежак проблем наше унутрашње државне политике.

Узалуд нам је да Хрватима указујемо на предности и корисности које им пружа садашње државно уређење у економском погледу и у погледу материјалне културе; узалуд Загребу упирати прстом на колосалан напредак који је постигао од Уједињења до данас; узалуд, јер тиме нећемо одстранити њихово страховање и незадовољство и повратити Хрвате на сарадњу у државној заједници. Појединци су још некако приступачни разлозима разума, али народ и заједница нису. За њих не вреди начело да је питање пуног стомака главно питање.

Стога овим путем нећемо постићи решење постављеног проблема.

Према томе сам од себе намеће се закључак, да је једини прави пут да се реши постављени проблем, хрватско питање, тај: да се дође у додир, да се успостави поверење, да се приступи преговорима и да се постигне споразум. Овим се је путем и пошло. Хвала Богу једва једанпут! Боље икада него никада. Нека нас не буни реч „споразум“ зато што значи уговор, што значи „нагодбу“ и што је узета из праксе у међународним односима. Зови ме и лонцем, само ме немој ра-збити!

Краљевској влади мора се одати признање, да је питање споразума озбиљно схватила и да није показала љубомору на суревњивост због тога што су се, поред ње а мимо њу, у раду на споразуму с наше стране ангажовали други. Она овоме раду није стављала никаквих запрека, већ га је, напротив, са своје стране у штампи и иначе помогла и популарисала. Истом, да су се преговори исувише продужили и завукли, умешала се у њих и Ј.Р.З. преко свога Претседника, г. др. Милана Стојадиновића, Претседника Краљевске владе. Наша је искрена и врућа жеља да што пре дође до споразума, и то до таквог споразума који би што је могуће боље задовољио и Хрвате, и нас, и све остале наше грађане, и целу нашу државну заједницу. Да споразум не може свију у потпуности задовољити, то је јасно, јер смо међу собом тако измешани да уопште не може бити говора о томе да би споразум могао задовољити и последњег Хрвата, и последњег Србина. Споразум је компромис. Код сваког компромиса мора бити попуштања и с једне и с друге стране. Иначе, не може да дође до компромиса, односно, када би дошло, то не би био компромис споразум, већ диктат.

Ако дође до споразума, у шта ми верујемо и чему се надамо, и ако би његово извршење по-

влачило за собом потребу измене садашњег државног Устава, ове би се измене могле и морале извршити на начин, како то Устав прописује и у погодно време. Ако, пак, до споразума не би дошло, ми би онда сами од себе морали обратити особиту пажњу нашим садашњим унутрашњим приликама, извршити све потребне реформе и исправити све учињене погрешке. Не бисмо се смели слепо препустити судбини и догађајима, већ бисмо морали и на пољу унутрашње политике развити потребну и сврсисходну активност. При томе бисмо морали имати на уму, да је Србија постала Пијемонт југословенства по својим слободама, по свом парламентаризму и по својој демократији. Централизам је непријатељ слобода, а није пријатељ ни парламентаризму ни демократији. С обзиром на држање Хрвата могућно је уређење наше државе једино на подлози парламентаризма и демократије и успостављања великих територијалних заједница са што ширим компетенцијама.

Ја сам у буџетској дебати у почетку 1932 године истакао, и то хоћу да поновим и подвучем да је хрватски књижевник и публициста, пок. А. Г. Матош, написао да воли Београд због његових дрских слобода. Проводећи реформу у нашој унутрашњој политици, ми морамо водити бригу о томе да Београд поново постане и остане гнездо слобода, а да Србија остане Пијемонт Југословенства, а не постане његова Прусија.

Сваки покушај решења хрватског питања је вредан хвале. Не смемо да остане на покушају.

Куражно и брзо напред, и то што пре, док народно јединство није спало на празне речи. Није труда и хвале вредно борити се за догме, већ за живе проблеме државног и народног живота.

Пошто верујем да Влада има добру вољу, да хоће и да је дорасла да реши хрватски проблем и да ће га решити, закључујем свој говор кличући: Живео споразум! (Бурно одобравање и плескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. др. Јосип Режек.

Dr. Josip Režek: Gospodo narodni poslanici, javljajući se za reč želim istaći da mi moje držanje u pitanju budžeta ne nalaže moj opozicioni stav, jer bih ovako morao govoriti i u slučaju, da sam član vladine većine. Moje primedbe su rezultat trezvenog razmišljanja, samo nužna posledica strogo objektivnoga opažanja i rasmatranja političkog i privrednog razvoja, koji je opažen u poslednje vreme u našoj državi.

Pošto budžet ne znači samo program za iduću godinu, nego i bilansu predašnje, to je izglasavanje budžeta istovremeno i izraz poverenja odnosno nepoverenja vladi, koja ga je predložila. Za to rasprava o budžetu znači istovremeno i kritiku vladinoga delovanja i nastojanja na političkom, privrednom, socijalnom i kulturnom polju.

Svi znamo koliko su napadani predašnji režimi. Ne hvalim ih i ne branim ih. Glavni napadi na njih dolazili su zbog toga, jer da su oni ukinuli političke slobode i sprečili pravi izraz narodne volje, da su uništili demokratiju i uveli diktaturu. Ako priznamo to, onda iz toga moramo izvesti logični zaključak, da je bilo preko potrebno kasnije to stanje ukinuti, i vratiti narodu pravo, da svoju volju slobodno izrazi.

Jer ne mogu se neke prebacivati neke pogreške, ako se istovremeno čine iste pogreške. Ako narod nije odobrio smernice predašnjih režima, ne može se zadovoljiti sa produžavanjem istog političkog kursa. Ne može se politički život izlečiti istim zakonima i uredbama, koje je narod osudio i odbacio. Besmisleno je tvrditi, da su uklonjeni svi uzroci nezadovoljstva time, što je promenjena samo vlada, koja ide istim putevima i sprovodi iste zakone i naredbe. Ne može se takav postupak opravdati izgovorom da ona ne odgovara za grehe predašnjih režima. Istina je, ne odgovara. Ali nema pravo ni da osuđuje, kad je svoje delo nastavila po istim smernicama. Tim manje, kad čini iste pogreške. A najmanje, kad predašnje stanje ne samo da nije ukinula, nego ga je još pogoršala i pooštrila.

Pošto smo mišljenja, da se naša država može voditi jedino na temelju demokratije; pošto je Vlada sama nebrojeno puta isticala, da ona zastupa to načelo, — to smo više puta slušali od njenih duhovnih vođa; pošto zahteva isto i vlada i opozicija, onda je opravdano pitanje, zašto se nismo vratili demokratiji, zašto još ni do danas nisu podneti zakoni koji bi dali političke slobode. Gde je zapreka za povratak demokratiji, da li u predašnjim režimima, ili u sadašnjoj Vladi? Sigurno ne u prošlosti, nego u sadašnjosti. I pošto, dakle, znamo da je baš Vlada dr. Stojadinovića ona, koja te zakone neće — zašto, to je gospodi u Vladi i nama i svoj javnosti dobro poznato — smemo sa potpunim pravom istaći, da je ona ne samo nedemokratski usmerena, nego i da je snabdevena sa svima atributima režima, koji hoće da vlada protivu prave narodne volje.

Slušali smo, doduše, opravdanje, zašto se odlaže uzakonjenje političkih sloboda. Jedan član vladinog triumvirata je rekao, da ćemo slobodne izbore imati „kada svaki žandar bude spavao.“ Smešno i naivno, kao da su organi javne bezbednosti zato tu, da spavaju. I ako budemo čekali to vreme, onda slobodne izbore nećemo dočekati pod ovom Vladom, jer su nam zadnji opštinski izbori isuviše dobro pokazali, da žandar zbilja nije zato tu da spava i da Vlada ne može sebi predstaviti izbore bez žandarmerije i da ih ona bez žandarmerije ne može ni sprovesti. A ako se pri tome misli, da treba pričekati, da se zemlja smiri i političke strasti ublaže, onda moram istaći, da baš sadašnji režim nije primeran za ublaženje i pomirenje, jer vidimo da tako oštarih oblika političkog delovanja još nismo doživeli, kao što baš sada opažamo. I čija je krivica, što pomirenje nije nastupilo? Možda predašnjih režima? Ne, nego onih „koji čvrsto drže u rukama vladine poslove“ kao što smo to čuli na Novu godinu na beogradskom radiu. I dok ih „tako čvrsto drže“ ne može se misliti na pomirenje, i, po rečima Vlade, ne može se misliti na slobodno izražavanje narodne volje.

Rekao sam da Vlada nije demokratski usmerena. Mislim, da mi nije potrebno to dokazivati. To znamo svi, i mi na levici i vi na desnici. To zna naša javnost, toga je sav narod svestan. To znaju i naši spoljašnji prijatelji i neprijatelji.

I, izgleda, kao da se kolebamo između dva sistema. Još više! Ne samo da naš narod ne odlučuje, da li je za demokratiju ili ne, nego se i naše političko zakonodavstvo ravna po prilikama izvan granica naše države! I to je najveće zlo. Jer, ako hoćemo da ostanemo slobodan narod ne može nam niko zapovedati, kako da se razvija naš politički život. Moramo priznati suverenost narodne volje, a nikad suverenost

jedne vlade nad tom voljom. Ali za održanje i utvrđenje ove Vlade potrebno je ugoditi i uvesti sisteme, koji su odbacili demokratiju, a to za pomirenje političkih strasti nije primeran lek. Ne može se na toj osnovi izvršiti unutrašnje učvršćenje. Naša snaga nije u nasilnoj političkoj strukturi, nego u slobodnoj narodnoj volji.

I još nešto! Gde su naši prijatelji i saveznici? Gde smo našli svoj oslonac i kome smo se obraćali u vremenu nesigurnosti? Odgovor je lak. Ni ne spominjem ga. Znam, da smem sa svom sigurnošću tvrditi, da nisu samo danas, nego da će i u budućnosti naša srca biti samo uz prijatelje sa demokratskom vladavinom, pa makar koliko se neka gospoda oduševljavala režimima ličnosti, samodržaca i parvenija. Mi ćemo ostati verni onima, koji su našu narodnu individualnost ne samo uvek priznavali nego je i branili sa svojom materijalnom silom i duhovnom moći.

Priznajemo, da se menjaju režimi i oblici vladavine. Poznato nam je to i iz istorije. Ali nikad u čoveku nije zamrla želja za slobodnim izražavanjem misli, ni volja za slobodnim uređivanjem njegovog privrednog i političkog života. Uvek se vraćalo demokratiji. Najveća dela čovečanstva izraz su slobodnog delovanja. Vrhunac kulture je sloboda. Ako sve to priznamo, a mislim da će to priznati i gospoda iz Vlade, onda moramo otkloniti sve one sisteme, koji su tu glavnu ideju čovečanstva odbacili, onda moramo otkloniti svaku vladu, koja ide u korak sa tim sistemima, onda moramo osuditi i Vladu g. dr. Stojadinovića, jer nije narodna, jer je sve pre nego demokratska.

Varate se, ako mislite da je opstanak našega naroda osiguran u osovini Rim—Berlin, za ljubav koje treba da žrtvuemo stare i isprobane saveznike, a još više se varate, ako mislite, da će narod odobriti takvu politiku. Bar jedno priznajte, da smo samo grana velikog slovenskog debla i da se ta grana mora osušiti, ako je od debla osećete. Svest, da se ne možemo odeliti od narodnosne zajednice i da svoju prabitnost ne možemo zatajiti, to je urođena sila, koja se ne da iskoreniti ni sa kakvim privrednim koristima, naročito, ako su one samo privremene, i ni s kakvom verskom pripadnošću. Verujte, da je svakom narodu nametnuti upravni sistem pao, čim su otpali preduslovi iz kojih je iznikao. A nikad i ni pod kojim uslovom se ne da pravdati nasilje koje se vrši samo za to, da se održi izvestan režim na vlasti.

Zato mogu mirno i sa svom sigurnošću zaključiti, da je vladina politika, i unutrašnja i spoljašnja, promašena. Ko to ne veruje, uvideće u bliskoj budućnosti da se je varao.

A kako je s našom privredom? G. Ministar finansija nas je s velikim optimizmom uveravao, da su se privredne prilike popravile. Ako je u to uveren, onda moram reći, da naš privredni položaj ne poznaje i da je svoj optimizam crpeo iz pisanih akata, koji nisu nikad pravi izraz stvarnih prilika. Ne tajim da su izvesni slojevi, i u ovo doba najveće privredne depresije, dobro zaslužili. Jesu, u prvom redu oni koji imaju novaca. Ali ipak, pri pitanju da li narod živi dobro ili slabo, treba imati na umu onaj sloj, koji zaista sačinjava narod, onu većinu koja je nosilac narodne bitnosti. Narod nije perprocentni sloj onih, koji u rukama imaju svu finansisku moć, nego upravo suprotno, ona ostala ogromna većina koja radi i proizvodi gospodarske dobrine, tj. seljak, radnik, zanatlija i onaj intelektualac, koji duhom stvara narodnu kulturu. A kako je s njima? Da li su se

ekonomski pomogli, da li su se ekonomske i socijalne prilike bar malo poboljšale, da bi mogli reći da je njihov položaj snošljiviji? Nikako, ni toliko ne, da bi mogli imati veru i nadu da će se u blizjoj budućnosti promeniti na bolje. Besposleni su manuelni i intelektualni radnici, naš podmladak inteligencije proletarizira se, a pauperizacija našeg seljaka nije se zaustavila, nego šta više, naglo napreduje.

Neka g. Ministar finansija odgovori i dokaže da li su egzistentni uslovi našega seljaka danas takvi, da prihodima može pokriti svoje poljoprivredne potrebe i javne dažbine. Nikako! Mora se priznati, da su cene njegovih proizvoda tako niske, da za ono što dobije, kad ih proda, ne može da pokrije ni svoje izdatke. A pri tom njegov rad uopšte nije uračunat. I ako uzmemo u obzir, da su njegove lične potrebe minimalne, otpada, po odbitku javnih dažbina i troškova za održavanje njegove privredne jedinice, na njegov životni standard tako strahovita mala svota, da se moramo pitati, zar ne postoji opasnost da fizički i kulturno sasvim propadne. To stanje se ne da prikriti. Mora ga priznati i g. Ministar finansija. I ako prizna, onda će videti, da se je varao pri davanju svog ekspezeja.

Kao što, dakle, vidimo, dejstvo je, koje se ne da pobijati, da baš oni slojevi koji proizvode ekonomska i kulturna dobra nemaju egzistentni minimum, da njihov životni standard pada. To opasno stanje treba ukloniti. Jer dok većina naroda ne može razviti sve svoje stvaralačke sile, dok čak strada, pošto nema ni najnužnija sredstva za život, nije moguće govoriti o poboljšanju ekonomskih prilika i ne može se imati ni poverenja u državno vodstvo. A bez toga mi smo isključeni iz međunarodne utakmice.

To dejstvo ne menja ništa, makar koliko se državna uprava pozivala na razne zakone i uredbe, koje je izdala i o kojima misli da su poboljšale privredni položaj i koje bi trebale da dadu legitimaciju za dalje vodenje vladinih poslova. Jer baš to, što se privreda nije popravila, dokazuje, da su svi zakoni i uredbe bili promašeni, da nisu postigli svoj cilj. A to je i dokaz da treba dosadašnji način privrede napustiti i latiti se efikasnijih sredstava. Ne leži rešenje toga pitanja u dosadanjem načinu predobijanja finansiskih sredstava za pokriće državnih izdataka, jer vidimo, da dosledno veći deo bremena nose samo ekonomski slabiji, dok naši sadanji finansiski zakoni i propisi nikad ne crpe iz onog ogromnog prihoda velekapitala i veleindustrije. Sav ekonomski razvoj nam pokazuje, da se imanje gomila samo u rukama nekoliko lica, dok je srednji sloj skoro sasvim propao, seljak osiromašio, a javni nameštenik gurnut, s obzirom na njegove prihode, pravo u red proletarijata.

Svi oni nikako ne razumeju, kako i zašto je moguće iskorišćavanje konzumenata od strane raznih kartela i trustova, zašto se ne može doneti protiv njih zakon koji bi omogućio slobodnu konkurenciju i njih zaštitio od isisavanja. Zašto nije moguća državna monopolizacija u produkciji spirituozna itd. kad je jasno, da bi to donosilo državi velika finansiska sredstva?

Zašto su mogući veliki prihodi stranog kapitala i zašto ga se ne bi moglo opteretiti bar u istoj meri kao domaći? Zašto je moguće oticanje novca iz države, a preko stranih društava, dok našeg državljanina pogađaju sve posledice deviznih propisa, ma da ni tu ne svakoga? Priznajem da je kapital sila s kojom je teško boriti se, a sigurno je i to da kapital škodljivo deluje na normalan ekonomski razvoj, ako

mu se dadu određene ruke. Isto tako priznajem da nije moguće preko noći odstraniti sve njegove štetne posledice, ali nema sumnje da treba već jednom početi sa zakonodavstvom koje bi obuhvatilo ceo taj teški problem. Mislim da Vlada ne bi naišla na otpor velike većine naroda, koji oseća teške posledice sadanjeg stanja, nego bi baš ta ogromna većina pomagala Vladi, koja bi time pokazala smisao za uklanjanje privredne depresije i pokazala razumevanje za narodne potrebe. Sve se to ne vidi ni u sadanjem budžetu, ni u Finansijskom zakonu. Ostalo je sve po starom. Štaviše, došlo je novo opterećenje, a pritom nikakvo olakšanje stanja ekonomski slabih. Moglo bi se braniti i izvanredno opterećenje, jer je više puta potrebno, ali samo onda kad bi imalo pokazati, ako ne tada a ono bar u budućnosti, neki finansijski uspeh, pozitivan za privredu. O opterećenju u ovom budžetu tako nešto ne može se nikako tvrditi, i to ne sledi ni iz govora g. Ministra finansija. Možda će se naše finansije moći voditi po tom utvrđenom sistemu još neko vreme, ali dugo neće. Iskorišćavanje uvek jednih i istih finansijskih izvora mora najzad dovesti do potpunog iscrpljenja. U koliko naše privredne jedinice još nisu propale, u budućnosti će sigurno. Ništa ne pomaže. Gde se pojave potrebe, moraju se, doduše, pokriti, ali sredstva za to moraju se uzeti tamo gde ih ima i gde se mogu najlakše dobiti. Kad se izvesni krugovi oduševljavaju diktaturom, kakvu gledamo izvan naših granica, onda bih očekivao da se kod njih nauče i odlučnosti kada je potreban novac za podizanje domaće produkcije, za gradnju cesta i železnica, za poboljšanje zdravstvenog stanja, za zaposlenje radnika, za podizanje zanatstva i zadovoljenje javnih nameštenika. Ali do danas za to kod nas nije bilo smisla ni razumevanja. Možda ću tu dobiti prigovor da se to ne slaže sa demokratijom. Dobro! Ali demokratija nije samo politička, ona je i ekonomska. Istakao sam već da o prvoj kod nas ne može biti govora, da je to lepa fraza koja će uvek ostati samo fraza, dokle god je nemoguća svaka sloboda i dokle god se zatire makar koliko dobronamerna reč. A o ekonomskoj demokratiji uopšte ne može biti govora.

Vidimo da naše male privredne jedinice nemaju nikakve mogućnosti za razvoj i uspešnu utakmicu. To važi u prvom redu za naše seosko gazdinstvo. Gde je ekonomska demokratija, kada na jednoj strani vidimo ogromno nagomilavanje bogatstva, a na drugoj strani proletariziranje svih onih, koji zavise od kapitala koga nemaju i usled čega padaju u još veću ekonomsku zavisnost. Za sve to nezdravo i upravo ubitačno stanje potreban je neki regulator, korektiv. Ako ga sadašnja Vlada ne pronade i uvede, pronaći će ga i uvesti makar koja buduća, jer to ekonomsko propadanje vodi u potpun raspad i propast svega društvenog poretka.

Kod nas je toliko bujnog raspoloženja protiv komunizma, toliko osuda svih njegovih zlih posledica, toliko straha od njega. Imamo zakone koji treba da ga sprečavaju, mobilizirani su svi organi javne bezbednosti, teraju se društva na otpor, sva štampa vrši kontra-propagandu, a recite mi, da li sa uspehom ili sa neuspehom? Na to je odgovor lak. Vama svima je poznat rezultat. A zašto niko ne pita gde je tome uzrok? Ko ga je rodio, ko mu je pružio preduslov za opstanak i ko ga potpomaže? Možda literatura, možda tuđa propaganda? Oboje u nekoj maloj meri, ali u tako maloj da ne bi bilo potrebno ni odgovarati sa takvim odbranbenim sredstvima, kada bi naše ekonomske prilike bile sredene. Podajte namešteniku bar

njegov egzistentni minimum, radniku posla, zaposlite naš podmladak inteligencije, osigurajte seljaku mogućnost zarade i prodaju njegovih proizvoda po ceni koja će pokrivati njegove izdatke, pa neće biti govora o komunizmu koji je samo posledica teških ekonomskih prilika. (Odobranje na levlci). Braniti treba onoga koji se bori za svoj ekonomski opstanak, a na drugoj strani pobijati ekonomsko nasilje i iskorišćavanje, što znači braniti demokratiju političku i ekonomsku. Ako već otklanjamo individualizam i ekonomski liberalizam, onda treba postaviti na njegovo mesto privredni sistem, koji će u punoj meri zadovoljiti današnje društvo, da mora biti u našoj zemlji mesta za sve, da se može svaki pojedinac koristiti ekonomskim dobrima i da mu je potpuno osigurana egzistencija. Ali, danas nije tako. Vidimo da produkcija naše zemlje premaša potrebe stanovništva a da uprkos tome veliki procenat toga stanovništva stradava. Tako je, i nema izgleda da bi se ta ekonomska nesrazmera poboljšala. To otkloniti, znači suzbijati komunizam, a sve drugo su prazne reči od kojih narod ne može biti sit. Pošto zastupamo načelo ekonomske demokratije koje ništa nije drugo nego zahtev za socijalnom jednakopravnošću i pravdom, onda ne možemo dozvoliti iskorišćavanje naroda od strane kapitala, nego činiti sve, da se to nezdravo stanje otkloni socijalnim zakonodavstvom, a to međutim do sada nismo pokušali.

Ne zagovaram prevratnu ekonomiju, ali mislim da se većina našega naroda slaže sa mnom, kad tvrdim, da ekonomske terete moraju snositi pre svega oni, koji ih mogu snositi i da o prihodima, koji dobija kapital od dela ruku manuelnog i intelektualnog radnika, moraju imati svoj deo i oni, koji su taj prihod stvorili. A to je danas isključeno. Otud dolazi nezadovoljstvo. I da se to ukloni nije dovoljno, da se vlada čvrstom rukom, kao što je g. dr. Korošec blagoizvolio javno naglasiti. Zato je potrebno imati pameti i smisla za socijalnu pravdu, a i hrabrosti nastupiti sa čvrstom rukom protiv onih, koji narod iskorišćuju.

Današnja Vlada se među ostalim inaugurirala s programom, da hoće da smiri razpaljene političke strasti i da normalizuje politički život. To obećanje sam razumeo tako, da će doneti sve one zakone koji su za pomirenje i normalizaciju neophodno potrebni. Doduše, mnogo se govori i hvali, da je pomirenje već nastupilo. U to niko ne veruje, mislim da u to ne veruju čak ni oni koji tako govore. Mogu tvrditi i to, da u zemlji vlada još veća napetost nego pre, jer se svi oni koji su tim obećanjima verovali, osećaju sada prevarenim. Ne vidim u tome državničku mudrost, da se ustanovljavaju stranke samo zato, da se osvoji vlast, ne po volji naroda nego po volji režima (Odobranje na levlci). To nije demokratija, to je negiranje osnovnog prava naroda (Glasovi na levlci: Tako je! Odobranje.)

Kad se govori o nezadovoljstvu i o potrebi uređenja naše državne uprave na opšte zadovoljstvo, moram naročito pažnju posvetiti onom pitanju, koje je između mnogih najozbiljnije i najnužnije. To je pitanje sporazuma s Hrvatima. O tome se već govorilo na ovome mestu, ali mislim da nije suvišno rasmotriti ga sa svih strana.

Ne želim ponovno načinjati nepotrebna rasmotranja da li smo tri ili jedno. Bilo to kako bilo, dejstvo je, da su se Hrvati smatrali narodom od kako su se pojavili u istoriji, a isto takvo dejstvo je, da su oni krajnje nezadovoljni. S tim treba računati i

treba poduzeti sve, da se zadovolje. Mislim, da bez okolišanja treba napustiti negaciju njihove narodne individualnosti, jer to ni najmanje ne bi škodilo jugoslovenskoj državnoj misli i pristupiti praktičnom rešavanju tog pitanja (Odobranje). Pogrešno je, ako se nasuprot njima organizuju politički frontovi, jer se tu radi o sporazumu o mirnom rešavanju, a ne o nadmudrivanju. Radi se o dogovoru i mirnom saživljavanju narodnih individualnosti, a ne o mešetarenju političkih stranaka. Ko na to pitanje drugčije gleda, greši u suštini i nije ni najmanje sposoban za posrednika, naročito ako ga obe stranke otklanjaju. Isto tako je pogrešno pri tom misliti na posebne strančarske koristi, i težiti političkim ciljevima, koji idu za tim, da se osvoji vlast ili da se bar održi na vlasti.

Mislim da smo svi jednodušni u tom, da treba taj sporazum pospešiti, jer baš u pravilnom rešenju sporazuma vidim našu moć i odbranbenu silu, naš ugled i uticaj pri rešavanju međunarodnih problema i naš ekonomski kredit. Isto tako sam uveren, da ne postoje nikakvi nepremostivi zahtevi, koji bi taj sporazum onemogućavali. A ako postoje, moramo nastojati da se odstrane. No, siguran sam da u Zagrebu ne postoje. Jer svima nam je poznat bar okvir tih zahteva.

Zašto se, dakle, to pitanje ne miče s mrtve tačke? Zar je taj sporazum zbilja tako malo dete, da je potrebno čekati-kako smo čuli, ne iz Beograda nego iz Ljubljane — da odraste? Ako ga budu negovali i vaspitavali ljudi, koji nemaju srca za njega, i kojima bi bilo milije, da ga uopšte nema, onda od sporazuma neće biti ništa. Gde je, dakle, zapreka? Ja mislim da u Zagrebu nije. Možda u sadanjem režimu? Gospodo, na to odgovorite sami. No, svi dobro znamo, da je odgovor isključen dok narod ne da, po slobodnoj volji i izboru, legitimaciju za dogovaranje. Mi vidimo kod Hrvata potpuno poverenje u ličnost koju je narod sebi izabrao i kojoj je dao puno i neograničeno ovlašćenje. Ali ne vidimo takvog ovlašćenja na drugoj strani. Pogrešno je misliti, da su prošli opštinski izbori dali takvo ovlašćenje, jer i u Zagrebu znaju, kako su se vršili. Mogu sa svom sigurnošću tvrditi, da bi do sporazuma lako i brzo došlo, kad bi se pitao narod i njemu pustilo, da odluči. I zato pri tome treba isključiti sve one, koji u tom traže lične koristi i teže za izvesnim političkim, strančarskim ciljevima.

Ko ovako misli i želi zbiljski sporazum, ko je za socijalnu pravdu, ko traži povratak političkih sloboda, ekonomsku i političku demokratiju, glasaće protiv budžeta. (Burno odobranje i pljeskanje na levici).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. др. Драгутин Јанковић.

Др. Драгутин Јанковић: Господо народни посланици, нећу вам крити да разлог за излагање на ову говорницу, да разлог за учествовање моје у овој начелној дебати није што бих хтео да говорим у начелу о политици Краљевске Владе, већ зато што су извесни говори мојих претходника у овој дебати износили извесне алегације које би по моме мишљењу, с обзиром на данашњу политичку ситуацију и време у коме живимо, могле учинити да се створе извесна апокрифна уверења, чиме би се нејасност и замршеност данашње ситуације још више погоршала.

Ви већ знате о чему је реч. Говорило се од стране готово сваког говорника у овој дебати о та-

козваном хрватском питању, о коме и ја имам своје мишљење, управо о коме мислим да треба што мање говорити а што више мислити. (Одобравање и плескање). Ја, господо, не бих хтео да понављам и да дајем своје разлоге како мислим о томе питању, али желим да говорим о ономе што се је овде о томе говорило, а нарочито о једном говору који је по својој вредности и по својој доктрини направио читаву сензацију и фактички уздигао и ни во ове дебате, али по моме мишљењу унео и извесне погрешне тврдње. То је говор мога поштованог друга и колеге др. Косића који је био сензација тога дана и који је нарочито у загребачкој штампи лепо схваћен и сјајно прихваћен. Г. Косић се додуше брани да оно што он износи да то није његово аутентично мишљење него мишљење хрватско, и по ономе што сам прочитао у загребачким новинама ја сам доиста стекао уверење да је др. Косић износио аутентично мишљење хрватско о хрватском питању. Ја ћу се, господо, потрудити са своје стране да изнесем тако исто једно аутентично мишљење српско, те да би могли упоређујући та два мишљења доћи до добре солуције и правилног резултата.

Ја не желим, господо, развијати никакву политичку идеологију, а још мање ћу се препирати о томе, дали су Срби и Хрвати један народ, јер та препирка траје већ сто година; али се не може оставити без одговора ако се у овом питању које се поставља као хитан проблем изнесе извесне ствари које по својој једностраности, али и по ауторитету онога који их износи могу још више помутити атмосферу која га прати. Код проблема ове врсте, као и код свих других проблема о животу народноме, потребно је тражити јасност да свака ствар покаже свој јасан облик и да се у свакој ствари покаже истина и тачност. Ја ћу се трудити, господо, да будем и тачан и јасан.

Онако како је постављено хрватско питање код нас, оно аутоматски отвара два проблема: државно-политички и уставноправни. Ја ћу у своме излагању поћи да размотрим алегације господо предговорника које се односе и дотичу како државно-политичког, тако и уставноправног проблема.

Господо, Краљевина Југославија није нова држава. Она то није ни по државноправним принципима а ни по међународном јавном праву. Она је само наставак и продужење у јуридичком и политичком смислу Краљевине Србије. Ја ово кажем зато што се је са овога места казало да поред тога што Срби и Хрвати нису један народ, да постоји историска истина да су Хрвати имали своје државно биће чак и онда када су закључивали своје државноправне нагодбе са Коломанима мађарским.

Такво тврђење у вези са оним да нисмо један народ и везано за подвлачење факта, да Хрвати неће индивидуалну слободу и једнакост, већ хоће националну слободу и једнакост, може њима дати за потпуно право, а Србе оставити вечито одговорнима да су отели нечије слободе и потлачили целу једну нацију.

Осим овога, господо, одавде се тврдило још и то, да с погледом на хрватско питање, мора да се има на уму, да народ не чини ни језик ни историја ни географија ни антропологија ни вера, већ сагласност и воља о томе, да је неко члан једне народне заједнице, која се зове нација—националност. Најзад подвлачила се тако сугестивно једна метода као ултра-демократски инструмент

за извођење доказа националног припадништва: плебисцит.

Господо, ја не мислим улазити у флагрантну недоследност датага решења од стране тога говорника за хрватско питање са алегацијама напред изнетим, које несумњиво воде не у магловит појам федерације, већ у појам аутономне суверене државе без обзира да ли унутра границе Југославије, или ван ње, пошто би једна једина веза могла остати, а то је персонална линија.

Господо, ништа не може оправдати нетачност прво цитираних алегација, ни тако, како се оне апстрактно постављају, а поготову што се оне не могу тако поставити по историјској тачности и по стању факата, који се односе на стварање државе југословенске.

Ја знам да, у погледу на погоршање проблема хрватског, истакнута аргументација о рђавој управи има своју вредност. Ја знам да управа, администрација од почетка није ваљала у овој земљи и да не ваља ни данас. Ја сам у свакој прилици чак и пред судовима подвлачио тај поразни факт, да је бирократија у овој земљи разрила дубоку провалију између народа и државе и то тако, да се народ почео окретати противу државе, и да су сви проблеми и сва питања због рђавог управног система добили у погоршању свом сто на сто. Ја знам и признајем да су готово сви проблеми у нашој држави, па ма на којој страни народног живота, врло често решавани савршено супротно основним појмовима о добром и по народ корисном вођењу државних послова.

Ја знам, господо, да је у овој земљи било као претседника владе три: Никола Христић, Никола Пашић и Никола Узуновић. Ја говорим хронолошким редом. О првом, о Николи Христићу говорило се и у уставној политичкој историји. Ово је остало забележено, да је био претставник свих реакционарних владавина у прошлом столећу у политичкој историји Краљевине Србије. Али поред реакционарности, поред све крутости реакционарних закона, који су следовали његовом доласку на власт, остало је је једно од те његове владавине, а то је, кад је долазио на власт, власт је вршена апсолутно по прописима закона, и ни један од његових министара а камо ли чиновника није се смео усудити ни једну тачку са јоте да измени у примени тих закона.

Али, господо, проблем није ту. Проблем о коме се говорило у начелној дебати потпуно је одвојен од ових питања.

Ја сам рекао да Краљевина Југославија није нова држава. Она то није ни по одредбама Амбасадорске конференције, а није ни по Уговорима о миру. Међународним уговорима о миру, које је Краљевина Србија после Европског рата закључила са Аустријом и Угарском, нове територије, одвојене од тих двеју држава и Србији присаједињене, нису биле одвојене, ни као државно-правне целине, нити као засебни национални облици, већ као територије насељене југословенским народом, или Југословенима. Краљевина Србија није, изашавши из рата, закључивала никакве уговоре о свом цовом међународно-правном положају и државно-правној структури својој, ни са Хрватима, ни са Словенцима, већ са државама са којима је ратовала, са Аустријом и Угарском.

Ја не говорим ово и далеко је од мене да тангирам ма шта од онога што би вређало хрватски осећај, али ово су, господо, историјска факта. Многомињана Крфска декларација на Конференцији мира и код закључивања уговора о миру, служила је само као аргуменат одостверено издат од пуноправних претставника Срба, Хрвата и Словенаца, пред силама потписницима мира, о југословенском националном јединству и о југословенској националности, а не специјални уговор о новој држави између Срба, Хрвата и Словенаца.

Нека ми се не замери, господо, али тврђење да су Хрвати имали своје самостално државно биће на одатле изводити закључке, не може ничим утицати на измену овог фактичког и јуридичког стања, јер је ово историја коју смо ми сви својим очима гледали и целим својим бићем стварали. Уосталом, то државно-правно биће хрватско најалост било је без икаквог међународно-правног обележја, оно је имало само карактер унутрашњи, државно-правни Аустро-Угарске, и то државно биће хрватско није било изашло из тога оквира ни у моменту закључивања Уговора о миру.

Ја, господо, ово све говорим зато да се не би могло приговорити Србији и Србима, да су вршили ма какву превару према браћи Хрватима у погледу самог државно-правног уређења Југославије. Али има још један тежак аргумент баш и за ту тезу чак узету потпуно апстрактно о државној самосталности Хрвата по међународним уговорима у моменту завршетка рата, а то је, што је и поред свега оваквог стања ствари, Краљевина Србија, као главни чинилац у стварању државне независности југословенске и националне слободе Југословена, прва се одрекла свога државно-правног бића, које није било никаква фикција, већ историјска стварност, одрекла се свога имена, па се одрекла чак и застава под којима је њена војска свршила овај велики историјски посао, извршила уједињење свих Срба, свих Хрвата и већине Словенаца. (Бурно одобравање).

Ја питам господу која су тврдила да је са ове стране Србија с обзиром на тумачење и политику Крфске декларације извршила један акт преваре, — ја питам ту господу: шта би било и са Србима са оне стране и са Србима најзад у Краљевини Србији и са Хрватима и са Словенцима, да је Краљевина Србија подлегла у рату? Да ли би онда било уговора, да ли би било и слободе, да ли би било и ове државе? (Одобравање). Са том констатацијом, господо, ја улазим само у ову материју да кажем, да је опасно једнострано тумачити гледиште хрватско или износити гледиште српско, а не ући у генезу саме ствари и не гледати на саму стварност, а то је: постојање, егзистенција јуридичка и политичка Краљевине Југославије.

Ја знам да се може одмах помислити на онај вечито потезани приговор из Крфске декларације: да је Србија узела на себе обавезу да будући Устав југословенски буде донет квалификованом већином. Али знам и зашто то није било учињено. Прво зато, што је са једне стране постојала апстиненција једног дела Хрвата, против које је у то доба чак и г. Трумбић устајао, а друго, што су ту декларацију писали идеалисти, а не хладне главе, па су заборавили да прецизирају појам квалификоване већине. И отуда се после, при доно-

шењу Видовданског устава, и тврдило са ове друге стране да је број 226 посланика, колико је гласало за Устав, према укупном броју од 419 посланика, колико их је свега Скупштина имала, — претстављао квалификовану већину, јер је то апсолутна већина.

Али и да признам, као што хоћу, да је такво надгласавање било једна историјска погрешка, јер се овакве ствари државне не решавају јуридикско фишкалски. Видовдански је устав ствар прошлости, он више не постоји и један од главних аргумената због којих је укинута био је и овај приговор Хрвата.

Ви се, господо, добро сећате оног веселог узвика др. Мачека после 6 јануара: „Лајбек је раскопчан”.

Али да се вратим на своју тезу. Да бих показао у државноправном погледу шта је могуће, а шта је немогуће у решавању наших основних државних проблема, ја ћу у концесијама ићи далеко. Само молим да се разумемо. У животу и у свему ономе што претставља делатност и радње људске, мора се полазити увек од онога што је разумно и што је могуће.

Ја ћу за моменат да претпоставим да Краљевина Југославија претставља нову државу, па чак и то да је та држава постала из једног споразума између Срба, Хрвата и Словенаца као изразитих и јасно одвојених националних целина и државних облика. Да ли је могуће примити правно или политички да се тај споразум и та заједница могу раскидати и цепати једнострано, арбитрарно и кад то буде захтевала ма која од уговарајућих странака. Разум каже да је то немогуће. Право то исто каже, осим, разум се, револуције или рата. Друга је ствар чак, ако би се хтело, а и то је потпуно нов моменат у овом питању, решавати по принципу самоопредељења појединих народа у оквиру једне државе, па и то је немогуће без пристанка оне друге стране. Ја сам све ово казао зато, што баш и ако се пређе на терен, на коме је мој претговорник био, да се унутрашње питање нашег државног уређења решава споразумом између Срба и Хрвата, ипак за тај споразум увек треба двоје.

Један од главних аргумената који се чуо и овде у Скупштини и ван ње у јавности, за што хитније решење хрватског питања, био је и тај: да је међународна ситуација таква, да су спољне опасности такве, да ми догађаје не смемо сачекати у оваквом стању и без решеног хрватског питања. Господо, да хладно размислимо и о овом аргумену. Постоји једно правило пре свега и о револуцијама, а које поготову за један свршени поредак мора бити поштовано, да се не руши и не може рушити оно што се већ има и што постоји, а да се при том јасно и тачно не зна шта ће се наместо тога порушеног подићи и шта ће место тога доћи. (Бурно одобравање у центруму и на левици).

Ово правило које је још Дантон у Француској револуцији поставио, остало је правило свих поредака у свету. И ми, господо, не можемо ићи главом у ветар и скидати кров са куће у приликама и данима у којима се данас Европа налази, и баш зато што су они пуни опасности, и што експлозија може свакога часа треснути. И зато морамо добро размислити шта је могуће данас, и наоружани стрпљењем и свешћу и хладним разу-

мом, дубоко верујем, можемо изаћи из ове тешке ситуације у којој се данас налазимо, не тражећи ни зашто је то тако, ни ко је крив што је то тако.

У аргументацији тезе која би ишла на решење хрватског питања путем националне индивидуалности, државне независности Хрватске, узело се једно начело, један принцип, о коме хоћу сада да говорим. Господин Косић је, подвлачећи своје мишљење — а он се увек ограђивао да то није његово мишљење, него да је то хрватско мишљење, а он га само лојално износи, — он се позивао на овај принцип да се у погледу одређивања националности не може, као што сам малопре рекао, позивати ни на језик, ни на географски, ни на етнографски положај, него на оно што се зове слободна воља човекова, на јасно изражену жељу да се буде члан једне националне заједнице. Па је онда у кругу или у продужењу својих аргументација завршио: плебисцит је једино средство да се докаже националност једног народа или једне масе. Господо, мени је ова мисао била поодавно позната и ја ћу вам рећи да сам је нашао у једном предавању из давнина познатог француског филозофа Ернеста Ренана, из XIX века, у предавању које је држао још 1882 године на Сорбони а по питању „к-е-с к ин насioen” тј. „шта је нација?” И иста та мисао дословно изнета је од г. Косића, и она би гласила у нашем преводу од прилике: да једна нација резимира у себи сагласност или жељу јасно изражену да се продужи заједнички живот. Егзистенција, постојање једне нације јесте плебисцит сваког дана понављан, као што је егзистенција једне индивидуе свакодневна потврда његова живота. Али, господо, ту се мој претговорник зауставио и ово је узео као своју аргументацију, да ми не можемо никад никоме наметнути југословенску националност против његове јасно изражене воље, и да је само та његова јасно изражена воља нешто што је битно и услов за одржање националности, па одатле даљи аргумент плебисцита. Ја бих, господо, могао у питању аргументације да се позovem на један плебисцит који нам је нанео велику штету, наиме Корушки плебисцит, који је дошао одмах после рата, који је вршен несумњиво међу 60% Словенаца, од којих су 48 гласали и ту смо изгубили. То је један аргумент за германско духовну пенетрацију, о чему сам ја говорио приликом претреса Трговачког закона, а који је на жалост остао узалудан.

Али, господо, г. Косић задржао се овде и није продужио даље, међутим Ренан иде даље, па завршава своју мисао, а зашто му је она требала, ја ћу вам рећи. „Једна агрегација људи, здраве памети и топла срца, ствара једну свест, која се зове нација. И све дотле док та савест или свест морална доказује своју снагу својим жртвама које захтева абдикација индивидуе у корист нације дотле је она легитимна.” Шта значи то, господо? Значи да појам сагласности, изражена воља, само је дотле легитимна за одржање националности, дотле док та воља не иде против интереса нације чији смо припадници. Али, господо, ово предавање и ове алегације постале су у једно време које има особит значај за француски народ. Оне су изражене тачно после 10 година од губитка Алзас Лорена од стране Француза. Теза француска била је плебисцит за Алзас Лорен да се одреди и докаже да ли су становници тих области Французи или Немци. Хвала Богу ми овде немамо никакав Алзас Лорен да добијемо, јер смо га већ добили и немамо ника-

кав плебисцит да чинимо. (Живо одобравање на левици).

Сем тога, господо, позивало се овде и на мишљење професора Скерлића, на његово мишљење из 1912 године, а позивало се и на изврстан чланак пок Протића из 1910 године. Ја мислим да би било целесходније за целу ствар да се овде отворено истакло мишљење пок. Цвијића које је у овом погледу било много ефикасније и надлежније, и, друго, да мишљење г. Стојана Протића из 1910 и његов пројекат устава из 1920 године, потпуно диференцирају у корист наше тезе, а не у корист оне противничке. У осталом у полемици коју је у то време водио пок. Стојан Протић са професором Полићем, аргументација професора Полића била је слаба и, у колико се ја сећам, професор Полић се био повукао са бојишта.

А сад да појемо даље, господо. У стварању ове државе, па било да се прими теза Југославије као старе или нове државе, поред чиниоца народа постојао је и постоји од првог дана Карађорђевог Устанка још један чинилац, а то је монархија и династија. Можда нигде ни у једној историји овај чинилац није тако дубоко урастао у народно биће и у народну државу, као што је код нас. Чак је код нас монархија баш и с обзиром на овај проблем српско хрватски једна од највиших гаранција за сигурност државе и за њену националну мисију, и с тим се мора рачунати.

Ја кажем, хрватско питање не може да се решава тако интегрално и тако преципитно, а да са тим решењем не буде постављен одмах и цео државни проблем, а и уставно-правни проблем. Ја ћу да додирнем и овај уставно-правни проблем. Захтеви за промену Устава постављени су самим тим, што се за решење хрватског питања тражи нов облик унутрашњег државног уређења. Чак се једнога момента рекло, кад су се могли чинити рђави државни удари, могу се чинити и добри. Ја мислим да није то тако, то је и сувише олако речено. Ми смо у Србији већ имали једну теорију и једну праксу добрих и рђавих државних удара, али је она донела за њене творце тешке плодове. Не може једна земља форсирати свој основни државни поредак без потрега и без тешких последица за своју судбину, а поготову кад се незна ко треба и ко хоће да узме одговорност за то.

Данас наш Краљ није још пунолетан, а постоји правило у нашој Уставној историји да се за време малолетства Краљева Устав не може мењати. (Одобравање). Ја сам, господо, размислио и о томе проблему да чак када би се примило да иницијативом народног претставништва може доћи до Уставне промене, ако би се на то сагласило и Намесништво, ја мислим да би за наш државни живот и за нормалан ред ствари, за нас све било много разумније и корисније не ићи до пунолетства Краљевог на ту страну, учинивши све што је могуће да стање у земљи за то време постане спољљиво и да се тај период без потрега и судара у држави преживи. (Одобравање и пљескање).

Ми смо у историји Србије имали један једини Устав који је био донет за време малолетства владаоцевог. То је бо Устав од 1869 године који је донет после мрштва Кнеза Михаила а за време малолетства Кнеза Милана Обреновића. И тај је Устав диктирала једна унутрашња државна потреба, много теже врсте него ли данас, а поврх

тога формалних Устава у пуном смислу те речи Србија није дотле ни имала. Јер Устави од 1835 и 1839 године које је порта наметнула као сизерен Србије, нису пред народом и пред кнежевима нашим имали никакве важности, а уставни закони од 1861 године које је Кнез Михаило био донео, били су у ствари само велеитети конституционални. Па ипак кад је Кнез Милан постао пунолетан, а и пре тога нашло се људи који су му дошанули да је Устав од 1869 године незаконито донет, јер по тим уставним прописима од 1869 године било је изрично забрањено мењати Устав за време малолетства владаоцевог. И то је учинило да је Кнез Милан, а доцније Краљ, имао једну тешку аверзију, сталну и непромењену према Јовану Ристићу бившем кнежевском намеснику и творцу Устава од 1869 године. Г. Слободан Јовановић у своме делу „Историја уставности“ књ. I Влада Кнез Милана Обреновића, стр. 191, цитира шта је њему пок. Стојан Новаковић говорио, како је Кнез Милош говорио Новаковићу о тадашњим намесницима, односно, да је Краљ Милан говорио да је имао намеру да Ристића и Блазнавца ухапси због те флагрантне повреде Устава.

Оно што можемо, господо, из овога кратког излагања задржати то је, да је наше уставно право познавало и признавало принцип непроменљивости Устава за време малолетства владалачког. Друго, прописи данашњег Устава и сама уставно-правна природа Краљевског Намесништва онемогућује такву солуцију без опасности да се компромитује законитост и уставност таквих аката. Ја, господо, даљу аргументацију овога питања овде нећу излагати због саме његове деликатности али зато можемо отворено да кажемо да за моменат оваква врста решења хрватског питања уставно-правно је немогућа. У прошлогодишњој буџетској дебати ја сам подвлачио потребу да се ова истина о немогућности уставне промене каже јавно, јасно и отворено и верујем да се је то још тада рекло мање би забуне данас било. У осталом ја мислим да о стварима општег значаја никад се друкчије не може ни говорити, већ само отворено и поштено, ако се хоће један позитиван резултат и смиривање духова. Овако речено, ја мислим да би се једно овако или слично решење разумно и поштено изнето примило, а тиме омогућило да се овај период који остаје до пунолетства Краљевог испуни, уместо прегоњења и свађе, једним позитивним радом на политичким, економским и социјалним реформама, на решењу управног проблема, на стварању и доношењу нових политичких закона, јер је све то могуће и под данашњим уставним уређењем. (Одобравање и пљескање). А тога посла има толико доста, да би и ова Народна скупштина могла испунити цео свој уставни период од четири године и идвха Народна скупштина могла бити савесно и добро успелна. (Опште бурно и дуготрајно пљескање целе Скупштине).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Јован Јовановић.

Јован Јовановић: Господо народни посланици, навршиће се скоро две године дана откако је ова Народна скупштина на окупу и на раду. И ако би се данас правила биланса њених успеха, тешко би се могла нека особита актива испоставити. То долази отуда што је за то двогодишње време ова

Скупштина имала веома мало радних дана, а тих радних дана било је ради тога тако мало, што је наш, такорећи, целокупни државни апарат био преокупиран око оснивања ЈРЗ странке, преокупиран око агитације за општинске изборе, а и самим изборима и још неким стварима за које се може рећи, да су споредне вредности.

И сад, са овом буџетском дебатом настао је најнефективнији рад Народне скупштине. Господо, уопште узевши, буџетирање једне земље има да буде сума њене снаге и моћи и преглед њеног битног стања у целини. Према томе, расправа која се о томе у овоме Дому води, нема за сврху једино разматрање буџетских цифара и квота, него има да обухвати цјелокупан државни и народни живот, тј. да се види и изнесе како народ живи, шта хоће и шта му треба, и најпослије како се у души народа рефлектује управа његове Владе.

Ми данас, господо, имамо чисто партијску владу, владу ЈРЗ, која има и своју скупштинску већину и чак већину, која је врло послушна и дисциплинована, само што ова Влада није проистекла из ове већине, него ју је сама себи створила; сасвим дакле обратно него што то обично бива. (Одобравање на левици.) Али то је било тако само у почетку стварања ЈРЗ, али сада се може рећи, да је Влада г. др. Милана Стојадиновића успела, да учини један обрт у своју корист, и да стварно постане израз ЈРЗ као партије, и израз ове скупштинске већине. И макар колико то било у реду, и макар колико наши другови са ове стране (показујући на левицу) пребацивали се на ону страну (показујући на десницу), ми који смо остали чланови Југословенског националног клуба, нисмо су могли одлучити да пређемо на ону страну него смо остали на овој страни, не могући прихватити идеологију ЈРЗ нити одобрити њене методе рада. (Пљескање на левици).

А сад да видимо зашто.

Нема, господо, у нашој земљи до данас једног покрета који је са више рекламе и више вехменције отпочео, него је то случај са оснутом ЈРЗ. Оснивачи и покретачи су одмах у почетку наговестили, да се народу враћају некакве отете народне слободе, да се уводи пуна демократија, ставља се у изглед слобода штампе, слобода збора и договора и многе друге тако лепе ствари. Са врха страначког форума учињене су у провинцији сугестије да се у чланство не примају они који су компромитовани шестојануарским режимом, а ми знамо чији је тај режим, а што је најважније објављено је *urbi et orbi* да се странка не оснива одозго него одоздо, чиме се мислило на оснивање југословенске народне странке. Међутим, господо, све је то остало на речима. Нити је настала каква већа грађанска слобода, а штампана је постала скученија, него што је била демократија, пуна демократија остала је гола фраза, а о збору и договору нема ни говора. Једном речју сва су наговештавања остала једино обећања, али с том разликом да је у земљи настало оно старо дошестојануарско партиско кретање и да се створила једна класа привилегованих људи, које ми називамо Јерезовцима; која по срезовима и среским начелствима ведри и облачи, класа, која је узела власт у своје руке и која је потчинила себи и среске начелнике, који морају да играју онако како им ови локални Јерезовци и јерезовски преторијанци свирају. Мени се чини, господо, да свака влада, ја мислим у

парламентарном систему државне владавине, може бити добра, па била она монархиска или републиканска, била она олигархија или тиранија. Тиранија је најомраженија форма државне владавине, али имадемо један класичан пример. Пизистрата, који је Хеленском државом управљао пуних 15 година на највеће задовољство и просперитет хеленског ондашњег народа, а одмах затим имамо пуњу демократију, која је за време Филипа Македонског и Демостена довела Хеленску државу на руб пропасти и слободи хеленског народа стала ногом за врат. Шта је, дакле, оно што једну владу, без обзира на систем, чини добром, и шта је оно, што ју чини неповољном. Ту се ради једино о томе, какав је режим, и о методама, којима се режим служи. Ако су сви грађани пред законом једнаки, ако сви подједнако уживају државну заштиту и грађанске слободе, ако у земљи нема привилегисаних и подвлашћених људи, и ако је за свераљне једне владе полазна тачка истина и правда, онда тај режим може бити само добар. А ако је обратно и обрнуто, онда такав режим не може бити добар јер му фали главни елемент, а то је правда; за коју се каже да држи земље и градове. Да видимо, господо, како ту стојимо. Ја сам се укратко и сумарно осврнуо на оснутаке ове странке, а сад нека ми буде дозвољено да учиним осврт на оно што је дошло после, с обзиром на обећане слободе. У првом реду, то су били општински избори који су прошле јесени обављени у свима бановинама партикуларно. То је на сваки начин један врло велики и тежак посао и Краљевска влада хоће да верује, да су ти избори проведени слободно, — ја ту реч подвлачим, — и да се народ, ако не листом, а оно великим процентом гласањем определио за њену политику, — а и то подвлачим.

Не стоји, господо, ни једно ни друго. Напротив, ако се хоће објективно да суди, општински избори били су све дуго него слободни. Објављено је одозго, да се бирају најбољи и најчистији људи, међутим нико се није питао, него су срески начелници по налозима, опет одозго, стварали ЈРЗ одборе, метали кандидате и сами кандидационе листе састављали.

Многе неутралне листе проглашаване су за листе ЈРЗ, и у оним општинама, где су на првим изборима победили други кандидати који нису ЈРЗ, расписивани су нови избори и постављани су нови кандидати и са тим се ишло све дотле, док на зборовима не би добио кандидат ЈРЗ. Тако је барем рађено у Врбаској бановини, а специјално у срезу Понијавском. Код мене ти избори још нису завршени и још ће их бити. Мене највише овај срез и интересира и, као куриозум, наводим да су у општини Вијачанској проведени тројни избори.

Све ово што будем рекао, господо, жива је истина, јер са мога језика никад лаж не излази. (Пљескање на левици). У тој општини три пута су вршени избори и сва три пута је изгубила ЈРЗ. И кад су после тога поново ту вршени избори, и кад се видело да је ЈРЗ поново изгубила, онда су њине присташе погасиле светлост и под заштитом жандарма истргали изборне списе, како би изборе поништили а зато су оптужени они који су најмање били криви.

Кад су расписани трећи избори они су били занимљиви, јер осим два органа власти дошло је

ни мање ни више него 25 жандарма и у селу је ради толиког броја наоружаних и униформисаних људи настао страх и трепет и ваника и изгледало је као да се чини мобилизација или као да се таоци купе.

Као што се види жандарми нису мирно спавали. Друга општина, у којој је овако рађено, била је Кокорска. То је била једина општина у којој је добила била листа Ј.Н.С. странке и она је названа мојом листом. Али, то није могло тако остати. Одмах је у Среско начелство позван изборни пресједник са којим је дошао и један изабран члан свештеник, иначе мој човек и пријатељ, и овим људима после много претње поднесен је један готов напис-изјава да је потпишу или да се селе из општине.

Ту изјаву донела је „Самоуправа“. Али ја тај лист не читам, и нећу га никада ни читати, али овде имам званичне „Врбаске новине“ и ту дословно стоји:

„Цела новоизабрана општинска управа општине Похори Среза прњаворског прешла је у ЈРЗ.

Главни одбор Југословенске радикалне заједнице и Претседник среског одбора за срез Прњаворски Врбаске бановине, бивши дугогодишњи народни посланик тога среза, примили су писмену изјаву чланова новоизабране општинске управе општине Кокори, среза Прњаворског, бановине Врбаске са Претседником г. Остојом Бојићем на челу која гласи: „Ја, Остоја Бојић, претседник Општине кокорске изјављујем да данашњим даном са свима општинским одборницима са моје листе прелазим у Југословенску радикалну заједницу, те изјављујем да ћу се и ја и сви општински одборници са моје листе придржавати програма и статута Југословенске радикалне заједнице.

Ово чиним заједно са мојим одборницима стога, што се потпуно и у целости слажемо са програмом странке и са радом странкиног вођства.

Прњавор, 11 новембра 1936 г.

Остоја Бојић, с. р., претседник Општине кокорске. Сведоци: Светислав М. Вулић, с. р., Влад. Ракић, с. р. (Следују потписи осталих одборника).

Исто тако у „Врбаским новинама“ од 25 новембра 1936 године изашло је ово: „Хођеровци у Врбаској бановини прелазе у ЈРЗ. После општине Кокори, која је пре неколико дана прешла у ЈРЗ, и о томе обавестила г. Стијепу Кобасицу, претседника среске организације, иначе директора страначког дневника „Самоуправа“, у ЈРЗ је прешла општина Србац, Среза прњаворског, која је до сада припадала Хођеровцима. У вези с тиме претседник Општине Србачке упутио је г. Стијепи Кобасици депешу следећег садржаја: „Са данашње седнице општинског одбора, на којој смо закључили да сви приступимо Југословенској радикалној заједници поздрављамо вас, као претседника среског одбора са: Живео!

Претседник Општине србачке Владо Давидовић“.

А да би ствар још мало лепша била, мало киченија и по мало пикантна ту је изашла и слика г. Стијепе Кобасице који се, на неки начин, натурио за претседника месне организације у Општини поточанској, како би на тај начин могао постати претседник среске организације, мада га у тој општини нико није бирао.

И тако је изборе у прњаворском срезу проводио тај господин Стијепе Кобасица, уз живо су-

деловање власти, а тако су и листе састављене. Па, нешто милом и обећањима, а нешто застрашењем и силом, — ја не могу биш све детаље изнети — г. Стијепе Кобасица куповао је душе, али тако, да би и Гогољев Чичиков зинуо од чуда! (Животини Димитријевић: Ја знам Стијепу Кобасицу врло добро!) Знамо га ми боље! (Гласови на левици: Знамо га и ми!) А уз то, господо, било је и неколико намјештења и премјештења званичних лица, која нијесу била јерезовски настројена.

Као куриозум хоћу да вам наведем, — жао ми ми је што овде нема г. Бехмена, — јер је г. Стијепе Кобасица преко г. др. Бехмена дигао и преместио имама Османа Хафиз еф. Ђејвана, човека који је 30 година тамо служио, али је пре припадао струји Маглајлића, па га је г. Кобасица дигао и премјестио у Кључ, и сад је код Милана Мијића.

Овај господин, пунокрвни Србин, са нешто мало италијанског натруха, наиме Кобасица, ради сад код „Самоуправа“, а ја бих реко да тај његов рад неће много Југословенској радикалној заједници славе допринети.

И тако сад ови нови општински избори дали су општинске одборе који су већином партијски одбори, а не административне јединице.

Ово је, господо, све што сам ја изнео досад неки притисак одозго, државни, званични. Он би се још којекако и могао поднети. Али имамо још један терор, терор одоздо за који би се могло рећи да је терор приватне иницијативе.

Ево један пример, да ја то документујем и молим господу да то послушају.

На велику Госпојину одржао се у Вијачанима годишњи збор храма цркве, и том приликом окупио се народ у великом броју из околине. Увече враћали су се сељаци и снаше својим кућама, и кад су наишли покрај муслиманске варошице Лишње, испала је једна гомила наоружана оружјем и тољагама, гомила Лишанца и напала је ове голоруке људе и испребијала их.

Кад се сутрадан сазнало за то, настао је у ономе крају читав бунт и осам дана сељаци су стражарили по брдима, бојећи се још већег нападаја од стране ових Лишанаца.

Среска власт је учинила неке извиде, слала је жандарме, али по томе није ништа учињено, и по оној нашој, могло би се рећи, да је ту изео вук магарца.

Ја сам хтео по овоме предмету поднети интерпелацију, али знам, како стоји са интерпелацијама, да се с њима ништа не постиже, него само да су интерпелације једно посланичко право без ефекта.

Ово има један свој психикум, ово се могло догодити на тај начин, што су нападачи и сувише свесни били, да их под овим режимом од тога ни глава заболети неће, као што их није ни заболела.

И ја овога пута и са овога места молим господина Министра унутрашњих послова, да истинитост мога излагања о овоме догађају изволи проверити, и да код Среског начелства испита, што се срески начелник у Прњавору ради страха Кобасичина усудио учинити, да ова свирепост како треба буде кажњена.

Па онда, господо, имаде још ове приватне иницијативе и дахилука.

Ево страшних примера. На сам први дан великог муслиманског празника Бајрама, у једном

малом месту у Босни, три јерезовачка преторијанца дочекали су у пола дана једног сељака на мосту.

Свако убиство, господо, има неку своју карактеристику, имаде свој мотив. Оно је или грабежно, или убиство из освете, или макар на којој другој страни, али има и таквих, који могу имати и своје психолошко оправдање, али ово убиство десило се, господо, просто из шенлука (Бучни протести на левици, лупање о клупе и узвици: *Скандал!*)

Наш друг и пријатељ г. Ристо Грђић прочитао је синоћ овде један телеграм, у коме се износи, да су у Сарајеву погинула двојица људи и то по аранжману и да је тамо настала, у Сарајеву, једна велика констернација, спрема се спровод, на којем ће можда учествовати 30.000 људи, и ваља бити опрезан, да се том приликом не догоде ствари, које би нам свима могле бити немиле.

Ја вас молим, господо, да ме не би когод криво разумео, да ја говорим из неког антагонизма према браћи Муслиманима. То не може бити, јер сам ја, управо моја кућа је у комшилуку и моје су комшије Муслимани од мога рођења и ми живимо као браћа у најлепшој слози и љубави. (Гласови на левици: *То није било ни за време Турака!*)

Ја сам далеко од тога, да ове појаве генерализујем и ја нећу ради тога да нападам сву браћу Муслимане, али мислим, да би вођство било позвано, да поради на томе, да се држање извесних елемената сведи на нормалну меру и да се одстрани племенска супериорност. Јер ево према свему, господо, ЈРЗ не претставља слогу Срба и Муслимана у Босни и Херцеговини, него напротив, између нас — што досада није било — створен је јаз и претставља данас супремацију Муслимана над православним живљем.

Ето, господо моја, то су те слободе, о којима се данас труби, и ја овде, пред форумом Народне скупштине, те слободе одбацујем и тврдим, да режимом ЈРЗ није настала у земљи асанација политичких прилика и смиреност духова, него напротив да је настала једна разрожност, и у психолошком смислу створен један тегобан живот, какав одавно није био познат. (Пљескање на левици: — *Милан Мравље: Такво стање ни у Словеначкој није било никада, као што је сада!*)

Господа предговорници много су говорили о хрватском питању. Ја ћу само укратко да се до-такнем тога питања.

Најпре прикривено, доцније расприковано, у данашњици већ утврђено, док напоследку састанком двојице шефова у Брежицама није добило значење државног питања, за нас Југословенске националисте ово питање не постоји. За нас је оно решено са 1 децембром 1918 године, а то значи један народ, једна држава. Највећи идеал једног раскомаданог народа, који живи под разним суверенитетима, може бити његово ослобођење, његово уједињење и његова државна самосталност.

Зар не би н.пр. било боље за Велику Британију, кад не би било Ирског питања, или за Белгију, кад не би било фламанског и валонског питања? И зар не би било боље за све нас Словене, да смо уједињени и да се зовемо како било: Срби, Хрвати, Словенци, Бугари, али да смо сви једно.

Историја је донела, да смо ми Срби и Хрвати ујединили се свршетком рата у државу Срба, Хрвата и Словенаца, и данас ми творимо Краљевину

Југославију, и са тиме су испуњена сва надања и стремљења наших највећих умова у прошлости и код Срба и код Хрвата и код Словенаца.

Па шта сад, господо?

Нађе се један Мачек, а ми би рекли Мачак, који забада трн у здраву ногу и прави — како се код нас у чаршији каже — од готовине версију, и тражи посебну хрватску индивидуалност и тиме демантује сва та политичка стремљења наше политичке прошлости.

Ја не познајем ниједну теорију, која је утврдила, да су Срби и Хрвати два народа, али знам да је научно утврђено, да су Срби и Хрвати само један народ.

И ова наука у исто доба за нас југословенске националисте је и политичка религија, па верујемо да ће, на крају крајева, победити или наука, или религија, или обадвоје. (Пљескање на левици.) Теоријски, индивидуалност Хрвата може се доказивати као једна етнолошка доктрина или идеологија, али та идеологија је већ до данас произвела велике трзавице и зла у земљи. У Хрватској власт је немоћна да спроводи своју државну мисију. Тамо ради ко што хоће. А када нађу честити Хрвати, као што су господа која седе овде с нама, који се декларишу као Југословени, њима се одмах пришива страшно име издајника и хрватских веленздајника. Па то је страшно! У Хрватској и Словенији раздражене масе свакодневно чине нападаје на мирне грађане и проливају братску крв. Десио се један случај у жупи Полвиње, код Славонског Брода. Тамо живи угледни, честити жупник Јурај Соколовић. На њега су прошле јесени навалили стотине и стотине његових политиком заражених жупљана, а само зато што је био дугогодишњи тајник великог бискупа Штромајера и његов ученик, што је вазда био и остао југословенски националиста, и што носи на својим грдима Светога Саву 4 степена. И данас, под своје стаде дане, јер је он провео 35 година у служби Богу и народу своме, морао је да бежи оданде и сада се налази у Тузли јер му нема опстанка међу оним елементима. Као што се види, на територији Хрватске влада анархија, и то је за све нас, били овамо или онамо, једно болно питање. За то стање не би било оправдано кривити Краљевску владу, али милиони лојалних грађана упрли су очи у њу и желе да она ово стање поправи. Затворимо, господо, за један час ову тужну књигу, и отворимо другу, где бисмо потражили какву светлију страну. У нашој доживној политици, и то у спољној политици, налазимо одмах две сјајне тачке. То су већ познати и толико лансирани Балкански споразум и недавно склопљени уговор са Краљевином Бугарском. Оба споразума су даче већ једно чврсто стабло, чију је семетку својом оуком засадио Велики Краљ Ујединитељ, а шећу данашње наше спољне политике мора се честитати да је под његовом управом ово и ухватило корена. Обавља ова споразума целокупан наш народ, без разлике на политичку пољивеност, олушевљено је поздравно; али зато треба пазити да се сјај ових споразума не би помрачио једним новим уговором, који стоји пред Народном скупштином као „Ханибал анте portas“. Нека се то не догоди! Влада г. дра Милана Стојадичовића има амбицију да буде радна влада. Лепша се титула данас није могла ни замислити, јер

сваки воли и жели добар и честит рад. И Краљевска Влада би потпуно оправдала своју радну титулу, када би неколико проблема решила и коначно скинула са дневног реда. Нама је свима познато да има врло много инвалидских предмета који нису решени, и ти сиромаси то очекују као озебао сунце. Па онда, има велики број добровољаца који нису задовољни, па и то треба решити. Аграрно питање још увек ври, наше грађанске земљице нису уређене како треба, а деобе нису проведене, што ускраћује олакшицу код служења момчади у војсци онима који имају право на скраћени рок службе.

Исто тако актуелна је потреба и доношење закона о шумама и закона о разграничењу општинских реона за сервитуте. Од дана Ослобођења па до данас провлачи се кроз све финансијске законе једна велика неправда, која се тиче народних учитеља који су служили на основним школама. Док је свима нашим државним службеницима до пре рата призната та служба, овим просветним радницима то је ускраћено. Они би требали једним законом да уђу у ову групу и да им се признају предратне године службе. Ако би Краљевска Влада, макар и у дужем року, ове ствари решила, народ јој за то не би ускратио своју благодарност.

Господо, читав сиже мога говора углавном кретао се око ЈРЗ, па ћу тиме и да завршим. Југословенска радикална заједница тврди да је она једини баштиник старе радикалне странке и наследник пок. Николе Пашића, а не они радикали на челу којих стоји стари Аца Станојевић. Добро. Ове тврдње темеље се на томе што ЈРЗ сједи у просторијама „Париза“ и што је постала власник листа „Самоуправе“. На тој основи ЈРЗ предузела је ових дана две еминентне иницијативе и то: прво иницијативу за десетогодишњи помен пок. Николи Пашићу, а друго прославу радикалног празника Света Три Јерарха. Радикали г. Аце Станојевића, то су исто учинили али одвојено. И сада је питање како се то могло десити? Одговор је прост и јасан: то се могло десити само на тај начин што пок. Никола Пашић није жив. Ја ћу гласати против буџета. (Пљескање и одобравање на левици).

Претседник Стеван Ђурић: Господо народни посланици, има реч народни посланик г. Бранко Добросављевић.

Бранко Добросављевић: Господо народни посланици, током ове буџетске дебате чули смо овде говоре који носе и академски карактер, који носе и доктринарски карактер, говоре о свима актуелним питањима, изречене од професионалних политичара са свом реторском вештином. Али, држим да и мишљење нас малих теренских јавних радника по свима овим питањима није на одмет, него да баш тим идеолозима могу много користити при изграђивању њихове идеолошке и доктринарске мисли и идеологије по питањима садашњице.

Имамо, господо, пред собом предлог државног буџета за годину 1937/38. Пре него што бих прешао на саму ствар, желим да констатујем да сам, слушајући говорнике са стране наше уважене опозиције, уочио да су појединци у својим говорима износили и заступали тезу, да овакве Владе никад није било нити ће бити горе, нити може бити горе. Господо, ја то не сматрам за једну објективну

критику, јер је од све наше непристрасне јавности, долазак на управу земље Владе г. др. Милана Стојадиновића, био поздрављен а нарочито је то случај после неколико месеци њенога рада. Данас се, господо, Влади чак и од стране њених политичких непријатеља признаје плодотворан и конструктиван рад. Моје је дубоко уверење, да од године 1918 па до данас, може бити, боље и конструктивније владе ова земља није имала. Велим, критика треба да буде објективна, и само таква критика дозвољена је и допустива и може се рећи да је озбиљна реч.

У вези са самим буџетом, господо, могу рећи, да се глобална цифра тога буџета креће у висини нешто већој него што су били буџети из прошлих година. Свако повишење буџета, на први поглед, изгледа несимпатично, изгледа одиозно, али када човек, мало боље промисли, да живот иде својим потребним и редовитим током, да се иде просперитету, да се иде напретку, онда се и издаци око једног газдинства морају сукцесивно повећавати. Јер, господо народни посланици, говорници и са деснице и са левице истицали су стално велике и неизмерне потребе које треба задовољити. Међутим, господо, када би се остварило све оно што било опозиција било ми који потпомажемо Владу тражимо, требало би да је буџет већи пет или шест пута него што јесте. Али, Краљевска влада рачунала је са финансијском снагом земље, са платежном моћи грађана, па нам је такав буџет и дала. Дала нам је један реалан буџет. Зато господо са левице нису конзеквентна, јер с једне стране износе овде велике потребе народа и траже њихово задовољење док са друге стране замерају Влади што је буџет и сувише велик. Међутим, господо, не може и вук да буде сит и козе читаве.

Господо народни посланици, три су централна питања која ми мали теренски људи видимо и о којима треба повести пуну бригу. Прво централно питање, то је, по мом немеродавном мишљењу, санирање нашег села. Друго централно питање о коме би требало да се безуветно поведе рачуна, то је питање експлоатисања великог капитала и његовог нераздвојног друга корупције. Треће је питање без сумње тако звано хрватско питање, које је такође на дневном реду.

О санацији села Краљевска влада г. др. Милана Стојадиновића водила је пуну бригу, јер видимо да је донела Уредбу о земљорадничким дуговима, која би имала да финансијски нашег сељака подигне и осигура му све потребно. Док није било плаћања дугова, није се могло говорити ни о кредиту. Земљорадник није могао доћи до кредита нигде јер се рекло: Када не плаћаш дугове, не можеш имати ни кредита. Свакако да је питање регулисања земљорадничких дугова у тесној вези са напретком нашег сељака и кредитирањем његовим јер без кредита не може сељак бити. Видимо да је Краљевска влада већ приступила јавним радовима и да је извела и изводи толике јавне радове колике до сада још ни једна Влада није учинила. Знамо и то, да су на тим јавним радовима запослене десетине ако не и стотине хиљада беспослених земљорадника, којима се тако дала прилика да зараде и да своју породицу исхране и одену. Ми смо земљорадничка земља у којој имамо и сељака-пролетера, сељака који морају ићи по целој држави за обичним мануел-

ним радом, јер је изван државе скоро немогуће да траже себи хлеба.

Приликом дебате у Финансијском одбору код Министарства социјалне политике и народног здравља баш ресорни Министар је то питање истакао и рекао, да има таквих радника сељака без земље, који потребују те радове и да их је око 100 хиљада.

Да Краљевска влада води бригу о нашем сељаку видимо и по форсирању доношења задружног закона, који ће се ускоро и донети, а свакако један добри задружни закон учиниће много за нашега сељака, јер задругарство је једина организација где наш сељак може да нађе задовољење и материјалних и културних потреба. Можемо да очекујемо заиста да ће се томе питању посветити највећа пажња, јер нам зато служи као јамство и то, што су два члана Краљевске владе одлични задругари и протагонисте задругарства, а то су г. г. др. Корошец и Војислав Ђорђевић. да Краљевска влада мисли о малом човеку-сељаку може нам потврдити Уредба о повишењу надница.

Приступило се је озбиљно и коначно ликвидацији аграрног питања, а исто тако и добровољачког питања, које се вуче још од 1918 године све до данас, а сада изгледа да се питање добровољаца налази у коначној фази. То је и требало, јер је добровољцима чињена велика неправда. Некојима којима је и дата земља дата им је врло лоша, мада је требало претходно извршити мелиорацију земљишта које је добровољцима било додељено.

Зато је и потребно да овоме питању мелиорације Краљевска влада посвети пуну пажњу, у толико пре, што смо ми земља за 80% сељачка. Дакле, прво мелиорација, па онда колонизација.

Могао бих навести безброј примера о кризи коју показује Краљевска влада према нашем селу. Ту су и земљорадничке коморе. Види се свуда пуна њена пажња, коју поклања баш оним питањима, која би нас имала да доведу до санације села.

Па ипак, господо, када се уза све то баца поглед на наш државни прорачун видимо, да је сељак извукао најтањи крај и то због тога што је најнеорганизованији, а мислим да га нећу увредити када кажем и најзаосталији, те је онда и разумљиво да извлачи у оваквим случајевима тањи крај. Ми још увек видимо велике потребе нарочито у питању школа, видимо да има читавих срезова где је 60—70% неписмених, док на другој страни видимо да се подижу може бити и непотребни факултети и академије, а на уштрб онога што је потребније. Ово су све мањкавости и грешке пређашњих влада и тражимо да се тај недостатак и запостављеност села и народне просвете исправи.

Нећу да приповедам о другим невољама нашега села; то су говорници и са једне и са друге стране истакли, као н.пр.: питање путева, воде, побољшање хигијенског и здравствених прилика итд. Све ово наведено тишти наше село и мене весели, да је Краљевска влада свим тим питањима посветила пуну пажњу.

Друго централно питање које сам истакао то је експлоатисање од стране великог капитала. Капитал је, по моме нестручном мишљењу, једна ствар коју не видиш нити кад уђе, нити кад иза-

ђе из друштва и, ако хоћете, из земље. Капитала имамо домаћег и страног, али сваки носи обележје себичности и неправедности, експлоатисања малог и нејаког човека. Велим, не видимо када се појави, ни када се изгуби, али га сви добро осећамо на својој грбачи: и мали обртник и сељак и трговац и мали чиновник па и мали индустријалац, који није члан каквог картела, сви га они осећају на својој грбачи.

Са капиталом после рата нарочито је цветала корупција. Та корупција неоспорно је једна велика болест, коју треба радикално лечити, јер корупционисте траже више него обичан мали човек. Мали човек тражи најнужније, тражи правду, а богаташи и корупционисте не само да траже оно што је потребно, него у својим прохтевима претерују и иду до перверзитета, тражећи увек за себе уз то све и нарочите повластице. То је, господо, једно велико социјално питање, које се не може одлагати, и чијем решењу треба што пре приступити. Ми видимо да је питање капитала решила комунистичка Русија на свој начин; то је питање решила и фашистичка Италија, решила га је и Хитлерова Немачка. То питање мора што пре да се реши и код нас и да се поведе озбиљна брига о томе питању, јер сва акција противу комунизма, који нам виси као авет изнад главе, сва акција католичке цркве и наше православне цркве и свих корпорација и појединаца биће илузорна ако се коренито не задре у решење питања капитала и питања корупције. Ми данас видимо, господо, на једној страни велику сиротињу, а на другој страни велики бес и богатство. Треба учинити све да се одлије тамо где се сувише прелива. (Одобравање). Решење тога питања је неодложно и Краљевска влада, по моме уверењу, додирнула је и приближила се и решењу тога питања, јер Зеница, Бор и минималне наднице, као и држање Краљевске владе приликом последњих штрајкова показују, да је Влада приступила или бар начела решење тих питања, којима се, као што рекох, мора посветити најозбиљнија пажња. Од вајкада је било у свету неједнакости и неједнаке расподеле добара. Али, та расподела добара у данашње доба тако је несразмерна, да је исувише опасна и изазива револт код малог човека па и код сељака, и ако није иначе комунистички расположен. Ако се, господо, не стане томе на пут, ко зна до чега се може доћи. Ја сам уверен, да ће Краљевска влада сва ова питања која сам споменуо, и питање санације села, и питање капитала и корупције решити са успехом и са свима њима лако ће се доћи и до решења хрватског питања, о коме ми дозволите, да и ја кажем неколико речи.

Разговарајући са једним посланичким другом о томе, откада постоји хрватско питање, рече ми, да оно постоји од Краља Томислава. Да ли оно заиста постоји од Краља Томислава или не, то за нас није актуелно, али знамо да је за нас савременике оно рођено Крфском декларацијом 1917 године и огласило се и рекло „ту сам“ стварањем ове наше државе, тада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1918 године, и од тада је стално на дневном реду.

Набачено је од једног говорника са левнице да смо два народа. Данас господин Министар Јанковић изнео нам је своје академски обрађено становиште о томе питању, и тешко је говорити о тој ствари после говора господина Јанковића. За

мене два народа не постоје, него могу постојати само два менталитета а никако два народа. За мене постоји ово. Наш велики геније црногорски Владика Раде-Његош рекао је: „Мањи поток у већи увире”, и кад увире губи своје име. Тако исто српство, хрватство и словенаштво има да се слију у том великом потоку, а то је у југословенство.

Тезу о два народа не могу прихватити. Са левице неки од говорника рекао је, да хрватско питање не постоји. Не треба као ној у песак турати главу, него треба чињеници погледати у очи. Постоје само два менталитета па може бити и више. Мени је жао што нема овде госпoде са левице, па да три мускетара, како је један од говорника назвао, три наша друга живе десетак година један у Јужној Србији, други у Словенији а трећи у Војводини, па кад би се после 10 година састали, да заједнички у једном дому наставе живот и те како би долазило до неспоразума и до неразумевања, и сваки би тражио да живи онако како се навикао и научио. Зато за мене није тешко питање, ако гледам ствар с тога гледишта и свакако заједничким радом, заједничким живљењем и заједничким споразумом доћи ћемо до пуне консолидације и до оног пуног југословенства.

Код хрватског питања на дневном су реду споразуми. Како велим стално се употребљава реч споразум и споразум. Па добро, треба да се споразумемо и треба да постоји споразум, али кад се два контрахента споразумевају, свака странка ако мисли озбиљно на споразум, онда мора ради тога нешто и попустити и попуштати. Али, колико данас видимо са стране Хрватске, да се не може ни за длаку или за једну јоту од истакнутих начела одустати, а нарочито се истиче принцип хрватског индивидуалитета и принцип хрватског суверенитета. Како схватам саму ствар допустљив би био донекле хрватски индивидуалитет, али то већ није случај са хрватским суверенитетом. У овој држави може бити само један суверенитет, а то је суверенитет југословенске државе.

Госпoдо, ето у таквој психози ми смо чули овде многе рекриминације од наше госпoде другога са стране левице, који су опевали читаве песме ту, износећи разне немиле и непожељне догађаје. Чули смо синоћ г. Грђића, како говори о тим догађајима; чули смо уваженог проту Петковића, и ја потписујем од почетка до краја, да је оно све било онако и да они нису изнели ни десети део онога, што се догађа код нас у северним бановинама и у неким другим бановинама као Врбаској, Дринској итд.

Краљевска влада је озбиљно приступила решењу и ликвидирању тога питања и санирању тих прилика. Употребљавану су сви могући лекови да би се оно скинуло са дневнога реда и да би наша браћа Хрвати били задовољни, па се ево употребљава и овај најновији лек: попуштање. Хрватско питање, госпoдо, то морамо знати, није само политичко, него и психолошко, и баш са тога гледишта, што то хрватско питање носи и карактер психолошки, добро је дошло овакво поступање и овакав став Краљевске владе. Оно је истина донело доста незадовољства. И Срби могу бити још незадовољнији нарочито у споменутим крајевима. Али оставимо све на страну, овако велике ствари траже жртве, и, госпoдо народни посланици, те жртве се подносе и Боже дај да оне даду плодове, и ако овај

начин не помогне, приступиће се сигурно другим мерама, те да на тај начин то тешко и болно питање наше санирамо.

Споменуо сам да има крајева у којима је то питање акутно, где су и Срби незадовољни, где су и Хрвати незадовољни, а ја могу навести да има и других разних момената који нису много уочљиви а доприносе томе незадовољству. Тако, на пример, и у нашем законодавству код кажњавања иступа ми у Хрватској имамо један седис вакацио легис. Тиме ја хоћу да споменем тзв. Бахов патент. То је био закон односно законска одредба против изгреда и слично. Закон несимпатичан и одуран, по коме су судиле код нас управне власти о изгредима и сличним стварима. Та одредба укинута је, и данас управним властима ефективно немогуће је кажњавање једног обичног изгредника и за учињене испале против власти, мира, реда — поретка и националне светиње. И то је допринело да су код нас у Савској бановини односи између Срба и Хрвата много више заоштрени него што би могли бити, јер није био донет други законски пропис о тим односима. Тај седис вакацио легис бојати се да не буде и при промулговању Трговачког закона. Нови Трговачки закон искључује односе задругарства који су били регулисани у старом Трговачком закону и у њему инволвирани. Свакако, кад се промулгује нови Трговачки закон и ту ће настати седис вакацио легис у погледу задругарства у исто време не буде донесен и закон о прив. задругама. Да није било седис вакацио легис у односима верских грађана међусобно и према држави, не би дошло ни до оваквог Конкордата и до оволиког револта. Да смо ми имали један интерконфесионални закон као што је имала бивша Аустро-Угарска, који је уређивао верске односе грађана и међу собом и према држави, тај би Конкордат могао сасвим друкчије изгледао и у другој редакцији био. Народни посланик и мој посланички друг г. Петковић рекао је у свом говору да је Краљевска влада најавила дезинтересман обзиром на прилике у Савској бановини.

После оваквог мог разлагања, може бити да је ово друг стекао импресије, да је имао права кад је ово рекао, али ја пратим на терену рад Краљевске владе и видим да она чини све што може на санирању наших прилика, да ти међусобни односи наши буду што толерантнији и подношљивији, а у колико има екцеса па и жртава, то су болне жртве, које треба да допринесемо за величину наше нације и државе. (Милан Петковић: Влада осећа своју слабост да примењује у пуној мери законе у тим крајевима.) Не осећа Влада слабост, него је то један посебан начин лечења те тешке болести. Хрватско питање је, рекао бих, једна носталгија, рекао бих да је оно једно жаљење за прошлoшћу. Оно се може узети као и плашња са претњом свршеном код будућих преговора и споразума. Оно је, тврдо верујем, пролазна болест. Али како било да било... (Милан Петковић: Али Влада не може попуштати нити сме бити попуштања кад су у питању животи људи и грађана.) Много је живота људских већ дато и жртвовано. (Милан Петковић: Али то је у борби!) И ово је једна борба. Никома нису мили инциденти, али живот је једно а песма и доктринарство је друго. Критиковати је лако и приповедати, а друго је радити и извршивати. Ово је иштури живот који захтева и своју тактику.

(Милан Петковић: То је констатовање тешких стварности.) Господо, нећу више да искоришћујем вашу стрпљивост, обзиром на поодмакло време и замореност, па ћу гледати да завршим. Али пре но што завршим, жао ми је да овде нема скоро никога са поштоване левице. Није ми додуше намера да забатам некога и да се упуштам са неким у полемику, али у колико сам јуче разумео, кад сам слушао говор г. Банића, мислим да сам чуо кад је говорио о Тополском хероју, о великом Вожду Карађорђу, да је рекао једну реч овде, ако сам га добро схватио, да је он био хајдук, да се као такав ставио на чело покрета. Господо, хајдук је био, колико ја знам, Станоје Главаш, хајдуци су били јунаци из романа Јанка Веселиновића, али ја мислим, господо, да је господин Банић добронамерно рекао то и искључујем сваку злу намеру, само кажем, да је овом његовом изјавом пала, по мом осећању као Србина и Југословена, једна сенка на тог великог нашег човека која није требала да падне, јер је Карађорђе био типичан претставник шумадишког сељака и домаћина. (Милан Петковић: Није он био хајдук у смислу одметника ондашњих хајдука).

Претседник Стеван Ђирић: Господине Петковићу, ако сте и Ви седели овде од почетка седнице као и ја скоро пуних шест сати, ја се дивим Вама да имате још вољу да упадате. Али ја немам више воље за интервенције! (Бурно одобравање и смех. — Милан Петковић: Морам, Господине Претседниче, да реагирам кад се дотиче мога имена.)

Бранко Добросављевић (наставља): Г. колега рекао је канда у своме говору: Caveant consules ne quid detrimenti respublica capiat, рекао је, али ми тих консула имамо не само на овој страни, него их имамо и на вашој, а имамо их и код оних који нису овде. (Милан Петковић: Они су сви на вашој страни!) У питању сређивања сви ми морамо заједнички радити без обзира на партијско опредељење јер консула имамо на све три стране. И онда треба да вас, друже, запитам: quid pinc? У Сенату би римском било одговорено Cincinatum, dictatore dicere? А ја кажем, не диктатора нити диктатуру, него праву и истинску демократију, у којој демократији треба да се поштује закон, да се једнако примењује на све грађане, у демократији у којој ауторитет власти безувјетно мора бити очуван а свега овог у овим приликама у потпуној мери није било.

Па, господо, рекао сам, морам испустити још неке моменте које сам хтео истаћи и које ја безувјетно требама рећи али треба да свршим, па ћу и свршити. Политика се просуђује по програму и по људима који ту политику воде. (Милан Петковић: Политика се суди по делима!) Да, и по делима а и она су добра што се тиче рада ове Владе али и по људима који ће ту политику спроводити, по људима који ће заиста извршивати програме. Програм Југословенске радикалне заједнице има као основно начело: народно и државно јединство и монархију Карађорђевића на челу. Ту политику воде три несумњиво велика човека, који су своју велику конструктивност показали својим досадашњим радом и који беспрекорни велики ауторитет у земљи и ван земље уживају. Па кад је програм те политике такав и кад је такви људи воде, онда ја могу рећи, да у ту политику имам

пуно поверење и да гласам за предложени буџет са „за“. (Одобравање и плескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Господо, ову седницу прекидамо и настављамо после подне у 4 часа.

(Седница је прекинута у 14.15 часова).

(Наставак седнице у 16,10 часова)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо, настављамо јутрос започету седницу. Има реч народни посланик г. Јоца Георгијевић.

Јоца Georgijević: Gospodo narodni poslanici, ja se radujem što je govor našeg poslaničkog druga g. Kosića u početku ove debate stvorio jednu atmosferu iskrenosti u ovom visokom Domu u izlaganju političkih nazora. I ako je bilo nespোরазума, ja sam uveren, da ti nespоразumi potiču ili iz hvatanja za reč i za reči, ili pak iz partijske netrpeljivosti i okrutnosti. Pa, gospodo, mi smo sada došli u položaj, da smanjimo one oštirine koje su postojale, i da najzad svedemo razliku do one mere, u kojoj možemo pravilno da ih procenimo.

Samo hrvatsko pitanje nije novo. Nova je možda samo onaneposrednost sa kojom se ovde razlagalo, spontanost i, ujedno, i ozbiljnost iznetih razloga, pa sledstveno, i ozbiljnost sa kojom se ovo izlaganje saslušavalo. Tako je, najzad, pobijena ona tvrdnja u čitavoj našoj javnosti: da ova Skupština nije sposobna za rad. Svi smo mi ovde jednodušno dokumentovali svu odlučnost, da svaki na svoj način doprinese koliko može za raspravu našeg najkrupnijeg problema realiziranje Jugoslavije i konačnu konsolidaciju naše države. Ali smo time dobili ujedno i legitimaciju za ovu Skupštinu, da je ne samo ona nego i Kraljevska vlada pozvana da tu konsolidaciju stvori, da i Narodna skupština i Kraljevska vlada učine sa svoje strane sve što mogu u tome pravcu, da se dode, putem bratskog sporazuma sa Hrvatima, do jedne konačne situacije, što smatram da je dužnost i Kraljevske vlade i Narodne skupštine. Pa dopustite, gospodo, da i ja iskoristim ovu atmosferu iskrenosti i da vam kažem kako mi, ljudi praktičnoga života, kako mi gledamo na to pitanje.

Naša poslovna svojstvenost ne ide na uštrb naših nacionalnih osećaja; naprotiv, mi možda intenzivnije osećamo od punokrvnih političara koliko je važna hitnost pravednog i pravilnog rešenja ovoga pitanja, od koga zavisi ne samo politička nego i privredna konsolidacija ove države, privredna konsolidacija, gospodo, kao preduslov za zadovoljenje i blagostanje širokih narodnih masa, toga najmoćnijeg faktora nacionalne bezbednosti. Vi vidite, gospodo, koliko napora ulažu i čisto homogene države i nacije u tome smeru. Vi vidite da ti napori stvaraju unutar homogene države fašizam, fašizam koji se pravda jedinstvenošću volje i valjda i mogućnošću donošenja brzih trenutnih odluka, a koji napori idu spolja tako daleko da često iviče i sa ratom. Ja verujem, da niko od nas ne želi da do takvih nasilnih sretstava i njihove primene dode kod nas, a verujem da se takva slična sretstva, nama nesvojstvena, ne bi kod nas mogla ni primeniti bez velikog poremećaja u našem državnom životu.

Ja neću, gospodo, da ulazim u analizu teze, da li smo jedan troimeni narod ili tri naroda. To je to-

liko analizirano, da moje lično mišljenje nema ništa da odluči, ali nije ni važno. Ja isto tako neću da povlačim pred forum Narodne skupštine razna državno-pravna pitanja, na primer, da li je moguće da preko slobodnih izbora dodemo danas do nove konstituante, jer i to nije u svojoj suštini danas više odlučujući momenat. Ali, ako mi dozvolite, ja ću da postavim jedno pitanje. Ako nema hegemonističkih težnja, ako nema zadnjih misli, ako nema namere podvale, ako ne postoji namera da Jugoslavija bude rezultat srbiziranja; ako ne postoje fašističke težnje po kojima jedino Kraljevska vlada ima da razmišlja i odlučuje a svi drugi da se pokoravaju; ako sociološki proces pretapanja Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu veliku jugoslovensku naciju kao sintezu etničkih individualiteta Srba, Hrvata i Slovenaca ne treba da se izvrši po zapovesti odozgo nego iz unutrašnjeg osećaja, da je to pretapanje jedna neminovna potreba, — onda se pitam, gospodo, zašto se prvoj etapi te evolucije ne postavi jedan solidan temelj i to što pre?

Onda se pitam, našta čekamo, zašto ne prihvatimo tu inicijativu odmah energično i odlučno, šta nam smeta da tu prvu etapu ostvarimo? Zašto da se ne odlučimo odmah na naše pokrajinske ili, ako hoćete, banovinske samouprave, ali istinske, stvarne sadržine, koje su u okviru Ustava od 1931 godine omogućene. Našta čekamo? Zar da na mesto konsolidacije toliko željene nastane još jače rastrojstvo po mir u zemlji, a naročito po bezbednost celine prema spolja? Čekamo li, da tim okolišenjem stavimo u rizik uopšte za sva vremena mogućnost konsolidovanja Jugoslavije? Ko nam garantuje, da danas ne postoji u Evropi želja da se današnja Jugoslavija raskomada i da se stvori nova Jugoslavija u novom okviru jedne Jugoslavije u savezu ili konfederaciji sa drugim državama? Zašto gubimo vremena da preduhitrimo te težnje, bez obzira na to, da li one zaista ozbiljno postoje i u kome obliku postoje, i bez obzira na to, da li će se i kad moći ostvariti? Politika ne čeka rezultate, politika sprema situaciju. Jesmo li mi sigurni da samo kolonije čine predmet i objekat penetracije i ekspanzije i ko nam za to garantuje? A čega da se plašimo? Pretpostavljamo li mi da Hrvati danas neće da se zadovolje tim sistemom pokrajinskih samouprava ili se plašimo da g. Korošec, kako se ovde kaže, to neće. Ja sumnjam, da bi iko smeo te zemaljske samouprave da sabotira u momentu, kad postoji a još više sumnjam, da bi bilo koga koji bi imao smelosti i odlučnosti da ta samoupravna veća navede na to, da jalovo odreknu poslušnost. No, gospodo narodni poslanici, ne samo Hrvati i Slovenci, nego i Vojvodina mora proći kroz tu evoluciju ka konsolidaciji Jugoslavije. Istina, Vojvodina ima svoju jugoslovensku većinu, ali Vojvodina, gospodo, nije homogena, čak nije ni pretežno homogena, ona ima krupne probleme narodnosnih manjina, ona ima svoje krupne socijalne i privredne probleme.

Da ne potcenjujemo ta pitanja, gospodo, pitanje samouprave Vojvodine ili Dunavske banovine treba rešavati sa punim poznavanjem složenih prilika vojvodanskih, i sa puno takta ono treba da se što pre sprovede, jer pogrešno je mišljenje, da je Vojvodinom lako upravljati za to što ona nije homogena, pošto će se pokloniti svakome i svačemu. Prilike koje su nastale usled grešaka i zanemarivanja Vojvodine stvorile su vojvodansku orijentaciju, koja danas ne

može da se negira, i ja sam uveren, da će postojanje te orijentacije da mi potvrde drugovi i sa desnice i sa levice. (*Bogoljub Knežević*: Ali samo iz Vašega kluba; tu orijentaciju stvara Došen!)

Gospodin Došen je suviše mali za to, da može da stvori jednu orijentaciju. Kad su mase nezadovoljne onda one stvaraju orijentaciju, i to je slučaj sa Vojvodinom, pa ne samo Došen nego i mnogi i drugi od nas suviše smo neznačajni za to. (*Bogoljub Knežević*: Dr. Varadi i drugi nisu!) To je ono što ja tvrdim, i što ću se truditi da vam dokažem, da jedna pokrajina koja je zanemarena, da u njoj orijentaciju ne stvaraju pojedinci nego da stvaraju mase. (*Bogoljub Knežević*: To vi veštački stvarate! Mase su lepo orijentisane ka Beogradu!)

Mi smo bili orijentisani prema Beogradu i onda kada smo okovani praćeni u Arad po žandarmima i pod stražom i pod sumnjom da smo politički sumnjivi i kada smo slati u borbu, u rat nepoučeni i nepripravni, i kada su nam škitali zvezdice sa okovratnika, (Pljeskanje na levlci) i tada smo mi bili beogradski orijentisani, i kao što smo onda bili tako smo i danas. (Pljeskanje na levlci).

Ja ne zameram na vaše opaske, ali pravi patriotizam je u tome, da se istina ovde kaže do kraja, i ja mislim da baš pravi patriotizam nalaže svakome elementarnu dužnost, da bez ikakvih okolišenja i zeziranja kaže pravu istinu i pravo stanje, pa bilo to prijatno ili neprijatno, jer ako se to blagovremeno ne kaže i ne iznese, onda se dolazi do hrvatskog pitanja.... (Pljeskanje na levlci)....., a ja ne bih hteo da se dode i do vojvodanskog pitanja. I zbog toga ja ću morati još neprijatnoga da vam kažem. I to ne zbog toga što nisam beogradski orijentisan, nego zato što sam jugoslovenski orijentisan, jer tražim da se unese razumevanje u naše prilike i promišljen rad u cilju širenja jugoslovenske misli, a ne u cilju ometanja iz sitnih razloga. (Žagor i upadice).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо посланици, да не упадате господину говорнику у реч, а господина говорника молим, да не полемизира.

Јоца Георгјевић (nastavlja): Gospodine Pretsedniče, baš je dobro što mi je upao u reč, jer što sam mu sad kazao, u toliko ću skratiti na drugoj strani. (Smeh) Ma kako da bacite mačku ona mora na noge da padne.

Ja se bojim, ako se pravednim zahtevima vojvodanskim na vreme ne udovolji, da će im udovoljiti krajni levičari, a to će biti mnogo gore. (Glasovi: Neće, neće). Dobro, živi bili pa videli. Nedao Bog!

Ali, g. dr. Korošec je rekao, da treba više žandarma, jer se širi komunizam. Držim, da vam nisam dao povoda da budem sumnjičen kao komunista, niti da zato ima razloga. Naprotiv!

Jedno je nesumnjivo, gospodo, a to je da Vojvodina ima prava na kulturno, privredno i administrativno dotiranje u onom razmeru, u kome ona doprinosi za održanje ove naše zajednice koju nazivamo našom domovinom.

Sumnjičenjem, gospodo, da je Vojvodina separatistička, sumnjičenjem da smo mi crno-žuti, sa tim nećemo, gospodo, da popravimo one greške i one teške nepravde koje su Vojvodini učinjene, niti ćemo da onemogućimo da se te greške ponavljaju u budućnosti, možda u onoj meri, u kojoj su bile činjene sa strane mađarske vlade.

I zato ja, gospodo, tvrdim, da je baš ta široka samouprava pozvana da bude spona, koja će da prekine dosadašnju odvojenost jugoslovenskog elementa od narodnosnih manjina u Vojvodini, da bude najjače sretstvo amalgamiziranja i stapanja putem one uske saradnje koja prirodno ima preko nje da se stvori, a preko te istinske i pune samouprave treba da dođe do izražaja načelo ravnopravnosti i aktivnog učešća narodnosnih manjina i u vođenju administracije same države.

Samo tamo, gospodo, gde se bude ukorenio taj osećaj apsolutne ravnopravnosti, samo tamo, gospodo, može stalno i sigurno da se obavlja proces jugoslaviziranja. Mi Srbi-Vojvodani, koji smo iskusili sudbinu narodnosnih manjina smemo da govorimo o tome pitanju. Ne samo da smemo, nama je i dužnost da govorimo u interesu države, u interesu konsolidacije Jugoslavije i izbegavanja daljih kobnih posledica.

Nezadovoljstvo Vojvodine u mnogome je opravdano. Ja ću da vas zamolim, da vam ukratko skiciram razloge toga nezadovoljstva, i da vam ih učinim razumljivim. Imali ste baš pre nekoliko minuta dokaz o tome, da kad god neko ustane u ovoj Skupštini, bio on Hrvat, bio on Slovenac, bio Hercegovac, bio on Bosanac ili Srbijanac, niko njega ne ograničava u tom njegovom pravu da iznese stoprocentno iskreno prilike onoga kraja koji zastupa, niti mu ko zamera, ako traži za svoj kraj sve što nalazi da je potrebno.

Vi ste imali jutros jedan primer ovde, kada je jedan naš kolega, Crnogorac, tražio čitavu jednu listu, šta sve Crnoj Gori treba. Međutim, kad to isto čini Vojvodanin, gde nije čisto jugoslovenski element, gde nema samo Srba, nego nas ima, kao na primer u mom izbornom srezu, svega jedna jedina čisto srpska opština, sa svega 72 glasa, a sve ostalo je mešavina, sem nekoliko dobrovoljačkih kolonija, tamo dakle, gde treba oprezno da se postupa, — i kada jedan Vojvodanin stupa na ovu govornicu, pa izlaže te prilike, — uostalom nikad tesnogrudo, nikad samo za sebe i svoju pokrajinu nego iz momenata koji dolaze u obzir iz opštih državnih interesa, — tražeći da se reše, a ne da se ekscpcioniraju, onda vidite, nastane ovde i nezadovoljstvo i osuđivanje i onda mi više nismo patriote!

Gospodo, ovde u Beogradu vlada uverenje, ili ukoliko ne vlada, ono se bar upotrebljava kao pretekst, da samo oni ljudi, koji se šalju iz Beograda, da su samo oni dovoljno poverljivi, dovoljno patriotski raspoloženi da su samo oni, gospodo, sposobni, da spasu jugoslovenski karakter Vojvodine, da su samo ti ljudi u stanju da sačuvaju narodnosne manjine od prenatrženih akcija, od izdajstva Otadžbine i drugih sličnih prilika, o kojima niti te vojvodanske manjine, niti ijedan od Vojvodana sanja.

Pri kafanskim stolovima politička društva, ministri iz ličnih obzira, stranke za nagradivanje stranačkih zasluga dele vojvodanske mandate ljudima odavde, ili pak onakvim Vojvodanima, u koje su unapred uvereni, da će svakome zahtevu, koji odavde dolazi, bio opravdan ili ne, bezuslovno da se pokore i bezuslovno da se poklone.

Gospodo, ta gospoda ministri i političari dolaze na političko-partiske zborove, drže svoje agitacione govore i vrata se, misleći da su izvršili svoju dužnost i ispunili svoju misiju. Šta im onda još preostaje? Da imenuju bana, koji će na čelu upravnog aparata da sprovodi sve partiske naredbe i da proganja svakoga,

koji ima smelosti, da se tim partiskim naredbama eventualno usprotivi. To je možda partiski moguće da se sprovede i od interesa, ali da to nije korisno po državu i naše manjine za ostvarenje Jugoslovenske misli i misije, to smem smelo da tvrdim. Jer, svi ti ljudi, ne samo da ne poznaju vojvodanske prilike, gospodo, nego nikada nisu ni pokušali, niti učinili kakve napore da upoznaju, a još manje za to da nešto od tih pravednih zahteva i ostvare.

U ovoj Skupštini gospodo, ne sede samo Ministri današnje Kraljevske vlade. U ovoj Skupštini sede u poslaničkim klupama dva tuceta ministara, a ima ih — hvala Bogu — i van Skupštine nebrojena tuceta, i ja bih odavde imao smelosti da se obratim toj gospodi, da nam kažu, kada i u kojem obliku su se ozbiljno zauzeli i ozbiljno se bavili studiranjem Vojvodine sem ako su čitali koju brošuru o Vojvodini i ubili koga vojvodanskog zeca. (Smeh na levice).

Ali, gospodo, oni su trebali da studiraju, i to da na svom terenu studiraju Vojvodinu, pa onda da ustanu u njenu odbranu, da ozbiljno i smišljeno ostvare onaj minimum vojvodanskih zahteva. Sve to nisu učinili, pa ipak su gospoda sedeli 18 godina u ministarskim foteljama i rešavali o sudbini jedne njima sasvim nepoznate jedinice. I sva zahvalnost njihovom izbornom srezu sastojala se u tome, što su premeštali ili nameštali nekoliko činovnika, ili učinili manje značajne lične usluge onim prijateljima, koji su ih prihvaćali.

Evo, gospodo, takvom postupanju možemo da pripišemo činjenicu, da je Vojvodina mogla da ima i takvih banova koji su javno priznali, da pre svoga naimenovanja za bana, Vojvodinu nikada ni videli nisu, niti su znali, kako izgledaju njihovi srezovi, niti su znali, kako se zovu, niti su znali, kojim su življem naseljeni, niti su znali ma ijedan vojvodanski jezik i nisu bili u stanju da izvrše onu cenzuru i kontrolu o radu, o pisanju, o kulturnom i političkom životu tih živalja, za čiju su upravu i bili poslani tamo.

Samo tome imamo da zahvalimo, gospodo, da sreski načelnici i beležnici u Vojvodini na najordinarniji način klevetaju najbolje građane svojih srezova ili opština. I kad se nade jedan kuražan od njih, pa ih tuži, oni pred sudom sve povlače i mole za oprostjenje, da ne bi izgubili svoj položaj, ali čim izadu iz sudnice, najme nekoga pijanoga čoveka, da ovoga čokne po glavi ili da mu skrha vrat.

Ja iz delikatnosti da se ne tumači drukčije, nego što je mišljeno i osećano neću da imenujem imena. Po želji mogu učiniti i to.

Imate gospodo, opštinskih beležnika, koji štampaju svoj kurikulum vite sa fotografijama, pozivajući se na preporuke kulturnih i političkih udruženja i idu u svojoj bezobzirnosti daleko, i ako nikakove zasluge nisu stekli, i ako se ipak posle jedan miš ulovi u mišolovci, ipak su protiv toga da se sprovede disciplinska istraga i ometaju je na taj način, što zastrašuju, napijaju čitave mase svojih seljaka, a da ometu fizičkom snagom mogućnost pravilnog sprovođenja te disciplinske istrage protiv sebe. I onda dolaze u Beograd i nalaze zaštitu.

Imate i drugih, koji ubiru porez, pa ih posle za državaju godinama za sebe. Ima i drugih, koji n.p.r. invalidninu zadržavaju.

Imate n.p.r. jednoga predsednika gradske opštine, koji piše u lokalnom listu uvodni članak sam o sebi, pa kaže doslovce ovo: „Namestio sam 20 ljudi, a još uvek nisam odlikovan!”

Vidite, gospodo, kakvi su to pojmovi!

Imate drugih tirana, koji uvadaju trošarinu opštinsku i protiv izričite zabrane Ministra finansija, i kad se narodni poslanici i interesenti žale protiv, onda 9 meseci leži ta žalba kod g. Bana ili kod dotičnog, protiv koga se žale, na izveštaj.

Imate, gospodo nastavnike, koji napastvuju svoje učenice; imate drugih, koji grde ordinarnije nego pijani kočijaši, a imate čitavo nastavničko telo, koje isključuje iz škole na godinu dana jednog dvanaestgodišnjeg dečka, zato što se pomokrio u džak, u kome je nosio glinu za modeliranje, jer se ustručavao da traži od nastavnice da ide napolje, ili jer je bolestan, — i onda taj delikt kvalifikuju kao organizovanje demonstracije protiv ugleda te ustanove, građanske ili srednje škole!

Vidite, gospodo, kakva su to lepa sretstva za svaku preporuku, za pridobijanje onoga elementa u Vojvodini, kakvi su to svetli primeri kulture i napretka u očima i onih narodnosnih manjina, a mi radi njih moramo da crvenimo, jer se od nas traži i nama se kaže: „Vi ste Srbi, imate pravo da izvršite popravke, a mi moramo da čutimo!”

E, gospodo, onda se tvrdi, da Vojvodani mrze Srbijance! Vidite, ja protiv te insinucije moram najenergičnije da se ogradim. Ne mrzimo mi Srbijance! Mi mrzimo šćardžije! Ne mrzimo mi Srbijance, ali tražimo, ako koji dođe, da bude ozbiljan i ispravan čovek, koji će da prouči Vojvodinu.

Tražimo ljude, koji će da poznaju one krajeve u kojima treba da delaju po zakonu i u interesu ove države. (Pljeskanje na levici — *Dr. Branko Nikolić*: Zašto ne imenujete te Srbijance šćardžije?) Ja sam kazao: Mi ne mrzimo Srbijance, ali mrzimo one među njima koji su šćardžije. Ja sam naknadno naglasio: da tražimo ispravne, poštene i ozbiljne ljude. Izvinite, ako se nisam dovoljno precizno izrazio. Dopusnite mi, gospodo, da idem dalje samo sa još jednom rečenicom u tom pravcu, pa ću onda i tu temu svršiti. Desilo se sasvim slučajno pre nekoliko godina u Beloj Crkvi da su: šef pošte, šef železničke stanice, šef poreskog ureda, šef carinarnice, sreski načelnik, direktor gimnazije, predsednik suda, pa čak i poslužitelj suda bili sve sami čisti Srbijanci. (*Dr. Branko Nikolić*: A zašto da ne?!) E, gospodo, ako je i od brata — mnogo je! Evo da Vam kažem, dragi Nikoliću, zašto. Trebao je ipak neko da se ovde upita: pa kuda će Vojvodina sa njenom kvalifikovanom i školovanom omladinom, kada nema u Vojvodini sposobnih i dovoljno poverljivih ljudi čak i za ulogu služitelja u jednom nadležstvu. Nisam ja aranžirao ili imenovao. Ja vam iznosim činjenice, a vi sudite o njima kako god hoćete. (Glas sa desnice: A šta kaže Duda Bošković?!) Mene se ne tiče šta kaže Duda Bošković. Kad biste vi malo iskrenije i konkretnije mislili, vi biste naišli na ono što sam ja malopre rekao: da ja, ako ovde iznosim činjenice, ja ih ne iznosim iz mržnje; ja ih iznosim u najiskrenijoj težnji, da se otkloni i ublaži ono što tamo rađa zlu krv. A meni je stalo do toga, da se tamo ne rađa zla krv; inače sam badava živeo 58 godina i badava srbovao od svoje 12 godine, i badava trošio i imetak i snagu i zdravlje za održanje srpskih kulturnih ustanova kroz decenije. Ja imam prava da govorim ovako, posle moje prošlosti. (Odobranje i pljeskanje na levici. — Jedan glas sa levice: Vi treba da čutite, gospodo s one strane, i da slušate pametnog čoveka! — Smeh na desnici.)

Vidite, gospodo, te narodnosne manjine, koje se ovde kvalifikuju, ako ne javno a ono u četiri

oka, kao neiskreni građani ove zemlje, s tim narodnosnim manjinama borili smo se mi rame uz rame. To treba i g. Nikolić da zna. Borili smo se u najočajnijim situacijama onda za našu nacionalnu svest i njeno održanje, kada su mnogi (*Dr. Branko Nikolić*: Koji su potpuno lojalni?!) I lojalni mogu da budu samo oni, čiji je poslanik Kosić i Georgijević — to se po sebi razume! Te narodnosne manjine, — koje su se s nama zajedno borile, i kojima imamo da zahvalimo što smo ustrajali u toj borbi za poslednje dve decenije dok smo bili pod Mađarima, — to su naši saveznici. Mnogi Srbi su onda počeli da klonu, a ti Srbi koji su klonuli i koji su iz opreznosti ostali po strani kada se borilo za srpski nacionalizam, ti su danas uživaoci raznih sinekura i oni su danas merodavni u Vojvodini. To je na žalost i sramotu rečeno, ali i to je tako. (Pljeskanje na levici).

Vidite, gospodo, ja ću da vam kažem i da vam dam dokaza, da mi trezveno mislimo. I ako smo prijatelji tamošnjeg življa, koji je sa nama na jednoj zemlji odrastao, nećemo da preteramo. Ima stvari koje su nepravedne. Evo na primer danas pojedine narodnosne manjine učestvuju u političkim pokretima njihove pradomovine i imitiraju te pokrete kod nas. To ne samo da nije potrebno nego to čak nije ni korisno, to može čak da bude i opasno. Međutim, danas zvanični krugovi žele, da se tome pokretu dade i potpora, možda im to ide u račun. Ja to pripisujem opet samo nepoznavanju zemlje i prilika. Jer ti ljudi to i ne traže. To traže samo nekoliko malo zabasalih i zbunjenih među njima. Ali, imamo da rešavamo mnogo krupnije probleme, pa da se manemo ovoga što vas toliko buni. Ljubopitljiv sam da vidim, šta ćete mi primetiti na ove ozbiljne probleme, jer ovo što sam rekao dosada nije toliko obziljno, po vami.

Gospodo, pogledajte malo podelu naših vojvodanskih srezova. Grad Vršac sa srezom broji oko 100.000 duša. Da su mu svi birači popisani on bi imao najmanje 28.000 birača, da je popis izvršen onako kako je zakon propisao. (Jedan glas sa desnice: Je su li i to bili Srbijanci?) Kada ja budem Ministar unutrašnjih dela ja ću narediti, da se taj zakonski propis izvrši, a u koliko se ne bude izvršio, ja ću onoga koji bude kriv da skinem sa njegovog mesta. I danas kada ovako nisu svi popisani, broji Vršački srez sa gradom oko 18 do 19 hiljada birača ima svega jednog poslanika. To nije slučaj samo sa Vršačkim srezom. To je slučaj sa mnogim srezovima u Vojvodini. Pa dozvolićete mi, da kada u drugim pokrajinama i krajevima naše domovine ima izbornih srezova sa 3, 4 i 5 hiljada birača, dozvolite mi da to pitanje treba da se reši tako, da u ovome Domu Vojvodina ima onaj broj poslanika koji će odgovarati kulturnom i privrednom značaju njenom.

Vidite, gospodo, sproveli smo agrarnu reformu, t.j. načeli smo agrarnu reformu. Dovršili je do danas nismo. (Jedan glas: Nećemo je dovršiti još ni za 10 godina). I još za 10 godina nećemo da je dovršimo niti da uredimo. (Jedan glas sa levice: Pa sada je Ministar poljoprivrede Vojvodanin!) Ja mu nisam kriv što se za to ne brine. Da se brine ja ne bih imao razloga da se tužim, niti da se vi prepirete o tome. Vidite, gospodo, preko 20.000 dobrovoljaca sa Dobrudže danas nemaju komadić zemlje. Ako nema zemlje da im se da, ja ipak verujem, da im se može na drugi način izaći u susret. Pa imate masu dobrovoljaca kojima se daleko nije izišlo u susret,

pa imate optante iz Mađarske kojima se ne izlazi u susret. Imate one dobrovoljce koji su naseljeni iz raznih krajeva naše Otadžbine. I njih smo doveli i ostavili smo ih tu, ostavili ih bez sretstava i oni po današnjoj ceni njihovih proizvoda nisu u stanju da sebi stvore alata, kojim bi mogli onu zemlju da obrađuju, nego im kod plitkog oranja izgore seme i usev a zimi i s proleća i jeseni kroz blato ni prazna kola sa 10 konja ne mogu da izvuku, a ako je ko bolestan ima da čeka smrtni čas a da mu niko ne dođe u pomoć, sem da udesimo avionsku službu u interesu lekarstva po banatskim bačvanskim ritovima i zemljama.

Vidite, gospodo, ja sam bio na primer svedok pre 1 i po godine dana, kada je Ministar poljoprivrede obećao koloniji Miletićevo i Banatski Sokolovci po jedan bunar koji na 30 do 40 metara dubine, pošto tamo voda nije duboka, staje 8—10.000, maksimum 12.000 dinara, jer je voda blizu površine. Međutim, nisu ga dobili ni jedni ni drugi. A Cetinje je dobilo 14 miliona za vodovod. Ja ne zavidim Cetinju niti prebacujem Crnoj Gori da je dobila za vodovod na Cetinju, ali moram da progovorim da se na jednoj strani daje toliko a na drugoj strani nema ni 10.000 dinara.

Gospodo, Vojvodina daje najveći kvantum onih žitarica u našoj domovini, čiji izvoz donosi ogromne milijarde godišnje ovoj državi a ona Vojvodina koja proizvodi te žitarice iz kojih se nabavljaju devize a koje sačinjavaju bazu trgovačkih ugovora naše države sa stranim, ona Vojvodina pored toga propada, a evo zašto. Dok su cene tih cerealija bile visoke, slabo se marilo za to da li je katastarski čist prihod njen ustanovljen visoko ili nisko, ili je kvalifikacija zemlje ispravna ili nije ispravna. Čutalo se je i podnosilo. Međutim, pri današnjim cenama cerealija, ne može više da se podnosi to nepravedno oporezivanje. I kada smo dr. Kosić i ja preko godinu i po dana tako reći na juriš oteli Kraljevskoj vladi popust zemljarine, onda se na nas vikalo da smo desperateri, da smo politički neuravnoteženi, da smo ucešnjivači. Nasuprot tome još dalje ima da se smanji zemljarina u koliko joj se ne promeni baza, da bude snošljiva. Ali nije težište samo u visini baze i opterećenja, nego leži možda isto tako u načinu uterivanja te poreze. Kada zatreba para, onda šef finansijske uprave dobije nalog da prikupi 50 do 60 miliona u državnu kasu a da li će kome opanci da spadnu zbog toga sa njega, to niko ne pita. Gospodo, mi spremamo podizanje silosa da bi ujednačili kvalitet izvoza naših cerealija. Ne tvrdim da oni nisu potrebni, ali nalazim da je nešto mnogo potrebnije od tih silosa a to su slagališta da se cerealije koje se oduzimaju poreskim obveznicima za vreme žetve ne bi prodavale u pola cene, nego da se sklone i sačuvaju, a da poreski obveznici dobiju priznanice šta je i koliko ko dao da ode u ured i da kaže da je namirio svoju porezu. A kada se prodaje to njegovo žito ili kukuruz, onda neka se prodaje u doba kada mu je cena najviša, tako da ima dve žetve u jednoj godini, da može jedanput da se razduži a ne da ostaje večiti poreski dužnik, i da jedanput država dođe do realizovanja svojih poreskih potraživanja. Jer, vidite, ove godine žito je otišlo gore do 160 i 165 dinara a znate pošto ga je seljak morao da prodaje za vreme vršidbe? Po 50 do 60 dinara. Pa na koji način on može da se razduži, na koji način može jedanput da stane na svoje noge. (Jedan glas sa

desnice: Ove godine nije ga bilo ispod 100 dinara!) Gospodine, ja ću vam doneti pismene dokaze da je taj seljak morao da prodaje to žito, (Glas sa desnice: Nije ispod 100 dinara ove godine bilo!)... jednom reči, vi pretpostavljate da Joca Georgijević ima toliko lakomislenosti da ovde govori efekta radi a da se nije prethodno uverio o onome što ovde tvrdi.

Onaj trgovac iz Mariolane zna da seljak mora prodati žito, jer zna da će mu egzekutor tražiti pare ili žito, a onaj mu je davao dinara 50—60 po kvintalu. (Jedan glas sa desnice: Dozvolite, gospodine, to je tako samo kod pojedinaca. Ja znam iz prakse da trgovac koji špekuliše mora da strada).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо, да се умирите и да не упадате говорнику у реч.

Joca Georgijević (nastavlja): Gospodo, ja mogu da vam donesem pismeni dokaz o tome da se plenjeno žito prodaje preko Poreske uprave za dinara 80, a ne iz slobodne ruke. Mogu da vam donesem dokaze i zato da ima u mome srezu 12—15 opština, koje ove godine u onom žitorodnom kraju, početkom oktobra ni hleba ni semena nisu imali za žito, jer je sve od reda odneseno. Vi nećete da verujete da se zakonski postupak tumači proizvoljno, i da organi čine često puta ono što hoće, i dok mi dodemo sa svojim reklamacijama, dotle je on svršio sa svojom karijerom.

Jedini je to način, gospodo, koji sam spomenuo, a to su magazini i slagališta u koje treba da se odnosi žito, pa neka ga prodaje „Prizad“, Opština ili Zadruga, ali ne u avgustu nego u martu. (Jedan glas sa desnice: Neka se postave silosi). Nije moguće u svakom selu postaviti silose, ali magacine bi trebalo postaviti u svakom selu Vojvodine.

U čitavoj našoj državi nijedna pokrajina nije toliko pogođena Zakonom o razduženju seljaka kao Vojvodina. Pogođena je Vojvodina naročito zato, jer je seljak u Vojvodini u vreme kada je prodao svoje žitarice po dobru cenu, onaj novac koji je zato dobivao, ulagao za kupovinu zemlje koja se je nalazila raspoloživa ranije u neograničenim, a docnije, radi agrarne reforme, samo u ograničenim količinama. Nastala je posle kriza vrednosti, nekretnine su pale u vrednosti, cene cerealija su također pale i on nije mogao da odgovori svojim obavezama, jer njegovi prihodi bili su već toliko spali, da ni kamate nije mogao da plati. I nema te privatne delatnosti, te privatne marljivosti, koja je danas još u stanju da izgadi diferenciju između današnje i ondašnje vrednosti i da ga spase od propasti.

Vojvođanskom zemljoradniku taj popust do 25 hiljada dinara dugovanja slabo je pomogao, jer je tamo najviše preko 50 hiljada dinara dužno u najvećem broju slučajeva, a otpis usledi samo za dugovanja do 25 hiljada dinara, a ono drugo je samo fakultativno i nije obavezno.

Međutim, što je najžalosnije to je; da je baš naš živalj najviše i najteže pogođen, i da će po smislu toga Zakona o razduženju u prvome redu našem srpskom živilju da se proda imetak i da pređe u tuđe ruke. Pa ne samo njemu što će se prodati, nego će biti upropašćeni i oni sitni novčani zavodi koji su mu, i ako po većoj kamati, stajali na raspoloženju. Ti zavodi moraju sada sve to da unose u Privilegovanu agrarnu banku ili državnu Hipotekarnu banku, a seljak u Agrarnoj ili Hipotekarnoj banci ne može da dobije kredita, ili ako bi i mogao dobiti zajam ko

zna koliko će to trajati. Jednom reči, seljak će opet biti upućen lihvarima i zelenašima ili će biti prinuđen da baca u nevreme svoje produkte na pijaci i ostaće opet siromah. (Jovan Arandelović: Ima li kod vas produkata?) Ima svake godine. (Jovan Arandelović: Kod mene nema nikakvih produkata, jer nam ništa ne rodi, jer i nema zemlje pa opet ne dugujemo nikome!) Ja sam vam već kazao razloge da kod vas jedan seljak hoće umesto pet koza da ima deset koza a kod nas, umesto pet lanaca hoće da ima deset lanaca zemlje. (Jovan Arandelović: Imate tamo i po sto lanaca!) Eto, gospodo, u tome je baš ta razlika mentaliteta u čemu leži sva nesreća. Ako hoćete tako da izravnate, onda da komuniziramo i socijaliziramo i podelimo zemlju onima koji je nemaju. To bi bila konzekvenca takvog vašeg gledišta. Nemojte, gospodo, u jednu tikvu da mećete vojvodanskoga seljaka i onoga seljaka sa krša u Crnoj Gori i Bosni koji imaju i drugi način života i druge navike. (Jovan Arandelović: I sad država treba da im plati dugove!) Oni duguju na pedeset lanaca i pedeset lanaca da im se proda neće im se ni polovina duga naplatiti! Uostalom, meni je svejedno da li će se seljaku prodati imanje za pet koza ili za dug od 50.000 dinara. Ja neću da dozvolim da pauperiziramo toga seljaka, jer, u protivnom slučaju, dovodimo u opasnost bezbednost ove zemlje i ovoga naroda. (Graja).

Ja neću da polemiziram, hoću da završim da ne bih zloupotrebio vaše strpljenje. Taj Zakon, gospodo, o zemljoradničkom dugovanju ne odgovara niti potrebama seljaka, niti pravednim zahtevima poverilaca, ni ulagača. Oni će svi morati da stradaju i zato taj zakon što pre mora da se preinači. (Jedan glas: Da se briše!) Ne da se briše, nego jedino pravilno rešenje za taj zakon jeste: odužiti sva dugovanja u punoj visini, otkupiti sve dugove preko države izdavanjem novčanica i omogućiti otplatu za 30 godina. Onda neće propasti ni ulagači ni poverilac a ni onaj koji se zadužio. Uostalom, oni nisu krivi što su se zadužili, oni nisu oterali dinar u dispanitet niti je seljak bankar, on je prost čovek koji se vlada po zdravome razumu i prema onome što mu trenutna potreba nalaže.

Ali, gospodo, nije dovoljna ta mera za zadovoljavanje stvarnih potreba našeg naroda. Moramo ići mnogo dalje, moramo iz osnova da reformišemo čitav naš poreski sistem. Pre svega da ga uprostim na najmanju meru, a, drugo, da poresko opterećenje prenesemo od vidljivog nacionalnog imetka na nevidljiv imetak, na izvor prihoda koji se danas pokazuje, a ne da ga ostavimo nevidljivim. Nacionalni imetak koji je danas tu vidljiv, može da se egzekvira a da ne donosi ništa. Sada je indiferentno sasvim, da li ko ima 10 ili 1000 jutara, kad nema do-prinosa. Možete nulu množiti sa koliko hoćete, uvek će nula ostati nula. Životni standard sveta toliko je malen da ne može ni najmanjim potrebama ljudskim odgovarati, i, ako mi ne učinimo sprovođenje poreske reforme, onda nismo u stanju da mu pružimo dokaza o socijalnoj pravdi i humanosti i ne zaslužujemo da narod ima nadalje poverenje u nas.

I, gospodo, mi još moramo da se pomirimo s jednom činjenicom. U nekoliko reči prećiću na jednu temu koja se ne daje šire razlagati ali koja se mora podvući. Engleska i Amerika bile su klasične zemlje slobodne trgovine. Stabilnost njihove valute bila je tako velika, da je 2/3 sveta priznavalo kao svoj nacionalni novac englesku funtu, pa ipak u onome momentu gde je prestao razlog da postoji slobodna trgovina, oni su smatrali za celishodno da

odustanu i od stabilnosti novca da bi obezbedili stabilnost cena. Tu leži problem naše privrede, tu leži problem našeg budžeta: stabilnost cena u dirigovanoj privredi, dirigovana valuta.

Gospodo, to danas zvuči vama ovde sa moje strane kao jedno smelo tvrđenje koje ničim nije opravdano. Dozvolite, gospodo, da vam u tome pogledu citiram samo dvojicu trojicu. Na primer Gustav Kasel kaže: od kada je zlatna valuta prestala, prestao je fantom, koji, i uz prkos tradicija poštovanja zlata, više neće moći da se vrati. Stamp, direktor Engleske banke rekao je: Kad hoću da kupim stari upotrebljeni automobil ja ne gledam na karoseriju, ja gledam samo na to da li mu je motor ispravan i da li radi. I zlatna valuta to je automobil sa pokvarenim motorom.

Vidite, gospodo, stabilnost cena naših proizvoda obezbedena dirigovanim valutom u dirigovanoj privredi nije samo kategorički imperativ naše privrede, koja bez stabilnih cena ne može da dode do rešenja razduženja poreskog ni do razduženja u bankama, a još manje može da dode do napretka, a najmanje do formiranja nacionalnog kapitala, koji je naš poštovani drug Oto Gavrilović ovde naznačio kao najuspešnije sretstvo za odbijanje nasrtaja stranog kapitala. Stabilnost cena naših proizvoda, to je ujedno uslov za ravnotežu budžeta. Evo šta kažu pozvani ljudi. Profesor Ohlin kaže da je vreme da se jedanput najzad shvati lekcija, da se budžetiranje ne sastoji u tome da budžet bude svake godine uravnotežen, nego da bude uravnotežen kroz jedan duži niz godina, u dobrim i u zlim godinama podjednako.

Tu leži veština budžetiranja, jer stvoriti jedan budžet koji je uravnotežen po svom cifarskom sastavu, nije nikakva veština. Ali, ako ja za ljubav uravnotežavanja budžeta dozvolim da mi privreda propada, ako usled uravnoteženja budžeta nastaje spirala krize i bede, onda taj način budžetiranja nema nikakvog smisla. Moram reći da ja volim uravnoteženje privrede nego uravnoteženje budžeta. Uzmite samo primer Švedske, gde je budžet utrostručen i učtvostručen, ali se Švedska odrekla dragovoljno svoje bede i zastoja i napredovala je. Suviše bi me daleko odvelo kad bi sve nabrajao kako su oni snižavali kamate itd., ja ću samo da se zadovoljim sa jednom konstatacijom.

Kritika je ovde, i sa leve i sa desne strane, iznosila razne primedbe na budžet i tvrdila je kako joj je neprijatno povišenje budžeta; s druge strane nisam čuo ni jednoga od gospode da nije mnogo tražio i kulturno i socijalno, — tražili su i železnice i puteve i sve ostalo, — pa kako i šta onda. To je onaj momenat. U štednji budžetskoj ne leži rešenje ovoga pitanja, u uravnoteženju privrede leži rešenje pitanja. Zna li, otkuda potiču ti zahtevi? Oni potiču otuda što svaki u svome srezu opaža da smo zaostali u nekom, u jednom ili drugom pravcu, a šta nastaje u budžetu? Dolazi Ministar finansija, pa se nalazi između Scile i Haridbe i što ne sme da pokaže kao neposredni porez, on mora da iskaže kao posredni porez, ili mora da premešta u Finansijski zakon, ili da briše iz državnog budžeta nešto i to premešta na banovine i gradove, a banovine i gradovi svojim nedoraslim osobljem bacaju se na našu privredu i živalj pa ubiru putem ogromnih trošarina ono što im treba za njihovo izdržavanje. Ja sam već naglasio da ćemo tako žrtvovati čitave redove našeg građanstva zbog tog ludog oporezivanja sa trošarinama. Ima to svog moralnog uticaja i značaja. Visoke trošarine korum-

piraju, one stvaraju šverc, a šverc postaje lukrativniji nego sama proizvodnja; i niko nije lud ko može na švercovane količine da zaradi više nego inače čitave godine kad bi radio na drugi način, niko nije lud da to ne učini. Ta korupcija ulazi i u naša sela i tako se ruši ugled Finansijske uprave i narod gubi poverenje u način upravljanja, narod, koji očekuje sa naše strane bolju budućnost. Ma kako stvari stajale i ma kako da gledamo, jedno je nepobitna istina, a to je da svaki živi organizam treba izvesnu količinu hrane da se održi, da raste, da se razvija. Ono što treba svakom organizmu, to treba i organizmu privrede. U nedostatku dovoljnih platežnih sredstava ta privreda mora da boluje, ona mora da strada i ona ne može da se održi. Spomenuto je ovde da uloži rastu, jest, rastu donekle, ali gde? U poludržavnim ustanovama, u bankama. A kakvi su to uloži?

Jesu li to uloži malog štediša, malog čoveka? To su uloži onih velikih zarađivača. Šta biva danas s njima? Oni su dati u poludržavne banke i ustanove zato jer ne nalaze dovoljno skloništa od devalvacionog fronta funte, franka, evropskih i vanevropskih moneta. I šta se na koncu konca događa s njima u tim poluzvaničnim bankama i ustanovama? Uzima ih posle država, raspolaže s njima i na koncu konca moraće da ih pretvori u dugoročni državni dug ali moraće nove terete da nametne privredi koja to ne može da podnese dok se ne pobrine za njenu reorganizaciju i ozdravljenje.

Gospodo, zašto ja polažem toliko važnosti ovome pitanju stabilizovanja cena? U mojim očima, gospodo, valutna politika u tom pogledu znači socijaliziranje dobiti, socijaliziranje zarade. To je možda smeo skok kad ja na to odavde ukazujem, ali ja ne pokazujem način na koji bi to moglo da se radi da bih okončao svoj govor, ali tvrdim da je to ipak socijaliziranje te zarade pravičan način na koji se samo može u kranjoj konsekvenci da izbegne socijaliziranje imetka. Ja neću ovde da vršim nikakvu kritiku stranih država, ali meni nisu simpatične pojave narodnih frontova koje ne drže vlastodržci čvrsto u ruci i u čije tvorevine ni sami majstori nisu sigurni. Naprotiv, oni samo izazivaju snage koje ne mogu više da savladaju i koje će jednoga dana biti njihovi gospodari, tako da je svršetak tih eksperimenata pod velikim pitanjem. Ja to ne želim, jer to nije ni potrebno. Naš narod, gospodo, nije pristupačan ili nije lako pristupačan levičarskim i krajnjim pravcima, ali prilike su teške i iskušenja postaju sve veća. I, gospodo, dok je ona grudva hranila toga seljaka i po cenu njegovog znoja, on je bio zadovoljan, on je verovao da mora da ima gospode, da mora da ima zvaničnika. On je verovao da je ono što mu se kao državni aparat prezentira potrebno, tome ga je u ostalom donekle učila i njegova vera, ali, gospodo, danas kad prvi proletnji zraci greju onu grudu, šta mu ona kaže? Ona mu kaže: ja te hranim i hoću da te hranim i otsad kao i dosad, u meni će da klija ono seme koje ti bacaš u moje rasparane grudi, ali gospoda nisu ista koja su nekad bila. To nisu više razumni ljudi, to su ljudi koji te više ne razumeju, i nisam ja kriva ako te ne mogu više da hranim nasuprot tvome znoju.

Tako to od prilike izgleda, gospodo. Zato, gospodo, imamo samo jedan način i taj je da vodimo o svima činjenicama računa od kojih upravo zavisi pravilnost naših prilika, a to je, po mom skromnom mišljenju: da dozvolimo širim slojevima našeg naroda da preko pokrajinskih samouprava, preko ba-

novinskih samouprava, uzmu nesmetano i neosporno učešće u održavanju administracije, da uzmu sami u svoje ruke jedan deo svoje sudbine, pa da se uveri da kritike, da želje, da zadovoljstvo koje on traži ne može jednim dahom da se otkloni, nego da se upozna sa onim velikim aparatom koji je za to potreban i da sve njegove želje i sva njegova osećanja zadovoljimo u onom obimu u kojem se za to pruža mogućnost.

Ja, gospodo, nemam razloga da branim Kraljevsku vladu. Ja nemam naročitog razloga u ovom okviru ni da je napadam. Ova je Vlada onakva kao što su sve bile i druge, a druge će biti onakve, kao što je i ova, i biće sve donde ovakve, dok se mi ne promenimo. Ovde u našim klupama mora da nastane jedno zdravije, pravilnije shvatanje naše dužnosti, naše zadaće, te da bi mogli sa puno ponosa da odgovorimo onima koji su nas ovamo poslali da se o njihovoj sudbini brinemo. Ja se ne stidim da kažem: Mea Kulpa! (Odobranje u centru.)

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч г. др. Мирко Косић ради личног објашњења.

Др. Мирко Косић: Господо народни посланици, ја сам строго узевши требао и имао право да се током дискусије ових шест дана јавим за реч најмање 15 пута ради личног објашњења. И ја мислим да је боље што то нисам учинио, јер овако одједанпут могу пре свега да рефлектирам на оне примедбе или критике мојих излагања, које то заслужују, које постају као на изглед основане или озбиљне, и не морам ни у ком случају бар да се понављам. Зато вас молим, господо, да имате стрпљења и да ме саслушате, а ја ћу се трудити да будем што краћи.

Г. Георгијевић је правилно, у вези са мојим именом, рекао да су се људи хватали за речи, да је било, изгледа, и неспоразума код излагања онога што сам ја сматрао да треба да се овде стави на дискусију, а што је, признајем са задовољством, и овај високи Дом правилно схватио те прихватио ту дискусију. Ми немамо разлога да бегамо од расправљања тога питања, које се зове хрватско питање, или како сам ја одмах у почетку рекао: тако звано хрватско питање, а у ствари питање уређења наше државе. Ми имамо штавише дужност да о њему говоримо и то да говоримо на основу стварног познавања и признавања чињеница које долазе у питање.

Господо народни посланици, ја најалост морам да признам, биће да је моја кривица, да велики број говорника који је надовезао на то питање, није онако схватио моја излагања како смо их ми замишљали. Кажем, биће да је моја кривица. Наиме, тежиште код мене било је у овом: да треба једанпут да тачно разликујемо појмове са којима оперишемо, јер иначе настаје једна страховита збрка, и ја ћу вам показати да је изврстан број господе говорника то потврдио својим начином излагања. Јер појединци су истовремено говорили и о племену и о народу и о нацији, сасвим адекватно, као да је то иста ствар. И на тај начин настале су тако незгодне формулације, да је један говорник говорио о српском народу а, истовремено, о хрватском племену. А то су људи, који су врло осетљиви — Хрвати су нема сумње врло осетљиви и они могу то да искористе и да кажу: Ето једнакости, Срби то да искористе и да кажу: Ето једнакости, Срби су народ, а Хрвати су племе!! Било је и неколико

говорника који су говорили о народу и о нацији као да је то исто. И оно што је у моме излагању изгледа тешко прихватљиво, то почива на једном, строго узев; неспоразуму. Ја сам говорио да ми морамо признати према данашњој стварности, да су народ Срби, да су народ Хрвати и да су народ Словенци. Међутим темељем наше државности постављен је принцип народног јединства. Ја мислим да је требало рећи: националног јединства. О њему је реч, а не о народном јединству! Како је негодна ова наша терминологија можете видети и из тога: племена су Васојевићи, Кучи, итд., а та су племена делови народа Црне Горе. А народ Црне Горе део је српскога народа или, како се каже: српскога племена. А српско племе је, по садашњој терминологији, део „нашега народа“, како се каже и мисли: југословенског народа, а тај југословенски народ је опет део словенског племена...

Дакле, ви видите, реч племе три пута се појављује: једанпут као племе Васојевићи или које друго, други пут као Срби а трећи пут као Словени, а сва три пута у различним значењима, за које други језици имају различне термине. Ми у нашем језику имамо врло много израза за родбинске односе. Нема ни једног народа код кога се могу наћи ти родбински односи са више израза и више нарочитих ознака, а за ове групације: племе, народ и нација, немамо тих нарочитих ознака.

Дакле, ја у ствари нисам ни на чему другом ни инсистирао него на томе да кад Хрвати већ стоје на томе становништву да су они посебан народ, да ми можемо то и признати под претпоставком да будемо начисто с тиме шта се разуме под тим изразом народ и да се тиме не одречемо начела на коме почива наша држава или, ако хоћете, и идеја југословенске државе, а то је југословенска нација.

Господо, било је говорника, који су овако аргументирали: ако би ми признали да су Срби, Хрвати и Словенци три народа, ми би тиме признали уједно и то, да смо свесно обманули цео свет за време склапања Мировног уговора, јер да Југославија правно почива и да је зато и створена да се уловољи принципу народности, националности.

Господо, да будемо с тим начисто. Ти странци врло добро познају наше прилике. Ја вас могу уверити, да сам имао прилике да говорим често пута са озбиљним људима, који се баве нашим политичким проблемом, са странцима; и чудно сам се како они до детаља познају све наше односе. Чули су они за нас Србе, Хрвате и Словенце или југословенску нацију. Ушло је то и то правилно схваћено чак и у уџбенике, и то не само у уџбенике појединих држава Европе, него чак и америчке уџбенике опште социјологије или „општег грађанског политичког васпитања“, према томе како се где ови предмети називају.

Не постоји никаква оправдана бојазан у томе погледу да би дошли у питање темељи ове државе, ако би се ректифицирала, исправила терминологија.

Господо, није ова држава створена на бази националног принципа, јер кад би тако било онда не би било ни Чехословачке. Као што значе Чехословачкој је додељено 4 милиона Немаца, и осим тога подкарпатски Русини за које се сигурно зна да нису ни Чеси ни Словаци. Исто тако и пољске границе које обухватају 5 милиона Руса, и оне нису тако повучене зато што велике силе не би биле

обавештене о етничким разликама на томе подручју него је то учињено из политички разлога. Па исто тако и у нашем случају, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевини Србији, како је то лепо приметио г. др. Јанковић, која је била саговорач, била је једна основа принципа самоопредељења који је прогласио Вилсон али после тога није у целости тај принцип проведен кроз мировне уговоре. Нико дакле ту није обмањивао никога, нити би то могло повлачити неку ревизију правних темеља државе. Оно што је битно, господо, то је да та диференцирана стварност на подручју Југославије, она захтева и адекватно политичко решење у нашој држави. То је битно. Ми можемо избацити паролу која се понавља за друге народе: један народ, једна држава, (као што говоре национал-социјалисте у Аустрији) или може, насупрот томе, да се каже: једна сложена нација и једна сложена држава. И то је, господо, једна држава, то нису више држава. Јер није тачно оно што неки говорници тврде да ако се призна народна индивидуалност Хрватима и Словенцима (као да се може Словенцима спорити народна индивидуалност!)... Ето, видите, код Словенаца нико то није ни покушао да оспорава јер је ту ситуација друкчија, пошто не постоји ни заједница језика ни заједница културног живота. Да ли се сматрају или се не сматрају једним народом, то је спорно питање, али у то нико и не задире код Словенаца. Није дакле тачно као што су неки казали: признати народну индивидуалност Хрватима и Словенцима значи признати им и неминовно право да то повлачи за собом и суверену народну државу. Пре свега то не мора да повлачи код њих ни тенденцију за сувереном државом. Ми имамо, господо, случајева стварности у Европи где су разлике много веће него што су између нас Срба и Хрвата па нико неће спорити и стављати у питање такве заједнице са три језика или два језика где они припадају чак и двома различним етничким групама, па опет се код њих не појављује тенденција за разлазом из те своје државе, односно стварањем посебних држава. Такав је случај Швајцарске, такав је случај и Белгије. Нема сумње да су Швајцарци по језику три народа, чак и по својој култури али по осећају су једна нација. О томе никакве сумње нема. И данас, кад немачки национал-социјалисти покушавају да покрену немачке Швајцарце они то стање афирмирају као националност, као заједницу осећаја, не ко државно-правни појам (јер неко може припадати Швајцарској као њен поданик а по осећајима припадати другој нацији).

Немци су покушали да покрену немачке Швајцарце, и да их придобију, али тамо наилазе не само на неприхватање, него и на најодлучније одбијање таквих понуда и позива, и добијају одговор са њине стране: ми смо Швајцарци, ништа друго, и кроз векове смо то били, зато што хоћемо да останемо у овоме оквиру заједно, јер нам ова држава пружа максимум задовољења потреба, културних, политичких, социјалних итд. Они су у том погледу одбили и отклонили и Царску Немачку, и данашњу тобожњу републиканску и бившу републиканску Немачку. Дакле ту није ствар режима него дефинитивног националног опредељења за швајцарску националну заједницу иако ту има три језика, три културе итд. Не стоји то ако неко има народну индивидуалност да то за собом неминовно повлачи и тежњу за самодржавношћу. Исто тако наравно не

стоји онај покушај да се на тобоже научној основи, оповргне моја тврдња, уосталом то није моја, и ја ћу ту ситуацију после фиксирати, тврдња да није језик тај који одлучује о народности. Он је несумњиво врло важан услов, који има велики утицај са другим условима и може много да допринесе убрзању сједињавања. Један господин је казао да је такав случај са Фламанима, Енглезима и Холанђанима „ципела за страну ногу.“ Та ципела „не може на нашу ногу“, јер „ми носимо опанак“.

Једно научно објашњење мора бити опште, мора важити за све случајеве. Јер би се иначе могао узети случај са Арабљанима, који немају ни опанака, они иду боси и случај Египћана, који говоре исти језик са њима али не сматрају себе арабљанском националношћу. То није тако лака ствар. То што су та господа казала, то су неозбиљни разговори. За нас мора бити од пресудног значаја ово: Кад ми говоримо данас „српско племе“, „хрватско племе“, „словеначко племе“, ниједан Словенац то не каже, сваки Словенац каже „словенски народ“, — ми мислимо оно што смо јуче називали народ. Ко је од нас учио у школи историју српског племена већ смо учили „историју српског народа“. Што бегамо и што се стидимо сада једне терминологије коју смо до јуче употребљавали?

Ушло је било у моду године 1862, писало се и говорило, „српско-бугарски народ“. Онда се мислило и веровало да ће се за време Кнеза Михајла Срби и Бугари ујединити, вођена је конспирација у том погледу. Веровало се да ће ослобођење и уједињење Срба и Бугара бити у једној држави. То је тада био политички програм, и када је тај програм постао беспредметан, ишчезла је и та терминологија и тај назив „српско-бугарски народ“.

Господо, један од говорника тврдио је, ја се надам да он није био свестан како је мени нанео тешку увреду, да сам ја ненаучно импутирао пок. Јовану Скерлићу, оно што је он казао, и да ја сам тачно цитирао.

За једнога научника нема веће увреде од тога него кад му се каже овако што. Ја сам од речи до речи прочитао вам оно што је Скерлић казао и написао 1910 године и ту нема сумње, и он је говорио о томе да Југословенство значи „пуну верску толеранцију“ и „националну политичку равноправност“ „племена“.

И он говори о племенима, али каже: национална равноправност!

Дакле, Јован Скерлић је признавао и ставио у изглед у име те напредне југословенске оријентисане Србије осталим југословенским „племенима“ ту верску толеранцију и националну равноправност у политичком погледу.

Дотични господин ми је рекао, да он зна да је Јован Скерлић био присталица народног јединства, Па, господо, сви смо ми овде присталице народног јединства, или „народног јединства“ под знаком навода, или националног јединства, т.ј. ми сви хоћемо, желимо и не одступамо од те тежње да се у оквиру Југославије створи та јединствена свест југословенских племена или народа, тачније и искреније, народа који су ту, на овоме тлу повезани међу собом језиком, изукрштани насељима и који имају ту заједничку будућност, да стварају боље услове за свој живот, да стварају, ако хоћете, југосло-

венску културу. Сви смо ми у томе једнаки. У том случају нема сигурно никога овде који не би био присталица народног јединства, или, како ја тачније кажем, националног јединства. И свакако је Јован Скерлић, када је казао у политичком погледу југословенство значи националну равноправност, мислио, у оквиру те једне Југославије, те једне државе учини све, т.ј. извршиће се тај процес духовног стапања, који рађа Нацију.

Један од предговорника излагао је пример Француске. Па, господо, баш у Француској, три стотине година трајао је процес унификације, стварање Француске нације. Одсудан моменат био је свакако Револуција и Наполеон. Доживљај велике Револуције и Наполеона били су толико силни да су чак увукли у заједницу француске националности и елементе који су етнички сигурно не француски, а то је германско становништво, које говори немачким дијалектом, у једном делу Лотрингије и скоро у читавом Алзасу. То становништво, које несумњиво припада по раси више Немцима него Келтима и Романима, које по језику припада Немцима, то становништво по осећајима својим јешло у заједницу француске нације за време велике револуције и под Наполеоном.

Ми смо за сад, сасвим разумљиво, још у том положају да нисмо имали ни један велики потрес ни доживљај да заједнички преживимо. У великом рату, с једне стране, били су Срби, а на другој страни они други, изузев добровољаца. Нема сумње да они, који су били југословенски националисти међу омладином, они су, ако хоћете, први елеменат те југословенске нације; они су претходница те Нације која долази и која ће неминовно доћи ако се сачува ово јединство државног оквира. Јер у њему, у томе оквиру, неминовно ће доћи до добровољног стапања свих тих елемената.

Ја сам, господо већ прошли пут врло јасно рекао да се та држава не сме организовати у облику такозваног племенског федерализма, т.ј. три земље: земља народа српског, земља Хрватска и земља Словеначка, јер би то значило дефинитивно повлачење ограда између једних, других и трећих, у колико таква ограда не би била чак и насилничка, као што би морала да буде и повукла за собом и врло тешке унутрашње, а можда и спољно-политичке заплете.

Али, цело је питање, и ту је диференција између мене и великог дела који су говорили после мене, у главном господо са левнице, — у томе што они мисле да се може и данас, и не само може него и мора данас продужити оним истим методама, оним истим путем стварања те југословенске Нације у оквиру ове државе Краљевине Југославије, којом се ишло досад. Да се мора! Тај пут нас је у главном и довео до данашњег стања. Господо, мени је један наш друг, који није Србин, а није ни у мом клубу, рекао између четири ока: па не само да смо два народа, него постоји опасност и изгледа да смо већ два непријатељска народа! Да се мора пролужити! (Упадице: Па и расе.) То је поезија! У Загребу се из ината обнавља једна поповетка да су Хрвати Готи, а то су Немци. Као друга поповетка чује се да је хрватско племство било казарско, а Казари су, господо, Монголи. Уопште по раси, шта су Бугари? Они који су освојили и

створили бугарску државу то су били Монголи који у преплавили ту Словенску земљу, утопили се у Словене итд. Са тим расама нека се баве Дијамантштајни, али они се баве и другим пословима а не само расама. То се, господо, може за инат и неозбиљно доћи до тога и тврдити да ми немамо ничега заједничког, чак ни расног. Ви, господо, знате да се тешко може доказивати чистота крви, као и расе.

Имао је права један господин који је рекао: да је ту по среди прво крв, друго језик и треће свест. Али та „крв“ то је вера у заједничко порекло, дакле фикција.

Јер ни првобитна племена нису била једнокрвна, него су старинци примили туђинце у себе и апсорбовали, кад се једно племе разбило, онда су делови тога племена били примљени у друга племена, у којима су били апсорбовани итд. Дакле видите то су само фикције. Верује се у то да је то племе једне крви.

Ми Срби, Хрвати и Словенци... и Словенци који су се књижевно, језички одвојили од нас, који су се развијали засебним духовним животом, ... испуњавамо толико многе објективне услове да постанемо у једној држави, ако она дуго траје, једна нација да је заиста потребно много неспособности, неспретности и свентуално зле воље па да не би дошло до тога.

Један од господе посланика је ишао тако далеко и рекао је да верује да ја хоћу да стекнем легитимацију за Загреб. Ја не знам шта је он ту тачно мислио, шта треба да значи та „легитимација за Загреб“, али постоји друга једна ствар, да ја ту „легитимацију“ за Загреб и не треба. Једини разлог што сам ја говорио био је тај што сам мислио да је Народна скупштина позвана да расправља то питање које је код нас узело толико маха да је испунило читаву нашу политичку атмосферу да се свуда о њему расправља, само се о њему није озбиљно и до основа овде расправљало.

То је једини разлог, господо, да сам ја и раније тако говорио и писао увек, и није тачно оно што је један од господе предговорника казао, да су и професори као „Медхен фир алес“ (као девојка која послужи за разне ствари), а не само адвокати, дакле чак и наука да је за то, ја ћу казати, да сам од увек тако говорио и писао.

1915 године у Нишу је излазио „Југословенски гласник“, ја сам тада био под заставом и писао сам онда онако, како сам и пре казао. Тада сам писао ово: „Јер са једним треба бити потпуно начисто: нити Хрвати нити Словенци теже Србији да буду Срби или мање Хрвати и Словенци него што су до данас у Аустро-угарској. Они теже једној великој целини (Југославији) да би могли несметано од Немаца, Мађара и Талијана бити баш бољи Хрвати односно Словенци! Само су појединци, који искрено осећају искључиво целину Југословенске нације и једнако живе за њен сваки део. Таквих радикалних Југословена као што већ рекох има само у омладини... Према томе и Словенци и Хрвати морају имати у тој југословенској заједници — Југославији више и баш као Хрвати односно Словенци него што имаћаху у Аустро-угарској или него што би могли може бити сада добити у некој релативно уређеној Хабсбуршкој држави. У противном случају морају се осећати подјармљенима“.

Тако сам писао 1915 године. Тако доцније 1924 године, стално сам ту једну тезу заступао! Зашто сам могао да ту тезу заступам, господо? Извините, можете схватити као нескромност, ја држим да је сасвим умесно, да кажем, зашто сам се 25 година бавио тим питањем; не питањем Срба и Хрвата, тиме смо се сви бавили, него питањем националних односа и националних борби уопште. Тамо где су се тако сукобљавали народи, тамо је и било моје школовање, и тамо у тим крајевима, где су се вршили ти сукоби и где сам се ја школовао, у Ердељу, Трсту, Елзасу, Познању итд., свуда сам дошао до закључка, а то је да се не може насилно, одозго, наметнути свест, не може се успевати са једном организованом државном политиком, која не одговара структури тога народа, која не одговара стварности!

Уосталом, господо, ми смо сви најбоље у Аустро-Угарској осетили, а највише ми, који смо били у Угарској под Мађарима, сви смо осетили ту политику њиховог насилног стварања једне јединствене нације и искусили на себи и видели, куда то води

Господо, било је овде људи, који су мислили, да је духовито оперисати са оном немачком дошкочицом: »Vierzig Professoren, Vaterland verlogen«. Треба да знамо, кад је тај виц речен и према коме. То је речено према оној великој Народној скупштини у Немачкој, која је држана године 1848/49 у Франкфурту, у цркви св. Павла, и када један Прус, који је био хегемониста није хтео да слуша те људе, који су тамо расправљали о великом немачком јединству, то су такорећи као наши југословенски националисти били тих 40 професора, и он је рекао: „Ја нећу да слушам те професоре! Ја ћу то да обавим са једним водом војника.“ Он је то обавио са једним водом војника, са војском, али на такав начин, да данас после скоро пуних 100 година питање њиховог народног јединства још није решено. Питање јединства немачког народа није решено ни до дан-дanas. (Приговори на левици и повици: Па ми стварамо Југославију!) Баш зато што стварамо Југославију, ми нећемо да падамо у исти менталитет, да правимо исте грешке, које су они правили. (Одобравање и плескање на десници. — Приговори на левици.)

А друго, господо, са тим вицеима се ништа не доказује. Пре свега: ја сам чуо један други такав виц, који слично каже: „Drei Advokaten, Vaterland verraten“... Има професора и професора. И Масарик, и Бенеш, и Стојан Протић и Скерлић били су професори, па шта хоћете с тиме да кажете? Г. Мулалић је нарочито поносио, што нема никакве „професуре“ у себи. (Смех на десници — Приговори на левици.)

И Чехословаци имају да решавају своје унутрашње питање и решавају га још и данас. Нису готови с њиме и решавају га у правцу широких самоуправа. Да ли се нешто зове федерализам, или не, ја сам већ прошли пут казао, да је ту поље широко. Оно што је битно, то је да једна национална држава има један државни суверенитет, То је битно! А да ли се онај део те државе после зове „покрајина“, или „земља“, или „кантон“, или чак „држава“ — а није држава — то није битно, него је битно оно што јесте, а не како се зове. Према томе, господо, та опасност коју предоча-

вате и кажете: Ако признајете народну индивидуалност, онда тиме признајете и непобитно право на суверену народну државу, — то не стоји ни у ком случају!

Право? какво право? по коме праву? међународном праву, или коме праву? Где стоји написано да народна индивидуалност има своје право на суверену народну државу? (*Шукрија Куртовић* нешто добацује.) Али, господо, ствар је у овоме: Они сами који себи виндицирају ту индивидуалност, они не траже безусловно народну државну сувереност. (*Шукрија Куртовић*: Прочитајте Пернаргов говор!) Читао сам и Пернаргов говор као и многоструке изјаве са оне стране. Пре свега да будемо начисто! У оваквој ситуацији увек се долази са максималистичким захтевима. С тим треба бити начисто! (Гласови на десници: Тако је!)

И ни ја нисам толико наиван, да верујем, да кад ми кажемо: Ево широких самоуправа, да ће они казати, да је то доста и да скидају једанпут за свагда то њихово питање.

Живот је, господо, тај, који ће имати да покаже, шта је доста, а шта није; а не један Пернар и то баш Пернар, господо, који је највећи максималиста међу максималистима.

Господо, кад се створи један велики борбени фронт, кад се води један велики народни покрет, онда мора да се оперише, да би се та маса кренула и држала у сталној заталасаности, мора се оперисати са максималним захтевима и најоштријим паролама.

Сви ми знамо из искуства, кад смо били у изборној борби, са чиме смо све оперисали, обећавали и стављали у изглед. (Пљескање на десници — протести на левици. — *Др. Јанко Баричевић*: Којим сте методама и на коме програму били бирани 5 маја?) Будите мирни, слушајте и учите!

Којим смо методама ми бирани 5 маја, то не можете говорити за све. Нисмо сви бирани једнаким методама. Ја сам биран без учешћа полицијског апарата. (*Др. Мирко Дошен*: Ви сте добили среског начелника!) Ја нисам добио среског начелника! Ја сам имао цео апарат Веље Поповића противу себе, и ја му на томе захваљујем, јер мене је народ баш зато изабрао што сам имао целокупан полицијски апарат против себе. То треба да знате. Има их који су бирани са 300 гласова, а има их који су бирани са хиљадама гласова. Ја нисам ишао у изборну борбу са паролном омладинског југословенског национализма, него сам ишао са паролом која моје бираче интересује и претставља за њих животно питање, а то је питање земљарине. (Жагор).

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим Вас, г. говорниче, да наставите са својим излагањем.

Др. Мирко Косић (наставља): Моје научне квалификације прешле су границе наше државе. Ја сам за своју стручност признат од највиших научних форума. Ја сам на другим форумима признат као научник, а са вама, г. Дошен, уопште нећу да дискутујем, јер Ви сте кроз несрећен. Ја ћу, господо, одмах да вам објасним зашто се та господа тако љуте и жесте. То је врло проста ствар. И за то постоји једно утврђено научно објашњење, које не дајем ја, него које постоји у социологији.

Увек мањине у једном подручју или у једној организацији теже за централизмом, јер се надају да само кроз централну власт могу да владају тамо где су они мањина. Увек! Зато је било разумљиво да је Светозар Прибићевић, који је требао добро да познаје односе у Хрватској и Славонији, најљуће заговарао централизам кроз Београд, јер је имао шанса и изгледа да на тај начин буде власт и тамо где је он мањина, а то је у Хрватској и Славонији. Због тога је разумљиво да на конгресима федерација радничких синдиката увек они који су мањина у једном синдикату гледају да се дочепају федерације, централне управе синдиката, јер на тај начин могу да завладају и својим синдикатом. То је тако јасна и проста ствар, да ту више не треба трошити много речи. Господа бркају стално две ствари, и то је очајно. Они кажу да сам ја конфузан. А ја могу рећи: да су они у једном погледу необично конфузни. Они не разликују шта је политички програм или једна идеологија — и то је програм — и шта је рашчлањавање, приказивање стварности. То су две ствари. Идеолошки, по програму, и ја сам југословенски националиста као што су они, а вероватно и ви, господо, и био сам с њима заједно када је томе било време, када је требало развијати ту Југословенску националистичку омладинску идеологију. (*Др. Мирко Дошен*: Ви више штетите тој идеологији тим говорима, него не знам ко у овој земљи!) Када би сте Ви имали монопол на њу! Али, они су од југословенске идеологије направили партијски програм и створили партијски монопол од тога. Ту ми њима не следујемо. Нека они опросте, али идеологије су изнад партија. И ја нисам ни говорио о своме програму политичком, а још мање о политичком програму Клуба коме имам част да припадам, него сам покушао да стварно извршим анализу ситуације у којој се налазимо и да видим на који би се начин могло наћи излаза из ње.

Ја сам то нарочито нагласно, господо, у своме прошлом говору: „Сада говоримо као политички људи, сада почиње политика. Тражимо решавање оних системом који не може бити максималистички“. Постоје разлози ради којих не може се одмах приступити измени Устава. Нисмо ми надлежни да то сами решавамо. Има и других фактора уставних и онда имамо једну дужност у овој ситуацији а то је да бар оно остваримо што можемо у оквиру данашњег Устава бар оно..... (Бурно одобравање код већине.) Несумњиво можемо пуне бановинске самоуправе да остваримо па ћемо после тога видети колико остаје још основаног незадовољства па ће се онда приступити решавању и тих питања. Јер, господо, то хрватско питање је или питање уређења наше државе то је један комплекс питања. Није то једно јединствено просто питање него читав комплекс и политичких и културних и социјалних и економских питања. Према томе, ако ми уочавамо озбиљност ситуације у којој се налази земља, онда морамо неминовно одмах приступити решавању онога што се може решавати.

Пре свега, морамо зато да редуцирамо, да умањимо ту масу незадовољства која је нагомилана па и да покажемо и добру вољу а не да нам се каже: па ви нећете ништа да дате, тобоже не можете максимално а у ствари нећете ни минимално што можете да дате. А бановинске самоуправе то

није ништа. То је врло много. Јер ви сви знате да је Савска бановина скоро Хрватска и више, а Приморска бановина је више него бивша Далмација. И, према томе, кад у тим великим подручјима, тим великим јединицама народ тих крајева добије пуну самоуправу, онда он има прилике да решава о битним својим интересима и ја вас питам да ли је онда вероватно да ће Хрвати апстинирати и неће хтети учествовати у тој правој самоуправи Савске и Приморске бановине. Тамо где ће решавати о стотинама милијона динара годишње и о питањима која засецају свакодневно у њихове виталне интересе и као сељака и као грађана а и као Хрвата, мислите ли ви да будемо политичари — да ће онда тај фронт остати исто тако солидан, исто тако неприступачан као што је данас, када они буду имали у својој кући, у тој Савској и Приморској бановини, да решавају та витална питања на којима се разилазе сељаци и грађани, клерикалац и онај који није клерикалац?

Господо, ствар је у овоме. Срби су у овој држави били најјачи политички фактор од почетка. Г. Косовић је сасвим правилно нама износио цифре колико је јак прираштај живља баш у нашим јужним крајевима. То је озбиљан фактор за будуће односе. Без обзира на ту будућност, већ данас и од уједињења Срби су били одлучујући фактор, носили су поредак и власт, али и сву одговорност и она пада на њих. Ми имамо могућности да имамо иницијативу, јер не сме се чекати па да се пита „задовољава ли се она друга страна?“ Но, онај који осећа одговорност тај има и да решава у оквиру те државне политике с обзиром на државни циљ. А тај државни циљ захтева, да се народним масама — не само код Хрвата него и у осталим крајевима и код осталих „племена“, ако хоћете — да се њима даде право пуне самоуправе, да би се тај народ привезао за државну идеју као такву и учествовањем у њој примио у себе, идентификовао се са том државом у којој је он и основа.

Да ли ће г. Мачек казати: ми смо задовољни? Неће казати докгод траје овај напон, ова психоза — како једни кажу — дотле они не могу казати маси да су тиме задовољни и вероватно је да ће и после тога, када прођу године живота у оквиру самоуправа, и после тога ће бити још захтева, захтева хрватског народа и словеначког народа, али оно што је најопасније то ће бити редуцирано.

Потпретседник Војко Чвркић: Господине говорниче, иако је Ваше излагање врло интересно, ја бих Вас молио да поведете рачуна о Пословнику, јер Ви сте добили реч реди личног објашњења.

Др. Мирко Косић (наставља): Господо народни посланици, ја сам одмах у почетку казао да сам се могао јавити 15—20 пута на личне примедбе по 5 или 10 минута. Примам опомену Претседавајућег и трудићу се да што пре будем готов.

Господо, не можемо ми зато, што на једној страни долазе са максималним захтевима, казати: „Чекајмо, да видимо хоћете ли се опаметити, или шта ће урадити!“ Чекајмо, можда, тежу ситуацију него у којој се данас налазимо. Ми не треба да чекамо, треба да захтевамо од наше Владе, — која у овом случају није претставник само једне партије, него носиоц читаве наше државне политике,

— да се приступи решавању тих основних наших државних питања. У оквиру данашњег Устава, ако се друкчије не може. Та могућност постоји, и онда ћемо тек видети како ће се ствари даље развијати. То није пут у маглу, нити скакање у понор, јер пуне банске самоуправе предвиђене су овим Уставом, па ћете онда видети како функционишу и шта ће бити после тога. Јер, иначе, то би значило ово: Пошто она друга страна неће да прави споразум, наводно, на бази оваквих реалних услова, онда би требало да и ми сада, за инат, продужимо са оном истом политиком, ради које је и дошло до оне ситуације.

Господо, шестојануарски режим је покушао да се иде једним другим, новим путем. Покушало се да се место партијске демократије, коју смо имали пре тога, да се уведе ауторитативни режим. Приступило се је решавању тих основних националних и државних питања. Ја сам казао да шестојануарски режим није успео, и зашто није успео. Не може се та иста грешка понављати, тај експеримент онемогућен је за дуже времена. Према томе има да се иде оним другим путем. Јер, стајати се не може, него је иницијатива у нашим рукама, у рукама оних који нису апстиненти, који нису максималисти, али који хоће да уоче сву тежину проблема. Не може се симплифицирати и декретирати: Ми смо један народ и зато прелазимо преко свега и водимо једну политику, која није можда умесна ни тамо где је збиља један народ. На пример Французи у својим уџбеницима за учитељске школе, дакле преко њих уносе то и у народне основне школе, тврде да је тип унитаристичке државе изузетак и да по правилу тај тип може само онда да функционише када постоји једна дуга историјска заједница у оквиру једне државе и толико унифицира, да подноси и један унитарни централистички поредак.

Господо, за нас све без разлике нема никакве сумње да оквир суверене државе остаје нетакнут, а ја могу да тврдим, да су ми г. др. Мачку најближи озбиљни људи говорили да и они од тога не праве питање. Мени је његов један најближи сарадник рекао: „Ми тражимо засебну војску, али ни то не мора бити, да имамо бар жандармерију!“ Дакле, хоћу да кажем и они реално говоре када се приступи претресању појединих питања, а још више реално ће да говоре онда када буду доживели праве самоуправе, када се буду уверили на делу да им се дају слободне руке, не само њима него и целој нацији, да своја најближа животна питања решавају сами, да их слободно решавају и бране. (Један глас са левице: „Хрватски дневник“ Вам је одговорио да неће тога!) „Хрватски дневник“ има да врши дужност да држи фронт на окупу, са максималним захтевима. (Један глас са левице: А шта им Ви обећавате?) Ја, господо, ништа не обећавам, само излажем своја уверења.

Господо, право да вам кажем ја се чудим свој овој господи (показује на левицу), јер су и они у свој нови програм унели самоуправе, па шта се онда буне толико, ја их не разумем.

Господо, ја бих вас молио да задржите само као основу целе ове дискусије ове две три тезе или потпис. Прво, ма како се хватали за речи, да ли је то народно јединство или национално јединство, — на крају крајева мени је то свеједно, само сам то употребио јер је то прецизније, то од-

говара појму који сам мислио тј. да се сва три народа споје у једну нацију, а држава је тај суд, та реторта у којој се врши то претапање. Господо да су нам казала да је језик тај који отвара народ а ја ћу им одговорили да је било држава које су народима наметале заједнички језик, а државе су биле те које су и одвајале поједине народе и стварале нов језик и нове народе. (Чује се са левице: То није тачно!) То је тачно, господо, такав је случај напр. Холандије. Холандија је држава „ниских Немаца“, такозваних, који су имали један језик са северним Немцима. Њихов језик био је дијалекат северно немачки. Када се је одвојила Холандија из „Римског царства“, онда је та држава свој језик — дијалекат учинила званичним и књижевним језиком. (Др. Јанко Баричевић упада). А да ли је штокавски језик народни језик свих Хрвата? (Др. Јанко Баричевић: Држава га није наметнула!)

Потпретседник Војко Чвркић: Молим господоу да не прекидају говорника, да би могао завршити своје излагање до краја.

Др. Мирко Косић (наставља): Господо југословенске националисте верују, да је довољно развити идеологију, да је довољно подићи један барјак и избацити неколико парола, и да се тиме решавају крупни и најсложенији проблеми које поставља наш национални и државни проблем. Нажалост, наш је случај један од најтежих и компликованих случајева. И у тој најкомпликованијој ситуацији, у којој се налазимо, долази се упорно са највише симплицирајућим решењима која могу бити. Господо, то није паметно. Ја сам већ казао: ја њих разумем и знам зашто. Мањина има само једну могућност, да се брзо докопа власти над читавом државом а то је кроз централизам. (Пљескање код већине): Зато су та господа данас и антидемократски расположена, јер се демократским путем и методама неће моћи та мањина да претвори у већину. (Пљескање на десници). Господо, све је то разумљиво, само је једно недопуштено: недопуштено је да зато што не одговара вашим личним интересима и зато што не одговара вашим идеологијама... (Бурно пљескање на десници. — Велика граја и протести и повици на левици: Не можете тако говорити!) Господо, зато што не одговара вашим идеологијама и зато што... (Граја и бурни протести на левици и узвици: То што Ви говорите, то су лични интереси! — Посланици са левице излазе ван својих клупа и жучно протестују).

Потпретседник Војко Чвркић: Господо, молим да се умирите, иначе ћу бити принуђен да применим Пословник. (Манфред Паштровић: Нема права тако да говори! — Граја и протести на левици. — Пљескање на десници).

Молим вас, господо, са левице, већ 7—8 дана траје буџетска дебата, и кад је већина скупштинска расположена да слуша говорника, ја вас молим да budete парламентарни и да дозволите, да господин говорник др. Косић ради личног објашњења изнесе што има да каже, јер ви сте га кроз 5—6 дана непрестано цитирали, и ја мислим, да је право и парламентарно, да га онда саслушате, јер се он у овом случају налази у положају човека, који се брани. (Пљескање на десници. — Граја и протести на левици. — Манфред Паштровић: Господин Косић је професор Универзитета и не може овде да

нас вређа!). Господо, ако хоћете да вам се равном мером одмерава, у интересу је саме дискусије, да саслушате онога човека, који се брани од говора ваших говорника. (Миљинко Милутиновић: Тражимо да се поштује Пословник!) Молим Вас, г. Милутиновићу, да се умирите и седнете на своје место, иначе ћу бити принуђен да применим Пословник. (Др. Српко Вукановић бурно протестује). И Вас, г. Вукановићу, позивам да се умирите и седнете на своје место. Изволите наставити господине говорнике.

Др. Мирко Косић (наставља): Молим вас, господо, пре свега... (Настаје велика граја на левици. — Манфред Паштровић: Не дамо да се говори! — Посланици са левице лупају о клупе.)

Потпретседник Војко Чвркић: Господине Паштровићу, пошто сам Вас већ једном позвао на ред и Ви се томе не одазивате, то Вас кажњавам записаном опоменом. (Граја и протести на левици и даље трају).

Заиста, господо, по Пословнику ради личног објашњења може се говорити само пет минута, али, господин народни посланик Мирко Косић био је један од првих говорника у овоме Парламенту, који је почео, са вашим пристанком са левице, да расправља једно од најважнијих питања у нашој држави, а то је хрватско питање. Ви сте такође, на дугачко и на широко кроз читаву буџетску дискусију третирали то питање са оним достојанством како то личи народним посланицима у овом Дому, и ви сте сви у својим говорима цитирали г. Косића и његове сте наводе побијали. И онда, господин народни посланици, у интересу је вашем да покажете, да ви нисте пристрасно говорили, да допустите, да господин говори и да се брани од свих ваших речи, и да објасни своје политичко становиште (Манфред Паштровић: Он је нас увредио. — Бурни протести на левици. — Манфред Паштровић: Не дамо да нас вређа!).

Позивам господина говорника да у свом излагању не вређа господоу посланике, ако је одиста био такав случај.

Др. Мирко Косић (наставља): Молим, господо, пре свега не постоји намера увреде. Реч „интерес“ има много значења, реч интерес објективно није никаква увреда. (Гласови са левице: Али Ви рекосте лични интерес!) И „лични интерес“ објективно није никаква увреда. Питање је само који су ти интереси. На то уопште нисам ни дошао нити сам говорио, који су то интереси. Свако од нас има своје личне интересе. Лични интерес је рецимо... (Настају поново протести и граја на левици).

Потпретседник Војко Чвркић: Опочињем господина сенатора Јову Бањанина да не говори и не чини упадице, јер на то као сенатор нема права у овом Дому, јер ће одмах на то доћи санкција Пословника до које са своје стране не желим да дође. (Манфред Паштровић: То је срамота да нападате госта). Господине Паштровићу, немојте да падате у ватру, ја сам врло добро чуо глас г. Бањанина, иначе не бих опоменуо г. сенатора пошто ми водимо рачуна о високом положају који господин заузима. А Вас, господине говорнике, молим, да изволите продужити своје излагање, али Вас молим уједно, да га изволите заокруглити, јер видите, да је атмосфера таква, да морам одлучно и стриктно применити Пословник. (Манфред Па-

штровић: Ово је скандал шта се овде ради! — Чују се гласови са левице: То је пристрасно! — Велика граја и протести на левици непрекидно трају. Посланици прете једни другима рукама.)

Господо посланици, ви нећете доживети то, да ћу ја са овог места бити пристрасан. Ја сам два и три пута добро гледао и кад сам тачно приметио да је господин сенатор Бањанин повишеним гласом нешто говорио, мени је била дужност, да свакога господина, ма који он положај заузимао, опоменем на ред по Пословнику који је прописан за овај Дом. Ја вас молим, да се с тиме задовољите, а господина говорника молим да продужи свој говор. (Настаје поново велика граја на левици у којој се чују речи: Не може да говори, не дамо да говори!)

Др. Мирко Косић (наставља): Господо народни посланици, господа су ме прекинула усред реченице. Ја сам казао: Недопуштено је да неко зато што једно схватање... (Поновни протести и велика граја на левици.)

Потпретседник Војко Чвркић: Ако је господин говорник одиста казао нешто што би вас могло да увреди, ја позивам господина говорника да објасни у чему је ствар, а ми ћемо онда поступити како то Пословник прописује. Изволите, господине посланиче, продужити свој говор и изволите водити рачуна о времену.

Др. Мирко Косић (наставља): Ја сам казао: недопуштено је да неко зато што наше схватање не одговара... (Поновни бучни протести на левици. — *Манфред Паштровић:* Не дамо, он не може да говори!)... Сад ће доћи тај израз: — Не одговара нечим личним интересима или идеологијама да се зато тврди, да су та схватања конфузна и да та схватања немају никакве основе, да су контрадикторна... (*Манфред Паштровић:* Увредили сте нас! — Поново настаје велика граја на левици.)

Потпретседник Војко Чвркић: Како сам вас неколико пута позвао да се умирите, а ви то нисте учинили, ја по Пословнику прекидам ову седницу за 10 минута, да се стиша атмосфера.

(После прекида седнице)

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, седница се продужује. Има реч г. др. Мирко Косић, да настави свој говор.

Др. Мирко Косић: Господо, ја сам био прекинут усред реченице, кад сам казао, да ако се неко не слаже у схватањима појма националности наше државе и наше будућности, он зато нема права да вређа, зато што је можда из личних интереса или по идеологији противан. Под личним интересима ја, господо, нисам подразумевао нити сам мислио на материјалне интересе, а после сам чуо од господе, да су тако они схватили. Господо, кад ја хоћу да моје схватање мој програм, моју идеологију спроводим потребно је да дођем на власт, и то је лични интерес. Интерес је врло широк појам у науци психологији. То није увек новац и нешто што се у новцу може искористити. Мени је, господо, један од говорника са ове стране казао, да би за мене по мојој теорији било корисније, да сам се определио да будем Енглец, и ја сам могао схватити да је он циљао на материјалан интерес. Али пре свега ја сам казао, да се

не може човек определити где хоће, већ историјске традиције стоје иза сваког од нас. Ви сте, господине, изоставили из моје реченице „историјске традиције“ и тако сте добили једну сасвим другу тезу, а то се зове фалсификат, јер сте изоставили битни елемент. Ви сте казали да би за мене било корисније да будем Енглец, и то сам ја могао да схватим као личну увреду, али осем тога, господо, за цело време мога говора пре прекида седнице оданде са левице падале су на моју адресу личне увреде и погрде, које ја не могу овде да репродукујем, и које нисам могао очекивати од господе академски квалификованих чланова са левице.

Ја ћу међутим да продужим. Не стиче, господо, нико право да, зато што не одговара његовој концепцији, што не одговара његовом програму, што не одговара оном духовном програму у коме он очекује да ће моћи да се афирмира, да ће моћи да меси стварност и да утиче на судбину народа и државе, — не даје му то права, да на овај начин омета, критикује и онемогућује излагање других схватања.

Ја нисам ни из каквих личних схватања и користи постао југословенски националиста, јер кад сам ја то постао, онда се за то ишло у апс, а кад сам постао добровољац, ја сам због таквог свога схватања и тога свога поступка био осуђен на смрт од свога надлежног мађарског дивизијског суда. (Бурно пљескање и одобравање). То није лични интерес. И исто тако као што ја поштујем уверење и осећање г. Ковача и свих његових другова, са којима сам делио заједничку судбину, исто тако имам права захтевати, да и они поштују слободу излагања у овоме Дому. Јер, сада није реч ни моменат да се одушевљавамо идеологијом, и да сами себе уверавамо у узвишеност наших идеала, него смо сада на једној дужности, која је врло тешка и одлучујућа за судбину ове нације: када у оквиру ове државе треба да приступимо стварном испитивању ситуације, и да по својој савести решавамо о ономе што је потребно да се осигура будућност ове државе, и да се осигура будућност југословенске нације. (Бурно пљескање и узвици: Тако је!) И сваки онај метод и пут, који се буде показао добар да се реализују ти циљеви, да се консолидује Југославија, да се у њој створе услови за остварење југословенске националне идеје, сваки је такав пут и метод уместан и потребан и свака Влада има и право и дужност да те путеве тражи и да их, са нашом помоћу, нађе. (Одобравање и пљескање).

Потпретседник Војко Чвркић: Господин др. Косић је говорио ради личног објашњења. Са овога места већ је наглашено, да је он имао права говорити и дуже него што је Пословником прописано, јер да је он сваки пут тражио реч ради личног објашњења, кад год је поменут, он је могао говорити и 15 пута, а то би свакако Народној скупштини одузело више времена, него што јој је одузео овај његов садањи говор.

Господо, јавио се за реч ради личног објашњења и народни посланик г. Мустафа Мулалић. Ја сматрам, да му не би требало допустити да говори, с обзиром на то, што је г. др. Косић говорио ради личног објашњења, бранећи се од напада. И сада, они који су га нападали, међу које долази и г. Мулалић, не би имали права да траже реч ради личног објашњења, јер би се, тако радећи, ова

дискусија од дискусије о предлогу буџета претворила у дискусију о објашњењима. Али, како ми је г. Мулалић дао часну реч, да неће говорити више од пет минута, ја молим Народну скупштину да га саслуша. Држећи се његовог обећања, ја му дајем реч ради личног објашњења.

Мустафа Мулалић: Господо народни посланици, ја сам захвалан господину претседавајућем да ми је, иако сматра да то није потребно, дозволио реч.

Господо народни посланици, г. предговорник, професор Косић, у овоме своме говору, који је можда требао да буде коректура његовог ранијег говора, споменуо је и моје име, па ми дозволите да се у својој одбрани са две три речи осврнем на излагања г. др. Косића.

Мени се чини, и тако ми изгледа обзиром на то што је г. Косић говорио више него један сат, а што је противно свима прописима Пословника, и обзиром на френетичан аплауз са деснице... (Жагор на десници)... да је Краљевска влада, немајући своје политичке идеологије, нашла ту политичку идеологију у излагању г. професора Косића. (Одобравање и плескање на левици). Г. професор Косић као професор Универзитета, који хоће пред нама да развија једну сасвим нову теорију о национализму, требао би да буде одликован са врлинама скромности. Он је, ако се осећа демократом, требао да поштује уверења и људи који нису имали среће да сврше Универзитет и да буду универзитетски професори. Господо, ја се у истини поносим тиме што сам као „недовршени ђак“ — како ме назива г. Косић — ипак уочио један интересантан моменат у „професорском дуелу“. „Професорски дуел“, то је био дуел г. Косића и г. Косовића. Ако посматрамо господина Косовића опажамо да га красе све објективне карактеристике Србина, односно Југословена; а на другој страни имамо г. др. Косића, који нема тих објективних карактеристика Југословена. (Код већине смех и добацивање: То је ваше субјективно мишљење!) То је обзиром на његову нову теорију. Господин Косовић са објективним карактеристикама Југословена развија у том дуелу благотворну мисао о јединствениости нашега народа, а господин Косић, без тих објективних карактеристика развија нам овако разорну мисао о трима народима. Из тога добијам поуку о сваком злу, које се супроставило нашем духовном уједињењу.

Ја сам, господо, такође срећан што сам као недоучен ђак могао да уочим да Југославији нема спаса ако неће бити јединствени национални темељи и у њеном садашњем животу и за њену будућност. И када бих ја могао нешто признати тој његовој (г. Косићевој) теорији о три народа, онда бих ја могао само то да признам, да Срби и г. Косић нису један народ. (Одобравање на левици). Г. Косић хоће да буде велики демократа, а ја вам овде кажем, да демократизма у Југославији нема, ако нема унитаристичког национализма. Ако буду три народна егонизма са својим експанзијама уквирена у један државни оквир, не може бити правог и истинитог демократизма. (Одобравање на левици).

Потпредседник Војко Чвркић: Реч има народни посланик г. Никола Кабалин.

Nikola Kabalin: Господо народни посланици, буџет који је нама предлоžen, садржи primitke i izdat-

ke za državno gazdinstvo. Država kao društvena zajednica traži od svojih državljana žrtve, a onaj koji doprinosi žrtve hoće da zna, zašto se te žrtve doprinose, hoće da zna ciljeve kojima se žrtve služe.

Prema tome, gospodo, kad je reč o budžetu, kad je rasprava o budžetu, onda treba da vodimo računa o ciljevima koje država treba sa tim budžetom da postigne. Radi toga se i rasprava o budžetu vodi na taj način, da se pita, kakve ciljeve Kraljevska vlada hoće da postigne kroz budžet. Radi toga se kod rasprave o budžetu ima da govori ne samo o budžetu kao takvom, nego i o ciljevima koji se sprovode kroz budžet, dakle, o opštoj politici koju Vlada kroz budžet sprovodi.

Otuda, gospodo, za vreme kad nije potpun parlamentarizam, onda budžet obično nije ni raspravljani niti je data prilika da svaki onaj koji treba da doprinese za budžet jedan svoj udeo uzme učešća u njegovoj raspravi. Bilo je vremena kad je budžet bio državna tajna. U Austriji obnarodovan je budžet prvi put 1848 godine. Za vreme parlamentarizma vidimo da budžet postaje glavna funkcija parlamenta i da je budžetsko pravo jedno od najvažnijih prava parlamenta. Radi toga su ustavne borbe, koje su se vodile u državama, u glavnom vodene oko budžetskog prava parlamenta.

Gospodo, našoj državi, i ako nismo parlamentarna država, ipak je ustavotvorac u Ustavu od 1931 godine osigurao u čl. 102 Narodnom predstavništvu budžetsko pravo. I radi toga mora Vlada, ako hoće da vlada dalje, da donese budžet pred Narodno predstavništvo, a samo iznimne prilike lišavaju Vladu te dužnosti da podnese budžet na raspravu.

Gospodo, već sam rekao, da se budžetom provodaju izvesni ciljevi pa i opšta politika Kraljevske vlade. Kroz opštu politiku vidi se šta hoće Vlada da sprovodi i zašto traži taj budžet. Ja moram kazati već unapred, da ću tretirati i budžet kao takav i opštu politiku Vlade. Mogu reći i to, da sam se kao član Finansijskog odbora uverio, da budžet nije napisan i sastavljen onako i na takav način, da bih mogao glasati za njega. Ne bih mogao glasati za budžet i kad bi opšta politika Vlade bila dobra. Ali, s druge strane, opšta politika Vlade je takva, da nikako ne mogu glasati za budžet i kad bi budžet bio dobar. Ni onda ne bih mogao da glasam.

Gospodo narodni poslanici, ovaj budžet ima mnogo manjkavosti. Privredna politika Kraljevske vlade ima mnogo zlih strana. Ako posmatramo budžet čisto sa finansijske strane naćićemo, da ovaj u mnogo čemu ne odgovara onim principima koji se traže kao sastava jednog budžeta. U budžetu i sa budžetom predlaže nam Kraljevska vlada i Finansijski zakon. Ona ne provada svoju politiku samo kroz budžet nego i kroz Finansijski zakon, a u tom Finansijskom zakonu ima toliko uređaba i ovlašćenja, da mi apsolutno ne možemo da pregledamo sve ono, što Kraljevska vlada od nas traži.

Budžet sam po sebi ima mnogo manjkavosti, koje ću ja ovde da iznesem. Pre svega naš budžet raspravljani je u jednom vrlo kratkom vremenu, a da bi se tačno prosudio kakav je budžet. Trebalo bi da imamo više vremena na raspoloženju. Radi toga je naš ustavotvorac i odredio u Ustavu da se budžet mora predložiti Narodnom predstavništvu već 20 novembra one godine, koja prethodi budžetskoj godini. Kraljevska vlada je to učinila, ali Finansijski odbor u mesto da odmah pristupi radu, pristupio je radu tek dva meseca doznije. (Žagor). Prema tome, Kraljevska vlada propustila nam je čitava dva meseca, a da nismo

mogli da zagledamo i ocenimo budžet. Gospodo, ima zemalja u kojima se takođe budžet u ovako kratkome vremenu raspravlja. U Engleskoj se raspravlja budžet u vrlo kratkom vremenu, ali s tom razlikom, da se nikad ne svršava na završetku godine budžetske, nego se rasprava obavlja iza početka budžetske godine, a dotle se vlada sa provizoriumom. Ali, ima, gospodo, zemalja, gde se budžet raspravlja vrlo dugo. U Francuskoj je jedne godine rasprava o budžetu trajala 10 meseci i 19 dana. (*Oto Gavrilović: Ovoga puta 10 dana!*) Jest, istina je, da se sad budžet raspravlja u vrlo kratkom vremenu, ali treba znati da tamo vlada ima iza sebe sasvim drugo zaleđe, no što ga ima ova Vlada. (Jedan glas: I ova Vlada ima većinu!) Istina je da se danas u Francuskoj budžet raspravlja u vrlo kratkom vremenu, ali radi toga ima toliko prigovora zbog tako brzog donošenja budžeta. Gospodo, ovo je vreme toliko skraćeno, da se čudim, da Kraljevska vlada nije od nas zatražila jedno generalno ovlašćenje da sama sastavi, raspravi i izglasa budžet. To bi bilo mnogo bliže faktičnom stanju stvari, a ne ovako da nam ga da, da mi ne možemo da zavirimo u cifre.

Gospodo, naš budžet nije jedinstven. Za jedinstvo budžeta traži se da bude sve ispisano u jednom aktu. Mi osim budžeta imamo i Finansijski zakon i umesto da taj Finansijski zakon služi samo za lakšu sprovedbu budžeta, on ima vrlo mnogo odredaba i ovlašćenja sa finansijskim efektima, čak i takvim koji mi cifarno ne možemo da izrazimo. (*Oto Gavrilović: Budžet i Finansijski zakon čine jednu celinu!*) Jeste, ali ta celina nije cifarski izražena. Ta celina nije cifarski izražena i radi toga nemamo pravoga pregleda budžeta. Našem budžetu i drugo manjka. Naš budžet nije potpun a sa toga razloga, što nisu evidentirani svi izdaci i primitci. Naš budžet nije tačan, jer primitci i izdaci nisu izraženi sa faktičkim ciframa. Po gotovu to se odnosi na prihode. Gospodin Ministar finansija kaže jednostavno da se zemljarina povišava, jer se predviđa da će se i obradiva površina povećati. Carine se povećavaju radi toga, jer se uvoz povećava. Povišuje se porez, jer se privreda oživljava. Sve su to pretpostavke i optimističke želje gospodina Ministra finansija. Ja cenim to, za pohvalu je to, da je g. Ministar finansija optimista, ali, gospodo, na optimizmu ne mogu da se prave nikakve računске kalkulacije. Nikakvom formulom ne može se optimizam da izrazi. Radi toga držim, da će rezultat biti tai, da će se ili morati sniziti rashodi pri koncu budžetske godine, ili da će se budžet svršiti sa deficitom. (*Milan Banić: Biće i jedno i drugo.*)

Nadalje, gospodo, od budžeta se traži, da on bude isključivo i samo budžet. Međutim, mi vidimo vrlo mnogo ovlašćenja, koja su van budžeta i koja sa budžetom nemaju apsolutno nikakve veze. Imamo ovlašćenja koja su sasvim strana budžetu, a, gospodo, to je jedna nedopustiva stvar. Istina, kazaće gospodin Oto Gavrilović (*Oto Gavrilović: Ja neću ništa da kažem*), pa i u drugim državama to praktikuju i to rade i svi drugi parlamenti. U Engleskoj ne dopuštaju to. U Americi takođe ne dopuštaju. U Francuskoj to rade, ali radi toga da se u Francuskoj dugo raspravlja budžet. Na priliku radi toga može se dogoditi da Skupština ne primi ovlašćenja, a da budžet primi. Pogotovu kad se radi o Senatu. Prošle godine naš Senat je odbio budžet ne radi budžeta koliko radi političkih ovlašćenja. Da toga nije bilo budžet bi bio izglasan na vreme. Ovo su manjci, koji treba da se u buduću odstrane. Trebalo bi jednom da se

prestane, da se opterećuje ovaj omnibus, da se prestane da se puni ova ciganska torba (*Miloje Rajaković: Kabaline, ne puni toliko. — Aleksandar Dačić: Imaće kad i da otpušta.*)

Gospodo, ovaj budžet nije realan, jer daje mogućnosti mnogom virmanisanju. Tu je veliko polje rada, da ne kažem zloupotrebama, ali sigurno izigravanju kontrole nad izvršenjem rashoda.

Gospodo, što se tiče detaljisanja budžet ima mnogo mana. Negde je suviše detaljan a negde u opšte nema detaljisanja. Konačno radi toga, jer su cifre i u budžetu i u Finansijskom zakonu, budžet je nepregledan, a osnovno je načelo budžeta, da bude pregledan ne samo za nas i za Finansijski odbor, nego za svakoga malo pismenijega gradanina ove zemlje.

Prema tome, gospodo, sastav budžeta nikako ne zadovoljava. Gospodo, sastav budžeta sa formalne strane ne odgovara. Sa formalne strane trebalo bi da odgovara radi toga, jer se onda mogu izbeći sve zloupotrebe budžeta.

Gospodo, kada bih govorio o budžetu sa formalne strane morao bih kazati, da ne mogu glasati za budžet. Ali ja ne mogu glasati za budžet ni radi toga, jer privredna politika Kraljevske vlade ne odgovara interesima zemlje. O privrednoj politici Kraljevske vlade ja ću imati prilike govoriti još kada bude došla rasprava u pojedinostima. Ja ću se ovoga momenta samo ograničiti na neke mane naše privrede.

Pre svega o blagajničkim zapisima. G. Ministar finansija dobio je ovlašćenje, da može izdati blagajničke zapise. Ti blagajnički zapisi izdani su, po njegovom navođenju, radi toga, da se oživi privreda i radi toga, da se omogući ispravno funkcionisanje državne blagajnice. Jedna mera koja je za pohvalu nedvojbeno. (*Miloje Rajaković: Hvala Bogu da nešto valja!*) Ali, gospodo, bojim se da ta mera neće zavesti gospodina Ministra finansija. Bojim se da tu neće imati i zlih strana. Pogotovu bi mogla imati zlih strana ako upis tih blagajničkih zapisa nije potpun dobrovoljan. (Glasovi sa desnice: Dobrovoljan je.) Dakle dobrovoljan? To je jedna vrlo široka reč. Mene je uverio i uveravao g. Ministar finansija u Finansiskom odboru, da je taj upis blagajničkih zapisa doista dobrovoljan, ali ja bih želeo, da ne bude bio povučen kapital iz privrede za volju tih zapisa. (*Dr. Vojislav Janjić: Prijateljska savetovanja uvek se primaju sa zahvalnošću!*)

Što se tiče likvidnosti blagajničkih zapisa, o kojoj je u svome govoru govorio g. Ministar finansija, teško se sad može izreći svoj sud. Jer g. Ministar finansija po završetku jedne emisije predviđa drugu, i prema tome lako se može dogoditi, da je ta likvidnost samo fiktivna.

Jedne beogradske novine prebacile su manjini Finansiskog odbora, da u izveštaj nije unela ništa o stabilnosti dinara. Ja moram da kažem, da je manjina Finansiskog dobra i te kako i to pitanje potrzala, ali je smatrala da je oportuno, da to pitanje ne poteže u izveštaju manjine. Možda će baš, gospodo, ovi blagajnički zapisi i rezultat njihovog upisa dati bolji sud o stabilitetu dinara.

Gospodo, jedno drugo važno pitanje o kome želim da govorim jeste naša carinska politika. Naša carinska politika zasniva se na jednom zakonu iz 1925 godine, koji je apsolutno zastareo. Taj zakon je izraden i izglasan kada mi nismo imali zaključene većinu naših trgovinskih ugovora. Oscilacija u pri-

vredi, dinamika u privredi je tolika, da se ne može sa jednim zakonom iz 1925 godine u 1937 godini voditi carinska politika. Otuda i naša carinska politika imade mnogo svojih mana. Naša carinska politika je radena onda, kada je naša privreda, a pogotovu naša industrija, bila u cvatu, kada je svaki drugi čovek osnovao industriju. To je bilo vreme konjunktura i kada mi nismo vodili dovoljno računa koja je industrija za naše prilike dobra, ni koja je u interesu eksploatacije naših sirovina, naročito naših poljoprivrednih sirovina, a koja nije.

Radi toga je potrebna hitna reforma carinskog zakona. G. Ministar finansija ju je doduše već najavio, ali još uvek ništa nije učinio. Ja bih želeo, da se u tome novom zakonu, koji bude donesen, vodi više računa o unutarnjoj vrednosti robe, nego što je to dosada bilo. Želio bih, da u tom carinskom zakonu bude vođeno više računa o zaposlenju naših morskih luka, nego što je to dosada bilo. Trebalo bi u tome zakonu da se unesu povoljne stavke za onaj uvoz, koji se događa preko naših luka. (Jedan glas iz većine: Kad dođe carinski zakon na dnevni red, onda govorite!) To je opšta politika Kraljevske vlade.

Gospodo, u pitanju naše spoljne trgovine u zadnje vreme imamo vrlo mnogo neprilika. Pre svega naš drug g. Mohorič pisao je o tome, i ovde je, čini mi se, sa ove govornice kazao, da mi sa mnogim državama, sa kojima imamo dosta intenzivnu razmenu dobara, da nemamo još trgovačkih ugovora, ili ukoliko ih imamo, da su to vrlo stari ugovori. Mi imamo sa Severnim američkim državama jedan ugovor, za pravo deklaraciju, izdanu Kraljevini Srbiji u osamdesetim godinama. Ona je dakle stara danas 55 godina, a gospodo, to je jedna sramota. Sa američkim državama mi imamo jedan promet sa cirka $\frac{1}{4}$ milijarde dinara, pa ipak Vlada nije našla za shodno, da eventualno načini ugovor sa Severno američkim državama, i da eventualno razmenu dobara u tom pravcu pokrene napred.

U pogledu naše izvozne trgovine, nas najviše zanima momentalno pitanje Italije i pitanje Nemačke. Sa Nemačkom mi smo razvili jednu intenzivnu razmenu dobara. Ta intenzivna razmena dobara međutim nažalost je plaćena preko kliringa, tako da mi u plaćevnoj bilansi nemamo nikakve koristi od toga.

Sa sankcijama prema Italiji, koja je bila do sada naš najveći izvoznik i uvoznik, spali smo na minimum radi toga, jer smo udovoljavali obavezama prema sankcionističkim državama, iako nismo dobili nikakve rekompensacije od tih država, a ukoliko su nam to obećali, to se nije provelo.

Treba učiniti veliku zamerku Kraljevskoj vladi, da ona u tom pogledu nije bila malo agilnija, i da našu privredu sačuva od velikih šteta, koje su time nanešene.

Sa Nemačkom je naša Vlada vodila nekoliko puta pregovore. Ti pregovori nisu bili uvek sretni, da budu sa uspehom završeni. U tim pregovorima stavili su nam nemački pregovarači takve uslove, koji su nam bili na štetu, šta više druge susedne države kao Mađarska, Rumunija i Bugarska dobivale su uvek bolje uslove nego mi. Tako je za stoku Mađarska dobila bolje cene nego mi; za perad, jaja itd., dobila je Bugarska i Rumunija bolje uslove nego mi. Ja ne razumem, u čemu je tu stvar, u čemu je bila ta slabost naših pregovarača.

Gospodo, o našoj spoljnoj trgovini i po drugim granama, ja ću još imati prilike da govorim u spe-

cijalnoj debati. Ali želeo bih ovde da dotaknem jedno pitanje, a to je pitanje industrijalizacije naše zemlje.

Gospodo, ja tvrdim, da mi nismo bogata zemlja. Gospodo, u našoj zemlji 7 miliona ljudi spava izvan kreveta. I sve one lepe pripovesti, sve one pesme i ditirambi, kako je naša zemlja bogata, nisu istinite, jer kad bi bile istinite, ne bi bilo takvo stanje u zemlji.

Trebalo bi nešto učiniti, da se naša zemlja obogati. A mi imamo uveta da se naša zemlja obogati. Samo, nažalost, Kraljevska vlada u tom pogledu nije pokazala osobite aktivnosti.

Pasivni krajevi naše zemlje imadu uveta, čak i za poljoprivrednu delatnost. U tom pogledu ništa nije učinila Kraljevska vlada.

Jedan naš drug, baš iz vladine većine, gospodin Čejović, izneo je ovde tegobe pasivnih krajeva. Premda je g. Ministar poljoprivrede lanjske godine tražio i ovlašćenje za unapređenje poljoprivrede u pasivnim krajevima, nije ta ovlašćenja iskoristio, prema tome nije smatrao važnim da se na njih osvrne.

Ali, gospodo, imamo i drugih privrednih grana, koje se mogu kultivirati u pasivnim krajevima, kao n. pr. pitanje turizma, o kome ću posebno da govorim. Mi imamo drugih pogodnosti, koje se mogu u pasivnim krajevima da izrabe, da bi se narod mogao zaposliti.

Jedna od najvažnijih grana je pitanje podizanja industrije, i to onih industrija, koje su za te krajeve pogodne. Ali u celoj našoj zemlji, gdegod imade više manje pasivnih krajeva, trebalo bi da se industrijalizacija što više neguje. U tom pogledu malo je radila, a ništa nije uradila Kraljevska vlada. Tu su davane i carinske i vozarinske pogodnosti industrijama, koje nisu imale uslova za razvoj u našoj zemlji i nisu davane onakvima, koje su imale.

Država je naša u tom pogledu bila dosada vrlo pasivna. Moram priznati jednu stvar Kraljevskoj vladi, da je u pogledu etatizacije industriskih preduzeća učinila jedan korak sa Zenicom, koji ja odobravam. (Povici na desnici: E to ti je dobro! — Pljeskanje) Čekajte, nemojte prerano da plješćete! Moram da kažem, da neki članovi Vlade apsolutno su protiv takvog sistema. (Glasovi na desnici: Kako to?) Molim, i ja se čudim, kako to?

Vi se sećate, gospodo, kad je bilo polaganje temelja kamena u Zenici za proširenje Zenice, da je na tu svečanost otišao lično sam g. Pretsednik Vlade. I ako se dobro sećam, g. Pretsednik Vlade je rekao, da se polaganjem ovoga temelja kamena otvara nova epoha u našem privrednom životu. Je li tako? (Uzvici kod većine: Tako jel!)

Sad da čujete, šta kaže drugi jedan Ministar. U organu jednog vrlo važnog predstavnika Kraljevske vlade kaže se ovo: „U najkraćem roku ugušiće (naime Zenica) sve postojeće fabrike u drugim krajevima države i baciti narod ovih krajeva, koji već sada jedva živi u potpuno siromaštvo. Svaki je monopol sudbonosan, a najgori je onaj, koji je zaštićen autoritetom države. Ako se to dosada nije uzelo u obzir, onda je još vreme da se to učini”.

Takvu lekciju daje i g. dr. Stojadinoviću i g. Đuri Jankoviću, organ Ministra unutrašnjih poslova g. dr. Korošca „Slovenec” u Ljubljani. Jedina je još tu dobra stvar, da g. dr. Korošec poručuje, da još ima vremena da se g. dr. Stojadinović popravi! (Aleksandar Dačić: E to je pravi kabalizam!)

Ja bih hteo, gospodo, spomenuti još jedno pitanje, a to je pitanje naših banaka. G. Ministar fi-

ninsija spomenuo je sa nekim ponosom, da su banke oživele, da imade 390 miliona novih uložaka u bankama. Istina je to, ali je zaboravio kazati, da 3/4 tih uložaka otpada na državnu banku.

Pošto ti novi ulošci ne dolaze direktno u privredu, moram da kažem da oni, umesto da služe privredi, služe uglavnom državnoj blagajni. (Oto Gavrilović: Pa to i ide u privredu!) Ali ne direktno, već samo posredno.

Kao što vidimo iz ovih nekoliko stavaka, privredna politika Vlade nije na svome mestu, a ukoliko jeste, utoliko se stanoviti članovi Vlade s njome ne slažu. Radi toga, bilo bi skrajnje vreme da se o ovim privrednim pitanjima povede više reči u našoj javnosti, a tu dolazi u prvom redu štampa. Ja sam imao sreću, gospodo, da je na mome izbornom zboru u Zagrebu bio prisutan lično današnji Predsednik Kraljevske vlade, i on je na tome zboru govorio iza mene. Na tome zboru je g. dr. Milan Stojadinović izričito naglasio: kako je važno da se čuje javna reč barem o privrednim pitanjima. To je on govorio kao Ministar finansija u Vladi g. Bogoljuba Jevtića. Danas, kada je nastala sloboda i kada su širom otvorena vrata slobodama i slobodi štampe, danas se ugušuje ta javna reč. Jedan od naših drugova žalio se, da je napisao jedan članak o sankcijama u jednom prestoničkom organu, i cenzura ga je zabranila. A da ne biste mislili, da je taj članak napisao moj drug Banić, koji ima i opako pero i opak jezik, — ne, gospodo! To je jedan od vaših glavnih govornika u ovoj budžetskoj debati, g. dr. Artur Mahnik, i on se javno žalio protivu toga. Krajnje je vreme da se dopusti, da se bar privredna pitanja slobodno tretiraju, ako se već ne smeju politička.

Eto, gospodo, ja sam u kratkim potezima ocrtao jedan deo privredne politike Kraljevske vlade. Ja bih sada želeo da kažem par reči i o opštoj politici Kraljevske vlade.

Opšta karakteristika Kraljevske vlade je, da jedno misli, drugo govori, a treće radi. (Glas iz centra: To je već rečeno! To je staro!)

Vlada g. dra. Milana Stojadinovića tvrdi, da je za demokratiju, a kraj toga služi se svima zakonima donesenim po autoritativnom režimu. Je li to tačno? Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da je za liberalizam u privrednom životu, a uvada sistem uvoznica. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da je za jačanje privatne inicijative, a provada etatizaciju pojedinih poduzeća. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da stoji na načelu narodnog jedinstva, a Predsednik Vlade, na agitacionom zboru u Beogradu prigodom opštinskih izbora, poziva sve Srbe na okup.

Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da stoji čvrsto i nepokolebno na Ustavu od 1931 godine, a Predsednik Vlade ide u Brežice da pregovara kako bi se taj Ustav kasirao. (Glas iz centra: Otkuda ti znaš, šta su oni pregovarali?!) To su moje informacije. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da su petomajski izbori jedno obično nasilje, a traži poverenje Skupštine koja je proistekla iz tih izbora. Ovo je tačno! Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da je protivna stvaranju stranaka odozgo, a Jugoslovenska radikalna zajednica je stvorena tek onda, kada je g. dr. Milan Stojadinović postao Predsednik Vlade. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da se naslanja na jugoslovensku JRZ, a s druge strane istodobno tvrdi, da želi da u tu stranku okupi sve Srbe. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi,

da su se stišale političke strasti a dr. Maček, koji je za to najkompetentniji, tvrdi, da je kod opštinskih izbora vršen najveći teror. Vlada g. dr. Milana Stojadinovića tvrdi, da je stvorena povoljna atmosfera za normalan politički život, a Konkordatom pored ostalih pitanja unosi u tu opštu zabunu još i versko pitanje.

Šta imaju da znače ove kontradikcije? Zašto Vlada radi tako? Vlada, gospodo, radi tako radi toga, što niti Vlada niti JRZ kao grupacija, na koju se oslanja, nemaju ideologije. I pravo je rekao g. dr. Mijović, da se narod ne može politički niti organizovati niti okupiti niti se sa zemljom može vladati ako nema jedne velike i krupne ideje. Narod mora znati šta se hoće, mora znati za čim se ide, i ne može se vladati bez velike krupne ideje, po rečima g. dr. Mijovića.

Zato vlada toliko pometenost i unutra vladine stranke i unutra Kraljevske vlade. Moji drugovi sa leve strane dali su nekoliko primera kako Ministri dolaze u kontradikciju.

Dr. Milan Stojadinović je za narodno jedinstvo, a dr. Korošec stoji na stanovištu tri naroda. Dragiša Cvetković govori za prava radnika, a dr. Korošec zadržava i progoni one radnike koji hoće da rade za prava svojih drugova; dr. Kožul vodi akciju za opšte razduženje, a Ministar finansija ga jednom izjavom demantuje; dr. Rogić govori sa zanosom o organizovanju sokolstva a dr. Korošec šalje cirkulare protiv sokolstva; Ministar Stanković donosi zakon o zadrugama a Ministar Đorđević taj projekat najoštrije osuđuje. Ovako bih ja mogao da ređam u nedogled.

Svi ovi sukobi nisu sitnice, gospodo, već su krupna razmimoilaženja koja pokazuju da u Vladi nema jedinstvenog gledanja niti na političke niti na privredne niti na kulturne probleme u našoj zemlji. Gospodo, da je moj drug Banić ovde na govornici, on bi kazao, da je vreća g. dr. Milana Stojadinovića puna rogova, a ja neću to kazati. Ja se bojim da ne bi ta moja izjava bila fatalna, kao što je bila fatalna izjava moga prijatelja Banića. Ali, ja ću drugim rečima da okarakterišem današnju Vladu i to sa rečima jednog Ministra. To je svakako veći autoritet nego što je autoritet Banića. Jedan Ministar je izjavio, da ima Ministara u Vladi g. dr. Stojadinovića koji načine više štete ovoj zemlji, nego jedna sušna godina. Ovu izjavu, gospodo, načičete u Stenografskim beleškama. To je kazao g. Voja Đorđević (Ministar bez portfelja dr. Šefkija Behmen: To se ne odnosi na ovu Vladu!) Odnosi se na ovu Vladu, gospodine Ministre, samo on nije bio tada u njoj. Ovako je, gospodo, u Vladi. Ali i kod većine nije mnogo bolje, to se videlo najbolje u toku ove budžetske diskusije. Bilo je govornika, gospodo, s desne strane, kojim smo mi morali oduševljeno da plešćemo, a bilo je govornika koji su delili naše poglede. Ja se tome radujem, ali svakako to pokazuje, da ti govornici ne rade ili bar ne misle onako kao što radi Vlada g. dr. Milana Stojadinovića.

Ovo se, gospodo, odnosi na one koji su govorili u ovoj Skupštini, ali još mnogo više je karakteristično da ima mnogo članova vladine većine, koji nisu uopšte govorili u ovoj Skupštini. Bar ove godine u ovoj budžetskoj debati na primer nismo imali sreće da vidimo g. Mila Miškulina, niti g. Voju Janjića, a nismo videli za ove načelne debate ni dr. Živka Šušića, ni Vojka Čvrkića. A, svi ti govornici nisu došli iz toga razloga na ovu tribinu, jer su se bojali, da im se ne bi dogodilo ono, što im se je dogodilo u prošloj budžetskoj debati, da ne samo jedan prema

drugome budu kontradiktorni, nego su često sami sa sobom kontradiktorni.

Uzmimo kao prvog Vojka Čvrkića. On se najviše od svih govornika udara u prsa za demokraciju i sporazum sa Hrvatima. To je bio tenor svih njegovih govora. Sada da vidimo kako je sa njegovom demokracijom. U isto doba kada tvrdi da je za demokraciju, u isto vreme se hvali da je imao kao protiv kandidata šefa demokracije g. Ljubu Davidovića. Kakav je to borac za demokratiju kada on ruši i smatra njegovom najvećom zaslugom da panešef demokracije (Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja *Dragiša Cevtković*: Šef Demokratske stranke!)

A sada, što se tiče sporazuma sa Hrvatima, i u tom pogledu pala je jedna izjava od g. Vojka Čvrkića. Gospodo, g. Vojko Čvrkić, — koji češće izlazi kao govornik Klubske većine tako da pretpostavljam da i govori u ime toga Kluba t.j. kluba većine — je jednom prilikom na ovoj tribini govoreći o tome da li treba centralizam ili široke samouprave, rekao ovo: „Zato je potrebna jača centralna vlast da dovede do veće socijalne pravde i većeg socijalnog blagostanja”. To su doslovne reči Vojka Čvrkića. To je izjavio Vojko Čvrkić i to ne sada, nego pod vladom Bogoljuba Jevtića, dakle njemu nije bila dovoljno jaka ta centralna vlast ni za vreme Bogoljuba Jevtića, pa je on naglasio, da ona treba da bude još jača. Jer, logično iz toga sledi, pošto iza g. Jevtića dolazi g. dr. Stojadinović i g. Vojko Čvrkić je odmah prišao njemu, da je tu ostvarena jača centralna vlast. Tek onda kada je došao g. dr. Stojadinović, tek onda je došla prava socijalna pravda i pravo ekonomsko blagostanje, tako bar kaže g. Vojko Čvrkić. Ja se u ovom pitanju ne slažem sa g. Čvrkićem, držim da ovde preteruje, i ako sam ja na ekstremnoj levici i unitarista, ipak nisam za jaču centralnu vlast, i ja držim, da bi trebalo kroz samouprave svršavati jedan veliki deo poslova, koji se danas vrše kod centralne vlasti.

Ali, idemo, gospodo, dalje. Gledište Kraljevske vlade i reči u izjavi koju je dala 4 juna 1935 god. glase: »Osnovni pravac unutrašnje politike dat je osnovnim zakonom, zemaljskim Ustavom od 1931 god. Kraljevska vlada je verna svima načelima toga Ustava ističući naročito princip državnog i narodnog jedinstva.« To je izjava Kraljevske vlade.

Medutim ima prvaka JRZ koji su takode davali u ovome Domu izjave u ime Kluba većine a koje su izjave u očitju kontradikciji i sa ovom izjavom Kraljevske Vlade i u međusobnoj kontradikciji. Evo, gospodo, u lanjskoj budžetskoj debati govorila su dva lidera JRZ g. Živko Šušić i g. Mile Miškulin. G. Šušić je u svome govoru 27-II-1936 godine, prema stenografskim beleškama, u ime kluba JRZ kazao ovo: „Stojimo još određenije na liniji jednostavne proste države, unitarne države i integralnog jugoslovenstva narodnog”. A. g. Miškulin opet u ime kluba, takode prema stenografskim beleškama, kazao je ovo: „Vlada je do danas izvršila prvu fazu švoga programa. A šta?” — pita se g. Miškulin. „Jer je, ja mislim, likvidirala jugoslovenstvo monopolisano, patentirano, integralno i sintetično!”... i na to je nastalo burno pljeskanje i povici: Živeo!

Gospodo, ja nisam pravnik a oba ova gospodina su pravnici, i ja bih bio rad spojiti te dve stvari. Može biti da pravnici to mogu, ali ja tu akrobaciju ne mogu izvesti. G. Šušić govori: „mi smo” za integralno jugoslovenstvo, a gospodin Miškulin da je

Vlada izvršila kao prvu fazu svoga programa likvidiranje jugoslovenstva i ja ništa drugo iz toga ne mogu da zaključim nego da je Vlada likvidirala Klub Jugoslovenske radikalne zajednice! (Odobranje i smeh na levici) To je, gospodo, po svima pravilima logike.

Ja u svakome slučaju ne znam da li je to bilo u intencijama g. g. Šušića i Miškulina, ali Kraljevskoj Vladi mogu na tome da čestitam! Vidite dakle otustvo jednakosti pogleda na naše najosnovnije nacionalne probleme.

Naše gledište, gospodo, u pitanju narodnoga jedinstva poznato je ne samo vama nego celoj javnosti. To je pitanje rešila i nauka. A o tome pitanju su se izrazili i svi važniji kulturni i politički javni radnici u prošlosti i u sadašnjosti. G. dr. Milivoje Perić u svome govoru koji je držao na ovoj govornici naveo je čitav niz svetlih imena iz naše istorije koji su stajali na gledištu na kome i mi stojimo. Mi nismo ništa drugo nego samo učenici i sledbenici te nauke, i mi nemamo ništa drugo nego da narodno jedinstvo proširimo i produbimo. Prema deklaraciji Kraljevske vlade to bi bila i njena dužnost, ali s obzirom na ovako razna gledišta vladine većine i razna gledišta u samome krilu Kraljevske vlade, jasno je da Vlada nema jedan pravac. Ona čak nema ni srednje linije, nego vrluda od leva na desno.

Gospodo, i u ovome osnovnom našem nacionalnom problemu ne može da bude kompromisa, ovde ne može da bude srednje linije. Zato opet ističem da je s pravom kazao g. dr. Mijović, da se bez ideje ne može vladati u ovoj zemlji. Ali ovo još ne bi bilo najgore, kad ne bi Vlada u mesto štišavanja sama ulivala ulje u vatru. Ona tvrdi da sve zlo, što se događa u zemlji od nas je unitarista.

Gospodo, ovde vrlo često nastupaju govornici, koji brane Hrvate i brane Zagreb, a znate protiv koga? — Protiv nas, koji smo i rođeni Hrvati, i koji živimo u Zagrebu. Ja ne znam otkuda legitimacija toj gospodi, da brane Hrvate i Zagreb od nas? (Pljeskanje na levici). U mesto da gospoda licemerno brane Hrvate i Zagreb od nas, ja ih pozivam da u ovome budžetu izglasaju kredit za regulisanje Save, da ti Hrvati za vreme poplave ne ostanu bez kuće i kućišta. (Pljeskanje na levici). U mesto da brane Zagreb od nas Hrvata unitarista, neka plati država zaostali dug bolnicama u Zagrebu, da ti Hrvati u bolnicama ne ostanu bez lekarske pomoći i bolnice. U mesto da brane Zagreb od nas Jugoslovena Hrvata, neka izglasaju u ovoj budžetskoj debati kredit za Univerzitet da se ne kaže da se prema Zagrebu uvek mačehinski postupa.

Ovde nas se hoće da prikaže kao grobare jugoslovenstva; nas se ovde hoće da tera u hajduke, kao što je rekao moj drug Banić. Ali istodobno iznosi naš vrlo poštovani drug Kosović argumenat, da dokaže i ubedi Hrvate da nije tako sve zlo kao što se govori. Gospodin Kosović izneo je ovde jednu statiku, kojom hoće da dokaže, da kod Ministarstva finansija imade Hrvata preko nekoga procenta. Gospodo, gospodin Kosović će me izvinuti, ali se ne može praviti ovako upoređenje. Važnije bi bilo znati kod Ministarstva finansija: kakve kategorije su ti nameštenici o kojima govori; ne može duture stavljati mesta finansijskih stražara i direktore finansijskih direkcija. To se ne može kod upoređivanja stavljati zajedno.

Neka gospodin Kosović pokuša da malo kritički gleda na te stvari, pa će videti da imade mnogo nepravdi i da imade mnogo opravdanosti u prigovorima među Hrvatima.

Gospodo, jednu konstataciju za vreme bavljenja moga u političkom životu u Beogradu moram reći iskreno i otvoreno: da se prema Hrvatima postupa mačuhinski bez obzira na to jesu li separatiste ili unitariste. (Glasovi iz većine: Nije baš tako!) Jeste, ja ću vam kazati jedan primer. Kada je danas g. Kosić sa ove govornice udario nama šakom u obraz, vi ste svi ovde pljeskali (Pljeskanje na levisi). Ako, gospodo, vi sutra načinite sa Mačekom sporazum, pristali bi vi prvo nas unitariste likvidirati (Jedan glas iz većine: Nisu u pitanju samo Hrvati! — Nije vas g. Kosić uvredio!) Kako da nas nije uvredio kad je kazao: Ne odgovara vašim ličnim interesima. Ako to nije uvreda, ja ne poznajem druge uvrede. Neka svaki koji govori na ovoj govornici pazi na svoje reči. (Glas iz većine: Nije mislio da vas vreda!) Ja ne znam šta je mislio, ali znam šta je rekao.

Потпретседник Војко Чвркић: Молим вас, господо, да у миру саслушате говорника.

Nikola Kabalin (nastavlja): Ja mogu konstataovati samo to, da za vreme Vlade g. dr. Milana Stojadinovića, ništa nije učinjeno u korist Hrvata i ništa se nije poboljšalo stanje među Hrvatima. Ništa od onih minimalnih zahteva, koje bi mogli da postave Hrvati, nije ispunjeno po Vladi g. d-ra Milana Stojadinovića. Gospodo, još nešto. Ja izjavljujem ovde, da ja primam 99% zahteva g. d-ra Mačeka, jer su oni u 99% opravdani, ali ja ne primam političke konzekvence koje iz toga izvodi dr. Maček. (Odobranje na levisi).

Gospodo, moj stav osniva se na mom uverenju i mome osećanju da smo mi jedan narod i da mi zajednički imamo da brinemo brigu za celu našu zemlju. (Odobranje na levisi i glasovi: Živeo!) Da se je u Beogradu vodila nacionalna, a ne stranačka politika, ne bi mi ovde danima raspravljali o tome, da li smo ili nismo jedan narod, niti o tome, da li postoji hrvatsko pitanje. (Odobranje na levisi.) Kraljevska vlada uzela je zadatak da načini sporazum sa Hrvatima. To je, doduše, u kontradikciji sa njenom izjavom koju je dala u Skupštini prigodom njezinog dolaska. Ali, gospodo, Vlada treba da se jednom odluči, je li ona za politiku sporazuma ili za politiku na bazi Ustava od 1931 godine. Ako je na bazi politike sporazuma, neka to otvoreno i muški kaže, neka otvoreno tim putem ide i neka jednom taj sporazum okonča. Dosta je zavaravanja, dosta je lepih fraza i dosta odugovlačenja. (Odobranje na levisi.) Mi, jugoslovenski nacionalisti, bićemo najsrećniji onoga dana, kada se dr. Maček pojavi u ovoj skupštinskoj dvorani, (Odobranje na levisi), mi ćemo onda rado da priznamo d-ru Milanu Stojadinoviću da je najveći državnik u ovoj zemlji. Ako mi, jugoslovenski nacionalisti, budemo žrtvovani, kad se bude taj sporazum pravio, drage volje pristajemo da nas žrtvuju. (Odobranje na levisi.) Ali, gospodo, svršite jedanput taj posao, svršite ga što pre, svršite ga što brže u interesu ove zemlje i ovoga naroda. (Odobranje na levisi).

Medutim, bojim se da će vas na tom poslu postići ista sudbina koja je postigla i g. Ljubu Davidovića. On, glavni nosilac jugoslovenske misli, uzeo je sebi za životni zadatak da načini sporazum sa Hr-

vatima. Pa šta se dogada? Cepao je demokratsku stranku radi sporazuma da bi malo kasnije načinio tvrdi grad — protiv Hrvata! — Dr. Mijović kaže, da je Davidović time načinio uslugu zemlji, ali samo protiv Radića i protiv Hrvata. Davidović je odbio da se stavi na čelo opozicionog bloka, kad su to od njega tražili i Radić i Pribičević. I zašto je odbio? Jer nije bio siguran da će doći na vlast. Tek posle 6 januara, kad je bio najuren u opoziciju, tek onda se setio Davidović da govori o sporazumu, setio se da ima u njegovom srcu jedan kut u kome ima ljubavi za Hrvate. On je išao tako daleko, da se je u Šapcu odrekao jugoslovenstva; naravno odrekao se je radi toga, jer je kraj njega bio na govornici predstavnik Mačeka dr. Šol, a dobro je biti katkad lukav kao Vizantinac.

Zameram dr. Mijoviću da se nije dotakao ove šabačke enuncijacije Davidovićeve, jer tu je g. Davidović nas, koji nismo njegovi pristaše, ali smo bili veliki njegovi poštovaoci, tu nas je potpuno razočarao i tu je pokazao koliko mu se može verovati. Ako nas g. Mijović uverava da možemo biti sigurni da g. Davidović nikada neće izneveriti jugoslovensku misao, neka izvini gospodin Mijović, ali danas se više to ne može g. Davidoviću verovati. Jugoslovenstvo demokratske stranke, tvrdi grad sa Vukićevićem, šabačka enuncijacija i izjava dr. Mijovića u ovoj Skupštini, to su ne dva, nego četiri lica g. Ljube Davidovića. Mi nismo naučili na ovakve metamorfoze. Ja verujem da je g. Ljuba Davidović danas za sporazum samo zato, jer misli da će preko toga sporazuma doći do vlasti. A čim bi to učinio, onda bi mu prvi korak bio da „zemlji učini uslugu“ — protiv Hrvata!

Tim putem bojim se da ide i Kraljevska vlada; taj put je doduše praktičan, jer se njim dolazi do vlasti, ali taj put ne rešava naš nacionalni problem. (Odobranje na levisi).

Ima li leka za rešenje, za naše unutrašnje ovo pitanje?

Ima!

Ako hoćete da umirite zemlju, prestanite da policijskim pendrekom odgajate narod — (Odobranje na levisi); prestanite da punite zatvore Državnog suda za zaštitu države; (Odobranje na levisi), prestanite da proganjate ispravne činovnike; prestanite da zapostavljate hrvatske krajeve; prestanite da utičete na sudske presude. (Odobranje na levisi).

A ako hoćete da uredite zemlju, uvedite red u državnu administraciju; uredite seljačko pitanje jednom konačno i potpuno; vodite racionalno gazdinstvo u državnim finansijama; poduprite privrednu delatnost u zemlji; omogućite zaradu zdravim radničkim rukama; štite sposobno i savesno činovništvo; udovoljite opravdanim zahtevima Hrvata; — i konačno: gajite mladež u jugoslovenskom duhu (Odobranje na levisi). A ta mladež, ta će jedina biti u stanju da izgradi veliku, jaku, snažnu i moćnu Jugoslaviju. Ja ću glasati protiv ovog budžeta. (Odobranje i pljeskanje na levisi).

Потпретседник Војко Чвркић: Реч има народни посланик г Манфред Паштровић.

Manfred Paštrović: Gospodo narodni poslanici, nadam se da je vama jasno, da ću ja glasati protiv budžeta. I to glasaću svesno da tako najbolje poslužim Otadžbini i jugoslovenskoj ideji, kojoj sam uvek služio, služim i služiću bez ikakve rezerve, sve dok mi god bude na ramenu glava.

Ovoj Vladi ne mogu da dam proračun, pa kad bi isti bio čak i realan. Ne mogu da dam, jer bi to značilo poverenje Vladi, a ova Vlada po današnjem njenom sastavu, može da dobije poverenje od svih, pa čak i od dr. Mačeka, ali od iskrenih jugoslovenskih nacionalista — nikad!

Glasajući protiv predloženog proračuna, odužujem se svima onim malim ljudima po našim kršnim i pitomim dalmatinskim selima, koji već stolecima, oprženi od sunca, gladni, goli, bos, brane zapadne granice naše zemlje, i čuvaju Jadransko more ne samo Jugoslaviji, već i čitavom Slavenstvu. Glasajući protiv, odužujem se i onima koji su još 1910 u avgustu, jedne tihe zvezdane noći, dočekali u Kotoru i u Splitu, novu zvezdu na obzoru Jadranskog mora, Karadordevu Zvezdu, koja je svojim šestokrakim krakovima, poput pluga tada zaorala duboku brazdu na plavetnoj pučini našeg Jadrana, uz pesmu i poklike omladine, — prigušene tada kundacima austrijskih žandara, — budućem Kralju Jugoslavije. Glasajući protiv, odužujem se i onima, kojima su u ovom momentu moje misli upućene, onim malim i sitnim ljudima u mome kraju, malim i sitnim po svoje specijalnom položaju ali velikim, većim od mnogih nas po ideji koju zastupaju i mesijskoj ulozi koju provode u svojim zabitnim selima. Odužujem se onima, koji od ove države ništa nisu imali, ništa ne traže, ali koji su davali, daju i dace na žrtvenik velike jugoslovenske ideje i vinograde i maslinjake i staje i kuće i život, ali ideju „tu veliku ideju izdati neće“. (Živo odobravanje na levisi). Tim mojim prijateljima, tim mojim suborcima kojima možda ovoga časa negde u nekom zabitnom selu gule čokote i napadaju kuće kamenicama, tim fanaticima jugoslovenske ideje, ja se ovog momenta odužujem, glasajući protiv ove Vlade.

Gospodo, iz mojih daljih obrazlaganja vi ćete uvideti i razumeti, zašto sam ja u takvom beskompromisnom stavu protiv Vlade g. Milana Stojadinovića i dćete mi pravo i vi sa levice a uveren sam i vi sa desnice, makar u nevezanom razgovoru!

Gospodo, pred nama je proračun za 1937/38 godinu. Finansijska strana toga proračuna bila je obradena sa strane uvaženog našeg druga i bivšeg ministra, stručnjaka u tim pitanjima, g. ministra Mohoriča. Gospodo, ko je pozorno slušao razlaganja g. Ministra Mohoriča, taj može mirno da glasa i protiv finansiske strane ovoga budžeta.

Gospodo, ja neću da govorim o vanjskoj politici, jer ja se nadam, da će prigodom rasprave u pōjedinostima, naši drugovi sa levice, koji su mnogo, mnogo bolje verzirani u vanjskoj politici, uzeti reč. Ali, gospodo, ja sa ovog mesta moram da dignem jedan protest! Neki dan, imao sam priliku da čitam u novinama o nekoj večeri u Budimpešti. Gospodo, ja nemam ništa protiv toga da naši Poslanici na strani daju večere, daju bankete; ništa protiv toga nemam ali, gospodo, kao nacionalist moram da se bunim, jer se u meni savest buni kad pročitam u novinama, da je naš Poslanik u Budimpešti dao banket u počast Kanji, onom Kanji, koji je u Ženevi branio Madarsku od optužbe, koju je naša država digla protiv Madarske radi ubistva pokojnog Kralja Aleksandra. (Živo odobravanje i pljeskanje na levisi).

Ja se, gospodo, kao nacionalista bunim protiv toga i nadam se da će g. Pretsednik Kraljevske vlade, kao Ministar inostranih poslova, dati o tome objašnjenje. Jer, gospodo, uvredena nacija traži za ovo zadovoljštinu. (Odobravanje i pljeskanje na levisi).

Gospodo narodni poslanici, prigodom ove debate govorilo se mnogo o hrvatskom pitanju tako, da neki sa pravom mogu uskliknuti: „Pa dosta već o tome!“ Ja, naprotiv mislim da je to vrlo dobro što se o tome raspravljalo i što su iznete razne misli i razne sugestije. Dapače, o tome pitanju trebalo bi raspravljati sve dotle, doklegod ga se jedanput za navek ne skine sa dnevnoga reda. S toga dozvolite i meni, da se sa ovoga mesta pozabavim s tim pitanjem i to tim više, što sam ja još u budžetskoj debati 1935 godine rekao jasno i otvoreno: da hrvatsko pitanje postoji kao centralno i dominantno pitanje naše politike, kome država treba i mora da posveti svu pažnju u interesu svoga napretka i svoje konsolidacije. Kad mi jugoslovenski nacionalisti kažemo to da hrvatsko pitanje postoji, onda treba odmah da se razumemo da ga mi ne priznajemo kao pitanje historijskog i političkog individualiteta hrvatskoga naroda. I kad bi se postavila teorija dvaju gledišta, kako ju je jedan od naših kolega ovde postavio, jasno je kome bi od ova dva gledišta prišli jugoslovenski nacionalisti. Ali, gospodo, ja smatram da po ovome pitanju ima tri gledišta i to jedno koje ga negira, drugo koje ga priznaje kao pitanje posebno političko-istorijskog individualiteta, dakle posebnog naroda, i treće, koje ne negira postojanje, ali niti ne priznaje istorijsku i političku individualnost posebnoga naroda u tome pitanju. Većinom mi, jugoslovenski nacionalisti, pripadamo ovom trećem gledištu, i ako mnogo puta se od nas može čuti kako hrvatsko pitanje ne postoji. Ti dobronamerni Jugosloveni koji govore da ne postoji hrvatsko pitanje, govore to zato, što pred očima imaju to pitanje onako, kako ga postavlja g. dr. Maček, a nisu ušli u genezu samoga pitanja kako se to pitanje postavlja pred državom kao takvo.

Sad ćemo, gospodo, da analiziramo sva tri gledišta.

Prvo je gledište ono koje priznaje postojanje hrvatskog pitanja i postavlja ga kao pitanje istorijskog i političkog individualiteta. Tom gledištu pripadaju oni, koji stoje na principu triju naroda. Tako gledano, ovo pitanje nikad neće biti skinuto sa dnevnoga reda, jer je ova zemlja zasnovana na principu da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan jedinstveni narod. Ili smo 1918 godine falzifikovali istoriju i prevarili čitav svet zavevši u bludnju čak i Parisku konferenciju mira, ili sada razvijamo lažne teorije o tri razna naroda. Ili smo lagali 1918 godine ili lažemo sada! Ne možemo se mi igrati rečima da smo tek kasnije zajedničkim životom došli do saznanja, da smo tri razna naroda. Mi smo, eventualno, mogli danas da dodemo samo do saznanja da smo narod raznih mentaliteta, raznih gledanja na svet, raznih gledanja na organizaciju države. Ali, to nije i nikakvo čudo za narod, koji tek sada stvara svoju zajedničku državu i koji se razvijao pod raznim prilikama, pod raznim uticajima itd. Ali nikako da smo tri naroda!

Gospodo, u dokonim kavanskim razgovorima ili, kako mi Dalmatinci kažemo, u čakulama, razvijaju se danas teoretska pitanja, šta je to narod, šta je to nacija, kad se jedna zajednica ima smatrati narodom i šta ti ja znam, tražeći u tim teoretskim čakulama razloge za dokazivanje da smo tri naroda. Pa čak se iznašaju i teorije plebiscita t.j. da ljudi moraju sami da kažu, da li smo jedan narod ili tri naroda. Ti se plebisciti ne mogu svakih nekoliko godina provadati i sa njima eventualno falsificirati

istorija. 1918 godine, i da nije bilo istorije, koja nas je na to upućivala — mi smo sami, preko naših tadašnjih opunomoćenih od naroda pretstavnika dokumentovali i dokazali čitavom svetu da smo mi Srbi, Hrvati i Slovenci jedan jedinstveni narod i na temelju te neoborive činjenice i istine danas se nalazimo u ovoj Bogom obdarenoj zemlji Jugoslaviji. A da ondâ nismo varali svet, dokaz su nam razni govornici sa levice, iznašajući vam istoriske dokaze i mišljenja naših najvećih sinova. Pa zato neće biti zgoroga da malo zloupotrebim vaše strpljenje i pročitam vam dve tri stvari, još iz mnogo ranijeg doba, što su naši velikani govorili o Srbima, Hrvatima i Slovencima. Evo na primer Ban Jelačić 6 juna 1848 godine kaže ovako: „Nemojmo govoriti sada ni o serpstvu ni o hrvatstvu: mi smo svi jedan narod, jedna braća bez razlike vjere”.

Gospodo, da vidite šta kaže Frano Kurelac u svojoj knjizi »Recimo koju«: »Po čemu Srb i Hrvat dva naroda? Po zakonu (vjeri) ne, er se po zakonu narodi ne dele; po jeziku ne, er je taj isti, po slovu (azbuci) ne, er je toga i drugud a jedna knjiga. Po čemu dakle?« Jedna interesantna izjava jeste od 1861 godine našeg poznatog književnika Avgusta Šenoa, izjava koja bi vrlo dobro mogla da stoji i u današnje doba, naročito posle razlaganja profesora Subotičkog fakulteta g. dr. Kosića. Pazite šta je Šenoa govorio 1861 godine:

»... Hrvati i Srbi netom uvideše, da su jedni po krvi, jedni po bolesti, jedni po težnjama, jedni po budućnosti.

Mi i jedni i drugi terajući politiku svadamo se, što je taj, što bi onaj, nekoji opet kažu: »tebe ni neima«, i obratno, a tako ćemo se međusobno parati i kemičkim putem istraživati krv: tko je Srbin, tko li Hrvat, a dok budemo to radili, doći će gavrani po svoj plijen.

Ova svada, prem žalosna, jer je u mnogome znak političke nezrelosti, baš nam je dokazom najbliže srodnosti toga naroda. Povijest u ovim predjelima, slavna ali i krvna po oba naroda, tako ih je preplela da ni znanost neće moći riješiti gde jedno pleme prestaje a drugo počinje.

Burna seoba naroda presadi u ove krajeve stablo u dvije bujne grane: Hrvate i Srbe. Mnogi ih vjetrovi jako razljuljaše, mnoga im se grančica osuši, mnoga kukavica metnu u šokolovo gnijezdo svoje jaje ali dvije grane moraju se približiti...

Može proći još koje vrijeme dok sav narod dozrije i to uvidi; može se podići proti tim idejama po koji glasić, po koja strast ljudska; ali to je samo kamenčić koji veliku rijeku povjesti neće obustaviti. Teći će ona i nadalje i dokazivati istinu riječi: »Brat s bratom, rod s rodom, ruši svaku nezgodu«.

To je Avgust Šenoa govorio još 1861 godine, a mi smo danas imali prilike da u Jugoslovenskom Parlamentu čujemo od g. prof. Kosića kako govori o teoriji tri naroda.

Ne bi bilo zгоре, gospodo, da vam kažem šta je govorio pok. Stjepan Radić još 1897 godine, što je veoma važno baš s obzirom na današnji sporazum: »Posvemašno narodno jedinstvo naš je ideal. Nećemo slöge, kompromisa. Slogu uglavljaju različni elementi. Slogu treba ugovarati, kod ugovaranja treba popuštati, kod popuštanja se tuži i sudu, a to vazda ostaje žalac, koji krije ili poslije dovodi do ponovnog rascjepa. Naša je narodna duša jedna. Sad treba to jedinstvo samo manifestirati. Narodno

jedinstvo postostručuje narodnu snagu. Ono je prvi uvjet da narod ne propadne.«

Gospodo, mogao bih vam pročitati šta je i g. dr. Trumbić govorio u sednicama 23 i 25 aprila 1921 godine ovde u Ustavotvornoj skupštini, pa bi videli da je tada drugčije govorio nego što danas govori. I ja bih morao da upitam g. Trumbića, da li je govorio mislim tada ili sada!

Gospodo, ja smatram, da je faktički danas i suviše svako dokazivanje da smo jedan narod, jer jedinstvo jednog naroda ne menja se prema mentalnim raspoloženjima delova toga naroda. Ta se istina ne da i ne može menjati kao što eventualno bura puše kod nas u Dalmaciji svakih pet minuta. Ako smo jedan narod, tada hrvatsko pitanje ne može i ne smije se postaviti sa gledišta samostalne istorijske i političke individualnosti i Jugosloveni moraju ga negirati.

Gospodo, drugo gledište, radikalno, da hrvatsko pitanje ne postoji ni u kom vidu, to je opet krivo. Oni koji postavljaju takovo gledište, ti nesvesno danas služe velikosrpskim tendencijama u ovoj zemlji. Ti koji pripadaju tom gledištu, nemaju prava inkriminacije o zapostavljenju Hrvata i postupku Beograda prema hrvatskom delu našega naroda. Ta gledišta, to su dvije skrajnosti i ne malo puta susrećemo se u životu sa činjenicom, da se dvije skrajnosti nadu skupa, ali u trećoj skrajnosti. Tom gledištu u našem političkom životu pripadaju većinom oni, koji su najprije negirali postojanje hrvatskog pitanja bilo u kojoj formi, da se kasnije slože sa gledištem dr. Mačeka. A kad se opet razide sa dr. Mačekom, tada će ponovno u skrajnost i ponovno se zagrijati gledištem o nepostojanju hrvatskog pitanja. To su zlonamerni ljudi koji postavljaju tezu da ne postoji hrvatsko pitanje. Da li to koristi jedinstvu? Ja neznam! Ali za te i takve političare — da ih nazovem spekulativima, — koji namerno razvijaju gledište o nepostojanju hrvatskog pitanja u bilo kojem obliku, mi jugoslovenski nacionalisti, koji se nikada nijesmo slagali sa skrajnostima, bili smo defetiste i onda kad se je donišao Vidovdanski Ustav i onda kad je nastala S. D. K. Za te i takove političare mi ćemo biti defetiste i sutra, kad oni opet budu trubili kako smo jedan narod i kako hrvatsko pitanje ne postoji u nikakvom obliku i ako će tada stanje u državi, politički sukobi između Srba i Hrvata biti isti, ako ne još i gori.

Ja sam pripadao uvek onoj grupaciji, koja je realno gledala u život, koja se nije nikada puštala povući u vrtlog skrajnosti, ali koja neće i ne može da tura kao noj glavu u pesak kad preti opasnost, te da ne gleda, te da ne uoči ono što se pred zdrave oči pokazuje.

Gospodo narodni poslanici, hrvatsko pitanje postoji, hteli mi ili ne hteli. Ono se nameće samo od sebe kao goruće pitanje, od čijeg pravilnog rešenja zavisi konsolidacija naše političke i nacionalne budućnosti. Sa strane raznih predgovornika sa levice, koji su, ako se ne varam, dobronamerno negirali postojanje hrvatskog pitanja, iznašala su se ipak opravdana nezadovoljstva Hrvata i gotovo sva gravamina radi kojih hrvatski deo našega naroda optužuje beogradsku politiku. Iznašala su se sva ta gravamina ali se je negiralo postojanje hrvatskog pitanja! A za nas baš te optužbe sačinjavaju hrvatsko pitanje.

Sad će netko pitati: zašto smo baš tom nezadovoljstvu dali nomenklaturu „hrvatsko pitanje” kad

takve iste a negde možda i teže inkriminacije dolaze i iz drugih strana, iz drugih krajeva naše otadžbine. Ovde nam je n.pr. naš uvaženi kolega g. Kosta Popović iznašao probleme Vojvodine, ali ipak ne postoji, barem još za sada, vojvodansko pitanje i ako ima u tim razlaganjima vrlo mnogo sličnosti s onim što je dovelo do hrvatskog pitanja. Zašto vi onda, — neko će nas pitati, — sve te inkriminacije, sve to opravdano nezadovoljstvo, nazivate sa t.zv. hrvatskim pitanjem, kad je to pitanje čitave zemlje? Naravski, ako općenito govorimo da je to i pitanje zemlje i prema tome i jugoslovensko pitanje!

Pa svako i najmanje ozbiljno pitanje, koje se postavi pred politički život jednoga naroda, to je pitanje čitavog naroda, čitave države. Ali onda će netko pitati: A zašto i mi jugoslovenski nacionalisti postavljamo tom pitanju nomenklaturu „hrvatsko pitanje”? Evo zašto! Gospodo, gledajmo otvoreno i priznajmo da je fakat, da gotovo čitav hrvatski dio našeg naroda reagira na postojeće stanje na drugi način, i različito nego li reagiraju drugi delovi, drugi krajevi ove zemlje. Reagira mnogo puta na način koji nije u skladu ne samo sa interesima državne celine nego i sa principima države kao takve i samom njezinom egzistencijom. Danas u našem političkom životu na iste pogreške, na iste nepravde reagira srpski deo našega naroda drugačije. On će se buniti protiv toga i toga režima, te i te osobe, protiv takvog i takvog uređenja, ali nikada neće staviti u pitanje principe, na kojima ova zemlja počiva. Međutim kod hrvatskog dela našeg naroda, danas je reakcija drugačija. I država kao takva i politički ljudi, koji se stvarno i ozbiljno bave politikom, moraju se specijalno baviti rešenjem tog problema, koji je volens-nolens dobio nomenklaturu „hrvatsko pitanje”. I država mora da se pozabavi napose s tim problemom, da ga prouči, da uđe u genezu tog pitanja i onda da nade puta i načina, da ga skine s dnevnog reda, jer čeli državni život boluje od toga i rešenjem toga pitanja, rešili bi ujedno naš državni problem u celini.

Da analiziramo sada kako, zašto i kada je nastalo to hrvatsko pitanje?

Gospodo, sa ove govornice u razlaganju po tom pitanju čuli ste dosta toga, čuli ste dosta istine. Daleko bi me odvelo da se upustim u rekapitulaciju svega onoga što je ovde izneseno. Gospodin profesor Kosić, s kojim se u teoriji o tri naroda ne slažem, izneo je za primer ovde dosta toga što ilustrira genezu toga pitanja, izneo je neke stvari i istine, koje je možda bilo potrebno da se ovde iznesu.

Ako mi prostudiramo istoriju Jugoslovenskog odbora za vreme rata, i pozabavimo se internim sukobima između ondašnje Srpske vlade i Jugoslovenskog odbora, u kome sukobu je uspešno intervenisao tadašnji Regent Aleksandar Karadorđević, koji se još tada isticao kao nepomirljivi pobornik ideje jugoslovenske, ako u tu istoriju zavirite malo, naići ćete i tu na genezu hrvatskoga pitanja. Već tada kod vodećih političkih ljudi, sukobljavaju se dve tendencije, jedna kojoj je protagonist veliki državnik pok. Nikola Pašić, i druga kojoj je bio protagonist Jugoslovenski odbor. Jedna je bila za proširenje Srbije, druga za stvaranje druge nove države. Jedna je išla za okupacijom krajeva pod Austro-ugarskom, a druga za oslobodenje i ujedinjenje u sasvim novu državu. I mi smo ušli u ovu novu državu u sukobu ovih dveju tendencija. Veliki jugosloven Kralj Aleksandar Karadorđević taj sukob i te

tendencije dobro je bio uočio. Da je onda Kralj Aleksandar Karadorđević učinio ono, što je uradio Garibaldi u Italiji, da je tada odmah posle rata sa svojim drugovima, ratnicima napravio 6 januar, kako je dobro rekao naš odlični drug i moj prijatelj Ante Kovač, danas bi se i kod nas orila pesma mladosti nove jugoslovenske generacije, koja bi već bila odgojena u jugoslovenskom duhu. Danas bi omladina u školama učila, da je postojala neka Hrvatska, da je postojala neka Srbija, i Slovenačka, i Crna Gora itd. Učila bi omladina, da je postojao srpski i hrvatski i slovenački narod, učila bi to u školama kao što smo mi učili o crvenoj i beloj Hrvatskoj, o Tvrtku Kralju it.d.

Danas bi se orio poklik kojeg smo čuli od našega druga Janka Baričevića: „Kome pobeda? — Nama! Kome Jugoslavija? — Nama!” (Pljeskanje na levici.)

Ali, gospodo, veliki Jugosloven, čovek slobodoman i napredan, nije hteo da dira u posleratne demokratske slobode i ako je za taj naš istočni greh znao. Mislio je, da će inteligencija, napredna i kulturna, koja je pokazala toliko vitalne snage u borbi za oslobodenje i ujedinjenje, da će biti dorasla! Nažalost, inteligencija je na prvome pozivu zatajila, a naročito hrvatska inteligencija, inteligencija koja je pokazala gigansku i elementarnu snagu u raskidanju lanaca i karika ropstva svoga naroda, ta inteligencija je u najsudbonosnijem momentu zatajila! Zašto? Je li sudbina tako htela? Mislim da se ta inteligencija, naučena na borbu, nije snašla u posleratnom demokratskom svetu. Da se hrvatska inteligencija onda snašla i ušla u borbu protivu posledica rata i destruktivnih elemenata, zaostalih od bivše Austro-ugarske monarhije, i da se okupila uz presto tada živućega najvećega velikana, danas hrvatsko pitanje ne bi ni postojalo, ni ovako kako ga mi Jugosloveni shvaćamo, ni onako kako ga dr. Maček postavlja (Pljeskanje na levici).

Gospodo, neka mi niko ne zameri, ali moje je mišljenje, da je hrvatska inteligencija zatajila i dosta pogrešila!

Ne treba, gospodo, da sada ovde iznosim sve ono što je posle toga nadošlo, jer je to sveža politička istorija, koja je toliko puta rekapitulirana. Ali oni koji viču i koji napadaju na šestojanuarski akt, trebali bi da se malo pobrinu da, „rinfreškaju memoriju”, kako to kažu naši Dubrovčani, pa da se sete stanja u narodu, borbe zaslepljenog strančarstva, koje je rušilo pod sobom sve, koje nije imalo obzira ni od Krune ni od celine naroda.

Neka se sete stanja koje je dovelo do tragičnog i još sudbonosnijeg događaja u Narodnoj skupštini! Neka se sete stanja u narodu posle toga! Nahuckane mase po stranačkim kortešima bile su izgubile ravnotežu! Kada su nedavno kraljevski ministri govorili, da smi mi Jugosloveni oterali Hrvate u emigraciju, onda neka se sete, da je tih dana dr. Ante Pavelić ostavio ovu zemlju, ali pre 6 januara. (Burno odobravanje na levici.)

Gospodo, šesti januar došao je onda kao spas nacije, kao spas države. (Burno odobravanje na levici.)

Gospodo, vratimo se mišlju malo tim danima. Ako se ne varam u toj šestojanuarskoj Vladi i g. dr. Korošec bio je Ministar, a mi smo čuli jutros kako je govorio od strane većine g. dr. Tode Lazarević, da se je g. dr. Korošec posle 6 januara povukao. Jedna se, gospodo, povukao se, ali u ministarsku fotelju!

(Odobranje na levisi.) Gospodo, ako se ne varam i g. dr. Maček je i sam uskliknuo: „Lajbek je otkopčan” i sa tim izrazom pozdravio Kraljev šestojanuarski akt. E, lako je sada, gospodo, bacati se blatom na taj akt, kad je njegov protagonist pao. Za ništa ga nisu ubili?! Tajne sile inostranstva, koje su budno pazile na naš napredak i unutrašnju konsolidaciju, one su znale koga imaju da gađaju. Zar bi, gospodo, ono par izroda moglo sprovesti onaj gnusni akt, da nije bilo žednih hijena, koje su dirigovale rukama plaćenicima? (Živo odobranje na levisi.)

Gospodo narodni poslanici, čuju se kritike o šestojanuarskim vladama i dižu se direktni ili indirektni prigovori, kako ko ima više kuraži, zašto se je uzimalo u tim vladama pretstavnike ranijih stranaka itd.

Gospodo, ja sam i sam mnogo mislio o tome, i došao do zaključka i do uverenja, koje može da bude i netačno, ali ću vam ga ipak izneti.

Gospodo, moje je mišljenje, da je tako možda trebalo postupiti. Gospodo, nedvojbeno je činjenica, da je Vidovdanski ustav ukinut i iz razloga da se udovolji hrvatskom delu našeg naroda. Za taj akt trebalo je kapacitirati srpski deo našeg naroda, i najlogičnije su to mogli politički pretstavnici raznih stranaka. Da je veliki Kralj tada bio načisto da je takozvana srbijanska demokratija, naročito posle rata, velika laž, kao što je i hiljadugodišnjica hrvatske kulture, tada bi sigurno isto postupio, kao što je to postupio i sa hrvatskim političarima!

Naprostó, ni jedan stranački čovek ne bi bio uzet bar u prvi kabinet.

Ali, gospodo, kad se je imao pred očima revolt hrvatskog dela našega naroda radi ubistva seljačkih voda, nije se moglo, ni u interesu Krune, a ni u interesu države, da se eventualno reskira revolt i kod srpskog dela našega naroda. I da je hrvatski deo našega naroda uočio taj veliki čas, da sve to Kralj Aleksandar radi u njihovom interesu, te da se je odmah okupio oko prestolja, podržavajući s time i prestolje i državu, verujem i duboko verujem, gospodo, da bi bilo s tim starim strankama srbijanskim likvidirano. (Pljeskanje na levisi.)

Ai tu je opet velika i neoprostiva greška hrvatskog dela našega naroda, a osobito njegove inteligencije. Sada, gospodo, biće vam mnogo stvari jasnije, i biće jasniji i onaj 5 maj, jer po mome dubokom uverenju ti su izbori morali biti provedeni u tome pravcu. Neko je pogadao Njegove namere, neko je želeo sprovesti te Njegove intencije, ali: »Quod licet Jovi... itd.« Ne znam, i mesto da se likvidiraju stare stranke, one su oživiljele!

Sada one žele, traže načina, muče se, da likvidiraju novu šestojanuarsku stranku: Jugoslovensku nacionalnu stranku; traže načina da likvidiraju hitajući time da likvidiraju i uspomenu Onoga, koji ih je bio odalečio od državne uprave.

Gospodo, možda sam ja ovde u nečemu preterao, ali duboko sam uveren, da nisam daleko od istine! Da li će te oživele stranke pod raznim izgledima uzmoći likvidirati potpuno šestojanuarski akt i šestojanuarsku politiku? Možda, ali vodeći ovakvu politiku to će biti: »Finis rei publicae.«

Gospodo narodni poslanici, po mojim godinama i po mojoj naravi, ja ne bih smeo da budem nimalo pesimista. Ali političke prilike su kod nas takve, da mora to svakoga zabrinuti.

Gledajući i študirajući te prilike, moram da vam otvoreno i iskreno kažem, da sam ja vrlo zabrinut za daljni opstanak ove zemlje. (Uzvici kod većine: Oho, oho! Ti pretera! — Uzvici na levisi: Tako je! Ima pravo da bude zabrinut, kad se vi ne brinete!)

Gospodo, taj pesimizam me svakim danom sve više i više obuhvaća, videći kako se ovde lakoćom sve stvari uzimaju. (Uzvici kod većine: Ništa se ne boji!)

Zemlja se već danas nalazi, po moje mišljenje, u latentnoj socijalnoj i političkoj revoluciji, a odavde, sa ovih klupa vladinih, čujemo: Svuda vlada red i mir!

Ali, gospodo, čuje se ovaj zov... (Govornik lupka prstom desne ruke po govornici, kao da daje znakove na telegrafskom aparatu.) To niko neće da čuje, ali g. Ministar unutrašnjih dela zna, šta je taj zov. Šta je taj zov, sad ćete da vidite, da ja imam pravo da budem pesimista za ovu državu (Jedan iz većine: Znamo mi to! Ne znate, gospodine kolega.)

Gospodo, imam ovde pred sobom jedan poverljivi, zapravo strogo poverljivi akt dr. Vlatka Mačeka i tajnika Jakova Jelačića od 27 siječnja 1937 godine. Taj akt je upućen svima narodnim zastupnicima, te pretsjednicima kotarskih i općinskih organizacija Hrvatske seljačke stranke. U tome aktu, govori se o hrvatskoj seljačkoj zaštiti.

Da vam ne pročitam sve, da vam pročitam samo neke stavke, jer bih previše odužio, ali iz kojih ćete videti, koja je uloga te hrvatske seljačke zaštite. (Govornik citira pojedine stavove iz te okružnice).

Sad možete pojmiti, gospodo, kako je teško onim Hrvatima, koji sede na ovim klupama ovde, raditi u takvim prilikama. Ali, ima još jedna stvar. U ovim poverljivim uputima, koji inače stoje svakome na raspoloženju, jer bi bilo previše da sve čitam, ima i takozvani sud dobrih ljudi. To je jedna institucija za sebe koja vrši ulogu suda. Pre nekog vremena dogodilo se, da se jednom gospodinu prohtelo da sudi, i šta je napravio? Digao je Hrvatsku seljačku zaštitu, uhapsili su nekoliko njih, na koje je pala sumnja da su kokošari koji krađu kokoši, izveli su ih pred taj sud, i sud ih je osudio. I morala je doći žandarmerija. A kada se pojavila žandarmerija, došla je onima u pomoć Hrvatska seljačka zaštita iz drugog sela, i za malo vremena sakupilo se vrlo mnogo ljudi, koji su bili spremni da se biju sa žandarmima radi ljudi koje su oni hteli da osude. I sva je sreća da je žandarmerija u tom momentu bila svesna položaja, alarmirala je druge žandarmerijske stanice i onda su tek ostavili te kokošare, ali šta su oni preživeli to ni vama ne želim. Gospodo, kada se nešto u kojoj opštini dogodi, što je u sukobu sa Zakonom o zaštiti države, odgovor sreskog načelnika glasi: „Samo da nema tučnjave, samo da nema krvi”. „Pa ostavite, da ne bude nereda!” Kad je nacionalista insultiran i tvorno napadnut samo za to što nosi sokolsku značku, odgovor te iste vlasti glasi: „Ajte kući i skinite značku!” I kad je ta vlast dobila naknadno obavještenje da su to generalna naredjenja dr. Mačeka, onda je toj vlasti odlanulo itd. itd. Niko u ovoj zemlji više neće da nosi odgovornost. Svaki baca odgovornost na drugoga. Svaki nastoji da se izvlači, počamši od prostog žandarma u selu do aktivnog ministra! A ti mali činovnici, ti bednici na koje se na koncu konca

sve svali, ne znaju šta da rade. Nikada ne dobijaju jasna i određena uputstva. A ako striktno vrše svoju dužnost i usled toga dođe do incidenta, ili do nekog formalnog protesta, odmah bivaju pozvani na odgovornost, i na njihova se leđa sve svali. Cenzura je već izgubila ravnotežu. Ne zna šta da ne dopusti, a šta da dopusti. U različitim se novinama ista notica pleni i dopušta. Vijuju se hrvatske zastave, ali u novinama se ono „hrvatske“ eliminira, tako da izade štampano „vijalo se“, pa onda prazan prostor, i posle toga piše: „zastave“. Pušta se da novine donošaju i uveličavaju razne afere, samo da se osvete političkim protivnicima, a onda se ovdje čude kad oni preko kod nas dođu do uverenja da ovdje žive sami pljačkaši. Objelodanjuju se razne poverljive okružnice ranijih režima, samo da se ti režimi kompromituju u narodu, ali ne računa se s time da se i država time kompromituje. Kada je pala vlada g. Bogoljuba Jevtića, tada se pustilo u štampu: da je g. Jevtić bio vojnički dezertjer, iako se znalo da to nije, samo da ga se što više kompromituje, ali se nije vodilo računa o tome da se zemlja kompromituje, jer, gospodo, kako je država mogla dopustiti da dezertjer bude duго godina Ministar inostranih poslova i Predsednik Ministarskog saveta, itd. itd. (Na levisi pljeskanje).

Srušilo se sve. Svi se autoriteti namerno kompromituju i ruše.

Поппредседник Војко Чвркић: Господине говорнице, више пута са овога места говорници су опомињани да на тај начин као што Ви сада чините не увлаче име Његовог Величанства Краља у дискусију. Ја Вас молим, ово по десети пут са овога места, да то у будуће не чините, јер иначе бићу принуђен да најстрожије применим Пословник, а Ви знате шта Пословник предвиђа. Предвиђа у крајњем случају одузимање речи.

Manfred Paštrović (nastavlja): U ovoj zemlji, gospodo, vlada haos i niko ne zna ni ko pije ni ko plaća. A da vlada haos najbolji je dokaz ova Kraljevska vlada, gde Ministri ne znaju ni sami šta mogu a šta ne mogu govoriti. Gospodo, kad sve to vidim danomice pred očima a s druge strane nailazim ovde na ravnodušnost, na smeh, na nerazumevanje i na malo inteligentnih odgovora: „daj tome i tome Ministarsku fotelju pa se više neće buniti“ ili „šta tražiš ovde? Kad niste zadovoljni idite Mačeku!“ ili još gore: onda mora da me obuhvati pesimizam, koji me dovoda do uverenja, da ako se ovako produži da smo vrlo blizu one izreke „Finis rei publicae“.

Gospodo, ako idemo ovako dalje, a čini mi se da idemo sve goreim i goreim, i ako formalno svuda vlada red i mir, kako kaže Vlada dr. Milana Stojadinovića, tada ona naša dalmatinska šaljiva izreka postaje za ovu državu ne samo ozbiljna nego i sudbonosna i može se obistinuti.

Ne, gospodo, ja znam da se država tako lako ne ruši. Da danas revolucije ne mogu uspeti u koliko unutar vojske ne nastanu uzbune. Toga smo svi svesni, ali ne znam šta može da bude sutra, ne znam šta bi bilo u slučaju vanjskih zapleta i još k tomu sa ovom našom odličnom vanjskom politikom. Odgovor se može naći, gospodo, u onome govoru g. Pernara u Rajićima, koji je ovde već pročitan. Odgovor se može naći, gospodo, i u još jednom govoru, održanom u Oseku 21. januara, u kojemu na koncu kaže — da ga ne čitam čitavog, jer bi se zgranuli, nego

samo kraj: „danas je čitav svet u znaku naoružanja i sve se sprema na rat koji će doći. Mi moramo u ovome svetskom metežu biti kao jedan da dočekamo taj čas“.

Mi nacionaliste, gospodo, znamo našu dužnost, ali nas malo ima zaslugom Beograda od oslobodjenja do danas. Da li ćemo moći to izdržati? Ima momenata kada verujemo u duh naše nacije, kada verujemo u onu latentnu silu našeg legendarnog junaštva, ali kada se okrenem ovde na desnicu i kada vidim taj bezbrižni i ležerni potsmeh, neshvaćanje težine današnjeg položaja, tada me ozbiljno obuzimlje strah za sutrašnjicu.

Gospodo, neko će pitati: a šta da se radi? Rešite hrvatsko pitanje odmah bez odlaganja i nemojte čekati sutrašnjicu jer rešenjem toga pitanja rešavate i sva ostala primarna pitanja, koja smetaju konsolidaciji zemlje.

Sada se, gospodo, nameće pitanje: da li se to hrvatsko pitanje može rešiti i kako? Moje je uverenje da se je prekjuče moglo rešiti lako, juče teško, danas teže a sutra nikako.

Da se nije naglo i na ovaj nerazumljivi način likvidirala šestojanuarska politika, rušenjem jedne pozitivne stranke, koja je, govorili vi štogod hoćete, bila ipak uhvatila dubokog korena u narodu, danas verujem, rešenje toga hrvatskog pitanja ne bi bilo tako teško. Danas se međutim rešenje toga pitanja postavlja kao vrlo težak problem. Zašto? Jer sa ove strane nema ni razumevanja ni ozbiljne volje. A da nema razumevanja... (Jedan glas sa desnice: Pa rešite ga vi!) Mi ga nismo mogli rešavati zato, jer ste nam vi smetali kad ste bili sa nama. — A da nema razumevanja, dokaz vam je bio na pr. govor bivšeg Ministra g. Rafajlovića, kome je desnica pljeskala, ako se ne varam, kada je pitao: „Pa šta hoće ti Hrvati? Mi Hrvatima možemo da damo samo banovinske samouprave i ništa više. Itd.“ A ja pitam, gospodo, ko ima da daje nešto Hrvatima? Zar Srbi? To je to neshvaćanje problema. Nemaју Srbi da daju Hrvatima ništa, ni ministarske fotelje, ni činovnička mesta, ni samouprave, ni šta ja znam, kao što Hrvati nemaju da daju Srbima ništa! Ako ko ima da da u ovoj zemlji nekome nešto to je država i niko drugi, a ovu državu sačinjavaju i Srbi i Hrvati i Slovenci. I ako se jedan deo našeg naroda nečega odriče, ne odriče se na korist drugog dela naroda nego na korist države, zajedničke nam domovine. Nije pitanje, gospodo, koliko ministara, već osećaj ravnopravnosti, koji treba da struji u čitavom životu države. To je to neshvaćanje koje sprečava pravilno rešenje toga hrvatskog pitanja.

Za rešenje toga pitanja danas se sve to više održavaju dva gledišta, koja sam prilikom verifikacione debate već izneo. Jedno je sporazumaška politika, a drugo šestojanuarska politika izražena u šestojanuarskom manifestu. Promotrimo malo da li je moguća sporazumaška politika i to još kako nam se ta politika danas postavlja na tapet. Da malo analiziramo i pogledamo!

Prije svega i tu sporazumašku politiku treba razdeliti opet na dva gledišta, i to, rešenjem hrvatskog pitanja na temelju ovoga Ustava ili uz reviziju Ustava. Gospodo, uz ovaj Ustav sporazumaška politika sa dr. Mačekom nije moguća. Ja ovdje to otvoreno tvrdim, i daj Bože da budem dogadajima demantovan. Na temelju ovoga Ustava može da bude sporazumevanja između dr. Mačeka i dr. Stojadinovića, ali nikako da se skine hrvatsko pitanje sa dnev-

noga reda, i konsoliduje država, već kako da se unitarizam dekomponuje, kako da se tiho i postepeno likvidira! Tu bi ova Vlada morala već jednom biti jasna, da progovori, jer to od nje zahteva celokupni narod. Je li ona za ovaj Ustav ili pristaje na reviziju Ustava? Ako, gospodo, iskreno Vlada želi sporazum sa dr. Mačekom, treba jasno da kaže, da li pristaje i na formalnu reviziju Ustava, jer praktično ovaj Ustav i ne postoji više. Ako ona ne pristaje na formalnu reviziju ovoga Ustava, onda, gospodo, da budemo na čistu, da je sporazum sa dr. Mačekom nemoguć. A ako se ipak dogodi čudo, — mada Isus Krist ne hoda više po zemlji, — pa se sklopi sporazum na temelju ovoga Ustava, ali tako da se to hrvatsko pitanje digne sa dnevnoga reda, to jest likvidira na zadovoljstvo većine hrvatskog dela našega naroda — ko zadovoljniji od nas, nas jugoslovenskih nacionalista, nas jugoslovenskih orijentisanih Hrvata. Evo, gospodo, ja ovde izjavljujem i u ime svoje i u ime svih naših prijatelja sa terena, da ćemo ne samo glasati za Vladu dr. Stojadinovića već ući svi u kojegod stranku hoćete a kamo li ne u JRZ, jer nama jugoslovenskim nacionalistima iz preka, prije je država, a onda stranka.

Kako, gospodo, uspeva sporazumaška politika dr. Mačeka i dr. Stojadinovića? Ja ću biti slobodan da vam pročitam izjavu dr. Vlatka Mačeka, štampanu u posebnom izdanju »Narodnog vala« od 24 februara 1937 g., koje je zaplenjeno i konfiskovano, a koja glasi:

„Da li se pokazuju kakvi rezultati sastanka sa Pretsednikom Vlade dr. Milanom Stojadinovićem? Kakovi rezultati . . . Pa svakom pametnom čovjeku je jasno, da je Stojadinoviću potrebno kao »ekspozitna roba« fingirati nekakve predradnje za sporazum. U stvari, međutim, dr. Milan Stojadinović vodi istu politiku koju su voditi i njegovi pretčasnici. Ipak držim, da je postupak Pretsednika Vlade od 6 siječnja 1929 g. bio mnogo pošteniji, jer je bio otvoren. Izboru uopšte nije nikakvih bilo, a kod izbora koje je vodio general Petar Živković, kao Pretsednik Vlade bila je dozvoljena samo jedna lista.

Tada u tome vremenu, cijelome svijetu bilo je jasno o čemu se radi. Prvi je bio Bogoljub Jevtić, koji je dozvolio da osim njegove liste bude postavljena i lista opozicije, ali je zato vodio izbore tako, da se nad tim snobivao cijeli svijet. Milan Stojadinović nadkrililo je Bogoljuba Jevtića u lukavosti zato, jer je nakanio svoju tobožnju „legitimaciju“ „zastupnika srpskoga naroda“ utemeljiti na općinskim izborima gde je kontrola mnogo teža, nego kod izbora za parlamenat.

U bezobzirnosti zato, jer su Jevtićeve izborne metode bile petljanija u prisposobi sa izbornim metodama Vlade dr. Milana Stojadinovića.

Najbolji primer su naknadni općinski izbori, koji su neki dan provedeni u Bečeju u Vojvodini. O tim izborima porazgovorićemo se još posebno.”

Dakle, gospodin Maček ovako pozdravlja g. Stojadinovića. (Jedan glas sa desnice: Preko Vas?!) Ne preko mene nego preko „Narodnog vala”.

Gospodo, kako to hrvatsko pitanje postavlja dr. Maček ono se rešiti ne može. To bi bila samo priprema za konačan raskid ove države. Jer, kad se postavlja princip triju naroda i zemlja hoće da se uredi na toj bazi, onda se možemo pitati, šta bi te narode vezalo skupa? Da se možda zemlja na toj bazi uredila 1918 godine možda bi danas stupila u čitavom narodu centripetalna sila prema unitarizmu. Kažem možda,

kako se danas pričinjavaju stvari. Ali, ako sada pokušamo urediti državu na osnovi Mačekovoj, to jest, nacionalne i političke individualnosti hrvatskoga naroda, tada bi u čitavome narodu nastupile centrifugalne sile, koje bi u svakom tom narodu delovale negativno prema ideji jedne države. I pitam se onda, šta bi sprečavalo hrvatski narod, koji se danas formirao na srpsko-hrvatskom sukobu — da budemo iskreni — da udesi političko-životnu vezu sa drugim susednim narodima? A ako se u Austriji pojavi Habzburg? Zar će to sprečiti g. Milan Stojadinović?

Međutim, gospodo narodni poslanici, ja rade ponovno izjavljujem u ime svoje i u ime mojih prijatelja na terenu, da mi niti sprečavamo, niti ćemo sprečavati; a i ne možemo sprečiti, — jer Kraljevska vlada tvrdi i to sa užitkom, da nas nema, — bilo koji sporazum. (Jedan glas iz većine: A koliko vas ima?) Bez obzira, gospodine, koliko nas ima, ali ja sam ovde pretstavnik ideje jugoslovenske, a vi ste pretstavnik Jereze. (Odobranje na levice).

Mi, jugoslovenske nacionaliste, hoćemo ovu zemlju pa kakva bila da bila. Ako pobjedi sporazumaška politika na principu jednoga naroda, mi ćemo tu politiku ne samo pozdraviti već ju s oduševljenjem, bez ikakvih ličnih i partiskih pogleda, podupirati, pa ako ta politika bude tražila i glave sviju nas. Ako pak pobjedi sporazumaška politika tri naroda, mi opet nećemo praviti nepravilike ali: pozdraviti je i podupirati nećemo. Već ćemo se opet skupiti, koliko nas zaostane i borićemo se za večnu ideju, za ideju jedinstvenog jugoslovenskog naroda, odgajajući u toj ideji našu decu, jer je ta ideja večna. (Odobranje na levice).

Ali, gospodo, ja moram nažalost, podvlačim, gospodo, to nažalost, da iznesem moju skepsu otvoreno i jasno: da ja ne verujem uopšte i u kakav sporazum.

Gospodo, bivši ministar i naš drug g. Pavao Matić, ovde je pred vas izlagao neke sitne probleme svoga kraja i u jednom pasusu, kad je govorio o sporazumima, ako se dobro sećam, rekao je doslovce: Kakav sporazum! Pa vi se ne možete sporazumeti ni s nama Hrvatima, koji smo u Narodnoj skupštini, a kamo li sa dr. Mačekom! To je kod nekih izazvalo smeh, jer nisu razumeli tragiku tih reči, kao što se mnogo toga ovde izrečenog ne razume. (Pljeskanje na levice).

Gospodo, tu leži naša tragedija. Hotimično i nehotimično neshvaćanje tih reči, sprečavalo je rešenje tog hrvatskog pitanja prekjučer i jučer. Nas jugoslovenske nacionaliste, koji smo kao takvi odgajeni i izgrađeni, ne možete i nećete da shvatite, kad iznašamo gravamine na teret Beograda, koje danomice potenciraju srpsko-hrvatski spor. „Jer nije u Vladi, zato govori, da hrvatsko pitanje postoji”, — takvi se neukusni prigovori čuju. Ja vas, gospodo, pitam, kad su Hrvati imali odlučujuću reč u vodenju državne politike, kad već nabrajate koliko je Hrvata bilo ministara? Ni jugoslovenske nacionaliste u ovoj zemlji nikada nisu imali odlučnu reč u vodenju državne politike, a kamoli razne pristaše Radićevog pokreta, koji su dolazili u raznim vladama da reprezentuju Hrvate prema inostranstvu. To je gola, golcata istina i to je naša tragika. Sada kao da čujem: pa zašto ste onda podupirali tu i tu vladu, pa čak i ulazili u tu i tu vladu. Odgovora evo sada!

Gospodo, prije 6 januara verovali smo u jugoslovenstvo pojedinih stranaka, podupirali smo te stranke u dubokom uverenju, da će taj jugoslovenski unitaristički program provesti. Ja sam bio pristaša

demokratske странке g. Davidovića. Kad sam se razišao od te странке, to je bilo 6 januara, kad je Njegovo Veličanstvo Kralj pozvao pod zastavu sve sinove ove zemlje. Ali kad sam se ja rastavio od g. Ljube Davidovića.... (Jedan glas sa desnice: Je si li imao pravo glasa?) Imao sam potpuno, možda Vi niste imali, možda ste bili negde drugde. Kad smo se rastali od g. Davidovića, nikad iz naših usta nije bila jedna zamerka rečena na račun g. Davidovića. Mi smo se sa njim rastavili kao što sam rekao malo pre, jer smo poslušali glas Velikog Kralja. Verovali smo u jugoslovenstvo g. Davidovića, i zato ga nikad nismo napadali. I, gospodo, kad je došao opet partijski život, mi smo i dalje verovali tome jugoslovenstvu g. Davidovića. Kad smo jednoga lepoga dana čitali gospodo, u novinama, da je na jednome banketu u Šapcu pred Žigom Šolom rekao, da je jugoslovenstvo za njega bila samo fikcija, to je bio jedan težak udarac nama Jugoslovenima, koji smo verovali u g. Davidovića. Ja sad pitam g. Ministra Mijovića, koji je ovde govorio, izgleda kao demokratski pristasa g. Davidovića, pitam ga, da li je on to govorio u ime g. Davidovića. (Jedan glas: Nije, nego u ime svoje!) Da je g. Davidović Jugosloven, ja bih se uveliko radovao. G. Ljuba Davidović, koga mi, bivše njegove pristalice, duboko cenimo, ima javno da kaže, da li je ono u Šapcu istina ili ne, pa onda ćemo razgovarati o njegovom jugoslovenstvu. (Odobranje na leviци.)

Gospodo, mi smo 6 januara postavili se uz zastavu, koju sam pomenuo pre. Od toga dana ostali smo verni toj politici. Od 6 januara do pogibije toga velikog čoveka pomagali smo i kritikovali razne vlade, ulazili smo i izlazili iz raznih vlada, uvek govoreći i u vladi i van vlade o raznim gorućim problemima, ali sve te probleme Beograd je ležerno shvaćao i naše jugoslovenske nacionaliste nisu razumevali, nisu nas hteli razumeti! Da ste nas razumeli danas ne bi država bila u ovom stanju. A jedini koji je nas jugoslovenske nacionaliste razumevao i kod koga smo uvek nailazili na potporu, bio je On, Veliki Kralj, Gospodar i stvaralac ove zemlje. (Složni povici: Slava Mu!) I sada bi se ovde mnogo toga moglo izneti, moglo bi se govoriti o sukobima unutar vlade i van raznih vlada, o internim ostavkama itd., ali ovde nije mesto da se o tom govori. Iako nam neki zlonamerni ljudi hoće da prebace da smo služili raznim Srškićima, Maksimovićima, Uzunovićima itd., odgovaramo: jest, služili smo. Ali da je Veliki Kralj danas živ, čitav bi svet danas video, zašto smo mi, jugoslovenski nacionalisti iz preka ili bolje, Hrvati jugoslovenske orijentacije, tako postupili.

Потпретседник Војко Чвркић: Господине посланиче, ја сам Вас мало час опоменуо, да у вези с политиком једне странке не узимате име Њ. В. Краља. Како Ви то чините поново, онда.... (Настаје граја на левици)... имам да изјавим, да у овој Скупштини како левица тако и десница служи великој националној идеји и према томе, господине посланиче, узимати име Његовог Величанства Краља и на тај начин макар било и посредно доводити Њега у везу са политиком Југословенске националне странке, ни најмање није допуштено.... (Настаје поново велика граја на левици, у којој се чују гласови: Ви нисте разумели, г. Потпретседниче!)... јер је питање о начину како се служи великој националној идеји, и кад је питање о начину како се служи тој великој националној идеји, онда се са истим правом у овом

Дому може свако да позове на то, да по своме политичком уверењу најбоље служи тој високој идеји, као што се и служи у овом Дому.

Manfred Paštrović (nastavlja): Ја ću, gospodo, poslanici, i gospodine Pretsedniče, da vam sada to objasnim... (Граја).

Потпретседник Војко Чвркић: Господо посланици, констатовао сам, да је употребљавање имена Његовог Величанства Краља у вези с политиком постало систем у овом Дому, а то се са овог места не може допустити. Са овога места не може се никако допустити, да постане систем у Народној скупштини, да се Његово Величанство Краљ означава као носилац политике Југословенске националне странке, јер Његово Величанство Краљ може само да буде носилац велике националне државне идеје. (Граја и повици на левици: Нисте разумели, Господине Потпретседниче!) Позивам вас, господо посланици, да се умирите, а господина говорника позивам да продужи свој говор. (Настаје поново велика граја. Др. Српко Вукановић: Ви то нисте разумели!) Господу са левице позивам да се умире, а господина Вукановића позивам по други пут да се умири и опомињем га на ред. Г. Цветића исто тако опомињем на ред, иначе ћу бити принуђен, да у крајњим својим санкцијама применим Пословник. (Поновно настаје велика граја на левици. Др. Српко Вукановић поново протестује). Господина Вукановића кажњавам записаном опоменом. (Др. Људевит Ауер нешто додајује). Господина посланика и бившег Министра др. Ауера позивам на ред. (Поновни бурни протести на левици). Молим вас, господо народни посланици, ја мислим да то што чините није начин за поступање у овом Дому. Ја сам са овога места казао само то што сам био дужан да кажем и поново истичем, да се никада не може допустити да у овом Дому постане систем: узимање имена Његовог Величанства Краља и довођење Његово у везу са политиком једне странке... (Граја на левици). А како се досада увек то чинило, то мислим да сам имао потпуно право, да тако поступим. (Поновни приговори и граја на левици). Изволите наставити, господине говорниче.

Manfred Paštrović (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, ovde se dogodio jedan mali nesporazum, jer, gospodo, ja nisam nikad rekao da se to odnosi na Jugoslovensku nacionalnu stranku. Ja sam rekao da jugoslovenski nacionalisti, dakle i vi jugoslovenski nacionalisti i sa desnice i sa leveice, svi jugoslovenski nacionalisti, imali su kod Velikog Kralja najveću potporu. (Burno odobranje na leviци). Evo stenografskih beležaka!

Потпретседник Војко Чвркић: Господо народни посланици, кад је говорник објаснио да је у том смислу говорио о Њ. В. Краљу и да се те речи могу схватити овако:.... (Узвици на левици: Јесте! — Одобравање на левици)... да на национализам има исто толико права левица као и десница, онда ја потпуно примам то његово објашњење. (Одобравање на левици).

Manfred Paštrović (nastavlja): Dakle, gospodo, da nastavimo. Da se vratim sada ponovo pre svršetka na sporazum. Kako sam već pre rekao, nažalost ja ne verujem u rešenje hrvatskog pitanja na temelju bilo kojeg sporazuma, a sada će neko pitati: A kako vi jugoslovenski nacionalisti, kako biste vi rešili to hrvatsko pitanje? Gospodo, i zato ima odgovor.

Ja sam maločas rekao, da se hrvatsko pitanje prekjuče moglo rešiti, juče malo teže, danas vrlo teško, a sutra nikako. Danas da budemo otvoreni i da vam otvoreno kažem, da je i nama vrlo teško rešiti taj problem. Stopocentno ne može ga više niko rešiti. Ja sam otvoren i iskren, ali još se po mom mišljenju može spasiti ono što se još spasti dađe. Evo kako, gospodo:

Vodenjem naše zemlje voljom, energijom, odlučnošću iskrenih, nekompromitovanih, realnih, uverenih jugoslovenskih unitarista, kojima je integritet ove zemlje conditio sine qua non. Uredjenjem države i dekoncentracijom vlasti do skrajnjih granica unitarističke države: Usvajanjem i provedenjem svih opravdanih zahteva hrvatskog dela našeg naroda, a koji nisu u sukobu sa pojmom jedinstva naroda i države. Jugoslovenska politika, koja će voditi ravnomerno računa o svim delovima jedinstvenog naroda o Srbima, Hrvatima i Slovencima kao takovim. Jugoslovenska politika, koja će vratiti poverenje naroda u državnu celinu, koja će vratiti veru u ravnopravnost svih delova našeg naroda, veru, da svaki dobronamerani Hrvat duboko oseti, da je Beograd isto toliko hrvatski kao i srpski i slovenački t.j. jugoslovenski! Kad bi ta i takva politika počela strujati u državnom životu Jugoslavije, ja verujem i duboko verujem, da bi i svi Hrvati, a ako ne svi a ono velika većina, a naročito sva hrvatska inteligencija, koja želi ovu zemlju, a koja se danas nalazi gotovo sva u Mačekovom taboru, sutra se vratiti ideji velikih hrvatskih otaca i sama obračunati sa onim ostacima frankovluka, koji ovu zemlju neće, koji neće Srbina za brata, već tuđina za gospodara.

Danas je još to moguće, sutra biće kasno! Neću da budem zao prorok, ali upamtite ove reči: sutra biće kasno.

Gospodo, mi jugoslovenski nacionalisti, sinovi hrvatskog dela našeg naroda, ostajemo i ostaćemo na braniku te jugoslovenske ideje i sutra kad će biti već kasno! Mi znamo našu sudbinu! Svesni smo položaja u kome se nalazimo! Ne tražimo, i previše smo ponosni da od nekog tražimo pomoći. Ožigosani smo kao izdajice i plaćenici Beograda i ako imamo čiste prste i čistu savest! I danas nosimo odgovornost za rad političkog Beograda za pogreške ove Vlade, iako je se odričemo. To je, gospodo, naša sudbina! Mi je primamo! Primamo je i za sutrašnjicu kad bude kasno i za prekosutrašnjicu kad bude već sve gotovo. Naše je, gospodo, mesto tamo uz bok onih jadnih, bednih ljudi po socijalnom položaju, kako sam na početku govora rekao, ali velikih po jugoslovenskoj ideji. Naše je mesto uz njih, uz njihove kolibe, koje su još i danas razgranjene po svim komšilucima Dalmacije, uz njihove familije, uz njihove žene, uz njihovu decu, jer smo im mi ulevali veru u jugoslovenstvo, jer smo im krivi, što im se kidaju vinogradi, pale kuće, ubija stoka, jer smo ih mi naučili da nisu ni izdajice, ni plaćenici kad osećaju da su Jugosloveni. (Živo odobravanje na levlci).

Ostaćemo s njima i prekosutra, prezreni od okolicе kao izdajnici, ali nikad neće biti u našim srcima ni tračak žalbe na to što smo ostali, jesmo i bili Jugosloveni. I niko i nikad neće uspeli da nas natera, da pokajnički uvidimo grehove svojih iluzija, jer jugoslovenstvo nije za nas iluzija. Jugoslovenstvo neće biti za nas iluzija pa makar ostali i sami samciti. A ako dođe i to prekosutra, isto ćemo svake godine da palimo kandilo na uspomenu Onog Velikog Jugoslovena, Stvaraoca i Gospodara ove zemlje, koji danas nemoćan leži na Oplencu, sa verom da

smo se odužili Njegovom životu, Njegovom radu i Njegovoj pogibiji, jer smo ostali i ostaćemo Jugosloveni do našeg zadnjeg dana. (Burno odobravanje i pljeskanje na levlci).

Потпретседник Војко Чвркић: Има реч народни посланик г. Милинко Милутиновић.

Милинко Милутиновић: Господо народни посланици, наша држава Краљевина Југославија постављена је на темељима земљорадничког сталеша. Зашто? Зато што у истој живи 80% земљорадника и радника који искључиво обрађују земљу. И, господо народни посланици, поставља се питање: да ли су сви они једнаки по свом имовном стању. Не, господо, они се по свом имовном стању деле на три категорије. У прву категорију долазе земљорадници бољег имовног стања, у другу категорију долазе земљорадници средњег имовног стања, а у трећу категорију долазе земљорадници сиротног стања. Сад да вам кажем, господо, колико у свакој од ових категорија може да има земљорадника.

У првој категорији земљорадника који су најбољег имовног стања има отприлике 5%; у другој категорији земљорадника који су средњег имовног стања има 35%, а у трећој категорији који су сасвим сиротог стања има 60%.

Сад да видимо, господо, како ови земљорадници, све ове три категорије, обрађују своју земљу.

Господо, сви земљорадници и из прве и из друге и из треће категорије морају у 4 сата изјутра да устану да виде своју стоку и да је нахране и да спреме сав потребан прибор који им за тај дан треба. А женскиње има да устане да им спреми ручак и друге потребе које укућанима тога дана требају.

Што се тиче земљорадника из прве категорије они иако можда имају довољан број чељади у кући дораслих за обраду земље, ипак немају могућност да обрађују сву ону земљу коју имају него морају да узимају раднике надничаре итд. Али оно што не могу да обраде морају да даду другоме напола, под кирију или ма како било. Из друге категорије земљорадници обрађују земљу своју или у недостатку своје земље узимају напола или под кирију од земљорадника из прве категорије. Што се тиче треће категорије, казао сам већ, да је то сиротиња која једва да има око два до три плуга земље, а има их и таквих који немају ни једног плуга а имају више чељади у кући. Такви земљорадници приморани су да узимају од земљорадника прве и друге категорије ијиве напола или под кирију. И сада замислите, господо, да тај човек мора да заради толико да плати кирију, и да мора да надничи, па да заради и плати ономе из прве и друге категорије. Или, ако узме земљу напола, он нема најпотребнијег алата, нема ни плуга ни ралице, и мора да иде код другог домаћина да заради па тек онда да може орати њиву.

Господо народни посланици, да видимо сада како се наш земљорадник храни и са чиме се храни на овако тешким радовима. Што се тиче земљорадника из прве категорије та кућа може да има свега и свачега, али иако има свега и свачега мора ипак да одваја од уста и да прода нешто да плати држави порезу и прирезу и све остале дације с којима га је држава оптеретила.

А о оном средњем сталезу да и не говорим.

Господо народни посланици, ја знам имао сам прилике да видим да има земљорадника који, ако ручају не вечерају, или ако вечерају не ручају; има, даље, земљорадника, који само на сувом хлебу обрађују своју земљу. Ви сте исто тако чули да сељак пости божићни пост, велики пост, Петровски пост и остале постове колико их има. Мислите ли ви да он пости зато, што му се пости? Не, он пости јер нема. — немају ни земљорадници чувава уста; умели би они да кркају, те још како, — али не могу, јер иначе не може да му стигне, па због тога пости да одвоји нешто од уста те да прода и да на тај начин набави-купи за потребе које су му нужне. (Одобравање). Да би земљорадник могао да своју земљу обради како треба, њему је потребно да има волове и кола, плуг, мотику, секиру, будак, дрљачу итд. — потребан му је алат, јер без алата нема заната. И тек кад он обради рационално ту своју имовину, тек онда му она може донети приход од кога ће да плати и порезу и прирез и остале државне дажбине, које се од њега траже и које га даве, и да набави намирнице и остале животне потребе. И кад земљорадник усеје своје имање, своје њиве житом и кукурузом, тек онда, наравно, може да очекује плод, који треба та усејана њива да донесе. Зато он чека да сабере своју летину како са усејаног земљишта тако и да обере воћке, виноград, шљиваре и калемаре. И сад, док он очекује да скида тај плод, одједанпут се наоблачи.

Шта бива? У целом селу настаје трка, кукњава, народ износи кандила и кадионице са тамњаном, износи неке конопце, мараме, којима су били везивани мртваци, зову углас мртваца који се утопио и све то у циљу да се моле Богу да град не убије летину или да вода не однесе ту летину. Али поред свега тога опет се деси случај да наиђе град и олује и упропасти земљораднику све усеве, тако, да у јесен нема да откине ни један комад кукуруза, нема да обере ни један комад воћке. После тога долази држава да тражи порезу и настаје питање одакле да избије то, одакле да дође до новца, кад му је олуја и град сву летину уништила, како усеве тако винограде, ливаде, воћњаке и калемаре, — све.

Не заборавите, господо народни посланици, да наш земљорадник храни сва жива бића на овој земљи. Ако нема хлеба, не може се направити никаква грађевина, не може се направити ни железница нити каква машина, топ, пушка, муниција. Не може се направити ништа што је човеку на овој земљи потребно, ако нема хлеба. А ко тај хлебац производи? Производи га земљорадник. Да видимо сад, господо народни посланици, да видимо у време инфлације што је од најпречих потреба земљораднику било потребно као што су алати, животне потребе и тако даље, како је набавио за своје потребе на тржиштима и пијацама и како их је уновчавао.

У време инфлације цена кукурузу и пшеници кретала се од 3—500 динара 100 килограма. Према овој цени земљорадник је могао купити за 180 килограма кукуруза или пшенице један плуг са прибором комплет; за 100 килограма кукуруза или пшенице, могао је купити једну ралицу, опет комплет. Ви знате, господо, да се услед рада са плугом или ралицом, раоник и цртало саједу и

услед тога земљорадник мора те поједине делове да замењује, и нове да купи. Један раоник за плуг се могао узети за 6 килограма кукуруза или пшенице. Један раоник за ралицу за 7 килограма кукуруза или пшенице, једно цртало за плуг за 7 килограма кукуруза или пшенице, једна мотика за 7 килограма кукуруза или пшенице, један секира за 8 кгр. кукуруза или пшенице. Осим тих алата који су земљораднику потребни били за орање, а које је земљорадник морао куповати још ваздан алатки, — да не набрајам, — он је морао набавити и остале намирнице. А ево како је то изгледало и како је то све коштало. Земљорадник је могао набавити један килограм соли за 700 грама кукуруза или пшенице, један килограм шећера за 4—5 килограма кукуруза или пшенице, један килограм кафе за 13—15 килограма кукуруза или пшенице, једну кутију машине-шибице за 250—300 грама кукуруза или пшенице и једно пакло дувана за 650—700 грама кукуруза или пшенице. Има ваздан других намирница које су сељаку потребне, — да их не набрајам — и које је земљорадник морао набавити.

Господо народни посланици, г. Претседник Владе Милан Стојадиновић нам је казао, и то је са правом тврдио, да се је стање код земљорадника поправило и да сад, на селу и код сељачког народа, као бајаги, рекама и потоцима тече мед и млеко. Ја сам, мало пре, навео какве су биле цене земљорадничких производа, и шта је он све у то доба инфлације за своје производе могао да купи.

Господо народни посланици, сада да видимо пошто и шта може наш земљорадник да купи у овоме добу поправке и тако доброга стања нашег земљорадника како то каже г. др. Милан Стојадиновић Претседник Краљевске владе и његова Влада.

Ево, господо народни посланици, сад, да земљорадник купи плуг, потребно је да прода 1000 кгр. кукуруза, зато, што се цена кукуруза креће сада на пијаци од 65—80 динара (*Живојин Димитријевић*: Није тачно, кукуруз је 90 динара! Претерујеш! Не треба 1000 кгр. кукуруза него 600 кгр! — *Радисав Вучетић*: Не може, не може за 600 кгр. кукуруза да се купи један плуг!)

Господо народни посланици, ако коза лаже не лаже рог. Кукуруз је данас на чачанској пијаци 65 динара. (*Живојин Димитријевић*: У Шапцу је 90 динара! *Михаел Бренчић*: И лане си исту песму певао! *Живојин Димитријевић*: Лањске године је био 65 динара кукуруз!)

Господо народни посланици, на пијаци је данас кукуруз од 65 до 70 динара од сто кгр. Да би сељак купио један плуг потребно је да прода 600 кгр. пшенице. (*Радисав Вучетић*: Живко, нема данас плуга без 1000 кгр!) Кукуруза више треба да прода наш земљорадник данас него у време инфлације 800 кгр. а пшенице више него у време инфлације а 420 кгр. него онда па да купи један плуг.

Господо народни посланици, да купи једну ралицу, данас земљорадник мора да прода 700 кгр. кукуруза, дакле, господо моја, данас више треба да прода кукуруза него у време инфлације 600 кгр. па да купи једну ралицу. (*Сретен Кузељевић*: Ралица данас кошта 160 динара! — *Живојин Димитријевић*: Ралице су нестале!). Један нов раоник за плуг данас се може узети само за 42 кгр. ку-

куруза. Дакле, данас земљорадник мора да прода више 36 кгр. кукуруза а пшенице мора да прода више 15 кгр. па да купи један раоник за плуг.

Да би се купио један раоник за ралицу потребно је 52 кгр. кукуруза продати, дакле више него у време инфлације, 45 кгр. кукуруза, а пшенице потребно је да прода 29 кгр., дакле више 22 кгр. па да земљорадник купи раоник за ралицу. (Сретен Кузељевић: А пошто може да је клепа? Урош Недељковић: Милинко ће клепати бесплатно!) Да сељак купи једно цртало, потребно је да прода 35 кгр. кукуруза више него у време инфлације 28 кгр. а пшенице више 20 кгр. Да земљорадник купи једну мотику потребно је да прода 35 кгр. кукуруза, дакле више него у време инфлације 28 кгр. а пшенице 13 кгр. па да купи једну мотику. Да земљорадник купи једну сикиру потребно је да данас прода 50 кгр. кукуруза, више 42 кгр. а пшенице 32 кгр. више него у време инфлације па да купи земљорадник једну сикиру.

Господо народни посланици, има још много алата који су потребни земљораднику за обрађивање земље: дрљача, копачица, косачица и разне друге справе и ситни алати, јер ако земљорадник нема алат он не може своју земљу да обрађује. И пословица лепо каже: Без алата нема заната.

Господо народни посланици, какав алат има данас наш земљорадник? Он нема готово никакав алат, нема плуг, нема ралице, нема мотике, а оно што има је изломљено и преполовљено. Земљорадник оре са плугом који нема више од два прста ширине, са мотиком која нема више од три прста ширине и са секиром која нема више од два прста ширине. А и оно што је од тог алата остало, пропало је неупотребљиво.

Господо народни посланици, данас је наш земљорадник дошао у ћорсокак, скоро у безизлазно стање. Да купи или бар да оправи справе пољопривредне данас, апсолутно му је то немогуће.

Господо народни посланици, чули сте како наш земљорадник стоји са пољопривредним справама, како их је добављао за време инфлације, а како стоји данас, и како их добавља.

Господо народни посланици, сада да видимо, како смо добављали животне потребе у време инфлације а како данас, какве су разлике за со, шећер, гас и остало. Да данас земљорадник купи један килограм соли треба да прода три и по килограма кукуруза, дакле, више 2 килограма и 800 грама, а пшенице 1 килограм и 750 грама, дакле више 1 килограм и 50 грама него у време инфлације; да наш земљорадник купи 1 килограм шећера треба да данас прода 21 килограм кукуруза, — дакле, више 16 килограма него у време инфлације; да земљорадник купи данас један литар гаса потребно је да прода 11 и по килограма кукуруза, — дакле, више 7 килограма, а да прода 6 килограма пшенице, — дакле, више 4 килограма па да купи један литар гаса; да наш земљорадник купи данас 1 килограм кафе потребно је да прода 65 килограма кукуруза — дакле, више 50 килограма, а пшенице 17 килограма више него у време инфлације па да купи 1 килограм кафе. (Урош Недељковић: Е, ту си се преварио, још више треба да се да!) Ваше је да добаујете! Да земљорадник купи једну машину, шибицу, потребно је да прода кукуруза једно кило и двеста грама, дакле, више 900 грама, а за килограм пшенице могла би се купити једна и по шибица; да

земљорадник купи једно пакло дувана потребно је да прода 4 килограма кукуруза, — дакле, више три килограма и 350 грама, а пшенице 2 килограма, — дакле, више 1 килограм и 300 грама него у времену инфлације.

Господо народни посланици, има вазда још других потреба, које земљорадник треба да купи и добави.

Ја вас питам, господо народни посланици, и питам Краљевску владу да ми овде каже, да ли је ово издржљиво, и да ли ми земљорадници можемо ово да издржимо? Не, браћо и господо! Све ово што треба земљорадник да добави, мора да мотиком и будаком да избије из земље у зноју лица свога и своје крви; да плати порезу, прирезу, набави алат, намирнице, које потребује и остале ситнице, и остало, када му се деси смрт, или какве друге потребе. Питам вас, господо, да ли се може ово да издржи? Ја, господо, овде тврдим да је ово неиздржљиво.

Господо народни посланици, мислите ли ви и да ли мисли Краљевска влада, да наш земљорадник не зна откуда је ово и зашто је овако. Зна наш народ! Када је извршена дефлација, онда је нашим земљорадничким производима пала цена, а свима осталим артиклима, као што су алати, животне потребе, остале су цене исте, као што су и раније биле.

Питамо се, господо, зашто је то? Зато што сву штету треба ми земљорадници да трпимо; а остала индустрија и банке да остану на истом, и да никакву штету не трпе.

Господо народни посланици, ја овде питам Владу г. др. Милана Стојадиновића, да ли смо ми сви држављани ове државе. Мислим и тврдим да јесмо, и када јесмо, онда треба и сви подједнако да трпимо штету и муку, а не неко да живи и да се размеће, а неко да се мучи и да му крче црева од глади, голотиње и босотиње.

Господо народни посланици, потребно је укидати царине и картеле. Само овако се може наш народ, а нарочито земљорадник, искупати из ове беде, у коју је упао. (Један глас из већине: Е, то си паметно казао!)

Господо народни посланици, ја сам вам рекао мало пре, шта ради сељак, када се наоблачи. Потребно је донети закон о накнади штете земљорадничких производа, пострадалих од елементарних непогода као града, поплаве, олује итд. Како тај закон да се донесе?

Треба да се разреже, као и остали порези и прирези, тако да се на цео народ разреже н.пр. 10, 15—20% на основни порез, да се просто у пореским распоредима унесе једна таква рубрика и да сваки порески дужник по тој скали, која би се разрезала, плаћа ту отштету, која би ишла у један фонд. (Гласови: Тако је!) И кад би град, олуја, поплава уништила једно село или целу општину, или цео срез, онда да изађе једна комисија, да извиди и утврди праву штету, и кад се све то установи, да он иде и на каси прими готов новац за штету, која му је почињена елементарним непогодама. (Један глас из већине: Али у комисији да буду сељаци, а не господа да примају само дијурне! — Смех.)

А шта се ради сада, кад земљорадника убије град, поплава и елементарне непогоде? Метне сељак руку за појас и иде до општине. Дође у општину. Они му кажу: Иди у срез! Он дође у

срез, али му тамо кажу: Иди у жандармериску станицу! Као да је неко покрао човека, или га истукао! Кад оде тамо, кажу му: Иди код економа! Он оде код економа, а економ каже: Доћићу да извидим ту штету и да је проценим.

Тако се онај сиромаш врати, најдајући се, како ће тај економ доћи и извидети штету и порадити, да му се та штета накнади. Тако тај сиромаш чека и хода свако јутро око куће и излази на пут да види, када ће доћи тај економ, и економ дође после месец дана, кад никаква трага од поплаве и града — леда нема.

Господо, ја не знам, куда то води? Треба отворено томе сиромашу казати: Кад те град бије, немој да идеш нигде и немој ништа да тражиш од никога, него гледај на који ћеш начин и откуда да живиш.

Господо народни посланици, ми на селу немамо позориште, немамо биоскопе, ми немамо свако вече оваке седељке као, дао Бог, што имамо ми народни посланици овде, и видите, како се може да ужива, — али помислите, да нисте народни посланици, и помислите да смо тамо на селу, да немамо тих уживања и проводње, као што се у вароши проводе. Ми изађемо да се проводимо и да видимо наше пријатеље, кад дођу заветине, кад се носе литије, и ми се тада скупимо да се видимо. Ја знам, да су се једном приликом нашла два старца на једном таквом скупу о заветини, кад се носе те литије, а обојица су били стари око 70 година. Један вели: Здраво пријатељу! Онај други каже: Здраво! Пита га онај први: А, богати, како се зовеш? Овај каже: Ја се зovem Милован. А ти? — Други му одговори: Ја се зovem Радован. — Одакле си ти? — Каже: Ја сам из Зубаца. А ти? Каже: И ја сам.

Дакле, обојица су били из једнога села, седамдесет година су имали, а нису се никада видели. Дошло је време да се тога дана ту састану.

Па онда има оваквих случајева. Код нас те литије једанпут у години дођу, и онда има случајева, где црква слави славу. Рецимо, код мене у Горачићима, црква слави славу Малу Госпођу, а у Котрани Велику Госпођу. То је све у години дана када се ми скупимо стари људи, а омладина, момци и девојке целог дана се играју. Ми немамо да куда идемо тамо, ми не идемо по кафанама, и ако има једна кафана, не можемо ући сви у исту.

Потребно је да се негде састанемо, да попиемо по чашу вина, чашицу воде и парче шећера, чашицу ракије с нашим пријатељима. Наш земљорадник отвори малу шатрицу и тога дана шатрише, али дођу финанси, реферишу га и пореска управа казни тог човека по 1000—2000 динара, а тај сиромаш није можда ту зарадио ни 10 дин. Па ја не знам, зашто да ово не буде ослобођено по тим заветинама. Једанпут у години долази заветина, и једанпут у години слави црква. Ако је г. др. Милан Стојадиновић такав добротвор народа, он треба да укине Уредбу о овоме и допусти слободно механисање на саборима, заветинама и црквеним славама. Влада г. др. Милана Стојадиновића се хвали и много труби како је за 1936/37. годину смањила земљораднику порез за 33%. Јест, господо, али на која земљишта? Само на оралицу, а ја вам кажем да порез није смањила на винограде, воћњаке, калемаре, шуме и другу врсту земље. Господо, Влада др. Милана Стојадиновића каже како је смањила дугове земљорадника и от-

писала једну половину дуга. Јест, једном руком је дала, а другом узела, јер је донела уредбу да народ у овако тешко доба какво нико не памти плаћа дугове; а ја тврдим да народ не може да плаћа, и да је у безизлазним приликама. Па да се запитамо, господо народни посланици, зар има некога ко не би био рад да се раздужи и плати своје дугове? Не, не, господо моја! Сваки би платио радо, још како би радо платио, само кад би могао. Ја вам кажем, господо, и кажем и г. дру Милану Стојадиновићу, да наш земљораднички свет зна ко је њега спасао од дугова; да наш земљорадник зна да су до 1932. године банке и банкарари музли земљорадничке краве, јели сир и кајмак, а наш земљорадник јео је сурутку и суву кору хлеба. (На левици плескање). А сада сте ви, господо народни посланици са деснице, дали такво овлашћење г. др. Милану Стојадиновићу, те је донео Уредбу за плаћање земљорадничких дугова тако, да поново банке и банкарари једу кајмак и сир, а земљорадник да и даље једе сурутку и суву кору хлеба. Опет понављам: не брините се много, господо народни посланици; зна добро наш земљорадник ко га је спасао од дугова.

Господо народни посланици, ми не би имали шта против да је Уредба правилно донета. Цене наших производа пале су за 75% према оним ценама које су биле за време инфлације, па, бар, да је за толико био отписан дуг! Оних 25%, што би остали, то би имале банке да сносе. Зашто? Зато, што су наплаћивале незаконите интересе. На пример, наплаћивале су од 20 до 50%.

Господо народни посланици, није само у тешко економско и финансијско стање дошао земљорадник него је дошао у тежак и безизлазан положај и наш ситни занатлија и ситни трговац, механџија и радник итд. И они су дошли у немогућност плаћања. Зашто, господо народни посланици? Одговор ћемо добити лако и то одмах. Зато што је земљорадник као његов потрошач дошао у тежак економски и финансијски положај, а занатлија, ситни трговац, механџија и радник имају највећу добит од сељака. Поред овога, претоварени су и великом порезом и прирезом, трошарином и осталим дажбинама како државним тако и општинским те су тако и они доведени у немогућност плаћања својих дуговања како новчаним установама, — Народној банци — тако и осталим повериоцима. Верујте, господо народни посланици, ја сам у Гучи и Чачку улазио у радње код трговца и код осталих занатлија и механџија да и они вапију, кукају и питају: па куда ће да се оде са овим наметима а послови посве слабо иду. О раднику да и не говорим. Они су потпуно остали без посла а рада нигде нема.

Господо народни посланици, нарочито ви са деснице, па када сте тако добродушни ви и ваш г. др. Милан Стојадиновић, па зашто и ове људе не заштитите него јадују и вапију за помоћ? Господо народни посланици, ја тражим да се хитно донесе закон и за ове људе, да се они заштите, да се и њима смање дугови учињени до априла 1932. године. Ово је потребно учинити што пре, јер ће после бити доцкан када постану бескућници а после овога богзна шта ће наступити и до каквих нежељених последица може доћи.

Господо народни посланици, Влада г. др. Милана Стојадиновића предложила нам је овде овај државни буџет расхода од 10 милијарди и 625 милиона и толико исто прихода. Влада нам овде не каже, колике се суме још крију у Финансијском закону и осталим амандманима које тражи Влада г. др. Милана Стојадиновића и његов Министар финансија. Господо народни посланици, кад се горњој цифри додаду још буџети девет бановина, онда ја, господо народни посланици, тврдим да целокупни буџет који Влада тражи да буде озаконен и изгласан износи цифру од 16 милијарди 625 милиона динара. Господо народни посланици, када загледате, ви ћете видети да се ове милијарде имају већином да наплате од беднога земљорадника, који је већ погрбљен од плаћања, да се наплати путем посредних и непосредних пореза, па, господо народни посланици, за Бога, милијарде се не купе као нека пљева.

Ја вам читаво време доказујем у каквом се стању налази наш земљорадник. Господо, да је у овај буџет унесена једна милијарда за регулисање инвалидских потреба, ја бих гласао за овај буџет, да је унето 4 милијарде за нашу војску, за наоружање и остало ја бих гласао за овај буџет; да је унето две милијарде за израђивање путева, школа и других просветних установа ја бих гласао за овај буџет и, напослетку, да је у овај буџет унета једна милијарда за унапређење вођарства, виноградарства, калемарства, сточарства, и осталих пољопривредних грана, од чега би наш земљорадник видео користи, ја бих гласао за овај буџет.

Шта у њему видимо? Видимо да се уноси 5 хиљада и нешто више да се постави нових чиновника. Господо, докле ћемо ићи са постављањем тога чиновништва. Па, знате шта, а нарочито ви са левице, зашто то треба Влади др. Стојадиновића? Ево, зашто да чиновнике који им не годе, а који нису у ЈРЗ пензионисе, а да се створи већи број пензионера, а нове своје да постави и створи нову гласачку војску за ЈРЗ. Господо народни посланици, немам ја ништа против чиновништва. Тачног и исправног чиновника треба добро платити и од њега тражити сваку исправност до ситница, да по закону обавља посао (Пљескање на левици). Од овог броја, што ће се поставити, ко ће бити постављен? Господо народни посланици, биће постављене већином женске, а треба поставити искључиво мушкарце, јер, да Бог сачува, да дође до рата, ко ће бити први да тамо иде? Први ће бити мушкарци, а када би планула пушка или топ, жене ће побјећи у мишије рупе. Господо народни посланици, казаћете да сам ја противник женских. (Смех) Не, господо, нисам ја противник него оне требају да се удају за чиновнике, па да гледају кућу, деца да буду добре домаћице, а да мушкарцима места уступе.

Овде ја, господо, изузимам женске које су учитељице или су свршиле за докторке и које су стекле права на државну службу.

Господо народни посланици, Влада др. Стојадиновића намерава да спроведе и Конкордат и ја хоћу да вам прочитам једну резолуцију, која је мени упућена као народном посланику (Говорник чита текст те резолуције).

Исту овакву резолуцију добио сам и од осталога свештенства и то од господина Душана По-

повића, намесника за свештенство из Гуче, коју је потписало око 500 грађана; од г. Миодрага Шолајића, свештеника парохије гораичке; од г. Милована Недовића, свештеника парохије Вича, са потписима 420 грађана; од г. Чедомира Константиновића, свештеника парохије которашке, са потписима 500 грађана; од г. Новице Милићевића, свештеника парохије Припачке, са потписима 400 грађана; од г. Жарка Лазовића, свештеника парохије лучке, коју је потписало 350 грађана; од г. Јова Гајдерева, свештеника парохије Драгојевац, коју је потписало 350 грађана.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Милинко, прошао је већ сат, а време је поодмакло. Имаћемо времена да говоримо о Конкордату ако Бог да.

Милинко Милутиновић (наставља): Сад ћу бити готов. Господо народни посланици, ви сте чули из ове резолуције, коју сам ја прочитао, шта кажу свештеници и ја кажем: Нека Краљевска влада господина др. Милана Стојадиновића загризе да донесе овакав Конкордат кад је цео православни народ против Конкордата.

Господо народни посланици, ми смо овде чули умесних и објективних критика са стране мојих предговорника из опозиције, а чули смо и говорнике са деснице који помажу Владу господина др. Милана Стојадиновића, како говоре како је нарочито сељачком народу добро и како су му обезбедили потпуно његову егзистенцију, као да је учињен некакав препород. Господо са деснице, да вам испричам једну причу. Дође Радован код Петра на славу, а Радован и Петар нису лепо живели, него су били у свађи, све док Радован код Петра није дошао био на пиво. Пошто се били измирили, Петар постави Радована у врх софре да седи и даде му прву чашу вина да напије. Кад је овај узео да чита у славу, он је читао у част славе и почео набрајати и благосиљати. Онда ће Петар рећи Радовану, пошто је завршио читање уз чашу: испи, Радоване, чашу, доста је, немој ме више благосиљати. Све што говориш нека буде мени, а оно што мислиш нека буде теби! Ја ћу господи са деснице да кажем обратно: оно што господина са деснице говоре нека буде Влади, а оно што мисле нека буде нама и земљорадницима! (Пљескање на левици.)

Господо народни посланици, кад су сви говорили о хрватском питању, дужност је и мени да кажем неколико речи о томе као земљорадник.

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим Вас, господине посланиче, завршите говор, време је доста одмакло.

Милинко Милутиновић (наставља): Господо, што се тиче хрватског питања, немојте се ви пишта бринути, сељаци ће најбоље решити то питање. Ми сељаци одавде и сељаци из Хрватске знамо да смо браћа и један народ и да се ми земљорадници на једној и на другој страни мучимо и радимо и ми морамо бити сложни. У противном на нама ће се највише кола сломити. Што се тиче лично мене ја изјављујем да сам ја присталица акта и манифеста Блаженопочившег и Великог Краља Александра. И ја остајем до краја веран тој идеји и тој политици, па таман ме то и живота коштало. Одатле ни једне стопе, ни једног корака нећу отступити. (Одобравање на левици.)

Господо народни посланици ви са деснице, много кадите Влади. Кадите много кадионицом на све стране, али, господо, ја не знам, напоследку, о чију ће се главу разбити та ваша кадионица.

Ви сте, господо, чули моја излагања, чули сте у каквом се стању налази наш земљорадник, и када се он у таквом стању налази, како сам то напред изнео, ја изјављујем да ћу гласати против овога буџета. (Одобравање на левици.)

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. др. Антон Новачан.

Dr. Anton Novačan: Gospodo narodni poslanici, a ja bih skoro kazao: i poštovane prazne klupel! Ja bih bio za to da govorim sutra, ali pošto se Pretsedništvu toliko žuri, ja ću ipak nešto malo da govorim, ne doduše, toliko koliko sam mislio da govorim, ali ću ipak nešto malo reći, jer mislim da je bolje govoriti uspavanim ljudima nego li pospanim saveštima.

Gospodo, ja sam dosta slušao vas iz većine i gospodu iz levice i konstatujem, da iz vaših redova nije došlo u ovu budžetsku debatu ništa naročito. Ja ne mislim da vas moguće time вредам, али бар да седите данас овде, кад један човек хоће нешто паметно да вам каже.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине посланиче, немојте на тај начин изазивати дискусију.

Dr. Anton Novačan (nastavlja): Има толико проблема, има толико питања, која би требало изнети баš у буџетској дебати. Ако аналишемо све што се овде рекло, било би ту нешто мало цифара, и као што рече г. Банић, мој уважни колега, чули смо и ону стару хармонiku, такозвано хрватско питање. Друго ништа нисте казали. То важи не само за вас са деснице, него и за поштовану господу са леvice,

Ја сам имао намеру да говорим данас о једној врло важној ствари, о васпитању народа, али пошто вас има тако мало, пошто сте у тако маленом броју, ја ћу ову моју малу didaktičku ствар да прескоћим, и да мало загрзем у оно што ће вам у ово касно доба бити као mala injekcija, као mali potstrek, да сасвим не заспите. (Одобравање на левици.)

Gospodo narodni poslanici, ja odmah u početku govora izjavljujem, da ću glasati protiv predloženog proračuna, kao disciplinovani član moga kluba.

Slušajući i čitajući govore gospode narodnih poslanika u ovoj debati ja moram da konstatujem, kako ni jedan govornik iz vladine većine nije dao izražaja velikoj brizi onih patriota u zemlji, koji nisu narodni poslanici. Ni jedan govornik iz vladine većine nije pokušao da odastre pred nama vidike i horizonte, dobre ili zle, kojima idemo u susret, bilo da nam nacрта јасну слику опћег нашег станја, било да нам покаже неке нове путеве, којима треба да поде наша уједињена Kraljevina, ако се хоћемо одржати на сунцу међу народима и државима ове данашње од utakmica usijane и кипуће Evrope.

Gospodo, ja mislim da imamo pored političkih i partijskih problema, jedan naročiti problem, koji se meni čini najhitniji. To je vaspitanje naše omladine, muške i ženske za borbu protiv unutrašnjih i spoljnih neprijatelja, za životnu borbu pojedinaca, za lepo lice naše zemlje u kulturnom pogledu, za inicijativnost na svim područjima нашег привредног разvijanja и — najzad vaspitanje naše omladine u pravcu

duboke nepokolebive i vatrene ljubavi prema Otadžbini.

Kakva je naša omladina? Ja sam tu skoro u Beogradu sreо dečaka, koji je u zavadi sa drugom upotrebio najordinarniju psovku. Ja sam toga dečaka na lep naći ispitao i na moje zaprepašćenje doznao sam od njega, da on u svojoj desetoj godini ne ume, da čita i da piše, i da ne zna niti „očenaš“. Takvih dečaka ima, gospodo, od Ljubljane do najjužnijih granica na hiljade. Naša je osnovna škola sterilna, jer je automatska, ona ne prosvetljuje, ona često detetu ne pripaljuje prvo svetlo prosvete već ga pod površnom disciplinom naučava tehničkom znanju čitanja, pisanja i računanja. Kako pravoslavna tako i katolička kateheza ne uspevaju niti da dadu detetu pravilno poimovanje o dobru i zlu, kamoli da bi ga usposobile za moralnu čvrstinu. Naše srednje i visoke škole produkuju intelektualni proletarijat, i dok naša trgovačka flota, koja bi morala raznositi naše produkte na sve strane sveta, postaje ruglo naše zemlje sa 15 miliona stanovnika i 900 km. jedinstvene morske obale, taj nezaposleni intelektualni proletarijat, čiji se broj iz godine u godinu umnožava, očekuje zaposlenje od države i psuje tu državu i traži utehu i negativnu satisfakciju u marksističkim teorijama te na kraju ipak uspeva da ga država hrani po svojim kaznionama. Ja neću ovde da govorim o vaspitanju naše muške omladine u vojsci, ja se okrećem našem selu i pitam vas, gospodo, što čini državu ili društvo za našu seosku omladinu, kada ona izade iz sterilne osnovne škole? Upravo, što činimo u pogledu vaspitanja za onaj višak muške i ženske omladine, koja ne može ostate na rodеној груді već mora u beli svet s trbuhom za kruhom. Niti se za njih brine država, a još manje društvo pa vidite, eto, prekrasne rezultate ovog нашег zločinačkog nehata. Istina, život sam i prirodna inteligencija tih beskućnika često nadoknađuju manjak brige od strane države i društva, ali uza sve to hiljade i hiljade proletarijata tonu u očajnom cinizmu i vide u državi ne svoju otadžbinu, već tirana i mučitelja.

Stoga gospodo, ja od svega srca pozdravljam predlog Pretsednika Finansijskog odbora g. Vojislava Janjića, da se osnuje ministarstvo za propagandu. Ja mislim, da g. Janjić sa tim predlogom nije imao pred očima neko propagandno ministarstvo za propagandu momentanog režima ili neke momentane partiske konstelacije. Ministarstvo za propagandu trebalo bi imati niz sekcija za seosku i gradsku, za mušku i žensku omladinu, sekciju za predvojnu obuku omladine itd. itd. dok bi partiska dnevna politika morala biti isključena iz delokruga takvog ministarstva. Naprotiv, ono bi moralo biti u stalnoj vezi sa našim prosvetnim, humanitarnim vanškolskim vaspitnim institucijama. Njegova ideja vodilja bio bi jugoslovenski nacionalizam, etički nacionalizam, koji je toliko potreban našoj omladini. Ukinimo već jednom ovo današnje slabokrvno smučarsko Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda. Kakve je ono rezultate dalo? Mi odista ne trebamo ministarstva za isključivo gospodski sport, ali nama je potrebno ministarstvo za propagandu sa opširnim delokrugom za spasavanje naše omladine. Jer, gospodo, krajnje je vreme da se stane na put ciničnom razvratu нашег јавног mišljenja. Ko još u nešto veruje, ko još nešto poštuje? Zatrovanost јавног mišljenja, gospodo, uzrok je polovini sviju naših nedaća. Nisu vlade uvek jedini krivci. Svaka vlada jeste, ili bar trebalo bi da bude do 9/10 strogo poslovna vlada i tek ona 1/10 njenog rada neka bi obuhvaćala političke, socialne i kulturne principe, ko-

jima se ona rukovodi u svim resornim poslovima. Da sam ja pretsednik Kraljevske vlade, ja bih svakom ministru pod pretnjom smrtne kazne zabranio da govori narodu o politici, o partijskoj politici, o onim glupostima, koje smo navikli od Ujedinjenja ovamo da slušamo iz ustiju pojedinih Ministara. O politici jedne vlade neka se izjašnjava i to retko — vrlo retko samo Prestednik Vlade. Mi vidimo, gospodo narodni poslanici, kakav autoritet ima jedan Hitler, koji ima, kada govori, milione pobožnih slušalaca, a to samo zato što ume da čuva svoj autoritet, ne samo svoj lični autoritet, nego autoritet ideje, na kojoj se osniva njegova politika.

Ali, gospodo, da bi se imalo autoriteta u politici, treba da je ta politika jedinstvena, homogena i svakom građaninu razumljiva i pristupačna, i što je najvažnije, ta politika mora biti narodna i narodska; tako da celokupan jedan narod vidi, da su u njoj obuhvaćeni svi njegovi moralni i materijalni interesi, sva njegova strahovanja i zebnje za njegov opstanak, za njegovu sadašnjicu isto tako kao i za njegovu budućnost.

Kad kažem da mora biti jedna uspešna politika samo narodna i narodska, ja pri tom ne mislim na nijedan kod drugih naroda postojeći oblik vladavine. Niti na demokratiju, niti na fašizam i autoritativizam, niti na najnovije poduhvate vojnih krugova u Tokiu i u Varšavi. Meni lebdi pred očima ona forma vladavine, koja jedino odgovara potrebama našega naroda. Zašto ašikovati na levo i desno, zašto historijske analogije, zašto ove kopije od suseda? Ja mislim, gospodo, da je Blaženopočivši Viteški Kralj Aleksandar našao najbolje rešenje ovog pitanja, jer ideja šestojanuarska kao volja da se sačuva državno i narodno jedinstvo ostaće fundamentalna ideja ove Kraljevine. Današnja Vlada proćice, i još mnoge druge vlade proćice, ali volja šestog januara neće proći.

Tu moram i ja da se dotaknem pitanja naših stranaka kao faktora političkog delanja. Od Ujedinjenja ovamo imamo toliko stranaka i strančica kao što ima naša zemlja reka, potoka i potocića. Najnovija stranačka formacija jeste JRZ, danas guvernementalna, a sutra Bog zna što će biti od nje. Ja neću govoriti ovde o ličnostima vladinog trojstva, koje predstavljaju ujedno i partijsko trojstvo JRZ, ja ću podvući samo inkompatibilnost političkih principa, koje predstavljaju pojedina gospoda tog partijskog trojstva i trojstva u vladi. Ja se bojim, gospodo, za opstanak JRZ, jer ne mogu verovati, da bi mogao srbijanski deo JRZ trajno da ostane u spregi sa klerikalizmom. Moguće je JRZ zamišljena od jednoga člana njenog trojstva u vodstvu kao neka societas leonina. Gospodo, ja mislim, da vi Srbi i Hrvati retko čujete pravu istinu o slovenačkom klerikalizmu. Ja neću da padam u način onih slovenačkih naprednjaka, koji u partijskim bojama iznose pred vas sliku našeg klerikalizma. Ja sam daleko od svake partijske mržnje prema g. Korošcu i ja gledam na naš klerikalizam kao na jedan faktor, koji nije kako neki misle tek jedna domaća slovenačka zadeva, nego je jedan od najkrupnijih državnih problema. Ja sam, gospodo, pred vama iskren. Ja ne mislim u Ljubljani jedno, u Beogradu drugo, u Zagrebu treće — niti ja skidam na putu iz Beograda ovu „šik“ kravatu i na Zidanomostu mećem oko vrata popovsku ogrlicu — ne, gospodo, ja sam u Beogradu takav kao i kod moje kuće. Ja sam slovenački antiklerikal, ergo i jugoslovenski nacionalista.

Gospodo, i Srbi i Hrvati primili su kršćansku veru dobrovoljno, bez nasilja, dok smo mi Slovenci blagovesti Hristove nauke skupo platili.

Platili smo je sa žrtvom naše političke, socialne i duhovne slobode. Jer uporedo sa pokrštenjem išlo je zavojevanje naše zemlje od franačkih, bajuvarskih i romanskih propovednika nauke Hristove. Bilo je Črtomira, bilo je junaka, ali na kraju podlegla je i ona stara slovenska Gorotanja. Nova organizacija vlasti u nasilno pokrštenoj zemlji značila je fizičko zarobljavanje naših predaka i njihovog zemljišnog poseda. To su prvi počeci nemačko-romanskog feudalizma koga je predvodila rimsko-katolička crkva. Sa našim narodom postupalo se kao sa robovima. Znete li, gospodo, što nam govore krstovikriži na raskrnicama, naše kapelice i one lepe bele crkvice na brežuljcima i gorama! Križ u našem selu bio je u prvo doba kršćanstva kao kasnije onaj Geslerov klobuk u Švajcarskoj. Ko se nije poklonio križu na vidan način, prolazeći kraj njega, bio je izubijan ili ubijen. To je, gospodo, historija. A crkvice? Kada se je nemačka feudalna gospoda nagrešila i nauživala plodova naših seljaka, u svom bigotizmu imala je potrebu, da se miri sa Bogom, pa je stoga zapovedala raji i raja je gradila crkve, raja je skapavala, ali one bele crkvice još stoje.

Tako su prohujala preko naše tesne zemlje stoleća.

Ali za čudo, gospodo, bilo je i otpora i kroz sva stoleća tinjala je u Slovencima slobodarska misao, koja nije propustila nijedne zgodne prilike. Ja ću vas potsetiti samo na doba reformacije, na Primoža Trubara, na doba proti-reformacije, na žrtve biskupa Hrena, na lokalne, u kronikama spominjane, bune odlučnih pojedinaca — ali što da čeprkamo po historiji? Imamo mi lepih primera iz nedavnog vremena, jer se još sećamo, kako je u ime katoličkog morala biskup Jeglič dao spaliti čitavu nakladu pesama Ivana Cankara. Biti u Slovenačkoj antiklerikalac znači borbu za slobodu, ne za neku antiklerikalnu partiju, nego borbu za cilj, da bi se što brže prosvetile mase u nacionalnom duhu i tako zbacile sa sebe onu danas već malo smešnu prevlast i tutorstvo rimskokatoličkog klera. U debati o konkordatu imaćemo, nadam se, dosta prilika, da dokažemo i pokažemo, što je Vatikan što je katolička akcija, što je naš klerikalizam i što je rimski klerikalizam uopšte. (Pljeskanje na levlci).

Ja moram da se osvrnem ovde na govor jednog narodnog poslanika iz redova većine, tu skoro u verifikacionoj debati, kada je dotični narodni poslanik slavio g. Korošca i kao tvorca majske deklaracije i kao onog hrabrog ministra u kabinetu g. Petra Živkovića, koji je videći tobože strašnu korupciju u tom kabinetu, dao ostavku na položaj ministra. Gospodo, ja cenim g. Korošca, cenim ga lično veoma. On je politički hedonista, on je gurman, on je možda u sebi malo i poganin, jer on vole da čita i Plutarka i Tacita. Ali, gospodo, ako mu je majska deklaracija jedino nacionalno političko delo — g. Korošec je lane govorio o majske deklaraciji na radiu lepo i istinito — ako g. Korošec nema ništa drugo da pokaže, e, onda ja tvrdim, da neće ući u jugoslovenski Panteon, jer Majska deklaracija nije samo njegovo delo nego je i rezultat odlučnog i pozitivnog stava nas nacionalista za vreme velikog rata. (Pljeskanje na levlci).

Ja se pitam, da li bi se bili bez Majske deklaracije dogadaji 1918 god. drukčije razvijali, nego što su nam poznati, — hoću reći, i bez Majske deklaracije naše oslobođenje i ujedinjenje bilo bi svršen čin, ali je opet istina da bez Majske deklaracije g. Korošec ne bi danas bio to što vi iz većine mislite, da on jeste. Majska deklaracija je koristila g. Korošcu, koji nakon fatalne nagle smrti velikog borca dr. Kreka postaje vrhovni šef slovenačke ljudske stranke. Ali su Majskoj deklaraciji prethodile žrtve jugoslovenskih nacionalista, koji su sedeli u austrijskim kazamatima u Gorici, u Ljubljani, u Gracu, prethodio je njoj požrtvovan rad pokojnog dr. Žerjava i danas hvala Bogu još živog g. dr. Kramera, prethodile su toj Koroščevoj deklaraciji žrtve u Judenburgu, u Radgoni Muri i ja tvrdim, gospodo, da je glava samo jednog streljanog našeg buntovnika nacionaliste više pripomogla našem oslobođenju ispod Austrije nego cela Majska deklaracija i da g. Korošec za Majsku deklaraciju nije angažovao svojih pristalica, najviše vrljih naših seljačkih žena, jugoslovenske nacionalne sile, koje su za vreme rata organizovale svoje redove, bile bi i protiv volje g. Korošca i njegovih prijatelja dovele Slovence u Jugoslaviju. (Pljeskanje na levici i usklici: Živeo!)

Vi znate, gospodo, da je Vlada g. Petra Živkovića raspustila klerikalnu gimnastičku organizaciju »Orla« i da je tada proglašen »Soko« kao jedino dozvoljena gimnastička organizacija u celoj zemlji. Vidite, to je bio razlog, što se je g. Korošec požurio iz Vlade g. Petra Živkovića, to i još neki drugi slični razlozi, o kojima neću da govorim. Samo ne strah od korupcije ili neko političko jasnovidstvo.

Gospodo, meni se čini, da je g. dr. Stojadinović u neprilici i pred Srbima i pred Hrvatima radi te svoje sprege sa klerikalima pa se teši sa Molierom: »Je prends mon bien, ou je le trouve« — uz sugestiju od strane g. dr. Korošca koji da tobože ima u Slovenačkoj većinu. Da, imao je g. Korošec u Slovenačkoj većinu, ali uvek samo manju ili veću relativnu većinu, dok poslednji opštinski izbori dokazuju, da relativna većina g. dr. Korošca od sviju upisanih birača u Dravskoj banovini iznosi tek 30%—35% i to, kada je na vlasti — i to, kada ima diktatorsku vlast nad Slovencima, kao što je danas slučaj. Pa nije ni čudo. Dravska banovina sve se više industrijalizuje i proletarizuje tako da se čisto seljačko stanovništvo smanjuje, a novi proletarijat nije klerikaln. Šta više prilike u Slovenačkoj, kako se razvijaju pod današnjim režimom takve su, da kada bi Slovenačka bila ostavljena sama sebi ja, gospodo, ne znam, ko bi mogao, zbog klerikalnog terora, da jamči za mir i red, kad ne bi bila činjenica, da nacionalni napredni redovi stoje u borbi sa klerikalnim režimom na legalnom tlu.

Gospodo, ja ću biti malo nestašan, pa ću postaviti pitanje: šta mislite, što bi učinio g. Korošec kad bi silom prilika ispao iz Vlade g. dr. Stojadinovića? Mi znamo, da je otišao iz šestojanuarske Vlade — ravno u punktacije. (Glasovi: Tako je). A znate li kuda bi on danas? Danas bi otišao u federaliste, ne, on je veliki taktičar i spretan vođa, on bi otišao u autonomiste, on bi morao otići najmanje u autonomiste jer g. Korošec nije gospodar svojih odluka i ne vodi ličnu politiku već je eksponent klerikalne politike, koja je danas takova kao što je bila 1914. Postao bi od dr. Mačeka neželjeni doduše ali ipak dobrodošli sekundant, ali on bi doživio je-

dno prvo veliko razočarenje u Slovenačkoj. Ostavile bi ga pristalice, za uvek bi ga ostavile, nestalo bi u tren oka slovenske klerikalne partije, jer ja vam ovde, gospodo, najsvečanije izjavljujem da slovenačke mase nisu bile u svojoj političkoj svesti i u podsvesti nikad jugoslovenskije i nikad antiklerikalnije nego što su danas (Odobranje i pljeskanje na levici), pa je zato velika greška g. dr. Stojadinovića, kad kalemi ovu jugoslovensku bazu sa staromodnim klerikalizmom i dopušta strahovladu klerikalaca u Slovenačkoj, kakvu si oni nisu dozvolili niti pod najkonzervativnijim austrijskim režimima. (Glasovi: Tako je!)

Kao što sam to već kazao u budžetskoj debati prošle godine, ono što g. dr. Maček pristalica u Slovenačkoj ima, to su mahom sa klerikalnim režimom nezadovoljni elementi uz hrvatsku granicu ili onaj tip našeg seljaka, koji još veruje u Mačekov socijalni seljački program. Ali, i jedni i drugi jesu više manje negativistički elementi, to jeste, oni simpatišu pokret dr. Mačka, jer misle da vode time najradikalniju opoziciju.

O onome, što zadaje tolike brige našoj unutrašnjoj politici i što se zove „hrvatsko pitanje“ naši ljudi nemaju pojma. Socijalna struktura Dravske banovine to ne dozvoljava. Višak slovenačkog stanovništva na tesnoj teritoriji Dravske banovine, koji ne može ostati na rodnoj grudi, pred ujedinjenjem, razlevao se u Austriju sve do Beča, emigrirao je u Ameriku i druge prekomorske zemlje dok danas traži zaposlenje, i unekoliko ga nalazi, po širokoj Jugoslaviji, i među Hrvatima i među Srbima. Postavite dakle carinsku i političku granicu kraj Brežica, dopustite i pristanite na federativno uređenje Jugoslavije, videćete, da će samostalna Slovenija u roku od jedne godine dana morati da zatraži u Društvu Naroda neku prekomorsku zemlju kao koloniju ili će g. dr. Krek, nagovestiti rat nekom našem susedu u svrhu osvajanja novih teritorija, gde će da se smesti onaj prirodni višak našeg stanovništva. Gospodo, to je nevina šala, ali u njoj ima gorke istine. Slovenci imaju Hrvatima što-šta da zahvale. Slovenci bili su uvek mezimče Hrvata iz Zagreba i ja duboko žalim, što je u poslednjem deceniju između nas i Hrvata sve reda ona divna pesmica „Slovenac i Hrvat“. Neka nas braća Hrvati razumeju, oni mogu sebi dozvoliti političku romantiku i po našem mišljenju sasvim nepotrebnu borbu za sentiment u politici, ta oni leže između nas i Srba kao između dva mekana jastuka, ali mi Slovenci znamo, što to znači držati slovenska leđa prema Germaniji i Italiji (Pljeskanje na levici, uzvici: Tako je!) mi znamo, da nam van moćne jedinstvene Jugoslavije, pa ni u društvu sa samostalnom Hrvatskom, nema opstanka. Hrvati moraju priznati, da smo mi Slovenci barijera prema Zapadu i za Hrvate, pa neka izvole voditi računa o tome, što mi osećamo i kako mi rezonujemo. Ja lično, ja se divim hrvatskoj hrabrosti, ja se divim inteligenciji Hrvata, ja im priznajem i viteštvo i ustrajnost i u borbi i u prijateljstvu i ja ću opet da viknem sa ovog mesta kao prošle godine: „Hrvat je protivnik ali izdajica nikada!“ Ali ja znam, gospodo, i dubinu srpske duše, ja znam onu neiscrpivu herojsku snagu srpske duše, koja je u stanju da osvoji jedan svet i kojoj imamo i Slovenci i Hrvati da zahvalimo da se možemo danas pod jednim krovom na svom rodom jeziku svaditi, psovati jedan drugoga, dokazivati jedan drugome svoje opravdane ili neopravdane poglede o

uređenju zajedničkog doma, pretiti jedan drugome, hvatati se za gušu, dizati ruku brat na brata, jednom rečju da možemo praviti sve nepodobštine i gluposti, kako ih na žalost i činimo i kao što ih uostalom čini svaki narod u svoje detinjsko doba. Mi Slovenci u srpsko-hrvatskom sporu ne smemo i nećemo da budemo pomoćna vojska jedne ili druge strane, nećemo ni da se igramo nekog arbitra, jer se to pitanje tiče isto tako nas kao i srpskog i hrvatskog dela našega naroda. (Odobranje). Mi neklerikalni Slovenci želimo, da budemo i Srbima i Hrvatima ne mesečina kako se je g. Korošcu nedavno prohtelo da bude pesnik, ne hladna mesečina nego i Hrvatima i Srbima žarko sunce sa Zapada, sunce uvek dobre volje za veličinu Jugoslavije. (Pljeskanje).

Ali predimo, gospodo narodni poslanici, od toga čuvstvima isprepletenog krasnoslovlja na realno političko tlo. Hrvati vrše građanske dužnosti prema državi kao i svi ostali građani ove zemlje. Hrvati priznaju međunarodne granice Kraljevine Jugoslavije, priznaju dakle jedinstveni suverenitet i priznaju i našu slavnu Dinastiju. Ako sam malo pre govorio o politički sentimenta, sada tvrdim otvoreno, da su bili Hrvati vredani u ovoj zajedničkoj našoj kući. Nije srpstvo krivo za tragičan i prebolesni događaj u Narodnoj skupštini godine 1928, već pojedinac — fanatik, ali ipak, ja bih već davno do temelja bio porušio onu prokletu zgradurinu gde je pala hrvatska krv i podigao na onom mestu spomenik Stjepanu i Pavlu Radiću i dr. Basaričeku o državnom trošku, jer su i oni pali za jugoslovensku državnu ideju, kako su ju oni shvaćali! Ja ne mogu da razumem, zašto g. dr. Maček ne bi mogao doći u ovu Narodnu skupštinu, kada je mogao doći amo pokojni hrvatski velikan Stjepan Radić?

Iz oblasti naše spoljne politike ja sam slobodan u ovoj generalnoj debati napomenuti samo to, što mi tako reći savršeno ignorišemo savremeno pangermanske osvojačke teorije po najzapadnijim delovima naše Kraljevine, naročito o Dravskoj banovini. Ima čitava jedna literarna poplava o tome, kao na primer knjiga geografa Penka »Volk unter Völkern«, nadalje Hans Paulova »Das Buch vom deutschem Volkstum«, pa revija »Volk und Recht«, knjiga anonimnog pisca »Adriaticus«, i mnoge druge publikacije koje reklamiraju veće ili manje delove naše zapadne teritorije za majčicu Germaniju iz prostog razloga, što svi ovi pisci konstatuju, da ima u Dravskoj i Savskoj banovini još tragova nemačkog jezika i nemačke kulture kao i na osnovi hipoteze, da je tip alpskog čoveka, koji kod nas govori slovenački ili kajkavsko-hrvatski, isti kao tip Nemaca i Slovenaca odnosno »vindišera« u Južnoj Austriji, osobito u Srednjoj Štajerskoj oko Graca i do Semeringa a u Koruškoj do Beljaka (Vilaha) i severno od Celovca (Klagenfurta) do visokih Tura. Kako se ja kao jugoslovenski nacionalista slažem sa Hitlerovcima bar u tome, što sam i ja mišljenja, da treba radi mira u Srednjoj Evropi Austriju podeliti — caeterum censeo Austriam delendam esse! to sa ovoga mesta odgovaram pomenutim piscima, svima paušalno, da i mi možemo reklamirati u slučaju podele Austrije na osnovu istih razloga i istih teorija celu Korušku sa Celovcem i deo Štajerske sa Gracom do Semeringa za Kraljevinu Jugoslaviju, jer stanovništvo tih predela delomice još danas govori i peva naš jezik, a po tipu i rasi nije ništa drugo nego sa slovenskim duhom i slovenskim rečima natopljene

nemačke dijalekte govoreći stari Slovenin. To je moj odgovor na ovakve nemačke tendenciozne publikacije i ja mislim, gospodo narodni poslanici, da se u tome svi samnom slažete.

Stoga činim apel na g. Predsednika Kraljevske vlade i Ministra inostranih poslova, da izvoli posvetiti sličnim pojavama iz „Trećeg carstva“ naročitu pažnju, a moj skromni govor pred praznim klupama a pred punim srcima završavam sa citatom iz moje još neobjavljene knjige „Ulrik Celjski“ — koji glasi:

Moj kraj je ozek — meni je pretesno v zatišju Alp. Jaz hočam dalje, dalje nan jug in vzhod. Tam čakajo tri morja: Jadrana sinji pas (pojas) in beli rt Soluna in Varne temni žal do Zlatega Bizanta — Naprej! (Burno pljeskanje na levici i uzvici: Živeo!)

Потпредседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. др. Андреј Вебле.

Dr. Andrej Veble: Gospodo narodni poslanici, u toku ove načelne budžetske debate imali ste priliku da ste čuli iz Dravske banovine isključivo samo slovenačke narodne poslanike koji pripadaju opoziciji.

Govorili su više od 8 sati. Neki od ove gospode poslanika prikazivali su političko stanje u Dravskoj banovini na način, koji ni malo ne vodi računa o istorijskoj istini i činjenicama.

Meni je žao da se je našao jedan slovenački poslanik koji je na sednici od 24 ovoga meseca citirao izvesne članke lista „Slovenec“ od 1 i 4 jula 1914 godine, organa tadašnjeg političara dr. Ivana Šušteršiča u Kranjskoj i prikazivao stvari kao da između politike dr. Šušteršiča i dr. Korošca nije bilo nikakve razlike, da je dr. Korošec u ono vreme lično i politički odgovarao za smer i članke lista „Slovenec“ — pa čak da nije bilo nikakve razlike između citiranih članaka lista „Slovenec“ od 1 i 4 jula 1914 i majske deklaracije od 30 maja 1917 godine.

Istina je, da je bio dr. Anton Korošec 1914 godine vođa spodnje štajerskih Slovenaca i da se je nalazio sa svojim drugom i prijateljem dr. Ivanom Krekom, duševnim tvorcom deklaracijske politike i najvećim apostolom jugoslovenske političke orijentacije za vreme svetskoga rata, u najvećem političkom sukobu sa tadašnjom austrofilskom orijentacijom dr. Ivana Šušteršiča.

Istina je, da je bio dr. Anton Korošec najtešnje vezan sa svojim drugom dr. Krekom i da su obojica bili već mnogo godina pre svetskoga rata za tesnu saradnju sa braćom Hrvatima i Srbima na kulturnom, ekonomskom i političkom polju.

Zbog toga je sve što je u ovom visokom Domu izneseno protiv dr. Korošca velika neistina, proračunata za one, koji moguće ne znaju istoriju, jer dr. Korošec godine 1914 nije bio odgovorni urednik niti vlasnik lista „Slovenec“ niti politički odgovarao za smer toga lista u ono vreme.

Treba ovde objektivno priznati istorijsku istinu, da smo mi Slovenci vodili već decenijama pre svetskoga rata sistematsku i veoma tešku nacionalnu borbu na području stare Austro-ugarske monarhije za svoju egzistenciju, da ta borba protiv Nemaca, Italijana i Mađžara nije bila ni malo laka, da je fražila ogromne duševne i materijalne žrtve i da je ta borba postigla kulminaciju baš za vreme svetskoga rata.

Ta borba Slovenaca protiv svestvlasti tudinaca, protiv Beča, borba za očuvanje jezika i vere i nacionalne individualnosti u najtežim prilikama sa nejednakim sredstvima, iznesena je u našoj nacionalnoj istoriji sa zlatnim slovima.

Bili su to najlepši dani naše istorije, i oni, koji bacaju klevete na tu našu borbu, postavljaju sebe u jednu sumnjivu svetlost. Ako su neki zaboravili istoriju i ljude, koji su posvetili ceo svoj život narodu — onda dozvolite, da iznesem samo par slika iz jednog junačkog doba, na koje može da bude ponosan ne samo dr. Korošec nego i svaki Slovenac.

Godine 1913 održan je jedan veliki narodni tabor tj. zbor u Št. Mihelu kod Priberka u Koruškoj. Na tome zboru govorio je i pok. dr. Janez Evangelista Krek koji je u toku svoga govora sa govornice pokazao rukom u pravcu prema Beču i kazao doslovce: »Braćo i sestre, tamo na severu tamo je zima«. Onda okrenuvši ruku spram juga izgovorio je: »Tamo na jugu, tamo je toplo, tamo je naše sunce.«

To je bilo za vreme prvog balkanskog rata, godinu dana pre svetskoga rata.

I došao je svetski rat sa svim strahotama. Godine 1917 izabran je dr. Anton Korošec u Bečkom parlamentu predsednikom Jugoslovenskog kluba u kojem su se tada nalazili kako slovenački tako i hrvatski narodni poslanici Bečkog parlamenta.

30 maja 1917 proglasio je g. dr. Anton Korošec u Bečkom parlamentu istorijski važnu proklamaciju kojom je u ime svih narodnih zastupnika udruženih u Jugoslovenskom klubu tražio na temelju narodnog načela i hrvatskoga naroda prava ujedinjenja svih zemalja u monarhiji u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi u jednu samostalnu od svakoga gospodstva tudih naroda — slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno telo.

Ovu deklaraciju potpisali su svi slovenački narodni poslanici kao i hrvatski poslanici dr. Laginja, Spinčić, dr. Čingrija, dr. Sesardić, dr. Dulibić, Jure Biankini, dr. Ivčević, dr. Tresić-Pavičić, prof. Perić, dr. Smodlaka i Banjak. (Živo odobravanje u centru i na desnici — Žagor i prigovori na levisi).

Istorijska činjenica jeste, i to vrlo dobro znaju gospoda sa leve, da su reči »pod habsburškim žezlom« stavljene u deklaraciju jedino iz taktičkih razloga jer inače ne bi bilo moguće izvesti jednu veliku akciju među narodom.

Na osnovu ove deklaracije organizovana je u narodu sa velikim oduševljenjem borba za oslobođenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba na području bivše Austro-ugarske monarhije za ujedinjenje.

Ta akcija obuhvatala je sve narodne krugove bez razlike strančarske pripadnosti.

28. marta 1918 godine održan je u Ljubljani jedan veliki manifestacioni zbor na kome su predale slovenačke žene preko svojih delegatkinja više od 200.000 potpisa za deklaraciju. Na ovome zboru prisutan je bio i predsednik ljubljanske opštine dr. Tavčar, vođa tako zvane slovenačke narodne napredne stranke kao i dr. Albert Kramer, sadašnji generalni sekretar J.N.S.

Dr. Kramer na ovom zboru zakleo se je u ime narodne napredne stranke i obećao je »da nikad više neće otrov nekadašnjeg međusobnog neprijateljstva razdvojiti naše redove«.

Ja mislim, gospodo, da je velika nacionalna sramota ako se nakon 19 godina od straha jednog slovenačkog narodnog poslanika na ovako nečuven način falsifikuje istorija i baca kleveta na naše svetinje.

Dr. Korošec bio je u ono vreme neosporni vođa svih Slovenaca, Hrvata i Srba na području Austro-ugarske monarhije i bio je izabran godine 1918 čak i za predsednika Narodnog veća u Zagrebu.

Ja mislim da nije ni potrebno citirati govore g. dr. Korošca iz Bečkog parlamenta iz onoga doba, jer su to poznate istorijske činjenice. Dozvolite mi samo jedan kratak citat iz njegovog govora od 12 juna 1917 godine kad je u Bečkom parlamentu, bez obzira na ličnu opasnost, govorio sledeće:

»Mi hoćemo slobodu, no kada je to što mi hoćemo veleizdaja onda vam, gospodo, kažem da nemate dovoljno vešala da biste mogli obesiti sve veleizdajnike, da nemate dovoljni broj pušaka da biste mogli sve pobiti, jer svi Slovenci, Hrvati i Srbi hoće slobodu, zajednički život i u toj zajednici rad za svoje blagostanje. (Burno odobravanje kod većine). Molimo braću Čehe, Poljake i Ukrajinca da nas u ovim našim težnjama pomognu, a mi im obećavamo da ćemo im ostati verni. Vernost za vernost.« (Živo odobravanje kod većine. — Žagor i prigovori na levisi.)

Потпретседник Фрањо Маркић: Молим вас, господо народни посланици, да се умирите и да саслушате у миру говорника.

Dr. Andrej Veble (nastavlja): Gospodo, kada je klonuo jedan ceo narod, kada je bio jedan ceo narod u očajanju, tada je dr. Korošec imao smelosti, da se ponaša kao pravi vođa, da usred šume bajoneta, mitraljeza i topova klikne istorijske reči: »Dignite glave, jer približuje se vaše spasenje«.

Ko se ne seća onih vremena, kada je u svim nemačkim krajevima Austrije mogao da čita na zidovima napise: »dole veleizdajnik Korošec« — »Nieder mit dem Hochverräter Korošec«. Kolike su njegove zasluge, koliki je njegov napor za oslobođenje bio, dokazuje triumf koji je on doživeo odmah posle oslobođenja, kada su narodne dame, koje su imale kod prikupljanja potpisa za deklaraciju najviše zasluga ispregle konje pred kolima dr. Korošca i same vukle njegova kola. Takav triumf, takvu zahvalnost retko je doživeo koji narodni vođa. (Graja i objašnjenje između narodnih poslanika sa leve i desnice).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, ја немам ништа против упадица, али ово је мало претерано. Будите љубазни и у миру саслушајте говорника.

Dr. Andrej Veble (nastavlja): Što se tiče političke situacije u zemlji od vremena kad je došla sadašnja Kraljevska vlada na vlast treba priznati, da je ova vlada ostala verna svome programu izražene u deklaraciji od 4. jula 1935 godine i da se je političko stanje u zemlji, kako u pogledu spoljne politike, tako i u pogledu unutrašnje politike znatno poboljšalo. (Odobravanje na desnici — protesti na levisi)

Потпретседник Фрањо Маркић: Ви сте заборавили, господо народни посланици, да ви сви можете да чујете господина говорника, али ја га не могу да чујем, па зато будите пажљиви према мени као што сам ја према вама, немојте дизати толику грају, да бих господина говорника могао чути.

Dr. Andrej Veble (nastavlja): Pomislamo samo kako je teška politička atmosfera vladala kod nas pre i posle 5-majskih izbora. Postepeno se vraća poverenje u zakon i zakoniti red u državi. I bez novih političkih zakona vraćaju se narodu političke slobode, mogućnost slobodne političke delatnosti, mogućnost

slobodnih zborova i dogovora. Data je narodu mogućnost slobodne diskusije o svim aktualnim političkim pitanjima, što prije skoro nije bilo moguće.... (Graja i uzvici na levisi: To vredi samo za JRZ, ne za drugel)

Ja ne znam, kakav je to način! Ja sam sve govornike mirno slušao, a vi ovako dižete galamu i prekidate me.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине говорнице, изволите наставити свој говор.

Dr. Andrej Veble (nastavlja):Zamerke i kritike sa strane gospode poslanika iz opozicije u tom pogledu, naročito onih iz Dravske banovine, nisu ni malo opravdane. Kada su ta gospoda već išla na to opasno polje sa tvrdnjama o paušalnim persekucijama političkih protivnika, neka mi bude dozvoljeno samo nekoliko pitanja.

Ko je prvi počeo sa premeštajem i sudija, i profesora, i učitelja i drugih činovnika u Dravskoj banovini iz političkih razloga? Da li ne režimi kojima su mnoga gospoda sa levice već ranije pripadala, naročito u godinama 1932, 1933 i 1934?

Gospodo narodni poslanici, nije istina da su se vršile političke persekucije za vreme ovog režima na području pravosuda u Dravskoj banovini, kako to iznose gospoda narodni poslanici iz opozicije. (Graja i protesti na levisi).

U to doba vratilo se je u Dravsku banovinu 20 sudija i sudskih pripravnika, koji su bili pod ranijim režimima premešteni na područje drugih apelacijskih sudova. Među njima nalazi se n.pr. g. Pipenbaher i Planinšek, poznati sokolski radnici. Većina od ovih nije pripadala sadašnjoj političkoj stranci J.R.Z. Na osnovu Ukaza o premeštanju sudija od 2 septembra 1936 — bilo je 18 sudija premeštenih po molbi, 21 sudija po službi i to većim delom na više položaje.

Neka gospoda iz opozicije ne zaborave kako su bili penzionisani godine 1933 sve sudije Upravnog suda u Celju telegrafskim putem kad su doneli rešenje, da je odluka Kr. banske uprave u Ljubljani u pogledu konfiniranja g. Ministra dr. Korošca kao i dr. Franja Kulovca, dr. Natlačena i dr. Ogrizka nezakonita. Da li ne nosi punu političku odgovornost za sve te stvari ona politička stranka, koja je imala u našoj zemlji u to vreme svu političku vlast u rukama tj. stranka JNS! (Odobranje na desnici. — Opšti protesti na levisi).

Ovoj Vladi prigovara se, da je vršila persekucije na području Dravske banovine — naročito protiv učitelja, i da je za vreme ovog režima jedino iz političkih razloga bilo premeštenih na području Dravske banovine do 1000 pa čak 1200 učitelja i učiteljica. Isto se tako prigovara, da su bili učitelji odn. učiteljice premešteni iz razloga, jer su Sokoli ili pristalice opozicije. Nekoliko govornika je prikazalo pojedine slučajeve, a u prvome redu slučaj Marte Mrak.

U koliko je taj prigovor opravdan?

Na osnovu tačnih zvaničnih podataka mogu da tvrdim da je bilo godine 1935 na području Dravske banovine premešteno učitelja odn. učiteljica po molbi 351 — po potrebi službe 201 — a po kazni 2. Godine 1936 po molbi 411 — po potrebi službe 91. Od preko četiri hiljade učiteljskih lica bilo je, dakle, po potrebi službe premeštenih 292 — a dva lica po kazni; dalje po molbi 762 — što znači da je bilo po molbi premeštenih oko 70%, a jedino 30% po potrebi službe. Od svih učitelja odn. učiteljica u Dravskoj banovini ima ih samo oko 4% koji nisu

Sokoli, a 96% od njih su članovi sokolske organizacije. Razumljivo je, da pogađa svaki premeštaj učiteljski lica bilo po molbi, bilo po potrebi službe većim delom učitelje Sokole. Niko ne može tvrditi i u premeštanju učiteljskih lica po molbi videti kakvu političku persekuciju. Naprotiv, baš tim premeštanjem popravile su se mnoge nepravde, koje su bile učinjene u tome pogledu za vreme ranijih godina.

Što se pak tiče premeštaja po potrebi službe utvrđeno je, da su bili ti premeštaji iz službenih razloga potrebni.

Političke persekucije vršile su se zaista na području Dravske banovine za vreme ranijih režima. Da ne zaboravimo doba 1931 godine! Do stupanja sadašnje Vlade na vlast — bilo je u ovoj Banovini raspuštenih ne manje od 593 prosvetnih društava, koja su bila učlanjena u prosvetnoj zvezi u Ljubljani i Mariboru. Raspuštenih je bilo u to doba preko 130 seoskih knjižnica, razrešenih oko 1000 predsednika opština koji su bili legalno izabrani za predsednike opština. Dalje je bilo razrešenih oko 10.000 opštinskih odbornika. Četiri prominentne vode naroda bili su internirani, 26 profesora bilo pre vremena penzionisano, 26 profesora otpušteno — među njima takvih sa familijama i do 9 godina aktivne službe. Dalje, 11 profesora bilo je premešteno u druge Banovine. Koliko je bilo premešteno učitelja i učiteljica iz političkih razloga, to je danas teško utvrditi, a bilo ih je mnogo koji su morali ostaviti svoju porodicu zbog premeštaja u Južne krajeve.

Meni se čini prosto nerazumljivo, kako je moguće iznositi tvrdnje o nekakvim naročitim političkim persekucijama na prosvetnom polju u Dravskoj banovini, kad narod zna kakvo je pravo stanje i gde je istina.

Nemoguće je, gospodo narodni poslanici, iznositi pojedine slučajeve, jer bi to išlo predaleko. Istina je, da su se premeštanjem učiteljskih lica i postavljanjem novih učitelja i profesora na području Dravske banovine ispravljale samo stare nepravde. Da se događaju iznimni slučajevi, gde bi se moglo govoriti o eventualnoj novoj nepravdi, bilo bi potrebno izneti detaljno konkretne slučajeve. Ovih konkretnih prigovora nismo za vreme budžetskih rasprava čuli — tako da nije moguće tvrditi da su se vršile u tome pogledu paušalne persekucije protiv učitelja odnosno učiteljica iz političkih razloga.

Dužnost mi je jedino, gospodo narodni poslanici, da pomenem samo slučaj nesretne Marte Mrak, o kojoj su gospoda iz opozicije iznela, da je izvršila samoubistvo radi depresije u kojoj se nalazila zbog političke persekucije njenog muža. Nije uzus da se govori o stvarima, koje su još predmet sudske istrage. No kako opozicija ponovo i ponovo pokreće pitanje to želim i ja da iznesem po toj stvari svoje mišljenje.

Gospoda iz opozicije sigurno ne znaju, da je režim J.N.S. premestio dr. Arha Josipa, ljekara u Ljubnem, srez Gornji grad u Stari trg, a na koje mesto je bila premeštena i Marta Mrak i to iz Mengša. Dr. Arh Josip ima suprugu, koja je sestra pok. Marte Mrak. Dakle, režim J.N.S. mogao je da premesti lekara dr. Arha Josipa u Stari trg. Dr. Arh je doduše dao ostavku jer nije hteo tamo da ide pošto je bio mišljenja da u kraju sa od prilike 1700 stanovnika ne može da zaradi toliko, koliko bi mu bilo potrebno za izdržavanje njegove porodice.

Činjenica je, da je bio dr. Arh Josip progonjen od J.N.S. iz političkih razloga a sa njime progonjena

i njegova žena, tj. sestra pok. Marte Mrak. Bez obzira na to, da je dr. Arh dao ostavku na svoje mesto nije došlo zbog toga do neke tragedije, jer je vladala i vlada u braku dr. Arha najljepša harmonija. A šta se tiče Mraka Josipa činjenica je, da njegov brak sa pok. Martom nije bio harmoničan, ma da su oboje ukupno imali preko 3.000.— dinara prinadležnosti mesečno. Prema tome njihov materijalni položaj u Starom trgu bio je potpuno osiguran. Drugovi i poznanici Mraka znali su, da se on sa svojom ženom ne razume. Tako govori i narod u Mengšu. Videli su, da Mrak stalno ide u šetnju zajedno sa jednom učiteljicom. Dalje su ih videli, da se danju ljube, a ako hoćete još više, da je Mrak noću pravio toj učiteljici posete. Sigurno neće niko tvrditi, da su tom prilikom oboje raspravljali samo o pedagoškim problemima. Jedan iz redova Sokola kazao je doslovno ove reči: „Ako J.R.Z. nije ništa dobro učinila, to je učinila dobro, što je premestila Mraka i na taj način sprečila odnos Mraka sa dotičnom učiteljicom“. Čak školska deca u Mengšu znala su za taj odnos te su to pričala kod kuće svojim roditeljima. Sve to je pok. Marta junački podnosila i nije htela da o tome govori, ali ipak kazala je već u Mengšu da će si oduzeti život. Ako se sada protestuje protiv obdukcije pok. Marte i napada zbog toga Bana Dravske banovine — to nije dozvoljeno, jer ovu stvar istražuje Sud.

Kod smrti pok. Marte Mrak bio je prisutan njezin muž. Smrt Marte Mrak nastupila je metkom iz revolvera, koji je Mrak doneo pre toga iz Mengša. No misterija je u tome, zašto on nije sprečio to samoubistvo kad je bio u njezinoj neposrednoj blizini — na dohvat — ako je pok. Marta Mrak i zbilja sama učinila samoubistvo. A pored toga i to, gospodo, da li ste čuli do danas da je neki samoubica na taj način okončao svoj život — uperivši revolver sa vrha glave na dole? Narod u Starom trgu i okolini osuđuje samoga Mraka govoreći »kakav je to suprug, da mu se žena ubija u njegovoj neposrednoj blizini i kad je očevidno bilo moguće da dohvatom desne ruke spreči samoubistvo.«

Po ovoj stvari širili su se i letci sigurno na inicijativu opozicije a u kojima se u vezi iznosilo i ime našega druga dr. Koceta. Za svakog objektivnog čoveka je jasno, da je bio dr. Koce uvučen u ovaj ambijent sasvim slučajno i bez ikakve kauzalne veze. Došlo je ono do čega je moralo doći, a to kažu i sami prijatelji pok. Marte, jer je ona i ranije u više mahova govorila, da će izvršiti samoubistvo. To je kazala čak samom sreskom sanitetnom referentu dr. Borisu Maleriću, podstarosti Sokola u Črnomlju. Pakojnoj Marti dr. Koce uopšte nije kazao ni reči, a to što je kazao njezinom mužu, nije bila nikakva pretinja, već opomena. Utvrđeno je, da je dr. Koce kazao Mraku: »Vi možete biti kuražan, vi možete birati kagogod hoćete, samo nemojte javno raditi protiv režima, jer inače nema ne samo Piškopeje, nego ima i drugih stvari.«

Ko je pobudio dr. Koceta, da Mraka upozori s obzirom na njegovo držanje? Poznati nacionalista Ciril Lušin, brat pok. Tone Lušina, koji je kao prvi dobrovoljac Slovenac već 1914 godine prešao preko Drine od austrijske vojske sprskoj vojsci. Najmiliji brat pok. Tone Lušina — Ciril Lušin zamolio je 11 oktobra 1936 godine u 10 sati pre podne narodnog poslanika dr. Koceta ovako: »Molim te, kaži ovom Mraku koji tako javno grdi režim, jer postoji bojazan da će sigurno zaglaviti. On naime javno go-

vori, da treba Vladu poubijati i streljati, i da se ne boji ničega — pa makar bio premešten u Piškopeju.« Zamo zbog toga i u dobroj nameri dr. Koce opomenu je Mraka Josipa, a to samo sa namerom, da isti promeni svoje držanje.

Ako sada pomislimo kakvu su hajku terali zbog ove tragedije protiv našeg druga dr. Koceta onda moramo kazati, da je on samo pukim slučajem i potpuno nevin došao u sklop te afere.

Prema iznetom uveren sam, da će objektivni sud po toj stvari utvrditi istinu i kao što rekoh, nije uzus govoriti o stvarima koje su još predmet sudske istrage.

Gospodo narodni poslanici, gospoda narodni poslanici iz Dravske banovine, koji pripadaju opoziciji, protestuju protiv načina pisanja lista »Slovenec« jer je »Slovenec« propratio svojim primetbama njihova izlaganja u Narodnoj skupštini. Zbog toga se ta gospoda žale i traže čak od Predsednika Narodne skupštine »sankcije« protiv toga. Ja ne ulazim u to, da li imaju svake novine pravo na kritiku. Dalje, ja ne ulazim ni u to, da li imaju ti poslanici pravo da tuže »Slovenec« prema Zakonu o štampi a koji je produkt bivšeg režima i dovoljno strog. Hoću samo da podvučem to, da je »Jutro« donelo neistinite i zlonamerne izveštaje o našem radu tj. o radu poslanika J.R.Z. iz Dravske banovine. Još više! Hoću da podvučem da je najgore to, da su naši drugovi iz opozicije širili protivu naših drugova letke sa neistinitim podacima. Hoću još više da podvučem da je jedan narodni poslanik iz opozicije u knjizi »o opštinskim izborima« izneo mnoge neistine protiv svojih drugova, koji se nalaze u J.R.Z.

Pa ako gospoda sama tako postupaju prema svojim kolegama onda zaista nemaju pravo, da se uzrujavaju zbog nekoliko pa makar »malo sarkastičnih primedaba« »Slovenca«. Gospodo narodni poslanici, što se tiče opštinskih izbora u Dravskoj banovini može se mirno kazati, da su poslednji opštinski izbori protekli u potpunom redu. Po tom stvari blo je svega oko 50 žalbi, a samo u 5 slučajeva opštinski izbori su bili poništeni, te određeni ponovni izbori. Mogli bi učiniti paralelu u kakvim prilikama su bili održani opštinski izbori godine 1933, ali je vreme podmaklo pa se radi toga ne mogu više upuštati u pojedinosti.

U pogledu finansiske politike sadašnje Kraljevske vlade izjavljujem da se slažem sa načelima i nacrtima g. Ministra finansija, naročito u pogledu, da se sadašnja finansiska politika sastoji u davanju prednosti interesu unapredenja narodne privrede nad onim uskim fiskalnim stanovištem, čije se negativno dejstvo kod nas osetilo u periodu najjače privredne krize.

I ako postoje izvesni znaci poboljšanja, ipak je ekonomsko stanje u našoj zemlji još uvek dosta teško. To otvoreno priznaje i izveštaj većine Finansiskog odbora. Zbog toga je potrebno i dalje raditi na tome, da se olakša život ekonomski najslabijih slojeva našeg naroda, malih zemljoradnika, sitnih zanatlija i malih trgovaca i činovničkog staleža, da se revidiraju i izjednače penzijske prinadležnosti sviju civilnih i vojnih penzionera po ugledu Čehoslovačke Republike.

Duboko sam uveren da je jedno od kardinalnih pitanja za unapredjenje celokupne narodne privrede ojačanje unutrašnjih tržišta, ojačanje kupovne snage širokih masa, povećanje izvoza, a u prvome redu oživljenje kreditnog sistema, oživljenje i jačanje likvidnosti svih novčanih a naročito zadružno-kre-

ditnih ustanova i regulativnih štedionica uz pomoć Narodne banke i države.

Ja molim Kraljevsku vladu da baš u tome pravcu poradi još intenzivnije nego je bilo to do sada moguće i time podigne našu sveukupnu narodnu privredu na zavidan nivo i dobrobit i zadovoljstvo svih državljanina Kraljevine Jugoslavije.

Izjavljujem da ću glasati za budžet. (Odobranje i pljeskanje kod većine).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, реч има народни посланик г. Зарија Јоксимовић.

Зарија Јоксимовић: Господо народни посланици, на првом мјесту пред присутним колегама изјављујем да ћу бити кратак у својој ријечи, јер нема потребе да понављам оно што су моји предговорници са левине и деснице стручно и опширно говорили и дали своје примедбе и врло корисне сугестије, које је Краљевска влада примила, схватила и са којима ће се користити у своме тешком државничком послу. А ја ћу се мало задржати на важности и значају државног прорачуна — буџета.

Господо народни посланици, државни прорачун једне земље претставља целокупну њену унутрашњу и спољашњу политику. Буџет је до у танчине предвиђени план како да се развија и напредује политички, културни, финансијски и привредни живот народног и државног организма. Предлог буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за 1937/38 годину, који је пред пленумом Народне скупштине, по мом скромном мишљењу, претставља једну слику будуће политике Краљевске владе, а састављен је по принципима савременог буџетирања, јер је ту и рачун прихода и расхода за 1930/31, 1931/32, 1932/33 буџетску годину, што није био случај ранијих година. Интереси наше државе неумитно су вапили за што бржим прекидањем с ауторитативним режимима, а за што скоријим постепеним увођењем праве демократске управе, што се и остварило доласком на власт Владе Претсједника г. др. Милана Стојадиновића. Све што постоји у свету и животу тече по извесним законима, па тако и политика у нашој држави може да се развија на добро, корист и срећу целокупног нашег народа и државне целине, ако за то постоје нормални и прави политички и социјални услови у нашем друштву. Краљевска влада је потпуно правилно схватила: да је први и неопходни услов сваког нормалног политичког живота код нас: омогућити стварање и поновну појаву политичких странака на политичкој позорници народног и државног живота. Опробане на народном послу, само сада у облику много већих димензија, оне ће се простирати на подручју целокупне државне територије, јер је то и дух државних закона и интерес народа, да политичке партије буду велике и снажне и да могу бити главни и одговорни носиоци политичког живота код нас. Оне ће најзад бити не само политички фактори, него и главни политички стубови који носе сву одговорност за целокупну политику оне владе која управља државним бродом. Формирање велике Југословенске радикалне заједнице оздо, из народа, и дата слобода јавних политичких зборована и договора, и организовање других политичких формација, дало је толико умирења

иначе раздраженим духовима и полета народној вољи за бољи будући нови нормални живот у духу истинских самоуправа и демократских слобода. У њима ће наш народ моћи да развија до максимума своје стваралачке снаге и способности. А све ово, као битну тачку унела је у свој програм и наша Југословенска радикална заједница. Србин, Хрват и Словенац су браћа и нико не може доказати да то нису ни са каквим психолошким, филолошким ни социјалним, нити пак историјским аргументима. У политичко коло, које су паметно и храбро повели наше мудре вође из три бивше партије, добро би било да уђе и трећи брат, јер је то интерес свију нас и наше заједничке куће — мајке Југославије. Хвала Богу, све мањи је број оних који још сепаратистички мисле и који се тешко навикавају на проширену народну заједницу.

Ми, Црногорци, волемо истим жаром патриотске љубави и нашу увећану отаџбину са нашом славном народном Династијом Карађорђевића на челу, и за Њих ћемо, кад устреба, на исти херојски начин као и у ранијим столећима за ужу домовину Црну Гору, дати своју крв и своје кости, јер је то наша држава, наш народ и наша народна Династија. А данашња државна целина нама је била идеал наше историјске прошлости, наших националних стремљења, наше народне поезије, наших великана. Ми смо за навек раскрстили са свим оним домаћим препонама које су нам стајале на путу, и дошли смо до овога циља. Стечене тековине, као резултат вековних напора многих и многих генерација трију племена, савесно и бескомпромисно ћемо чувати.

Не замерите ми, господо народни посланици, што ћу и овом приликом да нагласим и да подвучем да је народ беранског среза понајдуже робовао, највише патио, али му је зато, као национално најчистијем под туђином и додељена била најчаснија и најузвишенија национална мисија: да високо држи заставу народних идеала, што се очито види и почетком XIX века, кад су Васојевићи похитали преко гора и гудура, кроз непроходни и опасни Санџак, кроз силне турске хорде, да пруже руку славном Војду и да успоставе везу између Црне Горе и победоносне војске Првог Устанка. Вечито је тај народ био у борби за одбрану народности и вјере. На њега су војштиле силне паше, често му је паљен и кров над главом, све до 1912 године, али никад није био побеђен, и тиме је тај народ допринео свој скромни удео и узидео га у темеље данашње велике Отаџбине. И као што је раније високо носио заставу српства, и сада високо држи заставу југословенства.

Но, пошто је до сада наша драга и велика Југославија била права маћеха према беранском срезу, рачунам да је већ право и крајње време, да Краљевска влада мало мисли и на нас у беранском срезу, који је главна и природна раскрсница путева из Рашке, Метохије и Санџака. Солидни мост на Лиму и цеста Беране—Рожаје су насушна потреба привредног живота тамошњег народа, а од експлоатације великих комплекса шума имали би користи и народ и држава. Отворених очију и ведра чела, и чисте националне савести то тражимо и очекујемо од Краљевске владе, која ће у Беранама и Беранцима увек имати поуздано упориште и оданог помагача за све подухвате

који служе интересима народа и државе и наше прослављене Династије Карађорђевића.

Изјављујем да ћу гласати у начелу за буџет. (Бурно одобравање и плескање код већине).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Буро Микашиновић.

Буро Микашиновић: Господо народни посланици, поред толико говорника у генералној дебати о државном буџету прихода и расхода за 1937/38 годину, ево и мене, да изнесем моја опажања, како на сами буџет тако исто и на извесне појаве у нашем политичком животу.

У првом реду, изражавам моју радост, да је после оне тешке и загушљиве атмосфере, која је владала у прошлогодишњој буџетској дебати, сада настало време озбиљног и трезвеног рада, што се најбоље види у овој буџетској дебати. Наши другови са леве стране са малом изнимком управо се најјаче да изнесу пред овај форум што више корисних предлога за даљни наш рад, наилазећи при томе на нашу пуну сусретљивост. Та иста атмосфера, да кажем, другарског опхођења, владала је и у Финансијском одбору, па са задовољством констатујем, да је ово први буџет, коме је посвећена толика пажња, како са стране Краљевске владе, тако исто и са стране Народне скупштине.

Као члан Финансијског одбора ја сам у дискусијама код свих ресора узимао учешћа, стављао примедбе и напомене, а нарочито се осврнуо на прилике које владају у Савској бановини. Ради тога нећу пред пленумом Народне скупштине опширно говорити о тим потребама. Констатујем само то, да овај буџет показује повећање од нешто више од пола милијарде динара која су повећања, неопходно била потребна. Пошто је ресорни Министар финансија нашао покрића за ова повећања без новог оптерећивања порезовника, ја ћу мирне савести гласати за овај буџет.

А сада, дозволите ми, господо народни посланици, да се са неколико речи осврнем на извесне приговоре раду Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића, а који су приговори пали овде са стране некоје господе народних посланика из опозиције.

Свима Вама је познато под каквим је тешким околностима преузела управу државе у своје руке Влада г. др. Милана Стојадиновића. После петомажских избора, на којима је тадања влада добила већину, самим развојем политичких прилика код нас императивно се је наметнула потреба промене система владавине, ради смирења разбукталих политичких страсти и ради завођења демократског система владавине.

У својој декларацији Краљевска влада јасно је и отворено изнела свој програм: стишавање политичких страсти, враћање народу политичких слобода и слободу збора и договора. Након годину и по дана рада Краљевске владе прилике су се из основа промениле и може се рећи, да је Влада остала доследна својој декларацији. Примењивањем постојећих закона на најлибералнији начин Краљевска влада дала је могућности широким народним масама, да се по своме нахођењу политички опредељују и тиме створила битни услов за остварење демократско-парламентарног система владавине, којем тежи Влада г. др. Милана Стојадиновића. На томе Краљевска влада постигла је такве успехе, који су морали поколебати и нај-

веће наше противнике, па без претеривања смем рећи, да рад Краљевске владе све више и више наилази на потпуно разумевање широких народних маса. Поред тога Краљевска влада водила је рачуна и о нашем сељаку, о малом човеку и раднику, који живе у веома тешким материјалним приликама. За побољшање тога њиховог стања Краљевска влада донела је закон, у првом реду Закон о раздужењу земљорадника, а ових дана и Закон о минималним надницама. Није претерано, ако кажем, да је садања Влада на пољу побољшања привредних и економских прилика код нас, учинила више него све досадшње владе од Ослобођења па на овамо.

Пали су овде приговори од стране г. г. предговорника да Краљевска влада није донела обећане политичке законе. Ја мислим господо, да је за то најмање одговорна Краљевска влада. За донашање овакових закона потребни су сви предуслови, то јест, потребно је, да у земљи имамо потпуно сређене политичке прилике. Према томе, дужност је нас свих, да порадимо на побољшању наших унутрашњих прилика и да руковођени народним интересима, све партијске и личне интересе подредимо општим интересима. Када то учинимо, однасти ће све запреке за донашање ових политичких закона.

Краљевска влада приступила је искрено стварању потребних предуслова за нормалан и слободан политичко-партијски живот; преко којег се једино долази до правог парламентарног система владавине. Као најзначајнији корак у томе правцу, јесте оснивање Југословенске Радикалне Заједнице. Бивше партије, из којих се је формирала Југословенска радикална заједница, а то су: бивша Народна радикална странка, бивша Словеначка људска странка и бивша Југословенска муслиманска организација, имале су своју политичку традицију и дубок корен у народу. Улазећи у Југословенску радикалну заједницу оне су сав свој политички капитал унеле и у нашу партију. На тај начин постала је наша странка један моћан политички фактор у нашој држави и као једној великој партији, која није ни племенска ни верска, а ни покрајинска, дата јој је могућност да узме државно кормило у своје руке и да кроз дуги низ година даје правац вођењу политике у нашој држави.

Приговор, да је наша странка стварана одозго отпада самим тим, јер је у Југословенској радикалној заједници окупљена огромна већина Срба, огромна већина Словенаца и огромна већина Муслимана, а у нашим редовима налази се и знатан део Хрвата, што јој неоспорно даје карактер опште народне странке, у којој су заступљена сва наша племена и сви крајеви наше стране отаџбине. Не треба сметнути с ума, да су странке, које су сада у саставу Југословенске радикалне заједнице, а то су бивша Словенска људска странка и бивша Југословенска муслиманска организација, биле најкомпактније наше странке, које су имале дубок корен у народу, свака у своме крају. Захваљујући баш тој својој компактности, оне су једине сачувале на окупу све своје присташе и то, живећи, пре доласка Владе г. др. Милана Стојадиновића, под веома тешким приликама. Поред тога, у нашим редовима налази се велики број присташа бивше демократске странке, а нарочито велики број при-

сташа бивше Самосталне демократске странке, чије су присталице листом приступили у Југословенску радикалну заједницу. Ово нарочито важи за Лику, Банију, Кордун и Славонију. За доказ овога позивам се на резултате недавно проведених опћинских избора, у којима је наша партија однела велику и значајну победу.

Неки дан је један наш уважени друг, бивши министар, добацио владиној већини ове речи: како год сте оставили г. Богољуба Јевтића, на чијој сте листи изабрани, тако ћете оставити и г. Др. Милана Стојадиновића чим оде са власти. Господо, ово није тачно. Ми нисмо оставили г. Богољуба Јевтића што је сишао са власти, него ради тога, што смо ми присташе партије, а не личности, а у томе часу г. Богољуб Јевтић није имао своје партије, и према томе ни свога програма. Да је у даном моменту г. Јевтић имао партију ми га неби оставили, већ би се с њим заједно борили за стварање могућности, да дођу до свог права, које им по њиховој снази и припада. Зато је велики успех г. Др. Милана Стојадиновића што је у заједници са г. Др. Корошцем, вођом Словенаца и г. Др. Спахом вођом Муслимана створио једну јединствену партију, чији ћемо остати присталице и њезини борци и онда, ако се наша странка данас-сутра нађе у опозицији.

Надаље, морам да се осврнем и на говор нашег уваженог друга из опозиције г. Мите Димитријевића, који је данас присташа бившег Главног одбора Народне радикалне странке, с тиме, да се не могу сложити са његовим становиштем, са којим побија легалност овој Народној скупштини. Ова Народна скупштина изабрана је на основу постојећег закона, којег је донела првашња влада са бившом Народном скупштином, па према томе, ова Народна скупштина има сва права, које би имала свака влада, која на једним изборима добије већину. Да је удружена опозиција, којим случајем прилика добила већину, као што је то мислила, у том случају, овај Изборни закон био би добар, а по њему изабрана Народна скупштина, у којој би удружена опозиција имала већину, имала би своју легалност.

Петوماјски избори у нашим крајевима вођени су слободно, без икаквог притиска било с које стране, чему је најбољи доказ, да су државни, самоуправни и опћински чиновници у великој већини гласали за удружену опозицију, па нико за то није узиман на одговорност. Ја сам у ове изборе ишао као радикал и када је формирана Југословенска радикална заједница сматрао сам, да ми је место тамо и зато сам одмах приступио у првом почетку, као оснивач Југословенске радикалне заједнице. Морам напоменути, да је оним моментом, када је бивша Народна радикална странка, по својој шефи, уваженом г. Аци Станојевићу, приступила у Југословенску радикалну заједницу, самим тим престала да постоји као посебна политичка формација.

Господо народни посланици, има још једно важно питање, о којем су нарочито много говорили господа наши другови из скупштинске опозиције, а то је хрватско питање.

Господо, ја ћу у овом погледу бити много краћи и нећу улазити у његову анализу, јер је то са овог места више пута учињено, него ћу се осврнути само на главне чињенице.

Сви ми осећамо тежину овог питања и сви ми искрено желимо да се ово питање реши на опште задовољство нашега целокупног народа. Пошто је ово једно од најосетљивијих питања нашег народа потребно је приступити његовом решавању са пуно обазривости и наћи начина, да се наш хрватски део народа задовољи. Ако посматрамо историјски развој нашег народа видимо, да су Срби и Хрвати кроз векове живили у заједници, да им је била заједничка судбина, имали су исте обичаје и никада међусобно нису ратовали. Највећи наши научењаци, на темељу историјског градива, доказали су, да су Срби и Хрвати један народ. Та мисао народног јединства стара је вековима и кроз нашу историју провлачи се као нит, као нешто што је неизбежно и чему су све акције и сва стремљења подложна. Мисао народног јединства била је покретач свих акција на пољу Ослобођења и Уједињења нашег народа. Та мисао створила је и Југославију, а многи садашњи негатори нашег народног јединства, били су до недавна ватрени поборници те велике истине, али је тада у њима владао разум, а не срџба и инат.

Колико је стара та мисао народног јединства, дозволите ми, да се у прилог тога послужим једним мишљењем једног од наших предака, који је живио почетком 18 столећа. Г. В. Маџер, професор, у својој књизи „Чести и добру завичаја“, поред многих народних великана спомиње и име Михајла Баруна Микашиновића, подмаршала, који је у то време био знаменит и велики војсковођа. Он је једном свом другу, иначе језуити, посветио једну посланицу, а кад га је овај наговарао да пређе у католичку веру он му је одговорио, да то неће учинити из разлога, што Србе и Хрвате сматра једним народом, раздвојеног верама. А таквих, који су увек радили и веровали, да смо један народ, пуна је наша историја. То народно јединство испољено је и у нашој народној песми. Гај, Штросмајер, Рачки, Мажуранићи, Кукуљевићи, Старчевићи и многи други великани, који су поштовали у хрватском делу нашег народа били су противници тог народног јединства. Зар није Анте Старчевић, кога неки сматрају да је био велики шовен, веровао исто у народно јединство, када је Србе називао православним Хрватима?

А да ми данас овде расправљамо о томе јединству није крива сама мисао, а нити оскудица историјске грађе. Криве су прилике под којима смо живели у туђој држави, где је помоћу гесла „Заводи па владај“ стварана подвојеност у нашем народу. Исто тако криви су и сви режими од Ослобођења до овог, који су се мењали на управи земље, не водећи при томе политику целокупног нашег народа, већ партијску и личну.

Југословенска радикална заједница не жели поћи тим путем. Она је себи ставила у дужност да води политику целокупног нашег народа, па је у својим статутима, поставила четири основна начела, а то је: народно и државно јединство, Династија и Монархија Карађорђевића. У томе нема никакве разлике између нас и једног дела скупштинске опозиције. Сви ми стојимо на принципу народног јединства, само с том разликом, што југословенски националисти желе преко ноћи остварити и духовно јединство, док ми идемо за тим, да прво створимо све потребне предуслове за то јединство, одстрањујући, при томе, све оно

што нас је досада делило. Пред нама је пример Немачке и Италије. Када су постигле територијално јединство потребно им је било још 50 година па да створе и духовно јединство. При томе не треба сметнути са ума да су тада Немци имали једног Бисмарка, а Италијани једног Кавура, па ипак протекло је пет деценија, док су остварили своје духовно јединство, које ни данас није потпуно, јер се и данас саставни делови Њемачког или Италијанског народа називају својим покрајинским именима.

Када су ова два културна народа, који имају своју јединствену заједничку културу ишли тако споро у стварању духовног јединства, разумљиво је, господо, да код нас мора да иде још теже, јер не само да смо живели одвојено, већ смо живели и под утицајима двеју култура, а да се што пре дође и до нашег духовног јединства потребна је сарадња свих делова нашега народа.

Та сарадња потребнија је данас више него икада. Не ради победе ове или оне концепције, него ради сутрашњице, која је неизвесна. Ви видите, господо, да се сви народи ујурбано спремају за одбрану својих стечених права, видите, да авет рата прелеће преко наших глава, па у таквим судбоносним часовима морамо бити сложни, морамо све партијске и личне интересе подредити општим интересима, да нас сутра покољења не проклињу.

Подвлачећи потребу решавања свих спорних питања, а у првом реду хрватског питања, морам да подвучем и то, иако то нерадо чиним, да при

томе треба водити рачуна о Србима, који живе у бившим деловима Аустро-угарске монархије, који су до крајности толерантни и широкогрудни, те који су се знали борити за своја права и под туђином. Срби из тих крајева искрено желе сарадњу са браћом Хрватима, али траже потпуну слободу и једнакоправност у сваком погледу. Срби и Хрвати никада се међусобно нису борили, него су се увек потпомагали и заједнички се борили против заједничког им непријатеља. Круна те братске сарадње јесте победа Српско-хрватске коалиције 1906 године која је том победом успела да обори мађарску владавину и да дође до видног изражаја, допринашајући при томе, један велики део Ослобођењу и Уједињењу нашег народа.

Стојећи на принципу народног јединства, ја чврсто верујем да ће наскоро доћи час, када ће данашња Влада г. Др. Милана Стојадиновића успети да створи могућност сарадње свих конструктивних снага српског, хрватског и словеначког дела нашега народа и да их привреде у заједничко коло на позитиван и успешан рад у корист миле нам отаџбине Југославије. Гласаћу за буџет. (Одобравање и плескање код већине).

Погпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена, то са вашим пристанком ову седницу закључујем, а наредну заказујем за сутра у 9 часова пре подне са истим дневним редом.

Седница је закључена у 12,05 часова.

ПРИЛОЗИ

МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БУЏЕТСКО ОДЕЉЕЊЕ
Бр. 2400
VII
25 фебруара 1937 год.
у Београду
ГОСПОДИНУ
ПРЕТСЕДНИКУ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
ГОСПОДИНЕ ПРЕТСЕДНИЧЕ,

На основу § 58 Закона о пословном реду у Народној скупштини, част ми је предложити да се у предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за 1937/38 годину изврше следеће измене и допуне:

1) У ПРЕДЛОГУ БУЏЕТА ДРЖАВНИХ РАСХОДА И ПРИХОДА
А. РАСХОДИ
I РАЗДЕО — ВРХОВНА ДРЖАВНА УПРАВА
ГЛАВА III — НАРОДНО ПРЕТСТАВНИШТВО
Редовни расходи
I Сенат
Б. Материјални расходи

Парт. Поз.			
15	Управни трошкови — повећати са		+ 800.000.—
	Укупно I раздео, повећати са		+ 800.000.—

III РАЗДЕО — ДРЖАВНИ ДУГОВИ
ГЛАВА XI — ДРЖАВНИ ДУГОВИ
Редовни расходи
Материјални расходи
64 Провизије и други трошкови по анунтетској служби:

У тексту после реченице: „Трошкови по закону о поништењу државних хартија од вредности” место тачке ставити запету и додати: „као и трошкови за набавку обвезница ради издавања лица која су издејствовала судски поништај у смислу закона о судском ванпарничном поступку”.

IV РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ
ГЛАВА XII — МИНИСТАРСТВО
Редовни расходи
А. Лични расходи
Личне принадлежности:
68

1 Плате — периодске повишице и положајни додаци чиновника

Парт. Поз.

	а) Чиновници	
	Место: „10 секретара и т. д.” ставити: „11 секретара” и у тексту место: „3-V” ставити: „4-V” и износ субпозиције повећати са	+ 21.600.—
	Место: „2 помоћ. секретара и т. д.” ставити: „1 помоћни секретар VI” и износ субпозиције смањити са	— 21.600.—
	б) Чиновнички приправници	
	Код 6 чин. приправника унети ново: 1 чин. приправник од VIII групе у I раз. скупове	+ 17.568.—
	Место: „4 од IX групе и т. д.” ставити: „3 чин. приправника од IX групе у I разреду скупове” и износ субпоз. смањити са	— 17.568.—
69	Награде контрактуалним чиновницима и дневничарима:	
	Место: „30 дневничара-званичника” ставити: „40 дневничара-званичника, и т. д.”	
	Ванредни расходи	
77а	У називу партије после речи „оправка” уметнути речи: „и осигурање”	

Свега гл. XII,

ГЛАВА XIV — КАСАЦИОНИ СУД

Редовни расходи

А. Лични расходи

82

Личне принадлежности:

1	Плате — периодске повишице и положајни додаци чиновника	
	Код 8 секретара у тексту изменити место: „2-VI” ставити: „2-V”	
	Место: „Пристав VIII-1” ставити: „7 пристава: 1-VIII-1 и 6-VIII”, и износ субпозиције повећати са	+ 109.800.—
	б) Чиновнички приправници	
	6 чиновничких (судијских) приправника и т. д. бришу се	— 109.800.—

Свега гл. XIV,

ГЛАВА XVI — АПЕЛАЦИОНИ СУДОВИ У БЕОГРАДУ И СКОПЉУ И Т. Д.

Редовни расходи

А. Лични расходи

96

Личне принадлежности:

1	Плате — периодске повишице и положајни додаци чиновника	
	а) Чиновници	
	Место: „50 секретара” ставити: „52 секретара” и у тексту изменити место: „2-VI” ставити: „3-VI”, место: „30-VII” ставити: „31-VII” и износ субпозиције повећати са	+ 38.520.—
	Место: „9 архивских чиновника итд.” ставити: „19 архивских чиновника: 2-VIII, 2-IX-1, 5-IX, 4-X-1 и 6-X” и износ субпозиције повећати са	+ 87.600.—
	б) Чиновнички приправници	
	Место: „198 чин. приправника од X групе” ставити: „200”	
	Место: „27 у I” ставити: „28 у I раз. скупове” и повећати са	+ 13.882.—
	Место: „171 у II” ставити: „172 у II раз. скупове” и повећати са	+ 10.887.—
2	Плате-периодске повишице званичника	
	Место: „192 званичника” ставити: „198 званичника” у тексту изменити	
	Место: „105-II” ставити: „107-II” и место: „50-III” ставити: „54-III” и износ позиције повећати са	+ 24.000.—

Парт. Поз.	3	Плате-периодске повишице служитеља Место: „250 служитеља” ставити: „260 служитеља” и у тексту изменити: Место: „22-I-1” ставити: „23-I-1” Место: „30-II-3” ставити: „35-II-3”, Место: „64-II” ставити: „68-II” и износ позиције повећати са	+ 43.080.—	+ 217.969.—
97		Награде контрактуалним чиновницима и дневничарима: Место: „600 дневничара-званичника” ставити: „604 дневничара-званичника” и износ субпозиције повећати са Место: „493 дневничара-служитеља” ставити: „522 дневничара-служитеља” и износ субпозиције повећати са	+ 23.892.— + 238.139.—	+ 262.031.—
		Б. Материјални расходи		
		Управни трошкови:		
99	3	Одржавање зграда итд, смањити са	— 34.000.—	
	4	Кирије		
		б) Окружни судови, повећати са	+ 34.000.—	— —
		Свега гл. XVI, повећати са		+ 480.000.—

ГЛАВА XXIV — АПЕЛАЦИОНИ СУД У СПЛИТУ И Т. Д.

Редовни расходи

А. Лични расходи

136		Личне принадлежности:		
	1	Плате-периодске повишице и положајни додаци чиновника		
		Судско одељење		
		а) Чиновници		
		Код 44 судије окружних судова у тексту разврставање: „I-III/1” брише се, место: „30-III/2” ставити: „31-III/2” и износ субпозиције смањити са	— 7.800.—	
		Особље државног тужиоштва		
		Код заменика вишег државног тужиоца Место: „III/2” ставити: „III/1” и износ субпозиције повећати са	+ 7.800.—	
		Канцеларијско и грунтовно особље		
		б) Чиновнички приправници		
		Унети ново особље		
		10 чин. приправника од X групе:		
		4 у I разреду скупоће	+ 55.527.—	
		3 у II разреду скупоће	+ 32.660.—	
		3 у III разреду скупоће	+ 20.625.—	+ 108.812.—
	5	Додаци лични и породични Чиновника, породични смањити са	— 27.212.—	+ 81.600.—
137		Награде контрактуалним чиновницима и дневничарима		
		Место: „92” ставити: „82 дневничара” и износ партије смањити са		— 81.600.—
		Свега гл. XXIV		— —

ГЛАВА XXVII — АПЕЛАЦИОНИ СУД У ЗАГРЕБУ И Т. Д.

Редовни расходи

А. Лични расходи

152		Личне принадлежности:		
	5	Додаци лични и породични, смањити са		— 226.000.—
		Свега гл. XXVII, смањити са		— 226.000.—

ГЛАВА XXVIII — АПЕЛАЦИОНИ СУД И ВИШЕ ДРЖ. ТУЖИОШТВО У ЉУБЉАНИ И Т. Д.

Редовни расходи

А. Лични расходи

159		Личне принадлежности:		
	5	Додаци лични и породични, смањити са		— 254.000.—
		Свега гл. XXVIII, смањити са		— 254.000.—

Парт. Поз.

ГЛАВА XXIX — АПЕЛАЦИОНИ СУД У НОВОМ
САДУ

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

173

Управни трошкови:

1	Канцеларијски трошкови, повећати са	+	34.000.—	
3	Трошкови кривичног поступка, повећати са	+	20.000.—	
5	Кирије, смањити са	—	54.000.—	— —
Свега гл. XXIX				— —

ГЛАВА XXXXII — РИМО-КАТОЛИЧКА И Т. Д.
ВЕРСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

184

Личне принадлежности:

5	Додаци лични и породични			
	б) За парохијско свештенство, лични, смањити са	—	14.520.—	
Унеги ново:				
	г) Специјални додатак Митроносном опату у Корчули	+	14.520.—	— —
Свега гл. XXXII				— —
Укупно IV раздео				— —

V РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

ГЛАВА XXXVII — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

209

Разне помоћи за целу Краљевину:

3	Помоћ за уметност и књижевност			
	У шестом реду озго место речи: „престалим” треба да стоји реч: „престарелим”			
Свега гл. XXXVII				— —

ГЛАВА XLII — МУЗЕЈИ

Редовни расходи

А. Лични расходи

246

Личне принадлежности:

1	Плате, периодске повишице итд.			
	VI) Народни музеј у Загребу			
	е) Минеролошки-петрографски музеј			
	Место: „Кустос VIII” ставити: „Кустос VII”			
5	Додаци лични и породични			
	V) Музеј у Сплиту			
	Чиновника, лични смањити са	—	11.400.—	

247

Награде контрактуралним чиновницима
и дневничарима:

VI)	Зоолошко одељење Музеја у Скопљу:			
	Дневничар-служитељ (нов)	+	11.400.—	

Б. Материјални расходи

249

Управни трошкови и материјалне
потребе:

3	Музеј српске земље			
	Субпоз. 5 „Кирија”, смањити са	—	2.000.—	
5	Музеј у Скопљу			
	а) Историјско археолошко одељење			
	У субпоз. 19 место речи: „истраживању” ставити реч: „Истраживање”			
12	Музеј за уметност и уметнички обрт			
	У 7 субпоз. место: „Изложке” ставити „Изложбе”			

Парт. Поз.

Ванредни расходи

251	Археолошки музеј у Сплиту:	
1	За продужење научне публикације итд. повећати са	+ 5.000.—
3	За састав историјско-уметничке топографије итд., смањити са	- 5.000.—
251a	Кирија и трошкови око пресељења Етнографског музеја и музеја српске земље у Београду, повећати са	+ 2.000.—
Свега гл. XLII		- -

ГЛАВА XLIII — СПЕЦИЈАЛНИ НАУЧНИ ЗАВОДИ

Редовни расходи

А. Лични расходи

252 Личне принадлежности:

1 Плате-периодске повишице итд.

б) Чиновнички приправници

IV) Сеизмолошки завод у Београду
Место: „3 приправника опсерватора итд.“ треба да стоји: „2 чиновничка приправника опсерватора од VIII групе у I разреду скупове.
Приправник опсерватор од IX групе у I разреду скупове

37.497.—

15.207.—

Б. Материјални расходи

Управни трошкови:

255

1 Геолошки институт у Београду
У 10 субпоз. у четвртм реду одозго место речи: „Стручном особљу“ ставити: „Путни трошкови стручног особља“

Свега гл. XLIII**- -**

ГЛАВА XLIIIa — УНИВЕРСИТЕТИ

Редовни расходи

А. Лични расходи

262a

Личне принадлежности:

1 Плате-периодске повишице итд.

а) Чиновници

I) Универзитет у Београду

Унети на крају као ново: „Нова постављења“

Завод за пољопривредно газдовање пољопривредно-шумарског факултета.
7 пристава агронома: 1-V, 1-VII и 5-VIII
Пољопривредни пристав VIII
(Ови кредити су уступљени од стране Мин. пољопривреде)

+ 111.720.—

+ 13.560.—

Технички факултет

За катедру аеронаутике

3 доцента: 1-IV/1, 1-IV/2 и 1-V
2 асистента VIII
(Кредити пренети из парт. 500 поз. 6 Мин. војске)

+ 103.080.—

+ 27.120.—

III) Факултет у Суботици

Субпоз. треба изменити да гласе:

7 редовних професора II/1 539.800.—
4 ванредна професора: 3-III/2 и 1-IV/1 183.360.—
2 доцента: 1-VI и 1-VII 33.840.—
Секретар VII 13.560.—

(Ове су измене без финансиј. ефекта)

IV) Универзитет у Загребу

Унети на крају као ново:

„Нова постављења“

Ванредан професор (за геодезију) IV/1
(Пренето из парт. 2626 поз. 4. место контр. пристава наставника, који се брише).

+ 44.040.—

б) Чиновнички приправници

I) Универзитет у Београду

На крају додати:

„Нова постављења“

Завод за пољопривредно газдовање пољопривредно-шумарског факултета

Парт. Поз.	7 асистената приправника од VIII гр. у I раз. скупоће		+ 122.976.—
	Чиновнички приправник (пољоприв. пристав) од VIII групе у I р. скупоће	+ 17.568.—	
	Чиновнички приправник од IX групе у I разреду скупоће	+ 15.207.—	
	Технички факултет За катедру аеронаутике		
	2 асистента приправника од VIII групе у I разреду скупоће	+ 35.120.—	
	(Кредит пренет из Министр. војске и морнарице по парт. 500 поз. 6.)		
	IV) Универзитет у Загребу Унети на крају као ново: „Нова постављења”		
	2 пољопривредна пристава чиновничка приправника за пољоприв. шумарски факултет за завод за господарску управу од VIII групе у I р. скупоће	+ 35.136.—	+ 103.031.—
5	Додаци лични и породични		
	I) Универзитет у Београду		
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 85.924.—	
	породични, повећати са (кредит из Мин. војске и морнарице)	+ 10.000.—	
	IV) Универзитет у Загребу		
	а) Чиновника, лични, смањити са	- 20.000.—	+ 75.924.—
	(Сви ови кредити уступљени су од Министарства пољопривреде)		
2626	Награде контрактуалним чиновницима и дневничарима		
1	Универзитет у Београду „Нова постављења”		
	Хонорарни професор за Катедру аеронаутике на Техничком факултету у Београду (Кредит пренет из Министарства војске и морнарице)		+ 24.000.—
4	Универзитет у Загребу		
	Субпоз. 7 Контракт. пристав наставник брисати (пренет у парт. 262а поз. 1)		- 44.712.—
	Субпоз. 8 Две пословође итд. повећати са		+ 672.—
262с	Снабдевање и уређење књижица итд.		
1	Универзитет у Београду		
	б) Филозофски факултет		
	Субпоз. 17 Семинар за класичну филологију брисати	- 4.500.—	
	Место тога унети две нове субпоз.: Семинар за латински језик	+ 2.250.—	
	Семинар за грчки језик	+ 2.250.—	
	г) Медицински факултет		
	а) Институту		
	У субпоз. 1 место речи: „Паталoшки” ставити: „Патолошки”		
	У субпоз. 9 „Институт за ратну хигијену итд.” ставити: „Институт за војну медицину итд.”		
	После последње субпоз. „Институт за примењену анатомију” додати нов текст: „Хемијски институт”		+ 20.000.—
	(Са овом сумом смањена је парт. 262а поз. 5 под 1)		
	д) Пољопривредно-шумарски факултет		
	После субпоз. 19 „Завод за пољопривредно газдовање итд.” додати нову субпоз.: „Заводу за пољопривредно газдовање, за испитивање рентабилности и уређења пољопривредних газдинстава и за организацију и увођење књиговодства на њима		+ 65.505.—
	(Овај кредит је уступљен од стране Министарства пољопривреде).		
5	Универзитет у Загребу		
	г) Пољопривредно-шумарски факултет		
	После субпоз. 7 „Завод за господарску управу” додати нову субпоз.: „Заводу за господарску управу за испитивање рентабилности и уређења пољопривредних господарстава и за организацију и увођење књиговодства на њима”	+ 44.864.—	
	(Овај кредит уступљен је од стране Министарства пољопривреде).		

Парт. Поз.

д) Ветеринарски факултет
 У субпоз. 2 суму повећати са + 9.000.—
 Субпоз. 6 суму смањити са — 9.000.—
 После ове субпоз. додати нову, која
 да гласи:
 „Заводу за микробиологију и хигије-
 ну” (Са овом сумом смањена је пар-
 тија 262а поз. 5 под IV) + 20.000.— + 64.864.—

262з

Ванредни расходи
Универзитет у Београду:

- 5 Ануитет за децију клинику итд., на крају позиције додати нов текст који ће гласити: „и по зајму од динара 6,000.000.—, који ће се закључити према одобреном предрачуна”.

Свега гл. XLIIIа, повећати са + 731.780.—

ГЛ. XLIIIв — УМЕТНИЧКЕ ШКОЛЕ

Свугде где стоји назив: „Академија ликовних уметности у Београду” ставити: „Уметничка академија у Београду, а свугде, где стоји назив: „Сликарско-вајарска средња школа у Београду”, ставити: „Школа за примењену уметност у Београду”.

262ф

Ванредни расходи
Субвенције и помоћи музичким школама:

- 13 Текст поз. изменити да гласи: „Глумачко-балетској школи у Београду”.

Свега гл. XLIIIв — —

ГЛ. XLIIIг — ВИШЕ ПЕДАГОШКЕ ШКОЛЕ

Редовни расходи

А. Лични расходи

262х

Личне принадлежности:

- 3 Разлика принадлежности итд. у другом реду место: „Новцима” ставити: „Чиновницима”.

Свега гл. XLIIIг — —

ГЛАВА XLIIIе — ИСЛАМСКЕ ТЕОЛОШКЕ ШКОЛЕ

Редовни расходи

А. Лични расходи

262ш/3

Личне принадлежности:

- б) Чиновнички приправници
 Место: „4 чин. приправника” ставити: „4 чин. приправника”

Свега гл. XLIIIе — —

ГЛАВА XLIV — СРЕДЊА НАСТАВА

Ванредни расходи

274

Ануитети за зајмове итд.:

Треба изменити субпозиције:
 „в) од 7,500.000.— и то: по зајму од 6,200.000.— који је закључен у 1936 години на 20 година за подизање зграде за I мушку гимназију у Београду, и по зајму од 1,300.000.— динара, који се има закључити за завршне радове на згради и набавку намештаја и учила за исту школу.”
 „г) од 6,900.000.— динара и то: по зајму од 5,800.000.— који је закључен у 1936 години на 20 година за подизање зграде за I женску гимназију у Београду, и по зајму од 1,100.000.— динара који се има закључити за завршне радове на згради и набавку намештаја и учила за исту школу.”

Свега гл. XLIV — —

ГЛАВА LIVб — НАРОДНО КАЗАЛИШТЕ У ЗАГРЕБУ

Редовни расходи

А. Лични расходи

315д

Личне принадлежности:

- 1 Плате — периодске повишице итд.
 — Отсек рачуноводства —
 Субпоз. „2 чиновника VII” смањити са — 10.500.—
 Додати нову субпоз.: „Економ IX” . . . + 10.500.—

Парт. Поз.	5	Додаци лични и породични После субпоз. б) Званичника итд. суб- поз. „Породични 21.840.—“ пренети иза субпоз. в) Служитеља итд.		
		Свега гл. LIV6		— —
		ГЛАВА LVI — ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ		
322		Награде: Целу партију пренети у материјалне расходе као парт. 325а.		
324	1	На крају текста додати речи: „Чланарина удружењу штампарских предузећа“		
326	1	Наднице за сезонске послове као и остали трокови производње, реч „трокови“ заменити са реч „тро- шкови“		
329		Бесплатно штампање: 5 Геолошки анали итд., у другом реду место: „П.бр. 625/26“ ставити: „П.бр. 625/28“.		
		Свега гл. LVI		— —
		ГЛАВА LVII — ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У САРАЈЕВУ		
		Редовни расходи		
		А. Лични расходи		
333		Личне принадлежности: 1 Плате — периодске повишице итд. Субпоз. 2 место: „Главни фактор (секретар) V“ 27.000.— ставити: „Виши рачунски инспектор V“ итд. 27.000.—		
		Свега гл. LVII		— —
		Укупно V раздео, повећати са		+ 731.780.—
		VII РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА		
		ГЛАВА LXIII — МИНИСТАРСТВО		
		Редовни расходи		
		Б. Материјални расходи		
373		Текст партије мења се и гласи: „Накнаде Министарству саобраћаја и Министарства пошта, телеграфа и те- лефона.“		
	1	Плаћање карата на возовима и бродо- вима у служби безбедности и надзора, смањити са —120.000.—		
		Унети нову позицију под		
	2	Плаћање нове телефонске везе код Жан- дармерије у сврхе јавне безбедности +120.000.—		— —
		Укупно VII раздео		— —
		VIII РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА		
		ГЛАВА LXIX — МИНИСТАРСТВО		
		Редовни расходи		
		А. Лични расходи		
413		Личне принадлежности: 1 Плате-периодске повишице итд.		
		а) Чиновници		
		Концептни чиновници		
		Место: „21 секретар VI“ ставити: „23 се- кретара VI“ и повећати са + 33.840.—		
		Место: „46 пристава итд.“ ставити: „47 пристава“ и у тексту место: „20-VI“ ставити: „21-VII“ и повећати са + 16.920.—		+ 50.760.—
	5	Додаци лични и породични		
		а) Чиновника, лични, смањити са		
				— 50.760.—
		Свега гл. LXIX		— —

Парт. Поз.

ГЛАВА LXXII — УПРАВА ДРЖАВНИХ МОНОПОЛА

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

440	Ануитет 6 $\frac{1}{2}$ % монополског зајма од 22,000.000.— динара: У тексту речи: „долара 375.000” брисати, а износ партије смањити са	— 15,000.00.—
	Свега гл. LXXII смањити са	— 15,000.00.—
	Укупно VIII раздео, смањити са	— 15,000.00.—

IX РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ

ГЛАВА LXXXII — ВОЈСКА

Редовни расходи

А. Лични расходи

Награде и хонорари:

476	9 Разне награде У последњој потпоз. у тексту место речи: „заштита” ставити речи: „који успешно пропагирају заштиту становништва од напада из ваздуха”.	
	Б. Материјални расходи	
500	6 Разни трошкови Потребе ваздухопловства војске: а) Технички део Субпоз. 1 Плаћање радне снаге итд., смањити са	— 231.780.—
503	По инжењерско-техничкој струци: 2 На крају додати речи: „као и плаћање ануитета за подизање ових грађевина.”	
	Свега гл. LXXXII, смањити са	— 231.780.—

ГЛАВА LXXXIVa — ЦИВИЛНО ВАЗДУХОПЛОВСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

557a	1 Плате — периодске повишице и полагајни додаци чиновника а) Чиновника грађанског реда на служби у цивилном ваздухопловству Место: „Чиновник VII” ставити: „Чиновник V” и износ субпоз. повећати са + 10.080.—	
	2 Додаци Додаци лични и породични чиновника грађанског реда на служби у цивилном ваздухопловству, лични, смањити са — 1.440.—	+ 8.640.—
557b	Награде контрактуралним чиновницима итд. У трећем реду место: „4 по 20.520.—” ставити: „3 по 20.520.—”, испред „1 са 17.100.—” место „и”, ставити „запету” а после: „1 са 17.100.—” ставити: „и 1 са 11.880.—” и смањити са — 8.640.—	— 8.640.—
	Свега гл. LXXXIVa	— —
	Укупно IX раздео, смањити са	— 231.780.—

X РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ГРАЂЕВИНА

ГЛАВА LXXXV — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

558	1 Плате — периодске повишице итд. а) Чиновници После: „8 рачунских чиновника итд.” уметнути: „Главни архивар VII + 18.600.—	
-----	---	--

Парт. Поз.	б) Чиновнички приправници	
	Место: „16 чин. приправника итд.” ставити: „31 чин. приправник од VIII групе у I раз. скупоће” и повећати са . . .	+ 263.520.—
	Б. Материјални расходи	
573/VIII	Одржавање и оправка државних путева и мостова, смањити са . . .	— 130.000.—
573/XVI	Одржавање и оправка државних путева и мостова, смањити са . . .	— 18.600.—
573/XXX	Одржавање и оправка државних путева и мостова, смањити са . . .	— 133.520.—
	Укупно X раздео	— —

XI РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО САОБРАЋАЈА
ГЛАВА ХСІХ — ОДЕЉЕЊЕ ЗА ГРАЂЕЊЕ
ЖЕЛЕЗНИЦА

	Ванредни расходи	
722	Грађење групе Пожаревац—Кучево, граница бив. пожаревачке области:	
	1 У првом и другом реду речи: „За ликвидацију уговорних обавеза према предузећу Лозингер и комп. из Берна” брисати; у четвртном и петом реду речи: „по закону о државном рачуноводству” брисати.	
723	Грађење пруга по уговорима са страним предузећима:	
	1 Издаци у вези уговора са „Европским друштвом” итд. Субпоз. 1 Ануитети итд., смањити са	— 25.000.000.—
	2 Издаци у вези уговора итд.	
	У другом реду место речи: „аванса” ставити: „аванана”.	
	Субпоз. под б) на крају ставити тачку и запету и додати: „трошкови и потребе државног надзора на прузи Бихаћ—Книн (лични, издаци особља на прузи и ван пруге, материјални издаци, исплата помоћне техничке и физичке снаге на терену и у одељењу)”	
	Свега гл. ХСІХ, смањити са	— 25.000.000.—

ГЛАВА С — УПРАВА ДРЖАВНИХ ЖЕЛЕЗНИЦА

	Редовни расходи	
	А. Лични расходи	
730	Личне припадности особља машинске службе:	
	1 Централна управа	
	1) Чиновници	
	Субпоз. 6 код „103 пристава итд.”, у трећем реду после речи: „официјала” уметнути реч: „дактилографа”	
	Свега гл. С	— —
	Укупно XI раздео смањити са	— 25.000.000.—

XII РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ПОШТА, ТЕЛЕГРАФА И ТЕЛЕФОНА

	ГЛАВА СИ — МИНИСТАРСТВО	
	Редовни расходи	
	А. Лични расходи	
754	Специјалне награде:	
	1 Награде хонорарним лекарима итд. повећати са	+ 15.000.—
	Б. Материјални расходи	
760	Пренос поште:	
	3 Пренос поштанских пошиљака аеропланима, смањити са	— 15.000.—
	Свега гл. СИ	— —

ГЛАВА СИИ — СПОЉНА П. Т. Т. СЛУЖБА

	Редовни расходи	
	А. Лични расходи	
	Личне припадности:	
768	5 Додаци лични и породични	
	а) Чиновника, лични, смањити са	— 200.000.—
770а (нова)	Награде надничарима привремено упосленим у поштама за време повећаног промета око божићних и ускршњих празника и за време бањске сезоне	+ 200.000.—
	Свега гл. СИИ	— —
	Укупно XII раздео	— —

Парт. Поз.

XIII РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ

У садржају после „Глава CXIV“ ставити: „CXIVa“
„Државна ергела на Поновичама 112“

ГЛАВА CIV — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

781

Личне принадлежности:

1 Плате-периодске повишице итд.
Наслов: „Отсек за пољопривредни кредит-Сарајево“
мења се и гласи: „Дирекција среских припомоћ-
них заклада-Сарајево“

7886

Б. Материјални расходи

Стручни расходи Одељења за сточарство (пренето
у Министарство просвете) смањити са

— 300.000.—

789

Стручни расходи за аграрну политику
и кооперацију:

Субпоз. 4 Помоћ за проучавање привр.
прилика на селу итд., смањити са

— 100.000.—

Субпоз. 5 Помоћ заводима за пољопривредно
газдовање итд. брисати

— 100.000.—

— 200.000.—

(Ови су кредити пренети у раздео Ми-
нистарства просвете)

Свега гл. CIV, смањити са — 500.000.—

ГЛАВА CVIII — ДРЖАВНА КЛАСНА ЛУТРИЈА

Редовни расходи

А. Лични расходи

809

Личне принадлежности:

1 Плате-периодске повишице итд.
а) Чиновници
13 чиновника итд. у другом реду Место: „1-VII“
ставити: „2-VII“ а 1-VIII“ брисати.

812

Награде и дневнице:

5 (нова) Трошкови око извлачења лозова у уну-
трашњости

+ 200.000.—

Б. Материјални расходи

813

Управни трошкови:

1 После речи „Канцеларијски“ ставити: „запету“ и
уметнути реч: „рекламни“.

Свега гл. CVIII, повећати са + 200.000.—

Глава CXIVa — У наслову у другом реду место:
„Пановичама“ ставити: „Поновичама“.

Укупно XIII раздео, смањити са — 300.000.—

XIV РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ

ГЛАВА CXIX — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

858

Личне принадлежности:

1 Плате-периодске повишице и положајни додаци
чиновника

а) Чиновници

1) Министарство

Место: „5 саветника итд.“ ставити: „6
саветника: 2-IV/1 и 4-IV/2“ и износ
субпоз. повећати са + 48.040.—

Место: „5 секретара итд.“ ставити: „4
секретара: „2-V и 2-VI“ и износ суб-
поз. смањити са — 27.000.—

Место: „11 пристава итд.“ ставити: „13
пристава: 4-VII и 9-VIII“ и износ суб-
поз. повећати са + 35.696.—

Место: „Помоћни секретар итд.“ ста-
вити: „2 помоћна секретара: 1-VI и
1-VII“ и износ субпоз. повећати са + 16.500.—

Парт. Поз.	Место: „5 писара итд.” ставити: „4 писара: 2-IX-1 и 2-IX” и износ субпоз. смањити са	— 10.500.—	
	Код 3 архивска чиновника итд. изменити разврставање и треба ставити: „2-IX и 1-X” и износ субпоз. пов. са III) Одељење за радње при Управи града Београда	+ 3.200.—	
	Место: „Саветник” итд. ставити: „2 саветника: 1-IV/1 и 1-IV/2” и износ субпоз. повећати са	+ 36.040.—	
	Секретар V, брише се	— 27.000.—	
	VI) Државни завод за унапређење индустрије и занатства		
	Код 2 пристава итд. изменити разврставање и ставити: „1-VII и 1-VIII” и износ субпоз повећати са	+ 3.080.—	
	Код 2 занатска учитеља итд. изменити разврставање и ставити: „1-VIII и 1-X” и износ субпоз. повећати са	+ 4.860.—	
	б) Чиновнички приправници		
	1) Министарство		
	Место: „11 чиновничких приправника итд.” ставити: „9 чин. приправника итд.” и место: „7 од VIII групе” ставити: „5 од VIII групе” и износ субпоз. смањити са	— 35.136.—	+ 47.780.—
5	Додаци лични и породични		
	а) Чиновника, лични, смањити са		— 47.780.—
864	Б. Материјални расходи		
	Управни трошкови:		
	3 Кирије		
	в) Женска стручна учитељска школа, смањити са	— 2.000.—	
	Унети нову субпоз. под		
	г) Управа за заштиту индустријске својине	+ 2.000.—	
	Свега гл. CXIX		— — —

ГЛАВА CXX — БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

878	1 Плате — периодске повишице и положајни додаци чиновника		
	а) Чиновници		
	I) Одељења и отсеци код банских управа		
	Место: „6 саветника итд.” ставити: „7 саветника: 3-IV/2 и 4-V” и износ субпоз. повећати са	+ 32.040.—	
	Место: „Писар итд.” ставити: „2 писара IX” и износ субпоз., повећати са	+ 10.500.—	
	б) Чиновнички приправници		
	II) Трговачке академије		
	Место: „33 чиновничка приправника итд.” ставити: „32 чиновничка приправника итд.” и место: „17 у I” ставити: „16 у I разреду скупове” и износ субпоз. смањити са	— 17.568.—	+ 24.972.—
5	Додаци лични и породични итд.		
	а) Чиновника, лични, смањити са		— 24.972.—
	Свега гл. CXX		— — —

ГЛАВА CXXI — ДИРЕКЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ СЛОБОДНЕ ЗОНЕ У СОЛУНУ

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

890	1 Плате — периодске повишице и положајни додаци чиновника		
	а) Чиновници		
	Место: „Писар IX” ставити: „2 писара IX” и износ субпоз. повећати са	+ 10.500.—	
	Место: „2 архивска чиновника итд.” ставити: „Архивски чиновник X” и износ субпоз. смањити са	— 10.500.—	
	Свега гл. CXXI		— — —
	Укупно XIV раздео		— — —

Парт. Поз.

XV РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ШУМА И
РУДНИКА

ГЛАВА СХХIIIа — ВРХОВНИ ШУМАРСКИ НАДЗОР

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

927к

(Нова) Помоћ Средишњем савезу ловачких удружења Краљевине Југославије у Београду за све трошкове око учествовања наше државе на интернационалној ловачкој изложби у Берлину у 1937 г.

+ 300.000.—

Свега гл. СХХIIIа, повећати са . . .

+ 300.000.—

ГЛАВА СХХIV — БАНСКЕ УПРАВЕ

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

938у

За исплату свих врста државних и самоуправних дажбина:

Субпоз. под г) Дирекција шума у

Сарајево, смањити са — 100.000.—

Субпоз. под д) Дирекција шума —

Бања Лука, смањити са — 200.000.—

— 300.000.—

Свега гл. СХХIV, смањити са . . .

— 300.000.—

Укупно XV раздео — —

XVI РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО СОЦИЈАЛНЕ
ПОЛИТИКЕ И НАРОДНОГ ЗДРАВЉА

ГЛАВА СХХVI — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

951

I Плате-периодске повишице и положајни додаци чиновника

Социјалне установе

II) Дом слепих „Краља Александра I Ујединитеља“ у Земуну

а) Чиновници

Место: „Економ IX-1“ ставити: „2 чиновника (Економ и рачунски чиновник): 1-IX-1 и 1-IX“ и повећати са

+ 10.500.—

а брисати: „б) Чиновнички приправници, Чиновнички приправник од IX групе и т. д.“

— 15.207.—

Болничке установе

III) Општа државна болница у Београду

а) Чиновници

Место: „14 шефова одељења итд. ставити: „14 шефова одељења: 4-IV/1-1, 8-IV/1 и 2-V“ и повећати са . . .

+ 36.000.—

Место: „24 примарна лекара итд.“ ставити: „24 примарна лекара: 1-IV/2-1, 17-IV/2, 5-V и 1-VI“ и повећати са

+ 68.400.—

Место: „14 асистената итд.“ ставити: „18 асистената: 1-VI и 17-VII“ и повећати са

+ 67.680.—

Место: „17 секундарних лекара VIII“ ставити: „18 секундарних лекара VIII“ и повећати са

+ 13.560.—

Место: „4 административна чиновника итд.“ ставити: „4 административна чиновника (референта отсека) VIII“ и повећати са

+ 3.060.—

б) Чиновнички приправници

Место: „24 чиновничка приправника лекара итд.“ ставити: „19 чиновничких приправника-лекара итд.“ и смањити са

— 87.840.—

V) Ортопедски завод у Београду

Место: „Шеф завода IV/1-1“ ставити: „IV/1-2“ и повећати са

+ 2.000.—

Место: „лекар VIII“ ставити: „лекар VII“ и повећати са

+ 3.360.—

Парт. Поз.

Место: „Књиговођа VIII” ставити: „Књиговођа VII” и повећати са	+ 3.360.—
Место: „Чиновник VIII” ставити: „Чиновник VII” и повећати са	+ 3.360.—
Место: „Економ VIII” ставити: „Економ VII” и повећати са	+ 3.360.—
Место: „Чиновник IX” ставити: „Чиновник VIII” и повећати са	+ 3.060.—
Место: „2 архивска чиновника итд.” ставити: „2 архивска чиновника: 1-IX и 1-X” и повећати са	+ 2.400.—
VI) Болница за душевне болести — Београд	
а) Чиновници	
Место: „Примарни лекар VI” ставити: „Примарни лекар V” и повећати са	+ 5.400.—
Место: „2 примарна лекара итд.” ставити: „2 примарна лекара VI” и повећати са	+ 4.680.—
Место: „2 асистента итд.” ставити: „2 асистента VII” и повећати са	+ 6.000.—
Место: „Виши пристав в. д. економа VII” ставити: „Виши пристав в. д. економа VI” и повећати са	+ 4.680.—
Хигијенске установе	
VIII) Централни хигијенски завод у Београду са одељењима итд.	
2) Бактериолошко-епидемиолошко одељење	
а) Чиновници	
Место: „Саветник в. д. шефа итд.” ставити: „2 саветника (1 в. д. шефа одељења) V” и повећати са	+ 27.000.—
4) Санитетско-техничко одељење	
б) Чиновнички приправници	
Место: „2 чиновничка приправника итд.” ставити: „3 чиновничка приправника итд.” и повећати са	+ 17.568.—
8) Хемијско одељење	
Место: „4 саветника-хемичара итд.” ставити: „3 саветника-хемичара: „2-V-1 и 1-V” и смањити са	— 27.000.—
Место: „Виши пристав-хемичар VI” ставити: „Пристав-хемичар VIII” и смањити са	— 8.040.—
Посебне установе	
Поликлиника за кожне и венеричне болести	
Место: „2 виша пристава итд.” ставити: „3 виша пристава: 1-VII-1 и 2-VII” и повећати са	+ 16.920.—
Хигијенске установе у Земуну и Панчеву	
а) Чиновници	
1) У Земуну	
Испред прве субпозиције „Виши пристав VI” ставити: „Саветник V”	+ 27.000.—
Болница за заразне болести	
Место: „2 асистента итд.” ставити: „4 примарна лекара и асистента: 2-V, 1-VI и 1-VII” и повећати са	+ 48.600.—
IX) Школа народног здравља у Загребу	
а) Чиновници	
Место: „5 виших саветника итд.” ставити: „7 виших саветника: 3-IV/1, 1-IV/2 и 3-V” и повећати са	+ 66.000.—
Место: „11 виших пристава итд.” ставити: „12 виших пристава: 2-VI и 10-VII” и повећати са	+ 9.900.—
Место: „6 пристава VIII” ставити: „3 пристава VIII” и смањити са	— 40.680.—
Место: „18 рачунских и административних чиновника итд.” ставити: „20 рачунских и административних чиновника: 1-VI, 2-VII-1, 6-VII, 1-VIII и 10-IX” и повећати са	+ 31.080.—
Место: „13 сестара-помоћница итд.” ставити: „17 сестара-помоћница и архивских чиновника: 1-VII, 2-VIII, 1-IX и 13-X” и повећати са	+ 32.400.—

Парт. Поз.

	б) Чиновнички приправници			
	Место: „2 чиновничка приправника од VIII групе ит.д.“ ставити: „3 чиновничка приправника од VIII групе ит.д.“ и повећати са	+ 17.568.—		
	Место: „3 чиновничка приправника од IX групе ит.д.“ ставити: „Чиновнички приправник од IX групе ит.д.“ и смањити са	— 30.414.—		
	Место: „7 чиновничких приправника од X групе ит.д.“ ставити: „2 чиновничка приправника од X групе ит.д.“ и смањити са	— 69.410.—	+ 256.305.—	
	3 Плате — периодске повишице служитеља Хигијенске установе			
	V) Централни хигијенски завод итд. Управа завода			
	Место: „5 служитеља итд.“ ставити: „Служитељ II-2“ и смањити са		— 11.760.—	
	5 Додаци лични и породични Социјалне установе			
	II) Дом слепих у Земуну			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 8.160.—		
	III) Општа државна болница у Београду			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 40.800.—		
	Хигијенске установе			
	VIII) Централни хигијенски завод у Београду итд. Управа завода			
	б) Служитеља, лични, смањити са	— 24.960.—		
	Хемијско одељење			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 1.200.—		
	Поликлиника за кожне и венеричне болести			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 7.680.—		
	Хигијенске установе у Земуну у Панчеву			
	Чиновника, лични, повећати са	+ 6.240.—		
	Болница за заразне болести			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 13.200.—		
	IX) Школа нар. здравља у Загребу			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 46.840.—	+ 99.160.—	+ 343.705.—
953	Специјалне награде и додаци:			
	Ј) Министарство			
	Субпоз. 5 — За специјалан рад службеника у Кабинету Министра 60.000.—, брисати	— 60.000.—		
	IX) Школа народног здравља у Загребу			
	Специјални додаци по § 26 итд., смањити са	— 26.284.—		— 86.284.—
954	Субвенције и разне помоћи:			
	На крају убацили нову позицију			
	12 (нова) За потребе Југословенског националног комитета Медицинске Мале антанте			+ 50.000.—
	B. Материјални расходи			
956	Управни трошкови:			
	I) Министарство			
	1 Разни материјални издаци			
	Убацили нове субпозиције 19 и 20			
	Субпоз. 19 За учешће у управном одбору Међународног биро-а рада у Женеви	+ 50.000.—		
	Субпоз. 20 Трошкови националног комитета за исхрану	+ 50.000.—	+ 100.000.—	
	Социјалне установе			
	II) Дом слепих у Земуну			
	2 Разни материјалне издаци			
	Субпоз. 7 Одржавање и оправка зграда, ограда итд., смањити са		— 3.453.—	
	Болничке установе			
	III) Општа држ. болница — Београд			
	5 Разни материјални издаци			
	Субпоз. 17 Градском поглаварству града Београда за воду итд., смањити са		— 141.660.—	

Парт.	Поз.			
	V) Ортопедски завод у Београду			
10	Разни материјални издаци			
	Субпоз. 2 Опште канцеларијске потребе итд., смањити са	—	10.900.—	
	Субпоз. 11 Одржавање и оправка болнице итд., смањити са	—	7.345.—	— 18.245.—
	Хигијенске установе			
	IX) Централни хигијенски завод у Београду итд.			
18	Разни материјални издаци			
	Имуно-биолошко одељење			
	Субпоз. 3 Набавка коња, говеди итд., смањити са	—	10.000.—	
	Санитетско-техничко одељење			
	Субпоз. 1 За издржавање, уређење итд., смањити са	—	5.000.—	
	Субпоз. 5 Специјалне санитетско-техничке потребе итд., смањити са	—	10.000.—	
	Субпоз. 9 За асанирање и изградњу итд., смањити са	—	20.000.—	
	Болнице за заразне болести у Београду			
	Субпоз. 3 Набавка угља за огрев итд., повећати са	+	30.000.—	
	Субпоз. 6 Градском поглаварству у Београду за воду итд., брисати	—	70.000.—	
	Субпоз. 7 Градском поглаварству у Београду за електричну струју итд., брисати	—	100.000.—	
	Субпоз. 11 Оправка и набавка постелних ствари, итд. повећати са	+	60.000.—	
	Асанациони радови			
	Управа завода			
	Субпоз. 1 Набавка резервног материјала итд., смањити са	—	33.648.—	
	Субпоз. 4 За изградњу бунара итд., смањити са	—	10.000.—	— 168.648.—
19	Исхрана болесника, особља итд.			
	Болница за заразне болести			
	Субпоз. 1 За исхрану болесника, повећати са	+	50.000.—	
	Субпоз. 2 Бесплатна исхрана особља итд., повећати са	+	30.000.—	+ 80.000.—
20	Лекови, завојни материјал итд.			
	Поликлиника за кожне и венеричне болести у Београду			
	Набавка неосалварзана итд., смањити са			— 5.000.—
X)	Школа народног здравља у Загребу			
21	Разни материјални издаци			
	Субпоз. 10 Трошкови уређења просторија итд., смањити са			— 37.000.— — 194.006.—
965	Ануитети:			
3	Државна болница за душевне болести у Београду			
	Интерес и отплата II рате дуга итд., смањити са			— 20.760.—
	Свега гл. СХХVI, повећати са			+ 92.655.—

ГЛАВА СХХVII — ДРАВСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

967	1	Плате-периодске повишице итд.		
		II) Хигијенски завод у Љубљани итд.		
		а) Чиновници		
		Место: „7 шефова одељења: 1-IV/2, 2-V и 4-VII“ ставити: „7 шефова одељења: 1-IV/2-1, 2-IV/2, 2-VI, 1-VII-1 и 1-VII“ повећати са	+	22.560.—
		Место: „2 управника домова народног здравља: 1-IV/2 и 1-VII“ ставити: „2 управника домова народног здравља: 1-IV/2-1 и 1-VI“ и повећати са	+	7.080.—
		Место: „3 шефа станица народног здравља: 2-VII и 1-VIII“ ставити: „3 шефа станица народног здравља: 1-VII-1, 1-VII и 1-VIII“ и повећати са	+	720.—
		Место: „6 виших пристава: 2-VI и 4-VII“ ставити: „8 виших пристава: 3-VI, 1-VII-1 и 4-VII“ и повећати са	+	39.240.—

	Парт. Поз.	Место: „6 пристава VIII” ставити: „4 пристава VIII” и смањити са	—	27.120.—	
		Место: „5 административних чиновника: 1-VII-2 и 4-IX” ставити: „6 административних чиновника: 1-VII-2, 1-IX-1 и 4-IX” и повећати са	+	11.100.—	
		Место: „2 техничка чиновника: 1-VIII и 1-X” ставити: „3 техничка чиновника: 1-VIII, 1-IX и 1-X” и повећати са	+	10.500.—	
		Место: „2 архивска чиновника: 1-VIII и 1-IX” ставити: „4 архивска чиновника: 1-VII, 1-IX и 2-X” и повећати са	+	19.560.—	
		Место: „3 здравствена помоћника: 2-IX и 1-X” ставити: „4 здравствена помоћника: 1-VIII, 1-IX и 2-X” и повећати	+	11.160.—	
		Место: „16 заштит. сестара: 1-VIII, 1-IX-1, 8-IX и 6-X” ставити: „16 заштитних сестара: 2-VIII, 8-IX, 4-X-1 и 2-X” и повећати са	+	4.860.—	
		б) Чиновнички приправници			
		Место: „2 чиновничка приправника од IX ит.д.” ставити: „Чиновнички приправник од VIII групе ит.д.” и смањити са	—	12.846.—	
		Место: „Чиновнички приправник од X групе ит.д.” ставити: „Чиновнички приправник од IX групе ит.д.” и повећати са	+	1.325.—	
		Хигијенске установе			
		Х) Државно лечилиште у Тополошници			
		а) Чиновници			
		Место: „Управник-шеф IV/2” ставити: „Управник-шеф IV/1” и повећати са	+	12.000.—	+ 100.139.—
5		Додаци лични и породични			
		II) Хигијенски завод у Љубљани ит.д.			
		а) Чиновника, лични, повећати са	+	35.040.—	+ 135.179.—
968		Награде контрактуралним чиновницима и дневничарима:			
		I) Хигијенски завод у Љубљани ит.д.			
		Место: „28 дневничара ит.д.” ставити: „29 дневничара ит.д.” и повећати са	+	10.000.—	
		Место: „15 хонорарних службеника ит.д., ставити: „17 хонорарних службеника ит.д.” и повећати са	+	16.000.—	+ 26.000.—
969		Специјални додаци и награде:			
		II) Хигијенски завод у Љубљани ит.д. По § 26 закона о устројству социјалне и здравствене управе ит.д. повећати са			+ 36.960.—
		Б. Материјални расходи			
971		Управни трошкови:			
		I) Хигијенски завод у Љубљани ит.д.			
1		Разни материјални издаци			
		Субпоз. 1 Издржавање, уређење, деловање према уредби ит.д., смањити са	—	10.000.—	
		Субпоз. 2 Набавка инструмената и апарата ит.д., смањити са	—	5.000.—	
		Субпоз. 3 Набавка хемикалија и стакларија, смањити са	—	5.000.—	
		Субпоз. 5 Проучавање и поучавање народа ит.д., смањити са	—	7.000.—	
		Субпоз. 6 Канцеларијски материјал ит.д. смањити са	—	6.000.—	
		Субпоз. 7 Осветљење и погон ит.д., смањити са	—	5.000.—	
		Субпоз. 8 Огрев, вода и плин, смањити са	—	5.000.—	
		Субпоз. 10 Издржавање аутоколоне ит.д., смањити са	—	6.000.—	
		Субпоз. 11 Извршивање аутопревоза ит.д., смањити са	—	10.000.—	
		Субпоз. 13 Телефон, међуградски говор ит.д., смањити са	—	2.139.—	
		Субпоз. 15 Оправке зграде и намештаја, смањити са	—	5.000.—	
		Субпоз. 17 Курсеви за домаћице ит.д. смањити са	—	5.000.—	
		Субпоз. 18 Сузбијање трахома, смањити са	—	5.000.—	

Парт. Поз.

	Завод за заштиту матера и деце у Љубљани итд.		
	Субпоз. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 и 9 смањити са	—	20.000.—
	Школска поликлиника у Љубљани		
	Субпоз. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 и 8 смањити са	—	20.000.—
	Изддржавање, деловање, уређење, ре- жијски итд.		
	а) Здравствени дом у Марибору итд., смањити са	—	20.000.—
	б) Здравствени дом у Цељу итд., смањити са	—	12.000.—
	в) Здравствени дом у Мурској Сobotи, смањити са	—	8.000.—
	г) Здравствени домови у Тржињу, Лу- ковици итд., смањити са	—	20.000.—
	д) Здравствени дом у Долњој Лендави, смањити са	—	5.000.—
	ђ) Здравствени дом у Пониквах, смањити са	—	5.000.—
			— 186.139.—
	Хигијенске установе		
	Х) Државно лечилиште у Тополшници		
24	Разни материјални издаци		
	Субпоз. 4 Уређење зграда, парка итд. смањити са	—	12.000.—
			— 198.139.—
	Свега гл. СХХVII		— —

Глава СХХVIII — САВСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

973

Личне принадлежности:

1	Плате-периодске повишице итд.		
	II) Хигијенски завод у Загребу и његове установе итд.		
	а) Чиновници		
	Субпоз. 1 Код 58 лекара, виших саветника итд., у разврставању место: „1-IV/1,” ставити: „2-IV/1” место: „4-V” ставити: „3-V”, место: „12-VI” ставити: „13-VI” и место: „6-VIII” ставити: „5-VIII”, и повећати са	+	29.740.—
	Болничке установе		
	V) Болница за живчане и душевне болести у Врапчу		
	Место: „7 лекара-шефова одељења итд.” ставити: „8 лекара-шефова одељења итд.” а место: „2-VIII” ставити: „3-VIII” и повећати са	+	13.560.—
	Субпоз. 4 Код 10 чиновника: Економ итд.” у разврставању место: „1-VII” ставити: „2-VII”, место: „4-IX” ставити: „3-IX” и повећати са	+	6.420.—
	Хигијенске установе		
	VI) Болничко одељење хигијенског завода у Загребу		
	а) Чиновници		
	Место: „Примарни лекар VI” ставити: „2 примарна лекара: 1-V и 1-VI” и повећати са	+	27.000.—
	Место: „2 асистента VII” ставити: „Асистент VII” и смањити са	—	16.920.—
	б) Чиновнички приправници		
	Место: „Чиновнички приправник од VII групе итд.” ставити: „2 чиновничка приправника од VIII групе итд.” и повећати са	+	17.568.—
	Место: „2 чин. приправника од X групе итд.” ставити: „3 чиновничка приправ. од X групе итд.” и повећати са	+	13.882.—
	VII) Школа за сестре помоћнице у Загребу		
	Место: „Сестра VIII” ставити: „2 сестре VIII” и повећати са	+	13.560.—
	Место: „3 сестре X” ставити: „2 сестре X” и смањити са	—	8.100.—
	Х) Државно лечилиште Стрмац-Шуметлица		
	Место: „Економ VIII” ставити: „Економ VII” и повећати са	+	3.360.—

Парт. Поз.	XIII) Уред за контролу лекова биолошког порекла у Загребу			
	а) Чиновници			
	Место: „Шеф уреда државни контролор IV/2” ставити: „Шеф уреда државни контролор IV/1” и повећати са	+ 12.000.—		
	Унети ново место			
	Саветник IV/2	+ 32.040.—	+ 144.110.—	
5	Додаци лични и породични Болничке установе			
	V) Болнице за живчане и душевне болести у Врапчу			
	а) Чиновника, лични, повећати са . . .	+ 4.080.—		
	Хигијенске установе			
	XIII) Уред за контролу лекова биолошког порекла у Загребу			
	Чиновника, лични, повећати са . . .	+ 5.520.—	+ 9.600.—	+ 153.710.—
974	Награде контрактуалним чиновницима и дневничарима:			
	Хигијенске установе			
	VIII) Државно лечилиште Стрмац—Шуметлица			
	Место: „21 лице: контрактуалних чиновника итд.” ставити: „30 лица контрактуалних чиновника итд.” сума остаје иста.			
975	Специјални додаци и награде:			
	II) Хигијенски завод у Загребу итд. По § 26 закона итд., смањити са . . .	— 29.740.—		
	Хигијенске установе			
	IX) Државно лечилиште у Новом Марофу			
	Епидемијски додаци по § 26 закона итд., смањити са	— 12.000.—		
	XI) Уред за контролу лекова итд. По § 26 закона итд., смањити са . . .	— 10.560.—		
	Б. Материјални расходи			
977	Управни трошкови:			
	I) Хигијенски завод у Загребу итд.			
1	Разни материјални издаци			
	Субпоз 8 Плин за све лабораторије итд., смањити са		— 27.000.—	
	Болничке установе			
	IV) Болница за душевне и живчане болести у Врапчу			
10	Разни материјални издаци			
	Субпоз. 4 Огрев и набавка дрва и угља, смањити са	— 5.000.—		
	Субпоз. 5 Осветљење итд., смањити са	— 5.000.—		
	Субпоз. 6 За трошкове воде итд., смањити са	— 2.500.—		
	Субпоз. 20 Одржавање и обрађивање господарства итд., смањити са . . .	— 5.000.—		
	Субпоз. 22 Издржавање и исхрана крва итд., смањити са	— 2.500.—		
	Субпоз. 26 За набавку бензина итд., смањити са	— 2.060.—		
	Субпоз. 30 За унутарње одржавање итд., смањити са	— 2.000.—	— 24.060.—	
	V) Болничко одељење Хигијенског завода у Загребу			
13	Разни материјални издаци			
	Субпоз. 4 Огрев и осветљење итд., смањити са	— 26.530.—		
	Субпоз. 5 Одржавање зграда, смањити са	— 5.000.—		
	Субпоз. 8 Оправка и набавка инвентара итд., смањити са	— 5.000.—		
	Субпоз. 11 Кућне потребе итд., смањити са	— 5.000.—	— 41.530.—	
	VI) Школа за сестре помоћнице у Загребу			
17	Опскрба ученица итд.			
	Опскрба ученица и персонела, смањити са		— 5.460.—	
	IX) Државно лечилиште Стрмац—Шуметлица			
25	Разни материјални издаци			
	Субпоз. 24 Господарство: Набавка свиња итд., смањити са	— 3.360.—	— 101.410.—	

Парт. Поз.	Ануитети:		
977a	1	Државно лечилиште Стрмац-Шуметлица Отплата зајма ит.д.	114.375, брисати — 114.375.—
		Свега гл. СХХVIII, смањити са	— 114.375.—
	ГЛАВА СХХIX — ВРБАСКА БАНСКА УПРАВА		
	Редовни расходи		
	А. Лични расходи		
	Личне принадлежности:		
979	1	Плате — периодске повишице ит.д. II) Хигијенски завод у Бањој Луци ит.д. а) Чиновници Место: „25 чиновника: Директор, виши саветници ит.д.“ ставити: „27 чиновника: Директор, виши саветници ит.д.“ а у разврставању после: „2-IV/1“ уметнути: „1-IV/2“ за Дом народног здравља у Добоју, место: „5-VI“ ставити: „6-VI“ (од којих 1 за Дом народног здравља у Јајцу) и повећати са	+ 53.640.—
		б) Чиновнички приправници Место: „Чиновнички приправник од IX групе ит.д.“ ставити: „5 чиновничких приправника од IX групе ит.д.“ (од којих 4 у II р. скуп. и то: 2 за Дом народног здравља у Добоју а два за Дом народног здравља у Јајцу) и повећати са	+ 48.816.—
		Убацили као нову субпоз. 3 Субпоз. 3 „2 чиновничка приправника-здравствене помоћнице од X групе у II раз. скуп. (за домове народног здравља у Добоју и Јајцу)“	+ 21.774.—
			+ 124.230.—
	5	Додаци лични и породични II) Хигијенски завод у Бањој Луци ит.д. а) Чиновника, лични, повећати са	+ 6.720.— + 130.950.—
	Б. Материјални расходи		
983	Управни трошкови:		
	1	Разни материјални издаци Субпоз. 1 Издржавање, уређење и деловање ит.д., смањити са	— 35.000.—
		Субпоз. 5 Осветљење, електрични погон ит.д., смањити са	— 5.000.—
		Субпоз. 6 Издржавање аутомобила ит.д., смањити са	— 5.000.—
		Субпоз. 7 Огрев ит.д., смањити са	— 7.000.—
		Субпоз. 20 Набавка неосалварзана ит.д., смањити са	— 13.000.—
		Субпоз. 23 Сузбијање епидемија ит.д., смањити са	— 5.000.—
		Издржавање, деловање, уређење и довршење ит.д. а) Дом народног здравља у Бихаћу, смањити са	— 8.000.—
		б) Дом народног здравља у Босан. Градишци, смањити са	— 6.000.—
		в) Дом народног здравља у Добоју, смањити са	— 8.000.—
		г) Дом народног здравља у Јајцу, смањити са	— 8.000.—
			— 100.000.—
	2	Помоћ ђачким трпезама ит.д. Субпоз. 2 Хранарина сестара нудиља ит.д., смањити са	— 950.— — 100.950.—
983a	Ануитети:		
		Хигијенски завод у Бањој Луци ит.д., Отплата зајма ит.д., смањити са	— 30.000.—
		Свега гл. СХХIX	— —

ГЛАВА СХХXI — ДРИНСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

991	Личне принадлежности:		
1	Плате-периодске повишице ит.д. II) Хигијенски завод у Сарајеву ит.д. а) Чиновници Субпоз. 2 Код 5 управника домова народног здравља ит.д. у разврставању		

Парт. Поз.

	место: „2-IV/1” ставити: „3-IV/1” а		
	место: „2-IV/2” ставити: „1-IV/2” и		
	повећати са	+	12.000.—
	Субпоз. 3 Место: „5 управника домова		
	народног здравља итд. V” ставити:		
	„6 управника домова народног здрав-		
	ља итд. V” и повећати са	+	27.000.—
	Место: „6 виших пристава VI” ставити:		
	„5 виших пристава VI” и смањити са	—	21.600.—
	Место: „9 пристава, економа итд. VIII”		
	ставити: „10 пристава, економа итд.		
	VIII” и повећати са	+	13.560.—
	Место: „5 здравствених помоћника, се-		
	стара итд. IX” ставити: „7 здрав-		
	ствених помоћника, сестара итд. IX”		
	и повећати са	+	21.000.—
	б) Чиновнички приправници		
	Место: „3 чиновничка приправника		
	итд.” ставити: „2 чиновничка при-		
	правника итд.” и смањити са	—	17.568.—
	Субпоз. 2 2 чин. приправника итд.,		
	27.764, брисати	—	27.764.—
		+	6.628.—
5	Додаци лични и породични		
	II) Хигијенски завод у Сарајеву итд.		
	а) Чиновника, лични, повећати са	+	24.480.—
	Б. Материјални расходи		
995	Управни трошкови:		
	I) Хигијенски завод у Сарајеву итд.		
1	Разни материјални издаци		
	Субпоз. 3 Проучавање и поучавање на-		
	рода итд., смањити са	—	1.108.—
	Субпоз. 20 Издржавање, деловање, уре-		
	ђење итд., смањити са	—	25.000.—
	Довршење дома Народног здравља		
	у Травнику		
	Субпоз. 1 Малтерисање, кречење итд.,		
	смањити са	—	5.000.—
			— 31.108.—
	Свега гл. СXXXI		— —

ГЛАВА СXXXII — ЗЕТСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне припадљеност:

997

1	Плате — периодске повишице итд.		
	II) Хигијенски завод на Цетињу итд.		
	а) Чиновници		
	Место: „22 саветника, пристава итд.”		
	ставити: „25 саветника, пристава итд.”		
	а у разврставању место: „1-IV/1”		
	ставити: „2-IV/1”, брисати: „1-IV/2-1”,		
	место: „1-VI” ставити: „2-VI”, место:		
	„11-VII” ставити: „10-VII” и место:		
	„6-VIII” ставити: „9-VIII” и повећа-		
	ти са	+	54.960.—
	Место: „24 чиновника, сестара-помоћни-		
	ца итд.” ставити: „25 чиновника, се-		
	стара-помоћница итд.” а у разврста-		
	вању место: „1-VIII” ставити: „2-VIII”,		
	место „12-IX” ставити: „15-IX” и ме-		
	сто: „9-X” ставити: „6-X” и повећа-		
	ти са	+	20.760.—
	б) Чиновнички приправници		
	Место: „2 чин. приправника од VIII гру-		
	пе итд.” ставити: „чиновнички при-		
	правник од VIII групе итд.” и смањи-		
	ти са	—	17.568.—
	Место: „6 чиновничких приправника од		
	VIII групе итд.” ставити: „4 чинов-		
	ничка приправника VIII групе итд.”		
	и смањити са	—	29.070.—
	Хигијенске установе		
	VI) Државно лечилиште на Локруму		
	Место: „Економ X” ставити: „Економ		
	IX” и повећати са	+	2.400.—
		+	31.482.—

Парт. Поз.	5	Додаци лични и породични		
		II) Хигијенски завод на Цетињу ит.д.		
		а) Чиновника, лични, повећати са	+ 32.640.—	+ 64.122.—
999		Специјални додаци и награде:		
		Болничке установе		
		III) Државна болница „Данило I” на Цетињу		
		Награде по § 329 закона о чиновницима, повећати са		+ 4.800.—
		Б. Материјални расходи		
1001		Управни трошкови:		
		Болничке установе		
		II) Државна болница „Данило I” на Цетињу		
	4	Разни материјални издаци		
		Субпоз. 1 Општи канцеларијски трошкови ит.д., смањити са	800.—	
		Субпоз. 2 Оргев и осветљење, смањити са	2.000.—	
		Субпоз. 5 Одржавање, кречење зграда ит.д., смањити са	2.000.—	— 4.800.—
1001a		Анuitети:		
		Хигијенски завод на Цетињу итд.		
		Анuitет за изградњу и уређај итд. смањити са		— 64.122.—
		Свега гл. СХХХII		— —

ГЛАВА СХХХIII — ДУНАВСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

1003

Личне принадлежности:

- 1 Плате-периодске повишице итд.
- II) Хигијенски завод у Новом Саду итд.

а) Чиновници

Место: „3 здравствена саветника IV/2” ставити: „5 здравствених саветника IV/2” и повећати са

+ 64.080.—

Место: „17 здравствених пристава и писара VIII” ставити: „15 здравствених пристава и писара VIII” и смањити са

— 27.120.—

Болничке установе

- III) Државна болница у Новом Саду

а) Чиновници

Субпоз. 2 Код 6 шефова одељења у разврставању место: „1-V” ставити: „1-IV/2” и повећати са

+ 5.040.—

Убацити као ново „Примарни лекар VI”

+ 21.600.—

Место: „5 асистената VII” ставити: „5 асистената: : 2-VI и 3-VII” и повећати са

+ 9.360.—

Хигијенске установе

- V) Државно лечилиште на Венцу — Фрушка Гора

б) Чиновнички приправници

Убацити нову субпоз. 3

Субпоз. 3 „Чиновнички приправник од X групе у III раз. скупоће”

+ 10.210.—

+ 83.170.—

- 5 Додаци лични и породични

II) Хигијенски завод у Новом Саду итд.

а) Чиновника, лични смањити са

— 5.280.—

III) Државна болница у Новом Саду

а) Чиновника, лични, повећати са

+ 6.960.—

+ 1.680.—

+ 84.850.—

Б. Материјални расходи

1007

Управни трошкови:

- I) Хигијенски завод у Новом Саду итд.

- 1 Разни материјални издаци

Субпоз. 1 Издржавање, деловање и уређење итд., смањити са

— 10.000.—

Субпоз. 15 Сузбијање маларије итд., смањити са

— 5.000.—

Субпоз. 17 Сузбијање сифилиса итд., смањити са

— 10.000.—

Парт. Поз.

	Бактериолошко-епидемиолошко одељење	
	Субпоз. 1 Набавка стакларије итд., смањити са	— 5.000.—
	Антирабично одељење итд.	
	Субпоз. 6 Набавка животиња за продукцију итд., смањити са	— 1.680.— — 31.680.—
	Болничке установе	
	II) Државна болница у Новом Саду	
8	Разни материјални издаци	
	Субпоз. 12 Набавка 500 м ³ дрва итд., смањити са	— 42.960.—
	Хигијенске установе	
	IV) Државно лечилиште на Венцу — Фрушка Гора	
14	Разни материјални издаци	
	Субпоз. 11 Набавка земљишта за башту итд., смањити са	— 1.710.—
	Субпоз. 17 Осветљење-струја итд., повећати са	+ 27.000.—
	Субпоз. 26 Набавка машине за рачунање, брисати	— 5.000.—
	Субпоз. 40 Рушење дотрајалих одељења, смањити са	— 2.500.—
	Субпоз. 50 Кречење зграда итд., смањити са	— 1.000.—
	На крају позиције после субпоз. 60 унети нове субпозиције:	
	Субпоз. 61 Ограда око лечилишта	+ 10.000.—
	Субпоз. 62 Набавка минимакс апарата	+ 2.000.—
	Субпоз. 63 Набавка трезора за документе и новац	+ 8.000.—
	Субпоз. 64 Набавка радио-апарата	+ 6.000.—
	Субпоз. 65 Премештај економије	+ 20.000.—
	Субпоз. 66 Редовни надничари	+ 78.000.—
	Субпоз. 67 Набавка писаће машине	+ 5.000.— + 145.790.—
15	Исхрана одраслих пацијената итд., смањити са	— 200.000.—
16	Лекови, завоји и хируршке потребе итд., Субпоз. 1 Лекови, завоји итд., повећати са	+ 44.000.—

Свега гл. CXXXIII — —

ГЛАВА CXXXIV — МОРАВСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

1009

1	Плате — периодске повишице итд. Хигијенски завод у Нишу итд.		
	а) Чиновници		
	Место: „Директор завода IV/2“ ставити: „Директор завода IV/1“ и повећати са	+ 12.000.—	
	Место: „7 виших пристава VII“ ставити: „8 виших пристава VII“ и повећати	+ 16.920.—	
	б) Чиновнички приправници		
	После друге супозиције „Чиновнички приправник од VIII групе итд.“ убацили нову:		
	„2 чиновничка приправника-сестре од IX групе у I разреду скупове“	+ 30.413.—	
	Место: „4 чиновничка приправника од X групе итд.“ ставити: „5 чиновничких приправника од X групе итд.“ и повећати са	+ 13.882.—	+ 73.215.—
5	Додаци лични и породични		
	II) Хигијенски завод у Нишу итд.		
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 7.680.—	+ 80.895.—

Б. Материјални расходи

Управни трошкови:

1013

	I) Хигијенски завод у Нишу итд.		
1	Разни материјални издаци		
	Субпоз. 13 Проучавање и поучавање народа итд., смањити са	— 5.895.—	
	Субпоз. 18 Инсталација водовода итд., смањити са	— 5.000.—	

Парт. Поз.	Издржавање, уређење, довршење, деловање ит.д.		
	а) Дом Народног здравља у Зајечару, смањити са	— 5.000.—	
	б) Дом народног здравља у Пироту, смањити са	— 10.000.—	
	в) Дом народног здравља у Крушевцу, смањити са	— 5.000.—	
	д) Дом народног здравља у Петровцу, смањити са	— 5.000.—	
	За довршење зграде Дома народног здравља у Петровцу, смањити са	— 10.000.—	— 45.895.—
2	Издржавање ђачких трпеза ит.д.		
	Субпоз. 2 Здравствена заштита одојчади ит.д., смањити са		— 10.000.—
3	Набавка лекова ит.д.,		
	Набавка лекова ит.д., смањује се	— 25.000.—	— 80.895.—
	Свега гл. СXXXIV		— —

ГЛАВА СXXXV — ВАРДАРСКА БАНСКА УПРАВА

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

1015

1	Плате — периодске повишице ит.д.			
	I) Одељење социјалне политике и народног здравља			
	а) Чиновници			
	Субпоз. 5 Виши пристав VI, суму повећати са	+ 4.680.—		
	Субпоз. 7 Код 47 средњих здравствених референата у разврставању место: „1-IV/1” ставити: „1-IV/1-1” место: „2-IV/2” ставити: „1-IV/1, 1-IV/2”, место: „3-V” ставити: „5-V” и место: „6-VI” ставити: „4-VI” и повећати са Болничке установе	+ 48.960.—		
	III) Државна болница у Скопљу			
	а) Чиновници			
	Место: „Асистент VII” ставити: „2 асистента VII” и повећати са	+ 16.920.—		
	Место: „4 секундарна лекара VIII” ставити: „3 секундарна лекара VIII” и смањити са	— 13.560.—		
	Место: „Архивски чиновник X” ставити: „3 архивска чиновника: 1-X-2, 1-X-1, и 1-X” и повећати са	+ 18.000.—		
	б) Чиновнички приправници			
	Субпоз. 2 — 2 чиновничка приправника од X групе у I разреду скупоће бригати	— 27.764.—		
	V) Школа за нудиље у Скопљу			
	а) Чиновници			
	Предвидети ново			
	Директор школе VIII	+ 13.560.—	+ 60.796.—	
5	Додаци лични и породични Болничке установе			
	III) Државна болница у Скопљу			
	а) Чиновника, лични, повећати са	+ 16.320.—		
	VI) Школа за нудиље у Скопљу			
	Чиновника, лични, повећати са	+ 8.160.—	+ 24.480.—	+ 85.276.—
1016	Награде контрактуралним чиновницима и дневничарима:			
	Болничке установе			
	II) Државна болница у Скопљу			
	Место: „45 дневничара” ставити: „50 дневничара” сума остаје иста			
	Место: „10 дневничара болничара” ставити: „15 дневничара-болничара” сума остаје иста.			
	Б. Материјални расходи			
1018	Путни, подвозни и селидбени трошкови			
	I) Одељење социјалне политике ит.д.			
	Субпоз. 1 Путни и подвозни трошкови ит.д., смањити са	— 13.640.—		
	Субпоз. 3 Накнаде лекарима ит.д., смањити са	— 40.000.—		— 53.640.—

Парт. Поз. 1019	Управни трошкови: Болничке установе II) Државна болница у Скопљу	
5	Трошкови исхране болесника итд. Трошкови исхране болесника, смањити са	— 9.916.—
	Свега гл. СХХХV, повећати са	+ 21.720.—
	Укупно XVI раздео	— —

XVII РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА НАРОДА

ГЛАВА СХХХVI — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

Б. Материјални расходи

1028	Организациони и пропагандни трошкови:	
5	Уређење спортских вежбалишта, повећати са	+ 250.000.—
1029a	Разне помоћи савезима, подсавезима итд.	
1	Савезу скаута Краљевине Југославије	250.000.—
2	Југословенском зимско-спортском савезу	100.000.—
10	Спорт клубу „Југ“ из Београда за довршење и уређење зимско-спортског дома на „Мавровим Хановима“ и за подизање и уређење веслачког дома и хангара на Охридском језеру у Охриду — Вардарска бановина	50.000.—
12	Спортским савезима, подсавезима, слубовима и друштвима на име помоћи и то: клубовима од 1.000.— до 5.000.— динара, савезима и подсавезима од 5.000.— до 20.000.— динара, сума остаје иста	
	Износ партије смањити са	— 250.000.—
	Укупно XVII раздео	— —

РЕКАПИТУЛТЦИЈА

А. ДРЖАВНИ РАСХОДИ

I	Врховна државна управа (Сенат)	+ 800.000.—
V	Министарство просвете (пренети кредити из Министарства пољопривреде и Министарства војске и морнарице)	+ 731.780.—
VIII	Министарство финансија	— 15.000.000.—
IX	„ војске и морнарице (део кредита пренет у Мин. просвете)	— 231.780.—
XI	„ саобраћаја	— 25.000.000.—
XIII	„ пољопривреде (500.000.— преноси се у Мин. просвете а са 200.000.— повећавају се расходи Класне лутрије)	— 300.000.—
	Укупно расходе, смањити са	— 39.000.000.—

Б. ДРЖАВНИ ПРИХОДИ

Парт. Поз.

IV РАЗДЕО — ДРЖАВНА ПРИВРЕДА

ГЛАВА XII — МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ

26 Државна класна лутрија, повећати са + 200.000.—

ГЛАВА XIII — МИНИСТАРСТВО ШУМА И РУДНИКА

38 Приходи по рударској струци, смањити са — 39.200.000.—

ГЛАВА XIV — МИНИСТАРСТВО СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ И НАДОДНОГ ЗДРАВЉА

Редовни приходи

I) Установе под Министарством в) Хигијенске установе

46	Централни хигијенски завод у Београду	
7	Болница за заразне болести	
	а) Од наплате болничких трошкова итд., повећати са	+ 100.000.—
	б) Од болничких фондова разних установа итд., повећати са	+ 50.000.—
	в) Од бановина за лечење својих чланова, повећати са	+ 100.000.—
	г) Од разних општина за лечење своје сиротиње, повећати са	+ 60.000.—

